г. 28

Р. ШЛЕЗІНҐЕР.

Проклятий Цїсарський Рід

— АБО —

ТАЙНИ ЦЇСАРСЬКОГО ДВОРУ У ВІДНИ

(СЕНЗАЦІЙНИЙ РОМАН).

Переклав Т. Л...й.

ТОМ І.

НАКЛАДОМ »КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА«
852—854 Мейн Ст. Вінніпеґ, Ман.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/prokliatytssarsk00schl

Р. ШЛЄЗІНГЕР.

Проклятий Цїсарський Рід.

(Сензаційний Роман).

Переклав Т. Л...й.

Том I.

НАКЛАДОМ "КАНАДИЙСЬКОГО ФАРМЕРА" — 852-854 MAIN ST.
WINNIPEG, MANITOBA.

РОЗДІЛ І.

Приготовленя до шибениці.

Осінний вечір розтягнув свої темні крила понад головним містом Угорського Королівства. Було вже около десятої години. Часом в тій порі метушать ся тисячі мешканців угорської столиці по боках широких улиць і стежках прекрасних парків. Часом в тій порі переганяють сотки повозів по широких улицях міста, в котрих з пихою їдуть родини богатої кляси.

В вузьких уличках середини міста буває в тій порі найвеселїйше. Майже з кождої гостинниці чути голос скрипки і цимбалів та оклики роз'охочених гостий з танцьових саль.

В коршмах ідуть гидкі оповіданя, а в публичних домах щойно тепер починаєть ся рух. Ту приходять старі і молоді, щоби пропустити ніч і гроші в диких роскошах. Гуртки молодих і старих женщин стоять в дверах, таких барлогів, перекидаючи ся між собою гидкими словами і з усьміхом своєї обітниці для переходячого. Кожда з них є готова продати все, що в неї найдорозше і найсвятїйше.

Але, як виглядає в Будапештї нині вечером? Улиці пусті безлюдні, театри і готелї позамикані. Ба, навіть кождий дім в тій порі замкнений. Ту мертву тишину переривае час від часу військова сторожа, котра нині має наказ пильно уважати і затримувати кождого переходячого. Хто тілько по девятій годині вечером видає ся підозрілим, того маєть ся арештувати і всадити до вязниці. — Військова сторожа є зложена з полків австрийських а мадярські полки зістали уміщені пару миль за містом.

Сторожа сповняла розказ дуже строго і що хвилї приво-

дила все нових вязнів так, що в короткім часі позаповнювано ним всї вязниці. Пізнїйше випроваджено всїх жовнїрів з касарнів, а на їх місце уміщено арештованих до часу переслуханя.

Жовнїри поуставляли гвери в піраміди, розложили ся як могли на середмістях і ширших улицях. Порозкладали огнї, грали в карти, або дещо собі оповідали. Глянувши з боку на табор, ми бачимо гарний вид. Глянувши знов на широку площу св. Стефана, видимо там великий рух. Там при світлї смолоскипів, працює около двайцять теслів. Нїмо виконують они свою роботу, а з їх лиць можна пізнати, що роблять они се з великою неохотою. Якось незвичайно смутно, прямо лячно гудїли удари сокир в дерева, а відбиваючись в порожній площі, додавали ще більше страху. До всього того світло смолоскипів представляло гурток працюючих ще грізнїйше. Були то самі молоді хлопцї, котрим тільки жарт та сьлів, а тепер їм уста були як би позамикані.

Поміж працюючими переходив їх майстер Крауз з Долїшної Австриї, перед кількома лїтами переселений сюди Нїмець. Був то чоловік около 50 лїт, середної будови тїла, палкої натури. Його малі очи вразливого погляду, завше зиркали неспокійно то тут то там. З цїлого гуртка працюючих він один, не виглядав збентежений, навіть здавало ся, як би усьміхав ся надїючись великого зиску з будови, котру він згодив ся уряхотїв був її приняти. Бо і хто би хотїв ставити шибеницю?
її приняти. Бо і хто би хотїв ставити шибеницю?

»Гей, хлопцї, поправте ся! Поправте ся!« відізвіть ся він ломаною мадярською мовою. — »Як скінчите заки розвиднить ся. я обіцяю десять лїтрів правдивого токайского. Се є винце як огонь — оно потрафить розбудити кров в чоловіка!«

Перший робітник Яношь, поставою і поглядом правдивий син Арпадиї, нервово йому відказав: »Таж кождий з нас робить як може. Ми-ж і сами не бажаємо кінчити сю роботу в день. Се булоби стидом для нас перед тисячами наших співгорожан, синів Угорщини, для котрих прагнемо свободи від щирого серця«.

»Тихо Яноше, тихо! Щоби хто не почув, а то бись насе-

бе звалив все підозріне! Ти знаєш добре, що се нині значить«

»Маєте слушність, майстре, що зле поводить ся тому, хто хоче бути добрим горожанином, але вірте менї, що я ще нїколи з такою завзятостію не працював як нині! Правду кажучи гризе мене то, що дав ся до сеї роботи намовити разом з моїми товаришами. А тепер хлопцї, уважайте, щобисьмо як найскорше з сего страшного місця забрали ся!«

І знова посипали ся тріски з дерева, а шибениця росла до гори.

Що се все значить, спитає читач? — Зараз розкажемо.

Коли цїсар Фердинанд Добротливий зрік ся трону в користь свого братанця Франц Йосифа І., тодї угорська молода шляхта з'орґанїзувалась і постановила вже раз виступити проти Австрії. Они думали, що вже прийшов час, щоби Угорщина відірвала ся від Австрії і була самостійною. Укладали собі добрі пляни і тїшили ся, що котрийсь з угорських шляхтичів візьме уряд в свої руки.

Тодї буде кінець нїмецькій зухвалости, тодї. по довгім часї, угорська корона знов буде поставлена на голову правдивого Мадяра. З легковажностію забували прагматицьку санкцію, а про наслїдки повстаня анї не подумали

»Тепер, або нїколи!« викликував молодий ґраф Каролїй на тайних зборах. — »Тепер, або нїколи«, кричали за ним його приятелї і в великій загорілости, без ширшого роздуманя обіцював кождий що міг, брав участь у всїх зборах і працював, де тілько потреба вимагала для святого дїла.

Але, як то звичайно буває, так і при тій великій роботї молодих угорських шляхтичів знайшов ся зрадних, котрий про все доніс австрійському урядови. Почали ся пошукуваня за винними, уряд проголосив воєнний стан, а винувателїв тяжко покарано. Військова угорська полїция, тайні аґенти з австрійських країв в великім числї появили ся в столицї Угорщини, котрим додано ще трохи піхоти та кінноти.

Розпочали ся слїдства і арештованя. Сини найвизначнїйших мадярських шляхотських родин зістали арештовані.

Недовго тривали переслуханя, однак увінчали ся успіхом.

Одні були засуджені на смерть, другі на довголїтну вязницю, а декотрим вдало ся втечи з краю.

Настали сумні часи, але що було робити проти сили. Хотяй цїлий нарід було посуджено о зраду, все-ж таки він уникнув баґнетів та гармат. Через те, дорогий читачу, головне місто виглядало сумне і порожне зараз з вечера.

——««о»»——

Поганій роботї теслїв приглядало ся дві тайно скриті особи, притаївшись в закутку одного дому. Оден з них був тяглий, високий і на перший погляд можна було сказати, що чоловік порядний, около 25 лїт, брунет з палкими чорними очима. По його одежі і обличу можна було пізнати в нїм богатого шляхтича.

Другий виглядав, як його слуга, або якийсь ремісник. Середної будови тїла, твар округла і старший від першого.

»Я ще завжди мав надію, пане ґрафе«, сказав старший до молодшого, »що нам вдасть ся наших приятелїв охоронити від смерти, але нинї вже в мене її нема«.

»Правду кажеш Ґейзо, тепер вже всему кінець«.

»А найбільше менї жаль ґрафа Стефана, вашого найлїпшого приятеля«, — продовжав старший, — »такого другого славного чоловіка Угри не будуть вже мати«.

»Ах Ґейзо, мій приятелю, за нього менї тепер і не згадуй. Серце рветь ся менї з болю, наколи згадаю, що такий інтелїґентний і доброго серця чоловів має зайти зі сьвіта на тій то шибениці. А за що? Що хочемо край освободити з ярма? Чи не зробили би так само і наші противники? Чи не почуваємо ся до жадного обовязку зглядом свого краю?«

»Се правда«, — сказав старший, коли, підступаючи зі своїм товаришом близше до стїни, побачив військову сторожу, що переходила попри них. »Анї молодий володар, нї держава не здобудуть собі богато симпатії від угорського народа, наколи вони виконають таке страшне дїло, народ нїколи тої неслави не забуде«, — сказав старший.

»Так, правду кажеш, Ґейзо. — Нїхто того не забуде, не

тільки народ але і шляхта. Ті тяжкі хвилї будуть нам завжди перед очима, не забудемо нїколи вщіплювати нашим дїтям і внукам ідею, що ми повинні жертвувати себе за край і народ і я маю надїю, що насїнє засїяне в їх серцях не тілько зійде, але і принесе овоч краєви: — свободу«.

Підчас того почала бити одинайцята година на поблизькій вежі. Молодий ґраф затрусив ся при звуцї годинника, потер нїжною рукою своє біле чоло і сказав до Ґейзи:

»Нема виходу, Ґейзо, мушу від тебе вимагати виповнення малої роботи. Мусиш ще іти до палати матери дорогого Стефана і сказати її, що вечером перед десятою годиною прийшло потверджене засуду. Я сам, як знаєш, того зробити не можу, бо хочу далї вести роботу що до нашого приятеля«.

»З найбільшою радостію, пане ґрафе, знаєте добре, що кождий розказ я завше виконував як найдокладнїйше«.

»Знаю се, знаю, і анї я анї нїхто з наших спільників того не забуде. Прийде час, коли за свою службу дістанеш надгороду«, — сказав молодий ґраф.

»Ах, не говоріть про надгороду, пане ґрафе«, — перебивав Ґейза, — »ся служба се моя повинність, котру радо і без страху виповняю«.

»Йди-ж тепер, Ґейзо, але уважай на сторожу. Знак, яким маєш ся виказати у дверника палати Каролїїв, знаєш. Йди на Водну улицю і притримуй ся одного боку, прикотрім є корчі, де будеш мати нагоду скрити ся перед сторожію. Розкажи все бідній ґрафинї як найдокладнїйше«!

»До побаченя, пане ґрафе«, — прошептав Ґейза і віддалив ся. Старанно перейшов кругом шибениці, щоби його не досягнула промінь світла.

Ступивши пару кроків в пітьмі, зачепив ногою о якийсь предмет. Пізнавши, що то мотика, підняв її. Втім прийшла йому до голови добра гадка. Положив мотику на рамя, звернув на Водну улицю і йшов далї уважно краєм попри корчі. Увійшовши яких три чверти дороги, прийшов до місця, де були вирубані корчі, позаяк там мало будувати ся пару домів. Якраз з бічної улички переходила сторож. Скрити ся було за

пізно. Не стративши відваги; з мотикою на рамени, йшов вільним кроком напроти сторожі.

»Стій!« — сказав старшина. »Хто ти є і що робиш так пізно на улиці?«

»Єсьм помічником майстра Краузе, котрий будує шибеницю«, пане старшино. »Зробило ся менї не добре і майстер післав мене до дому, щоби відпочав«.

»То тобі може з піятики так стало ся?« — питав старшина сторожі, а видячи на рамени мотику, повірив йому. Потім спитав далї: »А на котрій улиці мешкаєш?«

— На улиці Крижовій, пане старшино«, відповів Ґейза.

»Число дому?«

»Сїмдесять«, відказав теслярський помічник.

»Но, йди спати з тою коцюбою, але щоби бути певним, що говориш правду, піде оден з тих людий з тобою«. Закликавши одного з жовнїрів сказав: »Йди з тим чоловіком на Крижову улицю, число 70 і переконай ся чи він каже правду. Уважай на нього. Потім верни на головну стацию, де ми за той час вже там будемо«.

Ґейза видів, що все пропало. Але через те йшов наперед, будучи приготованим на все. Згаданого дому він не знав і побачив що зле сказав.

На розї Шедеґіньскої улиці, де в поблизу стояла палата Кароліїв, почав він, вдаючи дуже ослабленого, заточувати ся.

»Камрате, зі мною дуже зле«, — заговорив, а сам мало не повалив ся на землю.

Наколи той хотів йому помочи, закидаючи карабін на плечі, він кинув ся на нього і завдав йому рану в голову обухом своєї мотики.

Безпритомний жовнїр повалив ся на улицю не промовивши ані слова.

»Сей має тимчасом досить«, — пробурмотів Ґейза і в тій хвилї зник в напрямі палати Кароліїв.

Там остановив ся і віддихаючи, оглянув улицю, де не було нї живої душі. Підійшовши до широкої брами, задзвонив чотири рази.

Дверник отворивши йому і довідавши ся від кого Ґейза приходить, пустив його зараз до середини.

Дайте зараз знати пані ґрафині, що я хочу з нею говорити в справі молодого пана.

Дверник віддалив ся і по двох мінутах прийшов слуга, котрий увів Ґейзу до малої кімнати.

»Не пішла ще пані ґрафиня на відпочинок?« — запитав слуги.

А хто в нас може говорити тепер о відпочинку? »Пані ґрафиня цїлі днї і ночі ходить і плаче«, говорив слуга, котрий служив родинї посивілої ґрафинї, а великі сльози потекли йому з очий. »Вже йде«, — каже, отвираючи двері сусїдної кімнати.

Ввійшла ґрафиня, висока, статочна дама, волосє трохи посивіле, досить ще пристойна. Слїди минулих ночій та плачу можна було пізнати на єї делїкатнім лиці, котрого кождий рис представляв дочку Угорщини.

Яку вістку нам приносиш, добрий чоловіче? — заговорила пані, сїдаючи на найблизше крісло.

»Пані ґрафине«, — говорив Ґейза з глубокою повагою, »приношу не добру вістку«.

»Боже мій, — кажи скоро, не переставай«, — заридала тяжко ослаблена пані.

На розказ одного з членів таємничого кружка, мушу рад-не-рад повідомити вас, що перед десятою годиною прийшло від пануючого потверджене засуду, котрий має бути позавтра рано виконаний.

Ґрафиня зблїдла ще гірше, а з уст вирвав ся її болючий стогін.

Так нема жадної помочи, а мій син має бути повішений?

В тій хвилї підвелась і сказала: — »Анї одна мінута не сьміє бути змарнована. Зроблю при кінцї те, що ще можу зробити. Дякую тобі, добрий чоловіче, що в такий час відважив ся принести менї ту сумну вість«.

Потім встала і відійшла.

»Най вас Бог потїшить, милостива ґрафине і хай оно все ще в послїдній хвилї, перемінить тя на лїпше«.

Відтак відійшов.

На костельній вежі св. Стефана била дванайцята година. З послїдним ударом отворила ся висока брама проїзду графів Каролїйових на Шедегенській улиці, на котру — темної ночі — в'їхав елєгантний подорожний повіз, що тягло чотири коні; їх тримав сильною рукою — в народний стрій одітий — фірман Лайош, правдивий син угорського селянина.

В возї сидїло дві дами. Була то графиня Каролїйова, мати нещасного Стефана і його сестра Олена. Їхали в послїдній хвилї просити монарху помилуваня для свого сина і брата. Бистро переїзджав повіз улицями міста на захід.

Діставшись до передмістя, де дорога була гірша а коні могли йти тілько кроком, з'явило ся проти них около 20 жовнірів зі старшиною на чолі. Чотирох жовнірів прискочили до коний, а що ті зачали спинатись в гору, вхопили їх за узди і припинили.

— Стій! — сказав старшина, і дав розказ щоби засьвітити ше два смолоскипи.

— Де їдеш? — спитав Лайоша.

— До Відня, — звучила відповідь фірмана.

— Де маєш перепустний лист від коменданта міста? — спитав далї старшина.

— Не маю жадного, пане старшино, через те що я не знав, що його мушу мати.

— А хто сидить в возї?

— Наша милостива пані графиня Каролїйова і її дочка Олена.

Старшина обернувсь до жовніра і дав розказ, щоби завернули повіз. Відтак сказав до фірмана: — »Без перепустного листа не сьмієш рушити нїгде з міста, а тепер поїдеш назад на головну кватиру«.

В тій хвилї отворили ся двері повозу і з нього вийшла молода панна Олена. — »Що стало ся? — Чого стоїш Лайоше?«, — спитала фірмана.

— Милостива панно, затримав мене тут сей пан з жовнірами і сказав менї вернути, та їхати назад в місто.

В тій хвилї приступив старшина близше повозу з двома

жовнірами, котрі тримали в руках смолоскипи, і увидівши даму, засалютував.

Сильна промінь смолоскипів осьвітила Олену і старшина пильно вдивляв ся на красну молоду даму.

Її було около 17 літ. На чистім білім чолі виднїла шляхотність, котра прикрашувала лице неприступного характеру. Великі, круглі і бистрі очи під густими і чорними бровами додавали її ще більшої красоти. Носик в неї був дуже гарний з своїми рожевими нїздрями. Малі уста мали вигляд дуже чарівний; вони якраз підходили до її трошки блідого лиця. Її розкішний тяг губ таїв в собі чесність, мірність як також сьвідомість і слухняність.

Пристаріле подорожне убране з мягкого чорного сукна не вистарчало щоби закрити цїлком форму тїла, котре своєю красотою побуджувало змисли.

Ручки мала делїкатні а з'під трошки розкритої одежі було видно ніжку, котра-б збудила завись у тисяч дам.

Звернувши до старшини свої чарівні очи, сказала: — Пане поручнику, прошу вас над все, що є вам на сьвітї миле, пустїть нас. Їдемо з мамою до Відня просити цісаря щоби освободив нашого бідного брата, котрий має бути позавтра повішений. Кожда мінута нам дорога. При тім підняла свої білі ручки і з просьбою звернулась до поручника.

Той пораженний її красотою і сумним випадком сказав: — Я вам зробив би се з наїбільшою радостію, красна панно, але розказ є розказом. Преціньь ви самі знаєте, яка тяжка є військова служба і як тяжко є карані переступники, а ще в такий поганий час як тепер.

— Коли-б я міг, то вдав би, що я вас не бачив, але тут сего зробити не можу.

— Не пошкодить вам вернути ся з нами до уряду, а потім поїдете собі свобідно в свою дорогу.

— Думаю, що урядник вам того не відкаже.

— Але подумайте, пане поручнику, що перед нами так короткий чос, а така далека ще дорога, що через втрачене чверть години, засуд над моїм братом може бути виконаний, — говорила далї молода панна.

— Не вільно, панно, лїпше не тратьмо часу а їдьмо до головної сторожі. З відтам можете і без посьвідченя свобідно їхати в дальшу дорогу.

— Спізнимо ся, Олено, — заговорила стара мати з середини повозу. — Лайоше! — їдь зі сторожію назад.

Задзвонила збруя і жовнїри обступили повіз.

В тій хвилї приступив до гуртка молодий жвавий чоловік, на погляд шляхтич, в котрім пізнаємо того, що стояв з Гейзою в затїнку дому на площі св. Стефана та пильно приглядав ся на будованє шибениці.

— Що тут дїє ся? — спитав офіцира.

— З ким маю до дїла пане? — спитав офіцер місто відповіди.

Запитаний витягнув кусник паперу і подав його офіцерови.

Той увидївши печатку, засалютував і відступив.

— Ті дами, — сказав він прибувшому, — хотять їхати до Відня, але не мають посьвідки від начальника. Через те мусять вертати.

Прибувший приступив до повоза, поздоровив ся з дамами і промовив до Олени: — Забудьте за се, справа ще так зле не маєть ся. — Потім приступивши до офіцера, з запалом з ним по тихо розмовляв.

— Пустїть сї дами на мою відвічальність, за котрих я вам сам ручу, — чути було голоснїйше, при кінцї розмови.

Офіцер зразу задумав ся, а потім приказав жовнїрам пустити їх свобідно.

— Можеш їхати далї, — кричав офіцер на фірмана, а подаючи йому малий листок паперу, додав: — Наколи-б хто хотїв тебе в дорозї затримувати, ти викажи ся перед ним сим листом. Потім засалютував дамам в повозї і відступив з жовнїрами на бік.

З великою вдячностію молода Каролїйова подала незнаному молодому освободителеви руку й прошептала: — Як маємо вам віддячити ся за вашу добродушність, милий пане? Прийміть тим часом від нас щиру подяку. А тепер — до побаченя!

— Се було моєю найбільшою радостію в житю, зробити так незамітне добро, — сказав молодий чоловік, — а ще більше тїшу ся тим, що я зробив се матері і сестрі мого дорогого приятеля Стефана.

При тім сильно тримав дрожачу нїжну руку Олени.

— Дай Боже, щоби ваша подорож не вийшла на марно, — говорив далї, — і бажаю бачити вас щасливими, як повернете з Відня.

— Щоби вам повелось як найлїпше, — прошептав хоробрий молодець і ще довго стояв на місци, прислухуючись туркотови віддаляючого ся воза.

Почуваючи ся задоволеним з такого ходу подій, обернув ся в сторону міста і скорим кроком пустив ся йти до одної з найкрасших улиць Будапешту, до улиці Королївської.

По чверть годиннім ході опинив ся перед красним двоповерховим домом. — Задзвонив. — Слуга отворив двері і з великим уклоном пустив його до середини.

Задуманий, молодий шляхтич йшов по мармурових сходах до гори і не запримітив, як знайшов ся в своїх просторих, з високими вікнами, салях.

На поздоровленя його слуги, відповів з неохотою. Казав подати чай, ввійшов до передпокою, зняв плащ і капелюх і сїв на красну аксамітову софу. Хотяй було досить пізно, він за спанє і не думав.

Як довгий ланьцух снували ся йому гадки і представляли перед ним все те, що він переживав. Його думки нагадували йому ті часи, коли він — з кількома приятелями помало і осторожно — орґанїзував молодих шляхтичів в тайне товариство, котре мало викликати повстанє і відірванє Угорщини від Австрії. Богато праці, осторожности і самопосьвяти коштувало на зібранє більшого числа членів. А тепер та вся праця мала би мати такий страшний результат? Мало би бути все знищенє, а їх надія мала би зійти на нїщо? Він сам, був хитрим і уникнув підозріня полїції і його уважали з кількома другими за прихильників Габсбурґів.

І знова представила ся йому робота на площі св. Стефана і добродушність на комареньскім передмістю.

— Яка красна сестра бідного Стефана, — думав собі, — і яка велика є любов до нещасного засудженого на смерть.

Пізнїйше, змучений думками, пішов спати. В снї представляли ся ще йому страхіття шибениці а з'поміж того всього і обличе Олени.

——««о»»——

РОЗДЇЛ II.

Дорога до Відня.

Повіз з ґрафинею і її дочкою переїздив скоро через комареньске передмістє до цїсаря в Відни.

Лайош, що був добрим знавцем коний, бо від свого народженя аж до 20-го року свого житя перебував у пущі з кінь-м, — пустив вороним віжки, а молоді конї, як би знали, що на їх скорості залежить житє пана, бігли як вітер вперед. Здавало ся, що колеса не дотикають землї, час від часу сиплять ся іскри з'під кіньских копит, а сталеві обручі колїс лишали за собою слїди. З коний тільки курило ся.

В повозї обі дами, умучені тревогою, дрімали. Нараз пробудили ся. Ґрафиня, на котрій було видко слїди утомленя, нахилила ся до дочки.

— Спиш, дорога Олено? — спитала тихо.

— Ах, як можна спати, дорога мамо, я-ж все думаю про нашого дорогого Стефана, як він мучить ся в вязници, — відповіла і глянула ласкаво на бідну матїр.

— Щоби нас хоч цїсар приняв, бо менї все здаєть ся, що нам не можливо буде з ним говорити — сказала мати і почала плакати.

— Не плачте, прошу вас, дорога мамо, преціньь то ще не все є страчене; кину ся цїсареви до ніг і буду так довго просити, доки не подобрієі не помилує Стефана, — сказала дочка.

— Добре, але менї та думка не виходить з голови, що ста-

неть ся тогдї, як нас там не допустять, — продовжала ґрафиня.

— Сподївайме ся лїпшого і не сушім собі голови такими прикрими думками.

Нараз повіз припинив ся.

Лайош скочив з сїдла, поотвирав дверцї повоза і сказав: — Милостиві дами, нїчого не поможе, мушу дати вороним трохи віддихнути, бо без них не можемо поспорити. Тут близько є коршма де хочу купити і дати їм оброку.

— Як думаєш! — сказала млявим голосом ґрафиня.

Лайош звернув на право і заїхав на подвірє коршми, котра знаходила ся в самотї якої пів години перед Комарном.

Як лише повіз став, до него підійшов старий, сивий жид і — кланяючись низько — запитав дам, чого собі бажають.

— Не потребуємо нїчого, тільки коням вівса, води та сїна, — сказала Олена. — Ми зістанемо тут, правда мамо?

— Так, так, — відповіла старша дама. — А ти, Лайоше, йди випий що любиш і уважай, щобисьмо скоро від'їхали. — При тім подала Жидови дуката.

— Не маю видати, милостива пані, — сказав жид, обертаючи золоту монету в кишенї, — мушу їхати до міста по дрібні.

— Лиши собі цїлий гріш, тільки уважай, щоби конї підкрі пили ся як найскорше, — сказала ґрафиня, замикаючи малі дверцї повоза.

— Зараз буде все готове, — відказав жид, кланяючись з радости, що так скоро сьвіт йому удалось заробити, і — що міг помагав Лайошові коло коний.

Лайош, достарчивши коням всего, — ввійшов до середини, де, як і всюди по коршмах, можна було здибати тільки сморід горівки та нечистоту.

В кутї коло брудного стола сидїло шість зарослих хлопів на погляд циганів, з них два поклавши голови на стіл — дрімали, а прочі перекидали ся словами.

В другім кутї стояло брудне широке ліжко в великім непорядку, на котрім сидїла в нічній одежі молода жидівка, дочка старого жида, тримаючи на руках крикливу дитиау. В противнім вікнї муркотів свою ранїшню молитву около 35 лїтний

малого зросту але товстий її чоловік, постійно кланяючись обертав ся на всї сторони.

Наколи Лайош увійшов, казав собі дати килїшок араку і кавалок хлїба з солониною.

Пізнїйше приступив до нього жид і оден з його гостий з бажанєм довідати ся, хто є ті дами і де вони їдуть.

Говорливий Лайош розказав їм все.

Циган відступив від нього, і, вернувши до своїх товаришів, по тихо сказав: — Хлопцї, тих подорожних не будемо зачіпати. Лишіть їх.

Цигани почали злостити ся, що їм їх вожд заказав вижебрати який ґрейцар від заможних чужинців.

— Пізнїйше вам поясню, — сказав до них ґрімким голосом начальник. — Біда тому, хто-б хотїв ті бідні жінки переслїдувати, — додав оглядаючись кругом себе своїми, як уголь, чорними очима.

Лайош — підкріпившись, вийшов щоб подивити ся на коні та навідати ся до дамів чи часом чого не потребують.

За пів години повіз їхав дальше.

Скоро і без перешкоди проїхав через Комарно і минали село за селом в сторону Пресбургу.

Минувши скоро опущені хутіри і малі села, що були над берегом Дунаю.

В полудне треба було стати та дати відпочинок коням бо оден з них почав налягати на ногу.

Коло третої години по полудни доїхали до Пресбургу.

В брамі затримала їх сторожа, але як Лайош показав лист, зараз їх перепустили.

Перед великим заїздним домом »Короля Бели« Лайош став і сказав дамам, що оден кінь не може дальше йти і найлїпше буде, коли ту зістануть.

А чи ти, Лайоше не міг ту де дістати другого доброго коня? — спитала ґрафиня.

— Зараз буду шукати за яким добрим бігцем, — сказав Лайош і в'їхав на подвірє дому, в котрім вже лїпші гості спали або відпочивали.

Ґрафиня з дочкою висїли з повоза і пішли на гору до покою, котрий винайняли собі на короткий час.

За годину прийшов Лайош з новим буйним конем, а ґрафиня, заплативши за нього, всїла з дочкою до повоза і всї рушили в дорогу, до цїсаря.

— Їдь як найскорше, — пригадувала ґрафиня фірманови, сли потреба буде вимагати, купимо ще нову пару коний а наші лишимо де до часу, нїм вернемо назад.

Лайош не дав ся підганяти і пігнав коні так немилосердно що люди з здивованєм ставали і поглядали на так скоро перебігаючий повіз.

Вкінци доїхали до австрійської границї і там були змушені купити пару коний, бо боялись, що вороні, змучені довгою дорогою, не дбіжать до місця призначеня.

І знов як з вітром помчав повіз в сторону столицї держави — в сторону Відня.

Кінець кінців, коло семої години вечером доїхали до Відня, де ґрафиня замешкала в »Роял« готелю, зараз близько цїсарської палати.

Відпочивши, почистили свою одежу що припорошилась в дорозї, наймили кариту і поїхали до замку.

Подавши свої імена передній сторожі, оден зі служби завів їх до салї, де зголошували ся на авдієнцію.

— Приходимо не в пору, — сказала ґрафиня до заступника ґофмайстра, — але наша справа так важна, що не може бути відложена і через те ми мусимо необхідно говорити з Його Величеством. Тому прошу вас, дорогий пане, щобисьте за всяку цїну уможливили нам приступ до цїсаря.

— Поважана пані, — відповів молодий около 30 лїтний чоловік, заступник ґофмайстра, — жалую дуже, що не можу вам того нині зробити. Його Величество тепер саме при обідї і за жадну цїну нїхто не сьміє перешкаджати. Окрім того, сего вечера має відбути ся забава в честь нових послів, де буде також цїсар, і тому зараз по обідї, по короткім відпочинку, він має на ню вибрати ся. Правду кажу вам, милостива ґрафине, не можу нїчого зробити. Можу вам лиш те зробити, що запишу вас на завтра як перших на авдієнцію.

— То було би запізно, дорогий пане, — сказала ґрафиня і захилила ся, немов би умліла.

Заступник гофмайстра зауваживши се, схопив найблизше крісло і посадив на него ґрафиню.

Сльози пустили ся з очий графині і она силуючись — звернула ся до урядника і сказала:

— Пане, сли не доступлю до Його Величества в короткім часі, не буду мати мого дорогого сина, а за ним скінчить ся і моє житє.

Олена, котра не могла також стримати ся від плачу, вхопила урядника за руку і заридала: — Ах, змилуйте ся пане і зробіть все що можливе, щоб ми могли говорити з Його Величеством. Змилуйте ся над бідною матерію, над моїм братом і надо мною.

І почала оповідати все, що навістило їх в так короткім часі.

Цїсарського урядника се дуже заінтересувало. Задумав ся на хвилю і сказав: - Вірте мені, високі дами, не можу нїчого в тій хвилї учинити, хоч хотїв би помочи вам від щирого серця. Тільки одна річ можлива, хоч і не дуже певна — говорити ще нині з цїсарем. Се можливе тільки при забаві. Можете йти великим входом, котрий провадить до забавової салї, а там будете мати нагоду говорити з цїсарем. Я повідомлю про се і найвишому гофмайстрови, ґрафови Вальдгаймови, котрий зарядить всї можливости.

Се подїлало благородно на ґрафиню. Вона встала з крісла і, підтримувана своєю дочкою, вийшла з замку, щоби прибрати ся до візити в цїсаря.

Заїхали на Окружну улицю, ту вибрала для себе і своєї дочки дороге чорне убранє і вернула до готелю.

Час до десятої години сходив дуже поволи. Олена старала ся потїшити свою бідну матїр і пригадувала їй щоби стримала ся від плачу, щоб запухлі очи хоч трохи прийшли до себе.

РОЗДІЛ III.

Двірська забава і проклін матери.

Як лиш на вежі св. Йосифа вибила десята година, з готелю виїхала ґрафиня з Оленою, щоби просити цїсаря при двірській забаві о помилуваня для засудженого Стефана.

Без перешкоди перейшли ряд льокаїв і сторожий, котрі думали що дами є запрошені на забаву. З пошаною відступаючи з дороги, показували в сторону просторої салї.

Знайшовши ся в місци, осьвіченім без рахунку великим числом лямп, зняли верхню одїж і на хвилинку дали поправити свою тоалєту.

Потім заведено їх до малої т. зв. салї принять, найвисшого гофмайстра ґрафа Вальдгайма, котрий з почестію уводив запрошені гостї до забавової салї.

Ґраф Вальдгайм стояв в салї принять та давав приказ верхним коморникам а ті знова службі.

Підчас представленя ся заявила ґрафиня свою просьбу.

— Буде се дуже тяжка справа для мене, пані ґрафине, — сказав той, — але ужию усїх старань, щоби вам уможливити видїтись з цїсарем і говорити з ним. Звольте сїсти в бічнім покою, а я буду старати ся при нагоді вашу просьбу предложити цїсареви та все як слїд вияснити.

— Сердечно дякую вам, пане ґрафе — сказала Олена, — послухаємо вашої ради і будемо ждати висліду справи.

Потім при помочи служащого, Олена відвела матїр до другої кімнати а сама ожидала на дальші вісти.

Ґраф Вальдгайм, заклятий непріятель Мадьярів, глянув за відходячими і з насьмішкою на лиці пробурмотів до себе: — Хоть раз маю нагоду пімстити ся на тих бунтівниках Мадярах! Око за око — зуб зазуб! Не забуде так легко ґраф Вальдгайм за ті докори, котрі від зухвалих угорських маґнатів мусїв зносити перед роком.

Терпеливо ждала мати з дочкою на можливу розмову з цїсарем. Минали хвилї за хвилями, годинник показував вже пів до дванайцятої, а до них нїхто не приходив.

Через цїлий той час в сусїдній кімнатї відбувала ся двірська забава в честь нових послів.

Саля була прикрашена ріжноманїтними прикрасами, котрі сяли в морі сьвітла та цьвітів.

На галєрії була уміщена двірська музика, котра — на знак — гофмайстра відгравала ріжні танцї або концертові річи.

В салї було богато членів цїсарського дому і найвисших достойників, вийськових і цивільних. З Угорщини було також богато шляхти, здавало ся що аж за богато.

Тоалєти (одяги) дам були казочні. Шовки, атляси, дорогоцїнности.

В найбільшім оживленю було все кругом молодого цїсаря, котрий відріжняв ся від всїх других своєю молодою і здоровою красою.

Відбувши ріжні церемонії з представлюванєм ся і розмовами, пустив ся молодий монарх в танець.

Коли перетанцював, підійшов до стола, що знаходив ся в розї салї ,коло котрого сидїли самі визначнїйші дами, по найбільшій части жінки нових послів, і почав з ними забавлятись.

Тимчасом гофмайстер пильно уважав, коли міг би поговорити з цїсарем в справі ґрафинї Каролїової. Ждав нагоди, коли цїсар буде найлїпше забавляти ся, тогдї його з приємної забави відтягнути і завести просто до ґрафинї.

Кождий, хто там був мав своє заняте.

Бистрий зір гофмайстра зауважав також угорських шляхтичів, котрі дуже мало брали участь в танцях, а збивши ся в гуртки, переходжували ся по салї. Тим поводженєм були підозрілї для Вальдгайма, на котрих він дуже уважав.

Кінець кінців, прийшов відповідний час щоб стрітитись з цїсарем.

Саме тодї монарх розговорив ся з прекрасною дамою, жінкою російського посла, ґрафа Черхова. Се була дама, правдивий тип роійських красавиць і мусїла цїсаря дуже заінтересувати.

В хвилї коли цїсар був занятий пильно розмовою, приступив гофмайстер до цїсаря, і, вклонившись йому і дамі сказав монарсї, що дуже важна справа ожидає його, про котру хоч як не рад, але мусить йому сказати.

Невдоволений перешкодженєм цїсар обернув ся до Вальдгайма і спитав: — Що собі желаєте, ласкавий ґрафе?

Вже цїсар спрямував ся йти до дам, як в тій хвилї Вальдгайм нахилившись до нього тихо сказав:

— Думаю, що я мігби сам предложити дамам Каролїовим вислїд рішеня Вашого Величества.

— Ті дами, прийшли просити о помилуваня для засудженого ґрафа Каролїя, котрого Ваше Величество знає добре яко одного з полїтичних переступників, котрі плянували повстанє проти уряду і спричинюють те все, що дїєть ся нинї на Угорщинї. Я радив би Вашому Величеству щоби засуд зістав виконаний.

Цїсар задумав ся на хвильку, а опісля й сказав: — Дайте знати, пане ґрафе, дамам, що я засуду змінити не можу, — і обернув ся знов до гарної Росіянки, щоб кінчити розмову.

З глубоким поклоном і з зрадницьким усьміхом відходив нечемний Вальдгайм з забавової салї, аби те грізне рішенє оповістити ожидаючим ґрафиням.

— Вдало ся! — радів в душі гофмайстер і повертав до кімнати, де обі дами з нетерпеливим виразом на лицях ожидали його приходу.

Ввійшов до середини, вклонив ся обом дамам і — вдаючи дуже засмученого — сказав: — Щойно говорив єм з Його Величеством, котрий нїяк не хоче змінити потвердженя засуду. Най вас Бог потїшить в вашім тяжкім смутку, високі дами!

З незмірного болю ґрафиня шалено закричала: —

— Так все даремне?

— О, проклятий будь з цїлим родом своїм, закаменїлий монархо, коли ти не відчуваєш великої любови і болю серця пропавшої матери! Щобись не зазнав щастя в родиннім житю! Як будеш мати сина, нехай принесе тобі більше клопоту і нехай він вмре так як і мій не природною смертию, абись дізнав на собі біль в повній силї з приводу його передвчасного скону!

— Щобись не мав щастя в пановаию! Щоби твій пануючий вік раз в раз переплітав ся війнами аж до найстарших літ твого житя, і щобись ніколи не позискав любови народа, над котрим пануєш!

Хто тобі найблизший, щоби його так само постигла кара, за твою закаменілість над моїм бідним сином!

Відтак зімліла.

Недалеко стояв слуга Бартоній, котрий був сьвідком того всього, прискочив до ґрафині, вхопив її і при помочи Олени віднїс до своєї кімнати.

Своїми проклонами на адресу цісаря, ґрафиня звабила до себе поважне число осіб з забавової салї.

Ґраф Вальдгайм, той безсовісний чоловік, стояв непорушно і не знав що почати. В тій-же хвилї оден з коморників його відкликав.

Поговоривши щось з коморником, скоро побіг по сходах на дїл до сторожі, приступив до старшини і шепнув йомо пару слів до уха.

— Сторожа на гору! — закричав остро офіцер і в тій хвилї около 100 жовнїрів в повній збруї з'явили ся около дверий забавової салї.

— Окружити Його величество! — звучав розказ і в кількох мінутах цїсар зістав окружений жовнїрами.

Потім згасло сьвітло в салї і через кілька хвиль панувала велика паніка. Колиж сьвітло засьвічено знова і гостї утихомирили ся, цїсар відходячи сказав до Вальдгайма: — Желаю собі, щоби нинїшна перерва звірської забави була як найвірнїйше затримана в тайні.

— Стане ся після приказу, Ваше Величество, — відповів Вальдгайм відпроваджаючи цїсаря, за котрим ступала сильна сторожа аж до його кімнати.

По відході цісаря салї стали випорожнювати ся. Велике панъство відходило ґуртками на двір.

В бічній салї, котра недавно була місцем так непрнемної пригоди, ще сьвітило ся і товариство з байдужностію відносило ся до того, що ту перед хвилею дїяло ся та грало в карти. Засївши при кількох столах, пересували високі стовпці золотих гроший з рук до рук. В салї крім шелесту карт і дзвенькоту золота, не було чути нїчого. Кождий був занятий грою.

Приглянувшись можна було зауважати, що з купок золота нїчого не убувало.

В тім нагло почув ся на дворі пережливий стріл, а до середини вбігло кількох перестрашених кавалерів. Оден з них повалив ся на землю і сильно закричав: — Братя! Цїлий наш плян відкритий! Вже все було приготоване і коитий віз стояв коло тайних сходів. Булисьмо як найлїпше приготовані, ожидаючи лише погашеня сьвітла щоби вхопити Його Величество та занести до повозу і тим способом перешкодити завтрішньому виконаню смерти. Тепер все стрaчено! Наші товариші згинуть на шибениці.

Глухий віддих вирвав ся з грудий угорських шляхтичів. Кождий став нервовий.

Коли почули другий вистріл, кождий з них догадав ся, що се за знак і поглянув оден на другого.

І знов прошиб вистріл. Настало замішане. Нараз сьвітла згасли а кілька осіб заглянули до вікон.

З початком нїчого не було видно бо замок знаходив ся в густім парку а місяць сховав ся за хмари. Дав ся чути брязкіт збруї надходячих жовнїрів, а як місяць вийшов зза хмари було видко ряди ґузиків двірської сторожі, котра на росказ окружила цїле крило замку.

— Зістались мо стрaчені! — закликали всї. — Сли будемо боронити ся, то лїпше згинути тут на місци, нїж дістати ся в руки і згинути на шибениці як наші товариші.

В тій критичній хвилї велике зеркало, котре було уміщене в стїнї, зникло, а з темноти чути було голос: »Братя скоро до середини! Ту для вас вихід!«

І зістали виратувані...

РОЗДІЛ IV.

Смерть зрадників.

Над Будапештом засвитав осінний ранок.

Була щойно пята година рано, а в місті вже зауважуємо великий рух. В широких і вузких улицях товплять ся тисячі народа звернені до площи св. Стефана, яка вже давно є переповнена. На кождому лиці видно смуток.

На середині площі стоїть висока шибениця, вибудована майстром Краузом, на котрій, в короткім часі, мають скінчити житє найбільші проводирі повстаня.

Наоколо неї стоїть полк піхоти сформований в чотирокутник, щоб часом нарід в послїдній хвилї не відважив ся ратувати засуджених.

За піхотою стояла кіннота.

З прибуванєм щораз сьвіжих людий, зачинають ся тиснути так, що передні вже коло самої кінноти.

З товпи долїтають слова невдоволеня до ух команданта війська, котрий — сидячи на кони — постійно їздив кругом і старанно уважав на захованє ся людий. Коли викрики протидержавні збільшили ся, закликав до себе чотирох підофіцерів, котрі знаходили ся по рогах чотирокутника і сказав до них:

— Скажіть людям, що наколи они не утихомирять ся, прикажу військови їх розігнати.

Коли під'офіцери проголосили се, люди сяк-так притихли, але они прийшли не на те, щоби подивити ся на страшний вигляд шибениці. Они прийшли на те, щоби отверто показати молодим героям свою любов до них і віддати їм честь в послїдній хвилї.

На вежі вибило пів до семої.

В тій хвилї отворили ся великі желїзні двері міського ратуша, й опісля в'їхав закритий віз. Перед ним, за ним і по боках йде військо.

Звільна посуває ся в сторону шибениці.

На лицях народа видно великий смуток. Кождий в задуманю дивить ся перед себе.

Віз підїхав коло шибениці.

Насамперед вискочили з нього два жовнїри з сьвященником, помагаючи першому засудженому ґрафови Каролїйови виходити на двір.

З поміж товпи народа дались чути сильні крики проти уряду.

В товаристві сьвященика підійшов ґраф певним кроком до шибениці, де ждали на нього офіцери, котрими був засуджений.

Там перечитано засуд ще раз і віддано його катови.

Кат спритно взяв ся до роботи а крик народа ставав чимраз сильнїйший і визиваючий.

— Прийде час, що край і народ угорський позбуде ся того, — були послїдні слова ґрафа і по кількох хвилях перестало бити ся його шляхотне серце.

Те саме повтаряло ся і з другими. Всї гордо умирали за вітчину.

Але нарід не міг того всього стерпіти. Розлючено підіймались кулаки в гору з погрозами і проклонами. Потім, хопивши каміне, почали кидати в сторону війська.

Командант приказав кінноті витягнути шаблї і прогнати нарід до побічних улиць.

Настала страшна паніка. Військо в'їхало між нарід, котрий не міг так скоро утечи, і рубало шаблями на всї сторони. В одній хвилї сотки народу опинили ся під кінськими копитами.

Зі всїх сторін було чути зойки ранених і проклони утїкаючих.

Зістало богато арештованих, а ще більше мусїло бути ранених, котрих забрано до шпиталю або домів.

Таку то демонстрацію устроїв угорський нарід перед жорстоким урядам Габсбурґів.

——««o»»——

РОЗДЇЛ V.

В льокали заговірників.

В самім кінцї міста, при темеливарській улицї стоїть самітний дім.

На перший погляд можна пізнати, що його господар давно полишив. Двері замкнені а заслони, поприпалювані вепцем, поспускані. Оббитий дощем ґанок сьвідчив те саме.

Три сходи перед дверми і малий городець зарослий травою вказували, що вже давно рука огородника дотикалась їх.

З другої сторони був малий садок, по більшій части зарослий дикими корчами, котрі, не стинані через довший час, досягали значної висоти. Старий деревляний паркан був проломаний в кількох місцях. Зараз за садком стояла висока гребля, котра також була поросла диким очеретом. Цїла околиця дому представляла незвичайно сумну тишину.

Темна ніч покрила місто. — Кругом дому глубока тишина. Лиш далеко чути раз-в-раз дзвонене годин годинника на вежі або гавканє псів з поблизького двора.

Около одинайцятої години в ночи, на греблї почулись чиїсь кроки і тріскане дрібного прутя під ногами. З густих корчів вийшов високий мищина в довгім плащі, котрий уважно переходив через садок до задних дверий дому

Колиж прийшов до дверий, відчинив їх і — вступивши до середини — знова їх уважно за собою зачинив. Потім перейшов сїньми попри стїну і звернув в право. При кінцї малих сїний засьвітив малу лямпу і потиснув рукою стїну. Нараз отворили ся малі незамітні двері, які провадили по сходах в діл. Мущина той зійшов по чотирох сходах в долину. Потім йшов через довгі сїни в сторону садку. При кінцї сїний опинив ся знова перед тайними дверми, до яких запукав чоти-

ри рази. Малі, незамітні тайні двері в стїні скоро відчинили ся і мущина вступив до просторої, приємно огрітої кімнати.

Кімната була оббита чорним сукном і осьвічена двома ясними лямпами. На середині стояв довгий стіл, а на столї стояв череп, на котрім межи очима лежав сріблий хрестик, а по боках черепа сьвітились дві сьвічки.

Череп з людської голови зі срібним хрестом межи очима, се був знак тайного товариства (заговірників), після котрого пізнавали ся. Такий знак вироблений з кости мав носити кождий при собі.

По боках стола стояло около 24 крісел. Дальше при стїні стояли ще два менші столи, коло котрих засїдали визначнїйші члени тогож товариства.

— Добрий вечір, Гейзо, — поздоровив мущина і вступив до середини.

— Добрий вечір, вашій милости, — відповів Гейза, котрий був занятий стиранєм пороху та уставлюванєм крісел. Рівночасно доглядав огню в печи, щоби в кімнаті було тепло.

Поміг стягнути гостьови плащ і повісив його на гак, що знаходив ся на противній стїні.

Прибувший був високого росту а по його скорих рухах можна було пізнати, що був ще молодий.

На твари мав чорну шовкову маску. За поясом було видно рукоять ножа і пістоля.

Сїв на одному кріслї, що було визначене римською цифрою »чотири«, підпер голову обома руками і почав думати.

За пару хвилин прийшло ще двох гостий таксамо в довгих плащах і з масками на лицях. Виняли з кишень кістяні значки і кождий з них запукав три рази до стола. То був їх тайний знак, котрим поздоровляли ся.

За пів години зійшло ся близько 24 осіб і кождий з них — поздоровившись тайним знаком, — сїдав на означене крісло коло стола.

По середині стола, напроти хреста, сидїв їх провідник.

По хвилї підняв ся з крісла і зачав з тиха говорити до своїх товаришів: — Братя! Нині стратилисьмо з поміж себе людий, котрі найбільше працювали для сьвятого дїла — за

свободу Угорщини. Їх смерть нехай не буде пересторогою для нас, щоби почате діло залишити, а навпаки, їх смерть буде побудженєм до дальшої невпинної роботи! Пімста і витревалість нехай буде від нині нашим гаслом! Проч з Габсбургами і їх пановањем.

— Пімста! Проч з Габсбургами і їх пановањем! — відізвали ся всї. Всї встали і витягли ножі на знак, що за свобоу Угорщини готові віддати житє і майно.

На знак свого проповідника всї усїли, а той говорив дальше:

— На жаль діло нам не повелось на початку, а то по моїй думцї, — через зраду. Мушу пригадати вам, що зрадник, наколи дасть ся нам його відкрити, підлягає смерти! Тепер нїм попровадимо почате дило дальше, мушу від вас, братя, жадати, щобисьте кождий тут перед хрестом зложили в мої руки вашу славну присягу, що нїколи і нїчим не дасте ся відстрашити від вложеного на вас обовязку. Покищо, буду вас просити аби ви всї встали та віддали послїдну часть нашим погибшим братам.

Кождий встав з виразом жалю на лицї.

А провідник опісля скоро сказав: — Стало ся.

Відтак одеи по другім складали славну присягу перед хрестом і до рук свого провідника.

Потім почали радити. Найбільше було обговорювано сумні пригоди нинїшнього дня.

— Тепер жадаю, щоби котрийсь з членів, що брав участь в двірській забаві, здав справоздањє з задуманого але неудачного забраня цїсара з двірської палати, — сказав старшина.

В тій хвилї встав молодий член, котрого крісло було означене числом 12 і росказав все так, як ми читали в попереднім розділї.

— Ми могли ще виратувати наших братів від поганої смерти, але і там знайшов ся зрадник, — кінчив молодий член — дванайцятка.

— То ще добре, що вам всїм вдало ся утечи з цїсарського замку, а то булиб нові переслїдуваня, — додав провідник тайного кружка.

— Тепер приступимо до нових справ і жадаю, щоби кождий як найпильнійше уважав на точки, котрі нині поставлю на програмі, — говорив провідник дальше: — як маємо поступити, щоби позбавити ся зненавидженого володаря?

Настала коротка тишина.

— Думаю, — промовив за хвилю член, що сидів по правій стороні провідника, — що наш край інакше не позбуде ся його, як йому не зробить ся того, що стало ся нині з нашим товаришом. Маємо тепер досить велику причину тримати ся пословиці: »Зуб за зуб — око за око«!

— А так, смерть за смерть! загули всі.

— Братя! не хочу сам говорити перший, яким способом се виконати, а жадаю, щоби ви самі подавали ради. Котрий спосіб взнаємо за найлїпший, того будемо тримати ся.

На хвилю знова притихло. Ніхто не забирає голосу.

Пізнійше підвів ся один при самім кінці столу де сидїли наймолодші члени і сильним голосом сказав:

— Любі братя! Нині від тої страшної хвилї, коли наші братя зістали покарані, я неустанно думаю над тим, хто мав би се виконати. На мою гадку, найлїпше булоб нанять за велику суму гроший чоловіка, котрий би се виконав, то значить, котрий би по добрій нагоді вкоротив цїсареви житє. Не кажу се з боязни за себе, але через те, що коли наложимо таку справу на чоловіка, котрий прагне гроший, то він буде старати ся щоби ті гроші використати. А ми зложимо потрібну суму для нього.

Всї як один привитали промову молодого члена.

Предсїдатель вставши запитав: — Може хто має яку лїпшу раду? — Колиж нїхто не відзивав ся, сказав: — Коли ви з сим годите ся, я годжу ся також. Мушу признати, що і я мав такий погляд на ту справу щодо страченя цїсаря.

— Але хто з вас мав би охоту знайти такого чоловіка?

Почали всї зголошувати ся, що хотять шукати за таким чоловіком.

Не обійшлось без того щоб не тягнути льосси.

Льос впав на першого гостя нинїшного зібраня. Той приняв приказ з найбішьлою охотою.

— Одно лиш буду просити, — сказав по присязі, а се те, що для успішного виповненя приказів кружка хочу лише, щоби менї дозволено взяти до помочи нашого вірного слугу Ґейзу, котрий знає ліпше місцевости, де такі люди знаходять ся, ніж ми всї разом.

— Дуже красно! — загули всї.

— Хочеш милий Ґейзо в тім попрацювати? — спитав провідник.

— З найбільшою охотою і в кождій хвилї, — сказав тай і зараз присягнув, що буде працювати всїми силами в тій справі.

— Брате касієре, — звернув ся провідник кружка, до члена, що сидів попри нього з лївої сторони, кілько є готівки в нашій касї?

— Двайцять тисяч золотих, — відказав той.

Та сума на початок вистарчить, щоби згодити чоловіка. Сли буде потрібно більше гроший, зложимо на засїданю, котре має відбути ся в сїм самім місци за 14 днїв.

— Вам обом желаю успіху, — сказав до вибраних, на позбавленє ворога, а вам рента доброї ночи! Будьте осторожні при виходї! Тим кінчу засїданє а нашим плянам желаю здїйсненя!

По спільному пращаню виходили осторожно один за другим.

При тім шляхтич що витягнув льос, радив ся з Ґейзою як виконати заданий плян.

— Роботу розпічнемо зараз! — сказав молодший шляхтич.

— Радо вам служу в кождім разї, — відповів Ґейза.

— Як думаєш приятелю, де-б нам найлїпше вдати ся? — спитав шляхтич слуги.

— Дорогий пане, знаю одно місце: то є корчма »У Червоної лямпи« при Марошській улицї. Маю надію, що там без довшого пошукуваня вдасть ся нам знайти чоловіка, котрий дасть ся нам намовити за більшу суму гроший. Я там мешкав в сусїднім домі перед двома роками і мав нагоду те все ви-

дїти. Сли нам не вдасть ся нїкого знайти в означенім часї, то я знаю ще інші місця подібні тому.

— Добре, я звіряюсь в повні на тебе що до того місця. Зараз завтра вечером в одинайцятій годині, вибираємо ся на обід. Візьми се, — сказав і подав йому суму гроший в мішочку, — і постарай ся о одежуї все, чого потрібно. Я приїду 5 мінут перед одинайцятою на ріг Марошської улиці і там мене ожидай.

— Зроблю се після вашого приказу, добрий пане, — відповів Ґейза.

— Там будете перед одинайцятою! Добраніч! — сказав молодий маґнат і відійшов.

— Тепер моє бажане сповнило ся, — заговорив півголосом Ґейза. — Як мене то тїшить, що молодий ґраф взяв мене до тої роботи. Так нам лїпше поведе ся.

— Потім зробив порядок в кімнатї із думкою про завтрішне дїло — виходив осторожно домів.

РОЗДІЛ VI.

Новий член.

В кімнатї слуги Бартонія лежала на мягкій софі мов мертва ґрафиня Каролїйова. Над ранком заворушилась.

Олена зі слугою прискочили до неї.

— Де я є? — закликала ослабленим голосом.

— Успокійте ся, дорога мамо, — промовила Олена, — ви є в добрім місци! — Тільки ще собі добре відпочніть! Ви знаходите ся в помешканю добродія Бартонія, в цїсарськім замку. Як тілько будете в силї при нашій помочи вийти, закличу повіз і від'їдемо.

— Боже мій! Чи то був страшний сон? Вже памятаю все! Ах Олено, моя дорога дитино, що дїє ся з нашим Стефаном?

— Мамо, згадайте на своє здоровлє, змилуйте ся і уважайте на мене бідну також! Тілько вас маю на сьвітї! Не пла-

чте вже більше, бо можете тяжко захорувати! Вже й так богато клопотів перейшло! Маймо надію, що доля, котра нам нанесла так богато клопоту, тепер подобріє, — потішала її Олена.

— Ах, не маю я вже чого ліпшого сподівати ся від моєї долї. Зі мною поводила ся она дуже зле! Дай Боже, щоби хотяй ти, мила, добра донько була менше нею переслїдувана.

— Успокійте ся, милостива пані, — відозвав ся старий слуга Бартоній, — мало є таких смертельників, щоби зла доля їх не захопила.

— І за мене нїхто не дбає, хотяй постарів ся ту в сїй службі. Я також є Мадяр. Служивєм насамперед в єї цїсарської Високости наймилостивійшої матери теперішнього цїсаря, потім у цїсаря Фердинанда Добротливого, його стрия, котрий лишив мене на теперішньому місци. Хотяй свої обовязки якнайточнїйше виповняю, то двірський гофмайстер, ґраф Вальдгайм чогось мене ненавидить. Постійно мене переслїдує. А через що? Через те, що я є Мадяр! За свою доброту терплю! Відчуваю в душі найбільший біль до вашого нещастя і до страти вашого любого сина. Я є переконаний, що нїколи не вийдуть з памяти наших родимців його заслуги для нашого краю.

— Ви також Мадяр? — спитала скоро ґрафиня. — О, як мене то тїшить, що знаходжу ся в помешканю нашого народнього приятеля.

— Правду кажу, поважана пані, — говорив Бартоній, — єсьм вірним сином свого краю і мене то дуже тїшить, що я міг вам, яко матері нашого народнього мученика Стефана, зробити хотяй так незамітну вигоду.

— Чи можу тут говорити свобідно, дорогий приятелю? — продовжала ґрафиня, а видячи притакнене в очах Бартонія, заговорила: — Але нїколи не забуду на закаменїлість і без'оглядність молодого цїсаря! Одним словом він міг дарувати житє кількох молодців та позискати собі симпатію угорського народа.

— Милостива пані ґрафине! Я сподію ся, що наш молодий монарх не був таким ворогом для вас, але скорше можемо приписати вину ґрафови Вальдгаймови, заприсяглому неприяти-

леви Мадярів. Той зі своєю ненавистию до нашого народа, перемовив цїсаря, щоби не змінив засуду, — сказав Бартоній.

— Хай буде як хоче, але моє серце не наклонить ся нїколи до цїсарського роду. Кілько сил в мене стане, нїколи не перестану підпирати ідею приятелїв мого сина — говорила з запалом ґрафиня, а з її очий можна було вичитати злість.

— Пані ґрафине! Я в повнї відчуваю те саме що і ви і прошу вас, щобисьте мене зачислили в ряди тих, котрі тїлом і душею воюють за свободу Угорщини! Прийміть мою просьу!

По короткім мовчаню ґрафиня подала руку Бартонїйови і сказала: — З великою радостію! Будьте нашим вірним помічником.

В той час хтось запукав до дверий.

Олена що сидїла близько дверий, вийшла.

Високий, елеґантно убраний, около 40 лїтний пан стояв перед нею. Густий, чорний заріст трохи присивілий, прикрашував його твар, в котрім можна було пізнати угорського шляхтича.

Олена зобачивши прихожого, радісно заголосила: — Наш дорогий стрий Франц! Витаю вас тисячі разів в так критичнім положеню!

— Ту в серединї є ваша сестра а моя мати і раді-б з вами видїти ся! — Они дуже ослаблені і я через те вийшла, щоби відвернути не потрібну візиту, щоби їм не було гірше.

По тих словах відчинила двері і впровадила ними дорогого гостя.

— Мій дорогий брате, Франце! — заклинала ґрафиня, увидївши прихожого і в тій хвилї обоє опинились в довгих обіймах.

— Знаю все, моя дорога сестро, — сказав ґраф Торокій, випереджаючи ґрафиню в розказаню про послїдні події. Не говори богато і будь спокійна. Прийми тимчасом гостину твого брата і будь певна, що цїлий мій дім прийме вас обох з щирим серцем!

— Дуже тїшу ся тим, дорогий брате, бо я знаю, що менї нїгде так добре не буде, як у тебе, — дякувала ґрафиня.

»Не нарікай і не жалуй ся дуже сестро« — сказав брат і сїв на крісло біля софки на якій сидїла сестра.

Пів години пізнїйше ґраф Торокій відвозив з замку свою сестру з її дочкою до своєї віллї на »Гоге Варте«.

Ґраф Франц Трокій був о пять лїт молодший від ґрафинї Каролїйової. Відбувши свою військову службу в угорськім полку, винаняв свою посїлість і перебрав ся до Відня, де купив собі гарну віллю на передмістю!

Тут собі жив свобідно. Маючи досить часу та гроший, займав ся своїм улюбленим малярством та музикою. При тім не забував на свій край і щиро підпирав тайний кружок за свободу Угорщини.

——««о»»——

РОЗДЇЛ VII.

»У червоної лямпи«.

В однім передмістю Будапешту при Марошській улиці знаходила ся найнизшого степеня гостинниця »У червоної лямпи«, де сходили ся найбільше підозрілі люди.

Властителем тої казочної корчми був »батько Петро«. Так його називали щоденні гості. Батькови Петрови поводило ся дуже добре. Він не жадав від нїкого зі своїх гостий »сьвідоцтва моральности« хотяй богато з них переступали закон; він кождого поважав і уважав за порядного гостя.

Найголовнїйшим в нього було те, щобн гість лав якнайбільше вторгувати і нїчого не завинив.

Найбільше число його гостий творили люди займаючі ся »легкою« працею, притім небезпечною, котра називає ся рабівництвом, часом по просто крадїжею або шахрайством.

Поліція тут нераз скористала на добрих ловах, знаходячи межи гостями »пошукуваного чоловіка в важній справі«.

Батька Петра таксамо підозрівали пару разів, що мав брати участь в сїй або тій крадїжи і тягли з нього ріжні протоколи. Але він був завжди такий хитрий, що йому не могли нї-

чого доказати. А де нема правдивих доказів, там суд не карає.

За своїх молодих лїт був моряком на кораблях, котрі возили тягарі з Відня до Ршави і назад. Було се заняте не легке і дуже небезпечне.

Заощадивши гроший, купив собі перед трома роками нинїшню казочну гостинницю »У червоної лямпи«.

Там Вона була о двох кімнатах. Одна на передї для щоденних, а друга з заду з вікнами на подвірє для »лїпших« гостий. Батько Петро замешкував дві малих кімнатї, котрі містили ся в долинї в сутеринах, зі своєю богато старшою від нього жінкою, котра брала мало участи в товаристві, а по найбільшій части запивала ся вином на самотї.

Попри те, було ще дві кімнатї на горі для служби, яку творили дві дївчинї, що помагали батькови Петрови.

Батько Петро з молодшою дївчиною Блянкою обслуговав передну кімнату, а до другої носила їду та напитки Роза, котра була дуже вродлива.

Виглядала на двайцять два лїтну, повного лиця і чорноволоса. Її очи безперестанно мило зиркали, а біда була тому, хто в них глубоко задивив ся; дістав ся в сїти, з котрих не вийшов так довго, як довго в нього були які гроші

Попри те вдавала дуже порядну. Нїхто в неї не зауважав такого грубого заховуваня ся, як у других дївчат. а властиво у її товаришки в передній кімнатї.

Своєю милою вдачею заваблювала до себе деяких »лїпших« гостий.

Одного слотливого осїнного вечера, пізною порою, вступили до сеї гостинницї два просто але добре одїті, мущини. На головах мали звичайні шапки. Волосє і вуси обох були чорні як вуголь. Оден з них меньший мав на очах окуляри, котрі були закрашені. Другий з них був більший і виглядав богато молодший від першого.

Читачам можемо пригадати, що се були нам рже знакомі Ґейза з вильосованим шляхтичем, котрі прийшли сюди шукати за особою до виповненя своїх замірів.

Услужний Петро підійшов до них, а сподїючись доброго

зиску, сказав: — »Панове, прошу дальше«, і — показуючи на двері, котрих через дим не можна було пізнати — просив їх до другої кімнати.

Проти стіни були розставлені округлі столики з кріслами по боках, а по середині стояв великий стіл для більшого числа гостий, коли вимагала потреба. Межи вікнами стояла пристаріла софа а перед нею трохи більший стіл, закритий кольоровим обрусом. На стіні висіло пару таких, нецікавих образів.

Коли-ж наші гості ввійшли, зауважали тут лишень одного гостя.

На софі коло вікна сидів молодий около 24-літний чоловік і забавляв ся з Розою.

Роза увидівши гостий, встала скоро з софи і поправляючи на собі пімняте убране, спитала з милим усьміхом:

— Чим можу панам послужити? — Притім пильно приглядала ся прибувшим своїми бистрими очима.

— Принесіть нам фляшку доброго вина, — сказав молодший і усів зі своїм товаришем коло одного стола, звідки могли добре на все приглядати ся.

— Сейчас, милі панове, — відказала Роза і вийшла з кімнати. За хвилю вернула, несучи на великій тарілці фляшку вина і три шклянки.

З поквапливою елегантностію поставила все на стіл, наповнила більш половини три шкляночки і — взявши одну — закликала: — За ваше здоровле, поважані панове, — і — цокнувши ся з обома, надпила маленьку скількість зі своєї шкляночки.

— За ваше здоровле, гарна дівчино, — повторив молодший і також трохи надпив.

— За вашу красоту, — додав старший і напив ся трохи також.

— То мені сподобало ся! — прихвалювала красавиця, а усівши при молодшому, обняла його карк своєю рукою. При тім глянула на молодця, котрий злостив ся на прибувших, що через них стратив таку красну і веселу дівчину.

— Не перебиваємо вам забави з тим паном? — спитав молодший, віддаляючи руку красної дівчини.

— Менше з тим, — відповіла та, а притуливши ся знова до шляхтича, обняла його правою рукою в поясї і рівночасно глядїла по його цїлій особі, якби переконувала ся, чи є що в кишенях.

Роза бувши осторожною, хотїла переконати ся чи її гостї не є узброєні тайні полїціянти. Бояла ся за свої денні гостї. Переконала ся, що тих гостий нема чого бояти ся.

Як старший наповнив шклянку, в фляшцї стало сухо. — Маєте добре вино, — сказав, — принесїть ще одну фляшку на мій кошт!

Наколи та відійшла, нагнув ся старший до ґрафа і прошептав:

— Дорогий пане, я думаю, що та дївчина могла би нам помочи в пошукуваню. Стараймо ся її притримати коло себе і зайти глибше в розмову!

— Добре! Лиш осторожно! — відповів той.

В тій хвилї прийшла Роза з новою фляшкою.

— А тому панови, осьміляюсь пригадати, — принесїть також фляшку, — сказав молодший маґнат, звертаючись до засмученого молодця.

— З радостію прийму ваш почастунок, — відізвав ся вже подобрілий молодець, бо сподївав ся, що Роза приблизить ся на хвильку.

Наші два гостї почали якусь важнїйшу розмову. Рівночасно пильно прислухували ся що Роза говорила з підпилим молодцем.

— Приходжу з полудневої Угорщини, — було чути як говорив молодець, — і хочу розглянути ся тут в містї чи не знайшов би якого занятя. Пів року тому помер мій батько а матїр стратив я ще в четвертому роцї мого житя. Ми мали трохи маєтку, але нам не вистарчало, хотяй працювали як могли. Минув шого тижня продав все що мав, а відтак прибув я тут. Найбільше маю охоту заложити яку маленьку торговлю. Маю трохи гроший, котрих вистарчить на початок. Я вже змучений тяжкою роботою на поли. Така робота мене не тїшила, але се мусїло вже бути так через батька, котрий хотїв дожити свого віку на дїдичнім місци.

Так згадував молодий подорожний свої минулі літа своїй товаришці, котра обіймала та поцілунками замотувала його більше і більше до сїти.

По хвилї вино подїлало на нього. Пізнїйше почав дрімати. Го було на руку нашим молодим знакомим.

— Слухайте, молода панно, принесїть ще одну фляшку, котру випємо разом перед відходом, — сказав молодий гість.

— Чи пани вже хотять відходити? — питала Роза.

— Но, нї, ми ще не відходимо, але вже час спати, — сказав старший.

Підчас коли Роза знаходила ся в другій кімнатї, подорожний, якому було на імя Людвик заснув на софі.

Як Роза принесла вино, молодий маґнат спитав про рахунок.

— Три фляшки вина і десять папиросів — разом шість золотих і 50 крейцарів, — з усьміхом рахувала красна Роза.

— Добре! Тут маєте десятку, — сказав граф, а коли зауважив, що дївчина хоче відбічи по дрібні гроші, хопив її за руку посадив коло стола і сказав: — Решту лиши собі за услугу.

Урадована молода дївчина сїла весело коло них, наповнила шкляночки і випила з ними за здоровле і на відхідне.

Від софи коло вікна було чути глубокий віддих. Молодий чоловік спав твердим сном.

— Подивіть ся на того молодця, як він спокійно спить і як красно усьміхаєть ся, — показувала Роза на Людвика.

— Йому певно сните ся ви і через те не дивуйте ся, що він так усьміхає ся; певно переживає ще ті хвили, котрі пережив з вами, — жартував Ґейза.

— Але йдїть, ви дуже жартуєте, — відпиралась Роза, а в серцю її щось перебігло, щось що до тепер було її не знане. Звернула ся до софи і як-би шукала чогось спільного з тим, що перебігло в її душі.

— А тепер росказуйте нам що зі свого житя, щоби приємнїйше уходив час, — почав шляхтич.

— Я в своїх молодих лїтах не переживала богато сумних подій. Мене знайшла стара жебрачка в лїсї коло Пресбурґа. Хо

тяй сама жила тим, що хто дав, пильнувала мене і дїлила ся зі мною кождою одробиною.

Вмерла як менї було 14 лїт в малім селї коло Комарна, а на смертній постелї признала ся де і як мене знайшла. До того часу я уважала її за свою матїр.

По її смерти взяла мене одна богата панї, котрої чоловік був урядником в Комарнї, де я бавила двоє дїтий.

До нинї згадую тих панів і завжди менї жаль, що я від них відійшла по двох лїтах, хотяй мене дуже стримували.

У них я зазнала родинного щастя і спокою. Пізнавши добро, я затужила за богацтвом — грішми. А та туга за грішми перейшла в дійсність і вирвала мене з'поміж добрих людий. Я собі думала, що як піду до головного міста то гроші будуть менї самі приходити. Будучи молодою і жвавою — щастє не може мене минути, я мала на цїли збогатїти, хочби мала віддати все, свою красоту, молодість — своє тїло. Серце менї било ся сильно а кров збігала ся до голови.

Дістала роботу касієрки в одній першорядній кавярни, де богаті люди тратили там ночі в розпустї.

Мужчини з мене посьміхали ся і бігали за мною.

Я мала би охоту видїти хотяй одну женьщину, котра бувши в такому положеню, стала ся знова доброю і невинною.

Я була хитра і досьвідчена, і йшла до певної межі а дальше нї, — розказувала скоро.

І щож не зазналась першої ласки? — перебив її бесїду ґраф.

— Чому ні! Я мала свого хлопця, котрого любила! Але — зійшов з очий — вийшов з гадки, — оправдувала ся. — Але лїпше не говоріть о тім, — і махнула своєю пухкою рукою. — Вірте менї, що жадне сотворінє не може воювати з своєю судьбою, — додала запалюючи папіроску.

Потім знова наляла вина до шклянок, випила відразу, а вставши — з румянцем на лиці — говорила дальше:

— Боже, як я до всего скоро вправила ся! Не тривало богато часу, а я до всего так привикла.

— А преціньь я заховала собі щось, чим не кожда женщина може похвалити ся перебувши таке житє.

— Але в короткім часї я переконала ся, що се не є те місце, де можна задоволити ся грішми. Я діставала богато дарунків і гроший від гостий, але те все пішло на дорогі убраня та ріжні необхідні річи, щоби приподобати ся мужчинам.

— Перед трома літами я пізнала ся з батьком Петром, котрий мене сподобав, обіцяв гори і доли, аж привів мене до своєї коршми.

— Аж тепер я опамятала ся, дорогі панове, в сім місци, — кінчила своє оповіданє, — а преціньь ані тут менї так не йде як собі бажаю!

— От що, — дивував ся старший товариш, — так затужили за грішми?

— А якою сумою булибисьте задоволені? — спитав ґраф.

— Ах, якби мала десять тисяч золотих, булоб досить, з відси-б тодї забрала ся і добре-б жила собі, — сказала Роза сонно, замкнувши свої красні очи.

— Таку суму можна вам легко дістати, наколи злучите ся з нами, красна дївчино, — натякав шляхтич.

Рівночасно на софі прибудив ся спячий мололець і розглянув ся по кімнатї і гостях.

— Нинї вже за пізно, щоби вам дати лїпші пляни, — прошептав шляхтич до Рози, — але завтра в 11 годинї в ночи прийдемо знова. Уважайте абисьте були тут самі!

— Лиш прийдїть, панове, постараю ся зробити все, що є в моїй силї, — сказала розчарована Роза.

Потім повставли оба гостї і відходили а Роза відпровадила їх аж на улицю.

Потім вернула ся до середини і відвела Людвика до своєї кімнати. Там постелила за заслоною своє лижко а сама лягла на софі.

Неспокійно переспала до раня. Снило ся їй велике богацтво, котре мала в коротцї набути.

Сонце підвело ся вже високо, як Роза пробудила ся зі свого неспокійного сну.

По тихо підійшла до ліжка на якім спав Людвик, щоби переконати ся чи ще спить.

Той — привикшій в подорожі рано вставати, — вже давно не спав а переглядав свої кишені, як забогато є в нього гроший.

— Як тобі спало ся, дорогий приятелю? — запитала Роза і отворивши заслону, сїла з недбалостію коло нього на ліжку.

— Спав добре, лише що голова трохи болить — відповів Людвик.

— Ти не звик більше спати, але сей раз не шкодить, вийдеш на сьвіже повітре то перестане, — заговорила Роза, і підсуваючись до Людвика — обіймила його своєю лївою голою рукою за шию.

Людвик, звичайний на селї вихований молодець, як почув дотик руки дуже змінив ся.

Не знав, чи має приглядати ся на бистрі очи красної товаришки, чи на прегарні уста, котрі приманювали до поцїлуїв, чи на скоро дихаючі груди, котрі були прикриті маленькою сорочкою. Не міг надивити ся на її малі, гарної форми ноги, котрі на чеб які живі єства викручували ся на всї сторони, згиналисъ то випрощувались.

— Розо, я тебе дуже люблю, — висказав зачарований молодець дївчинї в простий спосіб свою любов, а опісля скоро — приложив свої уста в те місце, де зачинаєть ся шия, в те солодке місце, де діткнене мужеських уст доводить жінку до наїбільшої пристрасти. Відтак обняв її і притиснув до своїх грудий, цїлував її велветові уста, її чаруючі очи а самий легонько і гарно усьміхав ся.

Роза в тій хвилї змінила ся! Стала одною з дївиць, котрі є сотворені, щоби любили і були люблені, але она зробила собі з любови ремесло і виповняла се для ока. Приймала гроші і поцїлуї від кождого, де тілько видїла успіх.

Богато мужчин було в її обіймах, але она не мала до них жадної любови, анї не відчувала щирости їх обіймів. А тепер, в обіймах того гарного молодця, прийшло її на гадку цїле її дотеперішне житє і вона зрозуміла, яким гидким воно було.

То була перша хвиля її правдивого, веселого життя. Віддала ся йому цілою своєю душею і всім своїм єством.

Попала в любов як в ріку — впоєна, щаслива, і хотїла в ній плисти...

— Розо, ти не знаєш який я щасливий, що знаходжу ся з тобою, — признав ся по хвилї Людвик.

— І я таксамо, мій милий, але що зробимо?

— Дивись, дорога Розо, — сказав здоровий хлопець, і витягнув грубу — набиту повну грішми калитку. — Тут маю все те, що я вторгував за свій маєток — 1800 золотих.

— Візьми їх собі, я на тебе звіряю ся. Тимчасом наймемо собі яке помешкане, а пізнїйше може нам пощастить ся заложимо який склеп, щобисьмо могли дальше жити.

— Одного бажаю собі: щобись тут довше не була. Я того-б не стерпів, щобись тут обслугувала ріжного рода людий, — говорив дальше, дивлячись мило на Розу — Людвик.

— Буду все робити після твого бажаня, дорогий Людвику, — сказала Роза, але нині вечером ще мушу помочи батькови Петрови. Не жури ся, від тепер належу до тебе і не позволю нїкому мене дотикати ся.

Притім перебігла її в думцї вчерашна забава і гостї і в нїй скріпилась жадоба гроший.

— Тут вишукаємо собі яке мале, чисте помешкане, а потім скажемо Петрови що між нами зайшло. Нині, ще роби, а я за той час все упорядкую, щобись застала все готове як прийдеш до свого дому, — продовжав радісно Людвик.

— От що! — закликала Роза. — Я й забула що ми ще не снїдали. Я зараз тут буду! — Сказавши те, одягнула ся в красний ранїшний плащ, взяла на ноги рожеві виступки і побігла по сходах на долину по снїданє.

За хвилю принесла каву і закуску, поставила на малий столик посеред покою і покликала милого до снїданя.

По снїданю, котре не обійшло ся без ріжних проявів любови з обох сторін, Роза прибрала ся і обоє вийшли шукати помешканя.

Незадовго його знайшли. В одноповерховім вузкім домику, котрий замешкувала стара властителька зі своєю кухаркою,

позіставало ще дві кімнатї з кухнею. Вони винаняли і пішли до міста, щоби купити найпотрібнїйші річи і кухонне начинє.

— Се я заплачу сама з того що собі заощадила, — сказала Роза. — Не думай, що я все пропустила, — говорила дальше і показала Людвикови пулярес набитий грішми.

Накупивши всего, вертали весело домів.

— Ми знайшли красне помешканє, Людвику, — говорила Роза до свого милого, приглядаючись красним цьвітам в городці перед їх спільною домівлею.

Людвик се признав з охотою. Він був би признав не знати що, єсли-б Роза жадала признаня від нього. Так дуже її любив.

Під вечер Роза розлучила ся з своїм милим, котрий на відходї в дечім її перестерігав.

— Не бій ся нїчого за мене, — сказала Роза цїлуючи його, я-ж тобі казала раз, що від нинї належу до тебе.

— Вертай ся як найскорше сли будеш могла, знаєш сама з якою нетерпеливостію буду тебе ожидати, — кликнув за нею, стоячий в дверях молодий чоловік.

Батько Петро дуже здивував ся, як Роза йому сказала, що завтра вже не прийде до роботи.

Що з тобою стало ся? сказав здивований, знаючи, що на тім богато стратить. Може ти не є задоволена з платнї? Ти зістань на дальше а я по можливости підступлю тоі платню так, що будеш задоволена.

З платнї, котру від вас діставала, я була задоволена. Я задумала йти на свою власну домівлю. Я видаю ся! — сказала Роза отверто.

То се така причина! — кликнув батько Петро. В такім випадку не можу тебе стримувати і жичу тобі всего добра. Наколиб тобі те домашне добро навкучилось, чого сподіюсь в коротцї, то з радостію тебе прийму знова у Червоної Лямпи!?

— Ви дивите ся на справу дуже чорно, — говорила Роза. — Маю надію, що не буду мати потреби вертати до сего місця.

На розлуку, заплачу нашим сталим гостям доброго вина. А також дайте їм добрий ґуляш! — говорила Роза голосно, по глядуючи на гостий коло столів.

— Хай жиє наша Роза! — було чути від столів занятих гостями.

— А тепер, батьку Петре, при останку жваво до праці! Ожидаю нині на вчорашні гості, котрі дадуть заробити і прошу вас, щобисьте нікого не просили до сусідної кімнати, — сказала Роза. — Відтак зняла з себе плащ та капелюх, повісила на гачок і вчепила собі чистий білий фартушок.

Около десятої години прийшли наші два знакомі. Роза зараз увела їх до сусідної кімнати.

— Щоби нам не тратити часу на пусту бесіду, — почав молодий маґнат, коли Роза принесла вино і папіроси, — то приступаймо відразу до річи.

— Чи можемо говорити отверто?

— За се вам ручу, дорогі панове, — сказала Роза і замкнула двері засувкою, що знаходила ся під замком.

— Мушу вам, дорога дівчино, насамперед сказати, хто ми є. Ми є члени тайного кружка освободженя угорщини з австрійського ярма, — сказав шляхтич.

— Ах, панове, тим ліпше і миліїше для мене, бо і я, хотяй звичайна простачка, відчуваю все так як ви, — признавала Роза.

— Тим ліпше, гарна дівчино, — продовжав ґраф, — тимскорше прихилите ся до наших замірів і поможете нам.

— Шукаємо доброго, відважного чоловіка, котрий би міг виконати атентат на цісаря. Бо Угорщина не освободить ся до того часу, доки теперішний цісар не буде страченний. Не хочемо однак особи, котру поліція вже добре знає.

— Я знаю одного, — сказала Роза по довшім надумуваню, думаючи за Людвика, — і маю надію, що може його до того намовлю. З людий котрі у нас сходять ся, не знаю нікого, хотяй не оден з них виконав би ту річ за гроші. Є се люди, котрих поліція добре знає.

За кого думаєте, сли сьмію спитати? — сказав Ґейза.

— За подорожного, котрого ви вчера тут виділи, — вия-

снювала Роза. — Візьму ся пильно до справи і закінчу її на вашу користь, — упевняла, думаючи рівночасно про великий заробіток.

— Ая! — вихопило ся рівночасно обом гостям. — Думаєте так, на правду?

— Цілком правдиво, дорогі панове! Мушу вам також сказати, що той молодець є від нинїшного дня моїм нареченим.

— Я надумала ся вийти замуж за того красного молодця. Заложимо собі яку малу торговлю і тоді не буду змушена ту служити. А до висших плянів буду Людвика намовляти і ручу за те, що будете задоволені вислїдом.

— Дуже добре! Тут маєте 1000 золотих і наших дві відзнаки. Поданєм мені руки, обіцяйте вірність кружкови. В разї зради, підлягаєте смерти обоє. Відзнаками, котрі я вам даю, мусите ся виказати, сли хтоб з нашого кружка прийшов до вас обговорити подробиці що до атентату. Одну затримайте у себе, а другу дайте свому нареченому. Уважайте, щобисьте завжде і всюди їх при собі носили.

По тій промові ґраф подав її дві відзнаки, на яких була вироблена чашка з срібним хрестом межи очима.

Розї аж голова закрутила ся, як ховала гроші до кишенї спідньої сукнї. Її мрії здїйснили ся. Зістала богата. А ще більше богацтво ожидало її по виконаню атентату.

Зараз по півночи лишила корчму, де переживала через три роки. Чомусь її на хвильку зробило ся жаль покидати те місце, але лиш на хвильку. Думка про доброго Людвика навела її назад на дорогу.

Розлучила ся щиро з батьком Петром і знакомими гостями, котрі були вже підпилі і хотїли її обіймати та цїлувати на відходї.

Роза скоро відійшла з їх товариства і як могла спішила ся до нового дому.

Коли вже добігла до улички, при котрій мешкали, прийшло її на гадку, що скаже Людвик як она йому про все розкаже: Може не простить її кроку через те, що він без його відомости має грати головну ролю, щей куплений за гроші? Чи буде міг се виконати? —

Але як Людвикови про се згадати?

Буду робити поволи і уважно, а покищо затаю се перед Людвиком, — сказала до себе Роза півголосом і запукала до дверий.

В тій хвилї Людвик вибіг і хопивши її кругом пояса увів до середини і розказав що йому було скучно за нею.

Випиши по горнятку чаю, що Людвик перед тим заварив — пішли спати...

РОЗДІЛ VIII.

По забаві.

Ніч по двірській забаві минула ся, а по нїй настав красний осїнний день. Сонце вже розпустило свої лучі і осьвітлювало ними дахи і вежі міста Відня.

По цїлому містї запанував живий рух, а найбільше коло цїсарського замку, до котрого приїздили в тій порі численні пишні повози.

Нині цїсар давав загальну авдієнцію; не лише високим достойникам, але і иньшим особам, котрі мали яку небудь просьбу до цїсаря.

Зараз коло спальні, в своїй пишно прикрашеній приватній канцелярії, цїсар сидить сам і роздумує над вчорашною нічною сценою, де він мав бути зловлений і відвезений з цїсарського замку.

Найвисший двірський урядник, котрому цїсар найбільше довіряв, розказував йому перед хвилею про всїлякі пригоди підчас забави які він видїв, і про те, що ґрафиня Каролїйова так тяжко прокляла його за те, що не відкликав засуду смерти, потвердженого проти її сина.

Відкритий плян щодо зловленя, так не заінтересував його, як мати засудженого сина, котра прокляла його і цїлий цїсарський рід.

Будучи вихованим своєю материю в побожности, думав,

що проклін мусить сповнити ся і думки сеї не міг ніяк позбути ся.

По довгім передумуваню казав собі закликати ґрафа Вертгайма.

Той прийшов і зараз зрозумів о що ходить.

— Дорогий ґрафе, — сказав по хвилї монах, — будьте так добрі і розкажіть менї ще раз хід вчорашньої забави зі всїми подробицями!

Гофмайстер розказав все цїсареви яким способом зайшла ся подія і не забув про те, щоби як ґрафиню так і мадярську шляхту як найбільше очернити.

— Осьміляю ся предложити Вашому Величеству, щоби сей випадок був як найстрогійше осуджений. Чи не грозило по встанє угорської шляхти цїлій державі? Чи не було заговору на житє Вашого Величества? Ваша Цїсарська Бисокість доказала свою справедливість і дбайливість о державу котрою володієте.

А що до ґрафинї ,то я зараз на перший погляд пізнав, що в неї є велика ненависть до Вашого Величества, цїсарського роду і проти Австрії взагалї.

Позволю собі пригадати єще те, що Ваше Величество нїколи не може бути спокійним і я думаю, що кождий піддaний Вашій Цїсарській Високости признає власть Вашого Величества вповнї доброю і справедливою.

В тій хвилї ввійшов цїсарський адютант, ґраф Паар і заявив, що в великій салї згромадили ся всї, хто був в дворі, щоби віддати честь цїсареви.

Промова Вертгайма увінчала ся успіхом. Цїсар повеселїйшав і спокійно в товаристві з адютантом ввійшов до великої салї, де зійшов ся цїлий двір і мало не всї гостї ьчорашньої двірської забави.

Тут молодого монаха привитали з вдячностію, що в цїлости уникнув вчорашних заговорів, які мала сповнити угорська шляхта.

Володая сїяв з утїхи і цїлком забув за ті страшні думки, які йому щойно перед півгодиною в голові перебігали. Подя-

кував за привіт і промовив поспішно до кождого пару лагідних слів.

По скінченю тих церемоній, адютант відпровадив його до салї принять.

Ся саля була висока і надзвичайно прикрашена. Тяжка дорогоцінна заслона віддїлювала її від передсїня, де згромадило ся число людий, котрі зголосили ся на авдієнцію. Коло заслони стояв в унїформі слуга, котрий відкривав заслону і пускав по одному до середини. Нинї принагідно дістав ту роботу наш знакомий слуга Бартоній.

По серединї салї стояв столик коло якого сидїв цїсар і приймав гостий з ріжними справами.

По лївій сторонї стояв малий столик секретаря Його Величества, котрий на знак цїсаря зазначував, як і котра справа мє бути виконана.

По правій сторонї цїсаря стояв його адютант.

Переходило богато людий з ріжними справами, але анї одна з них не була з якоють просьбою. Остатним зголосив ся начальник поліції міста Відня, радник Гесс.

— А що нового приносите, пане начальнику? — привитав монарх прихожого.

Низько вклонившись, начальник почав: — З жалем мушу повідомити Вашу Цїсарську Високість, що я отримав від почтового уряду лист, адресований до ґрафа Торокія, брата ґрафинї Каролїової, котра у нього тепер мешкає.

Той лист наданий в Люзернї, зістав отворений на почтї через те, що мав на собі підозрілий значок, котрий знаходив ся на правім розї коверти. І те підозрінє не було даремне. В тім листї жадає ся від Ґрафа Торокія, щоби він постарав ся о спис певних державних паперів. З дальшого змісту листа ми довідали ся, що ґраф вже давно є членом тайного полїтичного кружка, котрий має на цїли відірванє Угорщини від Асвтрії. Також є в зносинах з кружком, котрий приготовляв повстанє угорських шляхтичів, з котрих головні члени зістали покарані.

— Щоби на ґрафа Торокого, котрого уважаю за одного зі спокійних і нам піддaних угорських шляхтичів, мало пасти яке підозрінє, не можу повірити, відповів володар.

— А преціньсе є правда, — сьвідчить поліційний урядник, подаючи цісареви лист з Швайцарії.

— Знова оден з кругів Каролїєвих, — закликав монарх і віддав переглянений лист поліційному урядникови.

— Приходжу, щоби Ваша Цісарська Високість позволила на виконанє арешту і слїдства, — сказав начальник поліції.

— Тепер не можу поступити інакше, лиш дати вам право його арештувати. Пізнїйше мусить ся виробити відповідний закон проти таких кружків і установити найостріїшу кару.

Ту роботу повіряю вам, пане начальнику, і сподію ся, що ви виготовивши ї,, чим скорше предложите менї, щоби ї заслати до угорського міністерства.

— Стане ся після жаданя Вашого Величества, — кланяв ся низько радник Гесс.

— Що ся тичить арештованя ґрафа Торокія, бажаю собі, щоби се переведено в найбільшій тайнї і щоби нїчого з того не було на разї проголошено, — натякав молодий цісар і — кінчив авдієнцію.

Потім в задумі відійшов цісар з адютантом до своїх кімнат, де заняв ся своєю урядовою роботою.

РОЗДЇЛ IX.

Від'їзд до Швайцарії.

Бартонїй чув підчас авдієнції кожде слово. Як цісар вийшов з авдієнційної салї, він поспішив до свого помешканя і чимскорше перебрав ся в цивільний одяг.

По авдієнції він мав цїлий день вільний. Щоби не тратити часу, спішив ся на »Гоге Варте« до дому ґрафа Торокія.

— Лиш щоби його застати дома, — говорив сам до себе. йдучи під горбок до віллї Торокія.

Утїшив ся дуже, коли увидів ґрафа з Оленою в садку перед вікнами віллї, де вийшли на прохід. Обоє з запалом про щось говорили.

По представленю ся зістав зараз уведений до середини.

Поздоровившись, приступив Бартоній до ґрафа і сказав: — Пане ґрафе, вам грозить велике небезпеченьство. Заберайте ся по можности якнайскорше і втїкайте з Австрії.

— Боже, що знова стало ся? — закликала перелякана Олена, з запитом дивлячись на Бартонія.

— Не страхай ся Олено! Ходїть обоє до середини де Бартоній розкаже нам все, о що ходить, сказав спокійно ґраф.

Скоро увійшли до малого покою, Бартоній розказав все в коротцї, що чув підчас авдієнції.

— Дякую вам шляхотний краяне, за скоре упімнене, котре мене ще може охоронити. Зараз збираюсь в дорогу. За той час вийміть з лївої шуфлядки мого столика важнїйші папери і їх спалїть! — Сказавши се, задзвонив на слугу і припоручив запрячи коні до подорожного повоза.

Потім ґраф спішив ся, щоби розказати про все своїй сестрі, котра в сусїдній кімнатї лежала на софі, ослаблена після минувшої ночі.

— Не лякай ся дорога сестро, — сказав, входячи до покою ґрафинї, менї грозить небезпека! Єсьм зраджений. Мушу яйнайскорше дістати ся через границю до Швайцарії!

— Ах, кілько нещастя валить ся на наш рід, мій дорогий брате!

— Не лякай ся і не турбуй ся, дорога сестро, — сказав і сїв коло неї на крісло біля софи. — Думаю, що менї вдасть ся втечи. Мушу якнайскорше від'їхати, а як би прийшли мене арештувати, скажи, що я від'їхав на дальшу об'їздку і що в протягу трох або чотирох годин верну ся.

За той час слуга Бартоній з Оленою палили в печі папери, котрі могли-б його викрити. В кількох мінутах ґраф був готовий в дорогу.

Спокійно поцїлував свою сестру і її дочку та брав ся відходити. Але перед відходом піднїс малу заслону, шоби подивити ся через вікно на двір, чи в повнї безпечний.

Зі страхом скоро відскочив від вікна і прошептав до сестри: — Все даремне! Тайна поліція обступила віллю.

— Що-ж тепер пічнемо, що будемо робити? — ломила руки ґрафиня.

В тій хвилї увійшли Олена і Бартонїй кажучи, що всї папери є знищені.

— Тепер все даремне, — говорив ґраф, — вілля є обступлена зі всїх сторін, тайною поліцією. Було-б великим щастєм як би я звідси утїк.

— Пождїть дорогий стрию! — кликнула Олена, — ще є надїя. Моя думка така: — скоро обголїть свою бороду і вуси, що змінить вас до непізнаня і візьміть на себе уніформ свого слуги. Я буду їхати і візьму вас з собою яко слугу. Лиш скоро!

Така добра гадка молодої Олени подїлала на всїх.

— Дуже добра гадка, обіцяюсь її виповнити, дорога Олено, — крикнув ґраф і поцїлував її біле чоло.

— В тім випадку можу вам дещо помочи. Бувши при війську, я навчив ся добре голити і стричи волосє, а думаю, що і тепер скоро і з задоволенєм для вас се виконаю!

— Добрє, милий Бартонїю, ходи зі мною до моєї спальні, — сказав ґраф.

— А я дорогий стрию, за пять мінут буду готова до виїзду.

— Лиш скоро, нє тратьте часу, — натякала ґрафиня Каролїйова, — може Бог дасть, що вийде все на добрє.

Не тривало довго, як все було заряджено після Олениної ради. Був також вже пізний час. Дало ся чути дзвонєнє. Се дзвонив поліційний комісар, котрий дістав приказ арештувати ґрафа Торокія.

Брат з сестрою поспішно обнялись і розійшли ся. Олена, відпроваджувана своїм стрийом в уніформі слуги, ступала по сходах на долину до головних дверий, перед котрими стояв повіз готовий до від'їзду.

На дворі при дверях стояв поліційний комісар, випитуючись дещо слуги, котрий стояв в дверах, а котрий вже пів години тому дістав приказ як і що має говорити.

Увидївши Олену в чорнім подорожнім убраню, поздоровив її з повагою уступаючись з дороги. Не зауважив навіть слуги, котрий ніс малий подорожний куферок, за Оленою.

Молода панна ввійшла поспішно до повоза, удаваний слуга замкнув за нею двері, вискочив до фірмана і сїв попри

нього. Рушили і поїхали просто в сторону Пратеру.

Фірман з здивованєм дивив ся на слугу, котрого не знав. На даний ним знак, поганяв коні як міг.

Зближаючись до Пратеру, сказав слуга до фірмана: — Зверни і їдь бічними улицями на захід і уважай, щобисьмо ще нині були в Мельку. Коний не жалуй!

За годину минули послїдне віденьське передмістє і гнали, що коний стало в сторону Св. Пільтена.

Приїхавши до Св. Пільтен, дали коням відпочати і пустили ся в сторону Мельку де коло девятої години вечером щасливо дістались.

Фірман жалїсно поглянув на утомлені коні а Олена за той час наняла три кімнатки, одну для себе а дві для фірмана і стрия — слугу.

По вечері, котру Олена дістала в їдальні а слуги в сусїдній кімнаті, пішли на відпочинок. Перед відходом з їдальні Олена заплатила належитість і упімнула властителя, щоби їх збудив в пятій годині, аби они могли від'їхати в дальшу дорогу.

Досьвіта вибрали ся в дорогу, в сторону Зальцбургу, куди без жадних пригод на другий день перед полуднем доїхали. Потім нашим подорожним погіршало. Їх дорога вела через Альпи вузкими долами; по обох сторонах взносили ся високі, а на верхах білів сьвіжо нападаний снїг. Чим дальше до нїмецької границї, тим дорога ставала гіршою.

Третого дня по полудни були вже віддалені лиш о дві години їзди від баварської границї.

Сильна зима докучала нашим подорожним, котрі ще минувшого дня накупили теплого одягу, щоби охоронити ся перед зимном.

Місцями, де дорога знаходила ся висше, вже полїтував снїг.

В однім малім селї стали коло гостинниці. Ввійшли до середини і казали собі дати три шклянки гіркого чаю. На запит, як далеко ще до Баварії, властитель відповів:

— На добрий хід ту дорогу можна перейти за півтори години, а їздою то забере дві, бо дорога сильно покручена.

— Чи можу дістати доброго провідника до границі? — спитав ґраф властителя.

— Я самий вас туди заведу, сли сего собі бажаєте, — напрошував ся властитель. — Богато роботи дома не маю, а тут заступить мене моя жінка або дочка.

— Дуже добре! Йдіть і збирайте ся в дорогу.

Коли властитель відійшов до горішньої кімнати а ґраф з Оленою лишились самі, то він сказав до неї: — Тут розлучимо ся дорога Олено, вже час тобі вернути ся! Поздоровн мою дорогу сестру від мене! Не бійте ся за мене. Тепер вже мене не дістануть. Лиш, щоби щасливо дістати ся до Швайцарії.

— Майте ся гаразд, дорогий стрию, будемо тїшити ся, що ще колись увидимось з вами, — сказала Олена, обіймаючи свого стрия, а сама ледви стримала ся від плачу.

— Тут маєш мою адресу до Люцерни, — сказав ґраф, подаючи її малий листок паперу.

Потім прийшов властитель, добре одягнений, а в руках тримав велику палицю. Другу таку-ж саму палицю подав ґрафови і сказав: — Візьміть собі також одну помічницю на дорогу, де будете потребувати! Дорога поведе нас через верх, де буде лїд і снїг.

Щирим поданєм руки, стрий розлучив ся з Оленою і поспішно вибрав ся з своїм провідником в дорогу до границї Баварії.

За ночі дійшли до пограничної сторожі. Пограничні сторожі перепустили їх не кажучи нїчого, бо знали добре властителя гостинниці, до котрої приходили кождої неділї.

За чверть години дійшли до першого великого села в Баварії. Там зайшли до гостинниці, де ґраф почастував свого провідника і добре йому заплатив. Відтак розійшли ся.

Сю ніч перебував ґраф Торокій богато спокійнїйше від попередної. Чув ся вже в безпеченьстві.

Рано в осьмій годинї від'їхав з почтарем до Мнїхова, де слїдуючого дня дістав ся і замешкав в найбільшому готелї »Альпійська Рожа«.

Відпочавши по далекій подорожі, вдав ся до найлїпшого

кравця і казав собі зробити сейчас убранє, після англійської моди.

Кравець за добру надгороду вшив убранє в протягу одного дня.

Відтак перебраний за англійського льорда, чув ся безпечнійшим. Треба було добре знакомого, щоби пізнав в льордови Ґарісон ґрафа Торокія.

Під іменем льорда Ґарісона подорожував ґраф безпечно через Баварію міста Лїндав над Баденським озером. Звідтам до Костниці, послїдньогоміста на нїмецькій землї.

Без жадної перешкоди перейшов нїмецьку границю і ввійшов до села Крайцлїнґен, на землї свобідної Швайцарії. Тут глубоко віддихнув. Був безпечний.

Маючи подостатком гроший, постарав ся о порядний подорожний повіз і пустив ся через Фраєнфельд до Цїріху, де здибав ся з кількома знакомими угорськими шляхтичами, котрі сюди повтїкали, будучи не досить безпечними в Угорщинї.

РОЗДІЛ X.

Комісар на переслуханю.

По від'їздї брата з Оленою, ґрафиня Каролїйова кинула ся на софу і гірко плакала.

— Боже, за що мене так тяжко караєш, — заводила бідна панї. Чи не досить того, що я так доброго свого мужа стратила, коли нам так добре було з послушними дїтьми? Чине є се страшним, що вирвали від мене мого доброго сина і вкоротили йому житє? Тепер і мій брат мусить хто знає як довго шукати собі притулку в чужинї!

А Олена, моя дорога, моє одно щастє на сьвітї, моя невинна дочка і та вже мусїла зі мною всього злого зазнати! Се подиву гідна в такім молодім віцї, як вона з гордістю зносить всї прикрости, котрі на нас спадають. Лиш щоби здорова вер-

нула до дому, бо я вже не могла би стерпіти того, як би і її ще що стало ся.

Ввійшов слуга і повідомив, що приходить поліційний комісар.

Ввійшов комісар, поздоровив ґрафиню і сказав: — Перепрашаю, поважана пані, що вам мушу перешкаджати. Не зробивбим того, якби застав в дома ґрафа Торокія, вашого брата. Я маю наказ за ним шукати і через те мушу вас коротко переслухати. Позволю собі упімнути вас, милостива пані, щобисьте правдиво відповідали на мої запити, бо через затаюване або сьвідоме впроваджуване поліції в непевну дорогу, можуть виникнути для вас немилі наслїдки.

— Питайте! — згідно відповіла бідна пані.

— Насамперед спитаю вас, коли і де відійшов ваш брат, ґраф Торокій?

— Брат від'їхав в одно місце за Відень і верне зараз по полудни. Правдивий намір і ціль його дороги мені не знані, — відповіла ґрафиня.

— Коли поверне? — продовжав комісар.

— На се питане не можу вам вірно відповісти, казав мені, що около пятої години буде дома.

— Чи ваші відповіди є правдиві? — випитував дальше поліційний урядник.

— То все, що вам можу сказати, а більше не знаю. Я сама приїхала сюди до брата на пару днїв з своєю дочкою перед кількома годинами.

— А де є дочка? — спитав комісар.

— Від'їхала також, здаєсь до Пратеру або десь за Відень, щоби успокоїтись по нещастю, яке нас навістило в недавній минувшині, — сказала засмучена ґрафиня.

— Знаю те нещастє, поважана пані, — сказав журливо урядник, я думаю, що вже будете спокійні від дальших переслїдувань, лише як нам дасть ся відгадати загадку з вашим братом, ґрафом Торокієм. Після наказу начальника поліції, маю ґрафа арештувати, — говорив дальше комісар і показав ґрафині папір на котрім був приказ арештованя.

— Тим часом перегляну дім і сподіюсь, що нам ніхто не

буде перешкаджати в роботї. Лиш прошу вас, щобисьте зістали тут в сїй кімнатї на короткий час.

— Поздоровив і відійшов.

Вийшов на двір, закликав трох поліційних аґентів і зачали перешукувати цїлий дім. Переглядали і перевертали все, а найбільше канцелярію ґрафа — але без успіху.

Зістала ще перешукана ґрафова спальня.

Ту роботу взяв на себе сам комісар з одним тайним поліціянтом Бредом.

Зараз при входї зауважали там великий непорядок. Переглядали осторожно.

Нараз тайний поліціянт підняв пімнятий папір, що в нїм були милинє і жмуток бороди.

Показуючи се комісареви сказав: — По моїй думцї, ґраф перед від'їздом обтяв і обголив свою бороду і вуси і більше не верне. Його хтось упімнув наперед. За ним будемо слїдити також. Найлїпше буде, пане комісарю, як в сїй справі повідомимо зараз начальника поліції і зачекаємо тут на дальший розказ.

— Маєте рацію, дорогий Бреде, відповів комісар і написав поквапно картку та переслав її одним тайним аґентом до уряду.

На дворі потемнїло. Було близько пятої години.

По годинї вернув поліційний аґент з росказом, котрий був дуже короткого змісту і звучив: — »Відвезїть ґрафиню Каролїйову до Рожевої віллї. Два тайних аґенти най стережуть дім! Повідомїть ґрафиню, що не сьмє опустити віллю аж до відкликаня«.

Не чекаючи довго, комісар підійшов до ґрафинї і сказав: — Мушу вас повідомити, милостива пані ґрафине, що прийшов розказ з поліційного уряду, щоби вас перепровадити до певнсї віллї, пів години ходу звідси віддаленої, де мусите зістати так довго, як довго не вияснить ся одна річ котрої слїди вже маємо.

— Що-ж, тим мукам не буде нїколи кінця? — кликнула жалісно ґрафиня.

— Виконую лиш те, що менї є наказано і через те прошу,

щобисьте, поважана пані, не гнівали ся і збирали ся в дорогу, — сказав вкоротці комісар.

Розжалена, ґрафиня встала і підійшла до своєї спальні, де при помочи служачої зібрала ся до від'їзду.

— Де мене повезете? Мушу-ж повідомити свою родину, де мене можуть знайти, — просила ґрафиня.

— Менї не вільно нїчого сказати, поважана пані, — сказав комісар. — Прошу не отягайтесь, вже пізна пора! Будьте певні, що про вас довідають ся де ви будете і що вам нїчого не стане ся. Повіз вже стоїть перед дверми.

З жалем на серцї опустила ґрафиня братів дім, де думала, що успокоїть ся і виздоровіє з такого великого болю.

Вілля зістала замкнена, покоївка з слугою перенесли ся також до одного дому, а полїція стерегла віллю.

РОЗДІЛ XI.

Нещаслива подорож Олени до Відня.

По стрийовому відході Олена засмутила ся. Не могла нїяк стримати своїх слїз, котрі тиснули ся до очий. Засмучена і змучена в дорозї, сидїла сама коло стола, в малій але чистій гірській гостинницї.

Її гадки скоро перебігали і нагадували всї пережиті події минувших днїв. Що дїє ся з моєю бідною матерію, котру я на так довгий час опустила? Як умер мій брат і де похований?...

І ще одну особу мала на думцї. А був се той молодий чоловік, котрий своїм вплывом поміг їй в дорозї до Відня. Від того часу вже богато разів представляла ся їй його постать. Чи увидить його ще коли в житю? О, щоби так стало ся!

Фірман за той час ладив повіз до від'їзду. Потім ввійшла до середини жінка властителя гостинницї з своєю дочкою. Обі були в народнім тирольськім строю і з здоровими румяними лицями.

— Може не маєте охоти, милостива панно, пускати ся ще нині в дорогу?? — спитала мати.

— Переночуйте у нас, бо за хвилю потемніє і буде вам зле їхати, — говорила дочка Сузанка, красне дівча, може в тих лїтах, що й Олена.

— Постелимо вам в осібній для подорожних кімнатї і добре її огріємо. Відпічнете собі, а завтра раненько можете їхати, — продовжала говірлива дівчина, зближаючись до Олени.

— Далеко не можете заїхати, — почала знов мати, підкладаючи пару великих полін до печи. — Дві години ходу звідси, знаходить ся найблизший заїздний дім, а се є найгірша дорога, котра веде по гірських збочах. Лиш скажіть фірманови, хай дасть коням відпочати. За нас не бійте ся У нас вже ночували порядні люди і завше від'їзджали з задоволенєм.

Олена будучи переконана і пересьвідчена щодо доброти тих женщин, сказала фірманови, щоби перестав лагодити ся в дорогу а лишив се на завтра.

Таку відомість фірман приняв дуже радо. Тепер він відпіч не собі з своїми вороними і можливо перебуде вечер в товаристві красної дівчини, Сузанки, котра на перший погляд йому сподобала ся.

Обі женьщини зауважили добре, що їх гостеви тяжить якийсь смуток і старали ся її як найбільше розвеселити.

Мати засьвітила дві лямпи, що знаходили ся в кімнатї, приставила стіл з кріслом близше печі і принесла вечеру. Вечера була дуже проста. Грудка сьвіжого масла з сиром і чорним хлїбом, се була звичайна їда у людий, котрі мешкали далеко в горах. Сузанка з матерію попросили Олену до вечері.

Та з радостію сїла коло стола і смачно заїдала селянську поживу та тїшила ся, що вже давно так її смакувало як нині.

Фірман, котрий сидів при кінци стола, дістав таксамо подібну вечеру і велику шклянку пива.

По вечері Сузанка принесла дві ґітари і мати з дочкою заграли кілька тирольських пісень.

Олена любо пислухувала ся сьпіванкам.

За годину здивована добротою тих простих людий, відходила з Сузанкою до горішнього покоїку.

Покоїк, виглядав дуже маленький, в порівнаню з кімнатами палати Каролїїв, але Олені дуже сподобав ся. Чула ся як дома. Тут все було чисте і просте.

— У нас виспите ся добре, милостива панно і бажаю, щоби вам щось красного приснило ся, — сказала по просто але щиро Сузанка.

— Красно дякую, — відповіла Олена, — а тут, моя приятелько, прийми маленький дар за веселий вечер, котрий ви з своєю матїрю устроїли для мене, — і сказавши се, Олена стягнула золотий перстень зі свого пальця і натягла її на малий палець Сузанки. — Носи се на памятку ґрафинї Каролїйової з Угорщини!

Утїшена несподіванкою Сузанка, дивила ся на перстень, в котрім яснїв ся малий даяментовий камінець як ясна зьвізда на небі.

— Буду його носити цїле моє житє і згадувати за вас, милостива панї, — прошептала Сузанка до Олени, котра поцїлувала її біле чоло.

По приємнім перебутю ночи і доброму снїданю, Олена розлучила ся з добрими людьми і від'їхала в дорогу до дому.

Перший день подорожі їхало ся їм добре. Як могли вминали головні села, через котрі їхали перед тим, а їхали бічними дорогами, щоби не стрітити ся з детективами, котрі по переслуханю ґрафинї. шукали за ними.

На ніч стали в однім малім гірськім селї, де Олена стала у тамошного священика, а фірман заїхав з кіньми до малої гостинницї.

Слїдуючого дня було вже гірше. Красна погода переминила ся в осїнну вітрову слоту, котра в горах переважно кінчить ся великою бурію.

Коло четвертої години цїлком потемнїло. Зірвав ся сильний вітер і дув, то з одної, то з другої сторони, пробуючи перевернути повіз. Умучені коні з великим напруженем пробирали ся вперед.

Потім зірвав ся великий вихор. Що хвилї переганялись великі снїгові зимні филї і проморожували наших подорожних.

Утїшили ся, як приїхали до великого заїздного дому, кот-

рий пізнали по більшім числї осьвічених вікон. Година була пізна.

Дерева угинали ся від сильного вітру як тонкі лози. Снїжна курява переганяла що хвилї а така густа, що на один крок не можна було пізнати один другого. А до того було ще дуже зимно.

Фірман застукав до брами гостинниці.

Довго нїхто не відзивав ся, хотяй в серединї був рух.

Пізнїйше, по третім стуканю, хтось відложив тяжку підпору від великих дверий.

— Хто там є? — закликав голос з середини

— Єсьмо подорожні і шукаємо перед тою страшною бурею захисту для себе і для наших коний, — говорив фірман. — Лиш скоро отвирайте браму, бо ми тут в тій заметїлї загинемо, — скочив з воза і підїйшов до великих дверий.

В тій хвилї отворила ся брама, а повіз помало і осторожно в'їхав до темного проїзду.

Тут прийшов властитель з лямпою. Увидївши елеґантний повіз і сподіючись доброго зарібку, скоро прискочив до дверий повоза, отворив їх і закликав: — Прошу вийти. Постараємо ся для вас про добрий нічліг і щиру услугу.

Олена вийшла, хотяй добре одїта але дрожала від зимна, і розглянула ся кругом себе.

— Прошу дальше, милостива, — просив властитель, сивий і високий мужчина, — в серединї є тепло і загрієте ся.

Поспішно з неохотою, йшла Олена за ним до середини, звідки було чути крики і сьміхи.

В серединї сидїло шість хлопів, на погляд непевних, і при повних шклянках пива перекидались словами. Зараз можна було пізнати, що ті люди не жиють з чесної праці.

Коли Олена ввійшла, всї відразу замовкли і з здивованєм приглядали ся молодій і гордій прибувшій панні.

В кімнатї було повно диму з тютюну, як також розносилась неприємна вонь алькоголю. В кутї коло стола сидїв оден старший чоловік, котрий мав перед собою ґітару, яку можна було знайти в кождій тирольській гостинниці. На стїнах висїло богато образів, котрі сьмішно представляли тирольських ван-

дрівників і пачкарів з пограничною сторожію та лїсничих. Бруд на підлога нїколи не була мита.

Кругом великої печі на середині кімнати були порозставлювані крісла та лавки. Олена затрималась, як поглянула на гостий. Сїла коло одного стола в кутї і сказала дати для себе і фірмана масла, сира і вина.

— А диви, яка красна, — сказав один з гостий і нахилив ся до другого, та думав, що говорить по тихо, а то було чути на цїлу кімнату.

— То нас нїчо не обходить, — відповів його товариш, — що би ти робив з нею тут в горах, та вона до иншої роботи сотворена, не лиш аби жила і служила такому простому, як ти, Йове, — і при тім вдарив своєю великою рукою Йова по рамени.

— Так, але я мав би охоту з нею на хвилю забавити ся, а поцїлунок певно що лїпший, як від тої перестиглої вже Магди, — насьміхаючись показав на кухарку, котра стояла в дверях і приглядала ся Оленї.

— І я так думаю, але лїпше будь вже раз тихо, такі цьвіти не ростуть для таких, як ми. Лїпше напиймо ся і кажи дати ще одну лїтру! — відповів Йовови його товариш.

— Лиш пий брате! Шинкар, скоро лїтру сьвіжого! — кликав Йов гримаючи бляшанкою об стіл.

— Се є добре, притакував його товариш, а в дурницях помовчи, га га га, тобто була пара, що? Наш добрий Йов і така делїкатна дївчинка, — додав і засьміяв ся в голос.

Олена в той час сидїла як на тернинї. Якісь злі гадки і страх перед тими простими людьми наповнювали її серце.

— Гей, Магдо, ти старе тарахкало, — закликав властитель на кухарку, котра ще приглядала ся Оленї, — залиши се, а вичисти і напали в горішній сьвітлицї для панни! Гляди, щобись була готова скоро з роботою! — наказав властитель кухарцї, ставляючи замовлену вечеру перед Оленою.

— Фірман мусить зістати через нїч в стайнї, бо я не маю тут більше, лиш одну сьвітличку, — говорив властитель, — зрештою там є дуже тепло, соломи і коців дам йому також подостатком а вечеру пішлю йому зараз також.

Олена з'їла дуже мало і випила шкляночку вина. Гості, котрі вже добре попили ся, пильно приглядали ся їй і обиджали її простацькими бесідами так, що она покликала господаря, щоби її відвів на місце, де має спати.

— Там не буде ще досить тепло, — говорив той, — приглядаючись залюбки на Олену, — можете застудити ся!

— Не майте за мене жадного страху, — сказала отверто Олена, а відведіть мене на гору!

Господар засьвітив сьвічку і вів гостя по деревляних бруд них сходах на гору.

Кімнатка була мала але пречінь сяк-так чиста. Від подвір'я було двоє вікон.

— Що-ж, тут не маєте жадного замка при дверях? — по казала Олена на тонкі розсохлі двері, де на місце замка був лиш одинокий гачок.

— Не майте жадного страху, милостива панно, тут ще нїкому нїчого не стратило ся анї не стало ся, — упевнював властитель.

— Не маю страху, але біда тому, хто відважить ся сюди! Потрафлю добре ужити пистоля а мій кинжал є досить острий, можу позначити на завше сьмільчака, котрий осьмілить ся нарушити мій сон, — говорила Олена відважно, а її очи перед якимсь страхом набрали острого погляду.

— Дивую ся вам, — говорила дальше, — як можете позволяти так запилим людям ображати добрих гостий?

— Вибачте, дорога панно, то є одинокі мої щоденні гості. Нинї собі трохи більше позволили. Як лиш підіпють ся, то з ними нема що жартувати анї в нїчім їх стримувати. Наробили вже они менї богато шкоди на начиню, як я їм подібне захованє ся заказував, — вимовляв ся властитель.

— Але думаю, що їх скоро відправите домів, щоби я могла спокійно спати, — сказала Олена, — за нічліг вам заплачу добре, а радше доплачу ще, лиш щоби могла спокійно перебути ніч.

— Будьте спокійні, думаю, що вони послухають мене і в коротцї їх випроваджу домів, як лиш трохи застановить ся буря, — потїшав властитель і желав Олені доброї ночи.

Потім зійшов по скриплячих сходах на діл, звідки долїтав незрозумілий крик.

Олена зістала сама.

Про спанє не могло бути й мови. Стягла з себе верхний одяг, сїла на крісло коло столика і думала.

— Боже, кілько я ще мушу перетерпіти, щоби дістати ся до своєї дорогої матери, — сказала сама до себе і мало не заплакала.

На долинї піяки кричали без ладу щораз гірше, на дворі за тої час розіграла ся сильна буря, здавало ся, що має наступити кінець сьвіта.

Нараз видало ся їй, що хтось прийшов по сходах під двері і знова зійшов.

Злякавшись, почала приставлювати до дверий що було, щоби в випадку, як би запита юрба хотїла дістати ся до неї, було чим охоронити ся.

Потім Олена отворила вікно і поглянула як високо від землї, думаючи, що лїпше вискочити вікном, як віддати ся в руки запитої шайки.

— Хлопцї, хто піде зі мною до тої красної дївчини на гору, тому заплачу те все, що потрафить до раня випити, — викрикнув довгий Йов, ледво тримаючись на ногах.

Трох з його товаришів пристали до нього.

— Будемо мати з дївчиною добру забаву, она богата також, — белькотів запитий Йов.

— Дай нам сьвічку сиваку, закликав на властителя, і уважай, щоби фірман не дістав ся до середини, бо — знаєш довгого Йова, — і погрозив йому своїм пястуком.

Властитель не знаючи иньшої ради, принїс сьвічку і підійшов до дверий, котрі вели на двір, і замкнув їх на засувку.

Пяниці за той час пішли по сходах до гори...

Олена учувши кроки і крик піяків, злякала ся і сейчас взяла на себе верхний одяг та готовила ся до оборони.

Потім Олена отворила вікно і поглянула як високо від землї.

Напруживши всю свою силу, притягла тяжку шафу під двері, відтак стіл і крісло, щоби хотяй на хвилю забезпечити ся проти лотрів. Але проти сили се було нїчим.

Відтак прискочила до вікна, де — при помочи сьвітла увидїла фірмана, котрий виходив зі стайнї. Крик з середини не дав йому спати. Хотїв пересьвідчити ся, що се означає.

— Скоро запрягай конї і отвори браму, — закликала Олена.

Фірман поспішно кинув ся до роботи.

За дверми дали ся чути голоси.

— Отворіть, красна дївчино, — блеяв Йов.

— Не отвору, не маєте тут чого шукати! Встидайте ся непокоїти в ночи осамотїлу, безсильну женьщину, — мужно відповіла йому Олена.

— Наколи не отворите по доброму, то виважимо двері, мила голубочко, роздумайте над тим, — було чути хрипливий голос піяків.

Олена, приступила близше до дверий і сказала до бандитів:

— Першого, хто сюди відважить ся, застрілю як пса; уважайте абисьте відійшли, бо переконаєте ся, що і мізерна дївчина потрафить ужити оружя.

— Та дївчина до чорта досить відважна, такі дами мало коли подорожують без оружя і уміють його добре уживати, — перестерігав оден з піяків, — лїпше ходїм на дїл. А якби так припадково прийшла сюди жандармська або стрілецька сторож? Не дуже добре оно-б нам виплатило ся.

Йди ти страхопуде, Йов не втїче, хотяй-би ви всї відійшли! Хто боїть ся, хай вертає, а хто хочи ужити нинїшної веселої ночи, хай поможе менї, — рвав ся Йов і цїлим тїлом опер ся в старі двері аж затріщали.

За той час Олена також не дармувала. Поспішно стягнула з постелї простирало, скрутила і увязала до рами вікна.

— Не досягає аж до землї але богато не буде бракувати, — говорила в дусї. — Лиш щоби фірман мав запряжені конї.

— Но, отвориш чи нї, моя голубочко? — хихотав ся Йов за дверми.

— Так, зачекайте, най відставлю річи, — відізвала ся Олена, хотівши використати час, і совала столом та кріслом, вдаючи, що забирає барикаду.

Втім почула, що фірман виводить коні. Мала хвилиночка і будуть спасені...

Що се? Хтось скоро стукає до брами.

Фірман поспішно отворив.

Як лиш брама отворила ся, в'їхав на подвірє перемоклий їздець на кони, скоро скочив, подав повід фірманови, думаючи, що се властитель.

В тій хвилї знова було чути аж на двір гриманє до дверий і викрики.

— Що тут дїє ся? — спитав прибувший майбутного властителя.

Фірман розказав йому все в коротцї.

— Належить завдячити нагодї, що я вас знайшов, — і подаючи оден пистоль фірманови, вистрілив і знова набив.

По кількох секундах було чути, що банда втїкала по сходах на дїл.

Незнакомий скоро прискочив до дверий і закликав: — Зараз отворіть, а як нї, то виломимо двері!

Фірман в той час знайшов велике полїно і бив ним до дверий так, що цїлий будинок тряс ся.

— Зараз отворю панове, — відізвав ся властитель і в тій хвилї відсунув тяжку засуву.

Незнакомий їздець осторожно прискочив до дверий і притримуючи їх ногою, заглянув через отвір до середини. В серединї стояв лиш самий властитель.

— Де є ті бандити? — закликав до господаря і змірив до нього подвійний пистоль.

Втїкли сим вікном до садку, милостивий пане, я тому не винен, прошу вас даруйте менї, — просив ся з піднесеними руками властитель.

На порозї від кухнї ломила руки заспана Магда, верещала незрозумілі слова і дрожала зі страху на цїлому тїлї.

—Сядьте тут в кутї, а ти приятелю постій коло них на

сторожі! Котре рушить ся, застріль без пардону! — росказував пізний гість.

Властитель і служниця послухали його без жадного протесту.

Потім молодий чоловік позамикав вікна і пішов по сходах до Олени.

Даремно пукав і кликав. Нїхто не отворив.

— Нїчо не поможе, мушу лїзти вікном, — сказав сам до себе і зійшов по сходах на діл.

— Принеси драбину до вікна, щоби я дістав ся до кімнати дївчини, ти лайдаку! — гримнув на перестрашеного властителя.

Той послухав незнакомого, принїс з шопи драбину і приставив до вікна.

— Тепер верни ся на своє місце! — приказав відважний молодець з пистолями в руках і відпровадив його в кут, де сидїла Маґда.

Потім зачинив добре брами, виліз по драбині до вікна і з трудностію дістав ся до середини кімнати.

На середині підлоги лежала зімлїла Олена.

Поспішно намочив рушник в водї, що була в мисці і потирав ним блїду твар Олени. Його руки дрожали з зворушеня, коли ратував бідну дївчину і чекав нетерпеливо, щоби увидїти перші слїди її житя.

По довгім часї, Олена отворила свої красні великі очи.

— Ах який то красний сон! — прошептала, — я-б собі бажала ще такого сну. — І з милим усьміхом примкнула очи. — Глубокий сон опанував її.

Молодий чоловік підвів її легенько, взяв на руки і віднїс на ліжко. Там осторожно стягнув з неї верхну одіж і положив.

Олена стало усьміхала ся в снї. Певно переживала те, що по правдї з нею дїяло ся.

Молодий чоловік збіг поспішно по сходах на діл, закликав служницю Маґду і потихо з нею вернув до гори.

Там сказав її палити в печи, щоби було мірне тепло в кімнатї. — Як-би панна пробудила ся, зараз прийди до мене на

діл! Уважай на ню, а горе тобі як збудиш її зі сну! — Потім добув з кишені золотий гріш і сказав: — »Ту маєш за твій труд, а уважай щобись сповняла те, що я тобі кажу.

Магда зі здивованєм приглянула ся поданкови. Дуката ще нїколи не мала, лиш оден раз видїла в сестри на селї віддалене на годину ходу від корчми.

Зрадувана, хотїла цїлувати доброго пана в руку і заприсяглась що, звідси анї рушить ся і виповнить все, що її приказано.

Якнайтихше йшов молодий чоловік долів до шинку і перейняв фірмана, котрий пильнував властителя.

Фірман протягнув ся на лаві коло печи і по хвилї глубокий віддих сьвідчив, що він твердо заснув.

Оленин хоронитель за той час глубоко задумав ся. Зривав ся що хвилї, підходив під самі двері, за котрими знаходили ся сходи на гору і прислухував ся, чи не почує голосу.

По довгих двох годинах почув поспішні кроки, а прибігша Магда сказала йому тихим голосом: — Панна щойно пробудила ся і оглядаєсь кругом себе. На запит чого собі бажає, не відповіла і завжди когось шукає, та говорить якоюсь дивною менї не зрозумілою мовою. — Довше молодий чоловік її не слухав. Збудив фірмана, віддав йому свої пістолї і в тій хвилї опинив ся коло дверий покоїка.

Запукав і ввійшов. —

Олена сидячи на постелї зобачила його і пізнала тай заговорила по мадярськи: »Знов та солодка стріча? Ах, чому не є в дїйсности, — задихнула і протягнула свої нїжні руки в просоню.

Молодий мущина прискочив до неї.

Олена, сидячи на постелї, привитала його з витягнутими до него руками. Виглядала як алябастова статуя.

Прихожий не міг довше запанувати над собою, хопив простягнені руки Олени і щиро та довго їх цїлував.

Олена опамятала ся.

— Чи се можливе? Чи ви справдї той самий, котрий нам зробив таку добру ласку, як ми їхали з матерію перед тижднем з Будапешту до Відня? Не зраджує мене мій взір?

— Я є справдї той самий, панно Олено! Я є ґраф Павло Паллавий, щирий приятель вашого померщого брата і член тайного кружка за свободу Угорщини.

Згадка за померщого брата витиснула сльози з красних очий Олени, котрі як перли котились по лицях і падали на руки ґрафа.

— Ах, простїть коли я своїми словами навів для вас болю по Стефанови, — просив ся ґраф і все ще тримав її руки.

Олена за хвилю утихомирила ся, обтерла свої очи і півголосом запитала ґрафа:

— А як ви сюди зайшли, дорогий пане? Хотяй не знаю, що зі мною при кінци дїяло ся, думаю, однак ,що ви той самий, котрий принїс менї так неоцїнену поміч, охоронив мене від тих простаків — розпусників. О, як вам відвдячити ся, добрий, хороший мій спасителю. Не знаходжу досить слів, щоби віддати подяку і висказати вам яку вдячність відчуваю до вас. — Хопила ґрафову праву руку і тиснула до себе.

Той присїв на кріслї коло ліжка і говорив:

— Анї не повірите, дорога панно, як мене тїшить, що я вас знова виджу і що я охоронив вас перед тими злочинцями. Се є найбільшою приємностію для мене! Від тої хвилї, як я вас перший раз побачив при сьвітлї жовнїрських лямп на комаренськім предмістю в Будапештї, я безперестанно про вас думаю. Ваш образ стоїть менї перед очима як лиш рано встану, ваша тїнь провадить мене цїлими днями, куди йду і що роблю, то завше в гадках споминаю за вас.

— Дорога Олено, — говорив дальше і тиснув свої руки до серця, — не зможете представити собі, кілько я перебув клопотів від нашої першої стрічі. Я пізнав, що я вас люблю і що тільки ви одні можете зробити мене найщасливійшим чоловіком на сьвітї. Олено! Дорога красна Олено, ви анї не сподїваєте ся, як щиро я вас люблю!

Почувши такі слова, Олена найперше попала в якесь розчароване, а перемагаючи солодкий сумнїв, вона була здивована.

Що з нею дїєть ся?

Якось чудно підвела свою склонену голову і подивила ся

Павлови прямо в очи. Потім, відважившись лїпше, обняла його сильно кругом шиї.

— Дорогий Павле, — зашепотїла тихо.

Ґрах обняв її і щиро притиснув до себе, цїлував її роскішні губи і великі спокійні примкнені очи.

Обоє чули ся щасливими.

В добре огрітій кімнатцї Оленї полїпшало. Попередний страх і біль опустили її. Здавало ся якби запах красних червоних рож наповнив кімнату.

— Ах, дорога Олено, як вдячний я за твою доброту, якої я зазнав від тебе, і за твою любов для мене — говорив щиро ґраф.

— Як-би була тут моя дорога мати і видїла нас так щасливими то поблагословила би нас, — жалїсно сказала Олена.

— Успокій ся, дорога, незадовго її увидиш, — запевнював Павло. — Від сеї хвилї буду тебе пильнувати, на тебе уважати і старати ся, щоби відвернути кожду хмару, кожде лихо, яке-б тільки грозило твому щасливому житю. Ти і вітчина, від нинї мої найголовнїйші питаня, — присягав ся Оленї щасливий Павло.

— О, який ти добрий, дорогий Павле, — шептала щиро Олена і гладила нїжною рукою Павла по огрітім лицї.

І знов обнялись і цїлувались як двоє чемних дїтий.

Переводячи так солодко час, і не завважили, що вже починає ся день.

— Глянь, дорога Олено, як скоро минув нам час, як щасливо перебули решту ночи, котра так страшно почалась для тебе. Мушу йти на дїл і подивити ся на фірмана, котрий буде змучений пильнованєм властителя. За той час одяглись і приготовились в дорогу. Я пішлю по слугу, щоби тобі помогла, як будеш чого потребувати. Поснїдаємо аж в поблизшім місточку котре є о яких дві години звідси віддалене.

— Я за їду анї не думаю, — сказала Олена. — Мусимо старати ся опустити се місце як найскорше.

Ґраф зійшов по сходах і знайшов господаря з Магдою а також і фірмана, котрі сидїли цїлу ніч на тих самих місцях і дуже змучили ся.

Сказав фірманови, щоб той скоро запрягав коні.

Прошу вас пане, даруйте мені, я упевняю вас, що не маєте чого бояти ся. Вже білий день і люди переходять по селі. Лиш мене не подавайте до уряду, щоби я не стратив свого хліба, — просив невідчепно властитель.

— Вірю тобі і упевняю, що нікому не скажу про сю неприємну пригоду, — обіцяв ґраф. — А тут маєш за нічліг, — і подав господареви пару срібників.

Той не хотів приняти гроший, але як ґраф став йому говорити, той приняв і поспішив помочи фірманови витягти віз на подвірє та запрягти коні.

Вкоротці коні були запряжені, а Павлів кінь осїдланий.

Молодий ґраф поспішив на гору.

Олена була вже готова до відходу і чулась щаслива як увидїла Павла. Її очи поглянули ще раз кругом сьвітлички, де пережила перші хвилї любови. Потім пустилась до дверий.

За малу хвилю стояли вже перед ґостинницею, де їх привитав осїнний погідний день і золоті лучі сонця, осьвітлюючи красну гірську околицю.

Павло поміг Оленї дістатись і сїсти до повоза, а сам жвавo вискочив на коня і дав фірманови знак до від'їзду.

Чув ся щасливим на душі і мило поглядав на повіз, в котрім відвозив свою Олену.

По двох годинах веселої подорожі дістали ся до малого місточка, де стали, щоби підкріпити себе і коні на дальшу дорогу.

Ґраф наняв чисту кімнату і сказав, щоби для них приготовлено чисту кімнатку і сказав, щоби для них приготовлено добре снїданє.

Тепер Олена просила його, щоби їй росказав про подорож з Будапешту аж сюди.

Павло оповідав їй з охотою, як туга за нею мучила його, як бажав знов її увидїти, та як постановив третого дня вибрати ся в дорогу до Відня.

Уважно оминув справу Стефана, не хотячи привести Олену до смутного настрою.

Сказав їй, як стрітив ся припадково перед цїсарським зам-

ком з вірним слугою Бартонієм, котрий йому росказав про заходи арештованя ґрафа Торокія та про їх спільну утечу. Росказував, як довідавшись про все, дістав ся до Мельку. Там знова змилив з дороги і стратив пів дня. Як-би не се, то він був би їх застав з стрийом в гостинниці, де Олена ночувала першу ніч. Від добрих людий, котрі Олену погостили як могли, довідав ся вчера перед полуднем, в котру сторону від'їхала до дому.

Росказав їй, кілько біди зазнав підчас сильної бурі, заки дістав ся до гостинниці, де її застав в такім прикрім положеню.

Зі зверненими на небо очима слухала кождого його слова, а на її лиці було знати як сильно інтересує її те оповіданє. І яка незадоволена була, коли він скінчив. Була би слухала його цілий день.

По снїданю, від'їхали в дальшу дорогу до Відня. Доїхали там без жадних пригод третого дня перед вечером.

РОЗДІЛ XII.

Павлові перевідуваня.

Ґраф сказав фірманови заїхати до готелю »Угорського Короля«, близько одного західного віденського передмістя.

— Мушу тобі признати, дорога Олено, що я постановив найперше відвідати твою матїр самий. Також менї здаєть ся, що віллю стережуть, а поліція і до нинї чекає на поворот стрия. Щоби ти не мала яких неприємностий, буде добре, як я самий там заїду. Не бій ся, тобі нїчого не стане ся, — сказав ґраф, зауваживши, що Олена незадоволена з такої пропозиції.

— Чи не було би лїпше, як би ти привіз матїр зараз з собою сюди, та щоби відразу від'їхати на Угорщину? Менї так скучно за Угорщиною! В Будапештї, в нашій палатї, ми таксамо довго зістали би. Хочу просити маму від'їхати на якийсь час до нашого замку в Гальві.

— Про се, дорога Олено, пізнїйше. Насамперед, і то без жадних зволїкань, поїду до твоєї матери і принесу її радісну

вістку, що ти безпечно дістала ся до Відня. Як не буде жадної перешкоди і вілля не під сторожію обіймеш ще нині свою дорогу матїр. До побаченя і не май жадного страху! За дві години буду назад.

Цїлуючи Павла на розлуку, сказала йому Олена з тривогою: — Уважай, щоби і ти не звалив на себе підозріня і як лиш можеш, привези з собою матїр!

За пів години опісля, стояв ґраф Паллавій перед віллею ґрафа Торокія.

Зараз зауважав, що в віллї панує тьма. Ґраф лишив свій повіз на яких пять мінут ходу перед віллею.

Хвилю стояв перед головним входом і наслухував, чи хто не озве ся. Але не чув нїчого. Гробова тишина панувала в віллї і околиці. Запукав сильно пару разів до дверий, але нїхто не прийшов йому отворити.

Коли вже хотїв відходити, заступив йому дорогу високий мущина і — сперши руку на його рамя — спитав: — Хто ви є пане і чого шукаєте?

— Я є ґраф Паллавій з Будапешту. Мешкаю припадково в Відні і хочу зложити поклін пані ґрафинї Каролїйовій і її дочцї, — одвітив спокійно Павло. Я довідав ся, що вони мешкають тут у свого брата, ґрафа Торокія.

— Хочете зложити свій поклін пані ґрафинї і її дочцї? — недовіряючи крутив головою незнакомий, — так пізно вечером? Перепрашаю пане, єсьм поліційним аґентом і стережу віллїю, — представив ся ґрафови, — і прошу вилеґітимувати ся!

Ґраф з охотою подав йому листок. Тайний поліцай кивнув і оба пішли до альтанки в садї. Там поліцай засьвітив малу кишенькову лямпку і при сьвітлї переглянув листок.

По перегляненю подивив ся до своєї підручної книжки і — подаючи ґрафови леґітимацію — сказав поважним голосом: — Перепрашаю, пане ґрафе, що я вас затримував, але повинність є повинністю.

— Не гнїваю ся, але навпаки се мене тїшить, що я пізнав правдивого урядника, котрий сповняє свої повинности, після припису, — похвалював поліційного урядника ґраф, думаючи,

що його тим способом наклонить і дещо від нього довідає ся.

І не милив ся.

— Що властиво стало ся? — питав ґраф поліцая.

— Перепрашаю, пане ґрафе, я не сьмію що небудь говорити. Знаєте наші острі накази, як також і сумні наслїдки для того хто лиш згрішить, — говорив тайний аґент.

— Приятелю, я не з тих людий, котрі — довідавшись щось довірочного — використають на некористь чоловіка, котрий став їм в пригоді, — запевнював ґраф.

— Такі люди є фальшиві. По правдї сказавши, я залицяюсь до панни Олени, тож не дивуйтесь, що я інтересую ся домами. Можу вас також запевнити, що річ не має нїчого спільного з тим, що відносить ся до ґрафа Торокія.

— Я вам радо вірю, пане ґрафе, — відповів поліцай.

— Чи не могли-б ви менї докладно сказати, де ті дами знаходять ся? — питав Павло, а при тім приступив близше поліцая і пустив йому до кишенї три золотівки. Дзвенькіт золота подїлав на поліцая так, що він став добрійший.

— Питаєте за дами, пане ґрафе? Можу вам сказати лиш за одну а то ґрафиню Каролїйову. Она зістала відвезена звідси до одної віллї, де з неї стягають протоколи, бо її підозрівають, що она помагала Ґрафови в утечі.

— Жалую, що не знаєте за молоду панну, приятелю! — сказав журливо ґраф, — я готовий добре віддячити ся, коли-б почув за ню хоч слівце. Сли-б я знав, в котрій віллї мешкає ґрафиня, постарав би ся дістати вступ у поліційного уряду — розуміє ся з поліційним аґентом. Рад був її потїшити кількома словами. Можливо довідав би ся від неї, де перебуває тепер молода панна Каролїйова. Кажу правду, що більше нїчого не жадаю, дорогий приятелю, — оправдував ся перед поліцаєм.

— Чи не могли би ви доручити ґрафинї лист і принести від неї відповідь? Ручу за те, що лист буде цїлком невтральний, за що я годжусь добре винагородити.

При спімненю нагороди, поліцаєва строгість почала таяти як лїтом лїд на сонцї. Подумав за гроші, котрі йому тепер здали-б ся, бо свої був позичив братови, котрий погорів.

— Де знаходить ся ґрафиня, не можу вам, пане ґрафе ска-

зати, але віддам її ваш лист, коли ручите, що є цїлком приятельського змісту, а нема нїчого спільного з аферою ґрафа Торокія.

— Будьте певні, що я дотримаю слова. Буду старати ся, шоби ваш лист, доручити ґрафинї якнайскорше.

— Найлїпше зробите, — продовжав поліцай, як прийдете завтра рано о десятій годинї з листом до гостинницї при пивоварській улицї, зараз коло поліційного уряду. Вечером о девятій годинї принесу відповідь в те саме місце.

— Дякую вам приятелю, — і тиснув ґраф руку урядника в котрій знаходило ся пару золотівок. — Се яко завдаток за вашу услугу, — сказав ґраф і — з бажанєм доброї ночи — відходив до готелю, щоби ту вість розповісти Оленї.

Олена ожидала його з нетерпеливостію, бо довго не вертав.

— Приходиш без матери? — витала його сумно в порозї свого покою. — Що з нею стало ся?

— Не можу тобі всього росказати, лиш скажу, що за матїр не маєш чого бояти ся. Її відвезли до одної віллї близько стрийового помешканя, де з неї тягнуть протоколи. Не бій ся нїчого! Дістає все, що потрібне. Завтра пішлемо до неї лист, а ще вечером дістанемо від неї відповідь. Менї вдало ся зискати тайного поліцая, котрий стереже віллю. За тебе нїхто не знає.

— Боже, Боже, — бідкала ся Олена, — здаєсь, що нашим клопотам не буде кінця!

— Але успокій ся, дорога, і зачекай до завтра вечера, яку вістку отримаємо від твоєї матери, — переконував її Павло.

— Не дивуй ся, дорогий Павле! — Мої сили вже є вичерпані! Ах, моя дорога, добра матїр!

Павлови забрало богато часу вияснити і упевнити Олену, що її матери не грозить жадна небезпека.

Перед півночию успокоїла ся. Ґраф закликав служачу, що би помогла Оленї розібрати ся і пішов до своєї кімнати на відпочинок.

Слїдуючого ранку Олена вже була спокійнїйша як засїла з Павлом в їдальнї до снїданя, де радили ся, що написати до

матери. По довшій нараді ґраф написав до Олениної матери лист такого змісту: —

Поважана Пані Ґрафине!

Щасливий поворот. О в безпеченсьтві. Будьте спокійні! Скоре освободженє.

Ґраф. П. Паллавій.

Потім ґраф запечатав лист і поніс його до гостинниці при пивоварській улиці. Там застав поліційного урядника, котрий з нетерпеливостію ждав на нього.

Поздоровившись ґраф сказав: — Дуже мене се тїшить, що ви дотримали слова, дорогий пане. Тут є мій лист. Я його запечатав, але на ваше бажанє я отворю з охотою, щобисьте могли пересьвідчити ся о його змістї.

— Се не потрібне, — сказав поліційний урядник; звіряюсь на ваше чесне слово, котрим ви мене вчера упевнили, що в листї не буде нїчого спільного з аферою ґрафа Торокія.

— За те, то я вас упевняю знова, — сказав ґраф.

Поліцай вложив лист до кишенї і за пів години по доброму снїданю, котре ґраф замовив, брав ся відходити.

При відході шепнув до Павла: — По девятій годинї вечером я буду знова чекати на вас в сїм місци.

Ґраф заплатив снїданє і поспішив назад до Олени.

Лист післаний. Все йде після мого бажаня, — сказав — цїлуючи Олену.

— Щоби оно так і скінчило ся, — сказала Олена і вздихнула. Я дуже побоюю ся за здоровлє моєї матери — за себе не дбаю, бо маю тебе! Але маю велику надію на добрий вислїд, коли ти до того взяв ся, мій дорогий Павле!

— Надїймо ся, що все буде якнайлїпше, — відповів Павло. — Тепер мусимо обдумати, де ти подїєш ся дорога Олено! Не можливо, і не було би добре, щоби ми мешкали разом в однім домі. Можемо стати ся підозрілими і наробити більше клопоту. В вашій палатї в Будапештї також не можеш сама зістати. Менї відомо, що коло Шедеґіна маєш стару тету, котра переживає свої старі лїта в самотї на тім замку. Щож, як би ти її попросила, щоби тобі позволила перебути там до часу, коли я визволю матїр?

— Добре кажеш, дорогий Павле! Тета є надзвичайна самолюбниця і вона нам на наші щиро приятельські листи заледви раз на два роки відписує, але поїду до неї і певно, що мені не відкаже. Знаю, що від неї буду мусїла натерпіти ся, але не буду собі нїчого з того робити. Лиш, щоби тобі повело ся скоро освободити мою дорогу матїр, — говорила Олена.

— Мене се тїшить, що ти поступаєш після моєї ради, добра Олено, і в коротцї призвичаїш ся до нового житя. Тету старай ся задоволити, а она як пізнає, що ти добра і її поважаєш, певно полюбить тебе і постарає ся, щоби тобі не було зле. Як би тобі поводило ся проти твоєї волї, завше думай, що терпиш за край і за матїр, котра також мусить богато терпіти! Май на гадцї, також і мене, що я з тобою дїлю ся думками і є завше з тобою!

— Зроблю все, як собі бажаєш, мій дорогий, — обіцяла Олена.

— Завтра рано допроваджу тебе до тети а потім верну ся до Відня, щоби чим найскорше постарати ся о випущене на волю твоєї матери. Заїду також до щирого приятеля вашого дому, щоб уважав, аби на вашому маєтку не стала ся яка шкода, — пояснював Павло.

— Дякую тобі, щиро дякую за твої стараня, дорогий Павле! Розлуку з тобою потерплю тяжко — ах дуже тяжко, але сподїюсь, що думка про тебе і про те, що вскорі побачимо ся знова, розвеселить мій смутний час, котрий я мушу перебути у тети, — сказала Олена.

Так собі укладали пляни на будучність. І не стямили ся як прийшов час, коли Павло мав йти по відповідь від ґрафинї.

Прийшов о девятій годинї вечером до гостинниці, засїв коло самітного стола проти дверий і терпеливо ждав на полїцая.

Не бракувало богато до девятої, як той прийшов.

— Певно ждете дуже довго, — сказав, — я не мав доброї нагоди, щоби ґрафиня була на самотї і щоб дала відповідь на ваш лист. Она нинї трохи хора і через те її служниця не відходила від неї. Щойно перед пів годиною менї вдало ся, — вияснював полїцай ґрафови по тихо і подав йому осторожно під

столом малий листок.

Дякую вам пане, — сказав ґраф тихим голосом. — Випийте за наше здоровлє фляшку вина, котре я замовив, а тут маєте за ваш труд, — продовжав ґраф і подав під покривалом стола коверту з грішми.

— Красно дякую, милостивий пане, — сказав поліцай, — як буду міг чим послужити в будуччині, вдайте ся з довірєм до мене.

— З охотою, як лиш буду вас потребувати, — упевняв Павло і поспішно відійшов.

На росказ начальника поліції, бідна пані зістала відвезена до »Рожевої Віллї«.

Рожева вілля, се був красний одноповерховий дім. Кругом простягав ся великий огород, поділений стежками висипаними піском в богато ріжних формах, і обведений високим, густим, желїзним плотом.

В тім огороді плекав управитель дому, тайний поліцай Ґрінвальд лише ріжнородні рожі. Від множества рож, котрі власне в червні наповняли околицю своїм любим запахом, той будинок дістав назву »Рожева Вілля«.

Долїшну часть віллї замешкував управитель Ґрінвальд з родиною, перший поверх де містило ся кілька кімнат, були призначені для шляхотських осіб і висших урядників, котрі прогрішили ся проти законів.

Тут ті особи переслухувано і звідси випускано на свободу або засуджувано до вязниці. То була слїдча вязниця для богачів. І в тім они мали першеньство перед бідними, котрим за далеко меньшу причину треба було перебувати в нездорових норах криміналу.

Переслухуваних людий пильнував управитель Ґрінвальд, а жінками опікувала ся знова його жінка, котра заступала поміч ницю, кухарку і сторожа в одній особі.

Сюди зістала привезена ґрафиня Каролїйова.

Богато клопоту мали з нею, так поліційний начальник, як

і ріжні комісарі, котрі перетримували її довгими годинами на переслухуваню. Хотїли від неї довідати ся за всяку ціну, що небуть про брата. Але ґрафиня нїчого не зрадила. По кождім переслухуваню полїцаї відходили з нїчим.

Теперішне положенє подїлало на ґрафиню дуже зле. Почала хорувати. Їда не смакувала її і вона почала марнїти. Її здоровлє найбільше підтинали безсонні ночи, в котрих минулі клопоти ставали її перед очи. До того ще причиняла ся гризота за одинокою Оленою.

Не годен описати радости, яку відчувала бідна пані, коли одного дня, по полудни, полїцай котрий виконував службу, доручив її лист від ґрафа Паллавія.

Того дня примушена була зістати в ліжку.

Щоби Олену не вводити в більшу гризоту зі своїм станом здоровля, не сказала добра мати, що є хора і відписала до ґрафа Паллавія так:

Пане ґрафе!

Єсьм здорова і спокійна в своїй судьбі, і сподію ся, що вскорі буду знова на волї. Цїлую в дусї О.

Ґрафиня Каролїйова.

Тої ночи ґрафиня спала пару годин. А спанє, той тайлїпший лїк для душевно терплячих людий, підкріпив її так, що она другого дня рано мала більшу охоту до снїданя.

Олена задоволена матїрним дотеперішним здоровлєм, в товаристві свого милого вибрала ся щаслива слїдуючого дня в дорогу до своєї тети, на замок, близько Шедеґіна.

Тета, довідавши ся кілько її свояки потерпіли в так короткім часї, з радостію привитала Олену.

Ґраф Павло упорядкував потроха господарство ґрафинї Каролїйової і вернув ся до Відня, де сподївав ся що дістане ся до цїсаря на авдієнцію.

Постановив собі, що буде так довго по урядах ходити, аж висвободить ґрафиню з слїдчої вязниці.

РОЗДІЛ XIII.

Ґраф Паллавій у цїсаря.

Ґраф Паллавій мешкав вже третий день в Відни. Робив пляни, щоб як найлїпше і найскорше висвободити ґрафиню з слїдчої вязниці. Насамперед потребував того полїцийного урядника, котрий недавно йому послужив. В поспіху забув спитати про його точнїйшу адресу:

Хотїв від нього довідати ся, чи не знає чого про переслуханє і чи оно буде скоро покінчене.

Кождого дня рано, в полудне і вечер обходив незамітно кругом полїцийного уряду і дивив ся за тим полїцаєм, але на дармо.

Приходив під віллю ґрафа Торокія думаючи, що стереже нїким не замешканий дім, і там його не видїв.

Зближитись до віллї не відважив ся, бо бояв ся щоби на себе не кинув підозріня. Дальше не знав де шукати.

Четвертого дня, о девятій годинї вечером, ввійшов до гостинниці при пивоварській улиці. І тут вже кілька разів шукав за полїцаєм. Замовив собі вечеру і шклянку пива. Але се не йшло йому в смак. Був в злім настрою тому не осягнув бажаної цїли.

Думав собі, що як не знайде тайного полїцая завтра до полудня, то зголосить ся на авдієнцію у цїсаря і там буде старати ся переконати його про невинність ґрафинї і просити, щоби ґрафиня була увільнена.

Занятий такими плянами, не зауважав двох людий, котрі засїли коло противного столика.

— Тепер, дорогий брате, тїшу ся, що ти звів ся на ноги і знова здоров, — говорив оден.

— Але-ж то мене підібрало!

На послїдні слова ґрафа здригнув ся і глянув на говорячого. Мало не крикнув з радости. То був полїцийний аґент, за котрим шукав.

Поліцай в тім самім часі зауважав його також. Встав скоро з крісла, приступив до стола при котрім сидів ґраф і здоровив його низько кланяючись.

Ґраф подякував і з радости стискав його руку.

— Се мій брат Йосиф, тутешний купець, — представляв ґрафови другого.

Ґраф посидів хвилю з обома братами і їх погостив. За годину брав ся відходити.

— Чи маєте завтра час, щобисьте могли мене відвідати? — спитав ґраф поліцая.

— В кождім разі, коли собі бажаєте, пане ґрафе, — відповів той. — Йду до служби аж позавтра.

— Добре! — чекаю на вас завтра рано в девятій годині в готели »У корони«, — додав ґраф і — відійшов.

Слїдуючого дня с девятій годині прийшов тайний поліцай на означене місце.

— Я бажав би довідати ся, як пішло з переслуханем ґрафині Каролїйової і чи она має надію на скорий визвіл.

— Я знаю лише, що слїдчі комісарі не можуть дістати від ґрафині слова, котре би їх привело на слїд, де знаходить ся ґраф Торокій. Начальник поліції постановив собі, що змусить ґрафиню признати ся довгим перетримуванем в слїдчій вязници. Не знаю як річ має ся в сих днях, бо я був пару днїв хорий. Щоби вам вияснити, піду зараз до управителя рожевої віллї Ґрінвальда і певно довідаюсь від нього того, чого вам потрібно.

— Зробіть се, приятелю, а я вам щиро віддячусь.

О третій годині по полудни принесу вам жадану вістку, — обіцяв поліцай.

— Буду вас нетерпеливо ожидати, — запевнював його ґраф, який конечно хотїв знати вислїд, що принесе посланий поліцай.

Дістав від Олени лист, в котрім йому описувала своє поводжене і дуже його просила, щоби послав правдиві вісти про її матїр.

— Переживаю в ночи страшні сни; виджу мою дорогу ма-

тір ослаблену і немічну, як мене просить о поміч, — писала при кінці листа Олена і просила ще раз правдивої вістки про її матір. Через те така невитривалість, така нетерпеливість.

О третій годині прийшов поліцай до ґрафа.

»Те що я сказав вам перед полуднем, мушу тепер потвердити, — оповідав ґрафови. — Мимо того мушу вас, пане ґрафе, упімнути, що ґрафиня терпить на здоровлю. Видівєм її нині на проході в огороді. Она дуже підупала на здоровлю за послїдних пару днів.

— Дякую вам за вістку, хоча вона мене, на жаль, не потїшила, але за те знаю, що маю тепер зробити. Нїчо не поможе, мушу хопити ся послїдного средства. Мушу подати ся на авдієнцію до цїсаря і там зажадати помилуваня.

— Ту позволю собі пригадати вам, пане ґрафе, щобисьте зараз пішли до замку і записали себе на авдієнцію. Подібної нагоди так скоро не буде. Завтра, дня другого ґрудня, буде рік тому, як Його Величество вступив на трон. Я певний того, що богатьох переступників буде помилувано. Я сподіваю ся, що при тій нагоді ви певно постараєте ся про помилуване для ґрафині Каролїйової. Лиш скоро до замку! Нині до 5 години ще приймають до позавтрішньої авдієнції.

— Дякую, вам, пане, за припімненє, — ґраф подав поліцайови руку і втиснув при тім добру надгороду.

Потім замовив повіз і від'їхав до цїсарського замку до ґофмайстра.

Як представив ґрафови Вальдгаймови жаданє, щоби його записати на позавтрішну авдієнцію, сказав той з нескритою злобою: — Милий ґрафе, не можу вам на певно обіцяти, чи будете вислухані. Число зголошених є переповнене. Лиш в разї, як пан цїсар не буде дуже змучений авдієнцією, майте надію, що будете допущені, але вже послїдний. Інакше, мусите ждати цїлий тиждень. Ви повинні були скорше зголосити ся.

— Що стало ся, вже не верне ся, — сказав нїяково Павло, кланяючись ґофмайстрови на відході.

Було се дня 3. грудня 1849.

Того дня цїсар принимав на авдієнцію богатьох осіб, як військових, так цивільних і духовних. Велике число богатих і біднїйших стояли перед цїсарським замком.

В передсїню сидїло богато осіб і ждали коли то цїсарів побічник покличе їх до авдієнції.

Було вже коло першої години по полудни як адютант цїсаря викликнув імя остатнього, ґрафа Паллавія.

— Пане ґрафе, — сказав адютант, — Його Величество вже змучений. Уважайте, щобисьте своє жаданє як найскорше представили.

Павло аж легко вздихнув коли довідав ся, що преціньдістане ся до цїсаря.

По представленю ся цїсареви, молодший ґраф говорив до володаря, на котрім було знати дїйсне умученє:

— Найяснїйший цїсарю і королю! Приходжу, щоби випросити у вашої Цїсарської Високости помилуванє для бідної дами, котру тримають невинно в слїдчій вязниці

— Невинно? — дивував ся цїсар, — хто се є?

— Се ґрафиня Каролїйова, котра рано, по нещасливій ночі, — коли жадала коротенької розмови з Вашим Величеством і їй відмовлено, — зайшла до ґрафа Торокія, щоби трохи опамятати ся і відпочати в його віллї по так великих клопотах. То ґо самого часу ґраф від'їхав, але она не може сказати де, бо сама не знає.

— Знова ґрафиня Каролїйова! — гнївно сказав молодий монарх. — Ґрафиня Каролїйова, як чувем, не заховувала ся супроти мене як треба, бо прокляла мене. Мусївем остро виступити проти шпігунів, котрі були намірились на моє житє і розпад держави.

— Звольте Ваша Цїсарська Високость змилувати ся над нещасливою материю, котра старала ся як могла, щоби охоронити свого сина від смерти, і котра ті неблагородні слова промовила в розпачі незнаючи з жалю що говорить.

Се подїлало на цїсаря.

— А чому ви, пане ґрафе, інтересуєте ся клопотами родини Каролїйових?

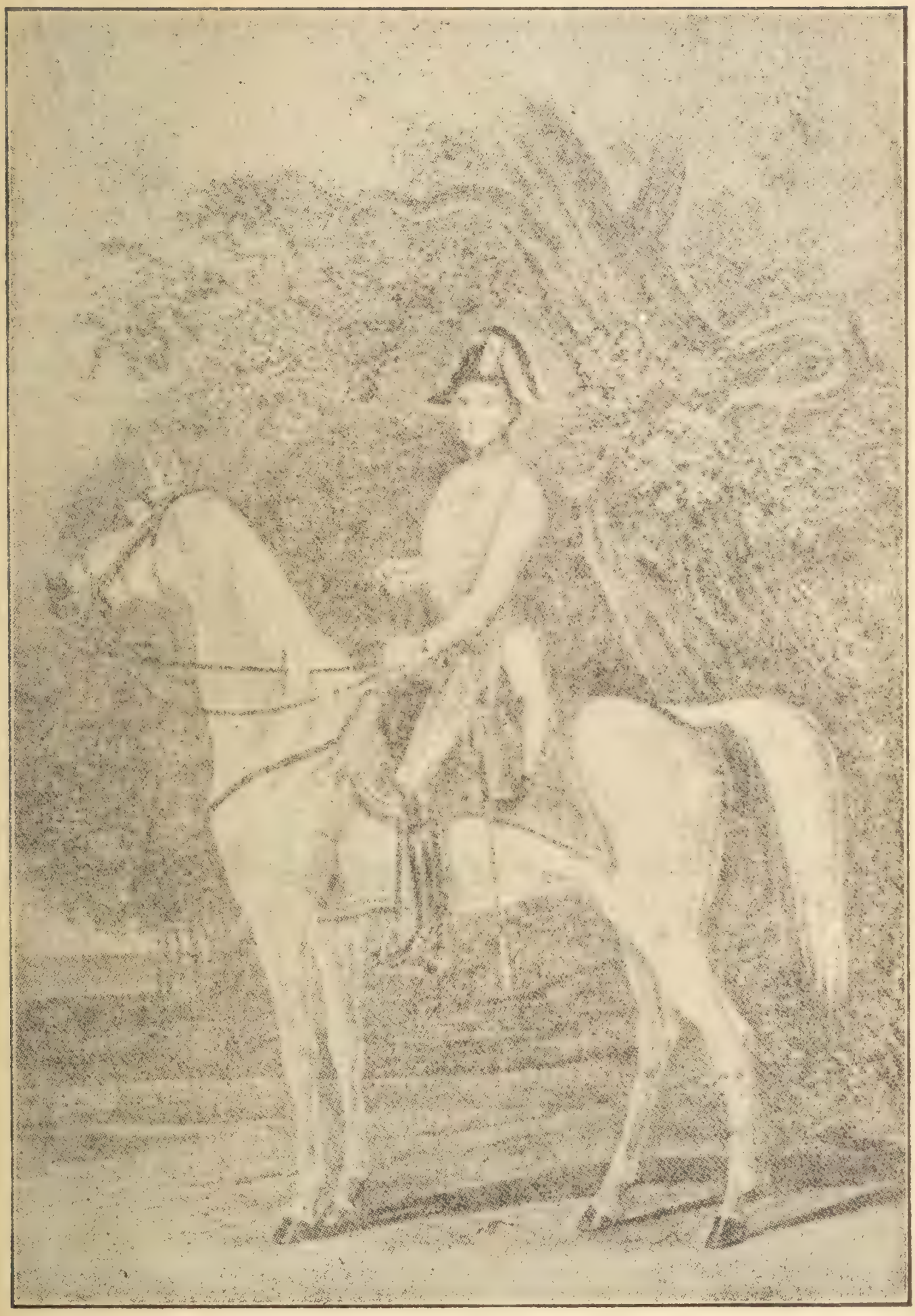

Цїсар Франц Йосиф І. в 19 році житя.

Ваше Величество! ґрафиня Каролїйова має ще одну дитину Олену, котру щиро люблю, — сказав жалісно Павло. — Менї неможе бути лекше, коли моя мила турбуєсь тим, що її матїр невинно тримають в слїдчій вязниці. Думаю також, що ґрафиня через розлуку з дочкою терпить тяжко і як би се довше мало тревати, то з того може і вмерти. Так покірно прошу Вашу Цїсарську Високість, щоби ґрафинї удїлено помилуваня.

Цїсар на хвильку подумав, а потім звернув ся до свого секретаря і сказав: — Нинї о пятій годинї хочу мати вістку, як далеко поступали в переслуханю ґрафинї Каролїйової і який її стан здоровля.

— Завтра о девятій годинї прийдете по виказ до гофмайстрової канцелярії.

На тім авдієнція закінчила ся.

РОЗДЇЛ XIV.

Постанова Рози.

Людвикови з Розою повело ся .За яких дві неділї від часу, коли вони заложили собі спільне хазяйство, вони купили склад сїна. Властитель майна помер і лишив по собі старшу вдову, котра на торговли не розуміла ся, і з радостію відступила склад Людвикови.

Людвик був дуже гарний. Розуміючись добре на сїнї, надїяв ся, що на тім не стратить. Його небіщик батько, попри своє господарство, також подібним займав ся, бо в селї і околиці купував сїно і продавав богатому купцеви в Темешварі. Часто брав Людвика з собою до помочи і таким способом він знав добре відгадати якість сїна.

— Ти не знаєш, дорога Розо, який я щасливий, що нам вдало ся се купити. Як лиш все упорядкую, тодї поїду до свого рідного села і там собі з'єднаю господарів, котрі своє позістале сїно будуть менї доставляти. В околиці також мене дуже до-

бре знають і що продавали сїно мому батькови і з хотою менї продадуть. Але то раз сїно! В цїлій Угорщинї не знайдеш лїпшого, як у нас, — хвалив Людвик, пильно занятий своєю торговлею.

Роза тїшила ся з Людвиком. На сїй торговлї не розуміла ся анї на макове зерно, але упевнювала себе, що буде старати ся, щоби в найкоротшім часї всього навчила ся і обслугувала людий, коли його не буде дома.

— Вже не маю страху, що нам зле поведе ся, — говорив Людвик до своєї Рози, як вернув вечером до дому. — Старі засоби мало не всї розпродані. В короткім часї мушу довідати ся до моєї рідної околиці. Дуже жалую, що мушу з тобою розлучити ся.

— Інакше не можеш, мій дорогий, упевняю тебе, що і менї видає ся се страшним як ти від'їдеш, а я зістану сама. Але се не на завше. За тиждень або за два будеш з своїми справами готовий і приїдеш знова до твоєї, люблячої тебе, Рози.

— Я маю ще одно головнїйше на серцї, мій дорогий Людвику! Кілька разів я вже хотїла тебе спитати про саме весїлє. Знаєш, що вже час, аби ми повінчали ся, коли любимо ся і задумали разом жити.

— Дорога Розо, я самий є тої гадки. Як лиш поверну з дороги, зараз все упорядкуємо.

В тиждень після Людвик від'їхав.

Підчас його неприсутности Роза дістала покликанє до тайного кружка. Була рада, що Людвика не було дома.

В нїм брали участь 6 головних членів.

— Хочемо від вас довідати ся, як ви далеко поступили в намові свого приятеля що до атентату, — запитав оден з замаскованих членів, яко предсїдатель зібраня.

— Мушу вас повідомити, що всї наші члени стережуть вас і жадаємо від вас, щобисьте свого слова дотримали!

Роза перестала на хвильку віддихати.

За цїлий той час як мешкала з Людвиком, не могла відважити ся згадати йому, який великий тягар наложила на нього і то без його відома.

Але прийшла до себе.

— Запевняю вас, поважані панове, що я свого співтоваришa кождої хвилї постараюсь намовити до атентату. Часто радимо ся над тим, в який спосіб найскорше можна би позбути ся того ворога угорської свободи, — говорила неправду Роза.

— Добре, віримо вам, — сказав предсдїатель, — хочу лиш вам пригадати, що час вже зближає ся. Щоби він не застав вас неприготованими! Незадовго, здаєсь на другий місяць покличемо вас знова на зібранє і з певностію оповістимо вам, коли час пімсти освободженє Угорщини має наступити. Тепер йдїть спокійно до дому і не забувайте при кождій нагоді взбуджувати в вашім співтоваришеви ненависть до Габсбургів. Ми знова з своєї сторони будемо старати ся, як вже і тепер стараємо ся, щоби вам повело ся в торговлї. Не лякайте ся згадки про виконанє атентату. Кождий син і дочка краю уважавби собі такий обовязок за святий.

Потім Гейда вивів Розу з дому і випровадив ї аж на вулицю, щоби не бояла ся в так пізну пору.

Під Розою дрожали ноги зі страху.

— Чому я злакомила ся на гроші та довела свого милого Людвика і себе в таке небезпеченьство? Він так всїма силами намагає ся, щоби піднести торговлю і для мене старає ся о всьо чого лиш потребую! І як те між нами покінчить ся?

Такі думки переходили в ї голові, як вернула до дому,

Прийшла до дому, впала на ліжко і плакала над нещастем, котрого напитала собі і свому Людвикови через жадобу грошей.

Від того часу нїчого ї не тїшило.

Рано отримала вість від милого, що йому дуже добре веде ся і що він скоро поверне.

Третого дня перед вечером Людвик прийшов до дому. Дуже утїшив ся, що бачить знова свою милу Розу.

— Подиви ся, моя дорога Розо, що я тобі принїс з Темешвару, — промовив усьміхаючись і показав на пакунок, який положив на кріслї, ввійшовши до хати.

Роза отворила пакунок і мало не крикнула. Она увидїла гарну білу матерію на убранє. Жадна дочка богатого міщанина подібним не повстидала би ся.

— Се на твоє шлюбне убранє, — сказав Людвик.

Роза плеснула руками. Стояла блїда і нерушала ся. Згадка про будучність її залякала.

Нагло впала Людвикови до рук і сильно плакала.

— Що тобі стало ся дорога? — питав переляканий Людвик, — чи вже не любиш мене? — Прецїнь ти менї перед відходом пригадувала, що вже час аби ми пібрали ся.

— Ах, так! Успокій ся Людвику! Щось мене сильно стиснуло колосерця і я не моглав держатись на ногах. Тепер знова добре, — сказала жалісно отираючи свої очи. Дякую тобі за сей гарний подарунок, хотяй я його не заслужила, — додала і гладила Людвика по твари.

— Лиш потїш ся і не турбуй ся нїчим поза домом. О решту я сам постараю ся. Зараз завтра зайду на парафіяльний уряд і зажадаю оголошеня нашого шлюбу, — говорив успокоюючо Людвик.

За чотирнайцять днїв відбув ся шлюб.

Обоє молоді були веселі.

Богато гостей не було. Оден далекий свояк Людвика, домашні з кухаркою і двох людий, котрі, помагали людвикови на складї, творили шлюбну дружину.

Вечером прийшов батько Петро з двома своїми щоденними гостями. За ним слуга нїс великий кіш найлїпшого вина, яко подарунок від батька Петра.

Їли, пили, приймали ся — всї разом добре мали ся...

По весїлю Людвик взяв ся ще з більшою охотою до працї.

Торговля йшла добре. Людвик своїм очам не хотїв вірити, коли по роцї зробив рахунок і пізнав, що його рахунок збільшив ся в троє.

Ще одна радісна новина зробила його щасливійшим чоловіком. Зістав вітцем гарного малого хлопчика, а по двох і пів роках прибула красна чорноока дївчинка.

Обоє родичі були щасливі. Лиш часом Людвик заставав Розу заплакану. Але она за кождим разом уміла оправдати ся. Чим дальше тим частїйше приходили її страшні думки і гризота про будуче. Її було жаль не лише Людвика, але і їх двоє дїтий.

Постановила собі, що не допустить до того, щоби її чоловік підняв ся до такого небезпечного діла, як виконанє атентату.

— Те що я хотїла вложити на мого доброго, невинного чоловіка я виконаю сама, бо сама почала.

Ще ходила пару разів на зібраня тайного кружка, в самітнім домі заголовним містом. Кождий раз вдало ся їй запевнити членів кружка, що вже приготовила свого мужа до страшного діла.

РОЗДІЛ XV.

Дальші заміри графа Торокія.

Побувши кілька днів в Цїриху, вибрав ся граф Торокій до Люцерну, де задумав перебути довший час зими.

Наняв собі гарне помешканє в однім з порядніїших домів Люцерну. Тут постановив собі, що буде працювати лише для плянів угорського тайного товариства.

В иньші твариства не заходив. Не мав також знакомих в шляхоцьких кругах. Лиш два рази в тижни доходив до готелю »Монополь« і шукав за знакомими.

До сего часу не вдало ся йому знайти жадного. Роздумував богато над тим, як би найлїпше міг тайний угорський кружок досягнути свою цїль.

Радо познакомив би ся з яким висшим шляхтичем, котрий би задумував дальші зимові і весняні місяцї перебувати в Парижі і котрий би завів його до тамошного високого товариства.

Але нїхто з тих, з котрими знав ся до сего часу, не годив ся з його замірами.

Одного разу по полудни, коли через великий снїг не міг вийти на щоденний прохід, слуга принїс йому лист.

Граф глянув поспішно на печатку, котра була на верха. В

восковій печатці був витиснений знак угорського тайного товариства.

Лист звучив:

»Поважаний пане ґрафе!

Позавтра відбуде ся в готели »Монополь« перший масковий баль. Прошу вас прийдіть перебрані за чорного демона. Якась особа бажає собі з вами говорити, якій також лежить на серці освободженє нашого краю з габсбурґського ярма. Знак є вам знаний.

Жичливий краян«.

Ґраф задумав ся, чи не є се який шпігун, висланий австрійськими властями? Чи не хоче він його зрадити?

Постановив собі бути осторожним.

Девята година вечером. В однім кінци горішного малого середмістя Люцерну бачимо незвичайний рух, Тисячі цікавих людий переходять попри найелеґантнійший готель »Монополь«, де має відбути ся перший масковий баль.

Велике число повозів, оден за другим, приїздять і привозять гостей.

Є то переважно шляхтичі і богачі чужих країв, котрі приїхали до Швайцарії облекшити свої кишені.

Маски і костюми гарнійші одні від других виробляли зависти в тих, котрі не могли брати участи. Гості ступали по незвичайно прикрашених широких сходах, котрі провадять до великої салї на першім поверху, де відбував ся баль.

Галя украшена прямо казочно. Хотяй на дворі мороз і сніґ, тут так було як би у місяци червні.

Всюди повно цьвітучих рож і иньших цьвітів, котрі наповняли салю своїм запахом.

На горі по ґалеріях були уміщені дві великі музики, котрі — одна наперед другої вигравали свої музичні продукції.

Дами мали строї женщин ріжних народів і віків. Від звичайної циганки аж до найвисшої дами послїдних трох столїть: число циганів, Японців і середновічних шляхтичів гуляли і веселили ся разом.

По девятій годинї прийшов ґраф на баль. Прийшов як бу

ло сказано в листї, в масцї чорного демона.

Щойно перейшов ся через галю, увидїв проти себе постать так само убрану як і він.

На тварі мала маску а з неї дивило ся на ґрафа двоє чорних очий.

— Певний Мадяр, — подумав собі ґраф.

Демон кивнув на ґрафа і той пішов за ним до бічної салї, де знаходив ся буфет. В тім часї там не було нїкого.

Засїли коло одного стола в розї салї.

Перепрашаю вас, пане ґрафе, що вам перебиваю. Я є банкер Ґінкер з Парижа, але родовитий Мадяр, — представляв ся чисто мадярською мовою.

— Яко студент прав в Будапештї, я через мої полїтичні переконаня, які властям не були до вподоби, мусїв втечи до Парижа. Там менї повело ся і по часї заложивем менший банк, котрий в короткім часї піднїс ся і тепер забезпечує менї житє і на будучність. Але хотяй віддалений від свого краю, зіставем і на дальше вірним сином свого краю. Я є членом того тайного товариства, що і ви, пане ґрафе, і перед кількома тижнями довідав ся в Ґриху, що ви приїхали до Швайцарії. Я собі поставив вас відшукати і з вами пізнати ся. Сподію ся, що за те не будете гнївати ся.

— Зовсїм ні, — відповів ґраф і сильно стискаючи потряс рукою банкира. — Навпаки мене тїшить, що я мав честь пізнати одного щирого Мадяра, котрий відчуває разом з нами і годить ся з намірами нашого товариства. Витаю вас сердечно!

В дальшій розмові ґраф згадав, що хотїв би запізнати ся з яким визначнїшим шляхтичом, котрий би його познакомив з парижською шляхтою, де хоче перебрати ся слїдуючого місяця.

— Се є добра нагода, пане ґрафе! Мене то дуже тїшить, що я можу ще нині задоволити ваші стараня! Тут знаходить ся на нинїшнім балю один з моїх бувших клїентів маркіз з Брінлї.

Се є шляхтич, котрий має в Парижі приступ до кождих і то найвисших товариств. Він є дуже легкодушний і зі своїм маєтком вже близько кінця. Ґра в карти, перегони і всїлякі любовні забаганки довели його до немилої фінансової руїни.

— Буду вам, приятелю дуже вдячний, коли мене познакомите з Маркізом, — сказав ґраф.

— Ми працюємо оба, пане ґрафе, для товариства, через те не потребуєте дякувати. Познакомлю вас в скорі. Як приїдете до Парижа, я осьміляю ся просити вас, пане ґрафе, щобисьте також відвідали мій дім. Я готов вам послужити в кождім разї, — говорив по щирости банкер.

— Мене то дуже тїшить, що маю нагоду запізнати ся з краяном, котрий є членом нашого кружка і заповняю вас, що вас відшукаю в Парижі, щоби запізнати ся також з вашою родиною.

— Тепер підемо шукати за Маркізом. Сподїю ся, що він буде коло карт.

Оба демони встали і збочили до заднього салї, де пани курили і грали в карти.

Кілька столів були пообсаджувані грачами.

— Він є тут, — зашептав банкер до ґрафа і поглядом показав в сторону гуртка, де сидїло чотирох панів. Перед ними лежала на столї купа золота і банкнотів.

В той час оден з грачів мішав карти, а банкер ужив тої хвилї і представив ґрафа грачам.

Його зараз попросили, щоби засїв з ними і разом заграв в карти.

Ґраф так зробив.

Маркіз був чоловік около 30 лїт, вищої постави і дуже гарного лиця. Його двоє чорних очий прикрашували густі чорні брови, а над ним виднїло ся велике, гладке чоло.

Твар була старанно оголена а під носом пишали ся його старанно утримувані чорні вуси.

До дамів мав велике щастє, хотяй до нинї він не подумав про женитьбу, шукаючи любовних зносин з одною чи другою дамою.

Його батько полишив йому великий маєток і у всїм давав йому волю.

— Нехай собі погуляє, — говорив, потім з нього буде добрий чоловік. — Але Маркіз гуляв на нещастє дуже довго. Про гуляв великий маєток.

На щастє Маркіз мав богато приятелїв з часів, колипов-

Яка гарна громада людий переходила через салю, сусїдні покої і по сходах.

ними жменями роскидав гроші, і мав де притулити ся.

Найбільше гроший програв в карти. Того налогу не міг ніяк позбути ся. Богато намучили ся його добрі приятелї, щоби його від'учити від того, але все було даремне.

Нинї Маркіз не мав щастя також. Був дуже розчарований і грав з запалом.

Ґраф Торокій присїв і грав також. По годинї гри перед ним лежало богато виграних гроший.

Маркіз вже платив векслями.

Пізнїйше прийшла йому добра карта. Ґраф підглянув Маркізову карту і знав, що він виграє. Заграв отже проти нього на всї гроші, що мав на столї.

Хотїв йому помочи.

Маркіз виграв. Віддихнув і отер гарною хустиною своє потом зрошене чоло.

Другі два пани перестали грати.

— Позволю собі вас, пане ґрафе, покликати на спільну вечеру, — сказав Маркіз до ґрафа.

Догадував ся, що ґраф добровільно дав йому виграти цїлий банк і тим собі зискав Маркіза.

— З радостію се зроблю, пане Маркізе.

По хвилї сидїли в буфетї коло вечері.

Маркіз задоволений, що виграв тілько гроший, був в добрім гуморі, що ґрафа тїшило, бо Маркіз розговорившись — розповідав любовні пригоди і говорив про паризькі визначні товариства.

Коли ґраф сказав, що перебирає ся до Парижа в короткім часї, Маркіз закликав з радости: — Дуже добре, милий ґрафе! Мене то тїшить, що будемо часто видїти ся! О, се добре!

І знова почав оповідати ріжні історійки з паризького житя.

По бесїдї ґраф пізнав добре Маркіза .Він був тою особою, якої власне потребував.

Відтак забавляли ся, то в салї для курців і коло буфету, або проходжували ся в великій салї поміж замаскованими мужчинами.

Було вже близько рана коли розійшли ся як найлїпші приятелї.

Ґраф мусїв обіцяти Маркізови, що довідає ся в коротцї до нього, і маркіз приняв се з найбільшою радостію.

РОЗДІЛ XVI.

Освободженє ґрафинї Каролїйовоï.

В призначенїй годинї прийшов граф Паллавій до замку, де мав дістати від гофмайстра виспід про те, що стане ся з ґрафинею Каролїйовою.

Серце йому било ся сильно, коли вступив до канцелярії того найбільшого ворога Мадярів.

З незатаєною злобою на тварі гофмайстер привитав його словами: — Пане ґрафе, маю вас повідомити, що нинї буде послїдне переслуханє ґрафинї Каролїйової. Завтра буде випущена на свободу.

Павло мало не крикнув. Вже не ждав, що гофмайстер буде говорити більше а поспішно вклонив ся і пішов до найближшої гостинниці, де написав до Олени ту радісну вість і післав зараз на почту.

— Конечно вже буде тим клопотам кінець, — подумав, — рад би я видїти Олену, як буде читати сей лист.

Потім відшукав знакомого полїцая і попросив його, щоби занїс лист до ґрафинї. Написав її так:

Милотива панї Ґрафние!

По вашому увільненю заїдьте до готелю »У Корони«, де вас і ваших дальших росказів очікує вам піддании

Ґраф Паллавій.

Ґраф цїлу ніч не міг добре заснути. Передумував всїлякі річи, а найбільше про здоровлє ґрафинї.

Рано, як лиш розвиднїло ся, встав і пішов на прохід.

На дворі довго не був... Вернув ся скоро назад і неспокійно ходив по кімнатї, не могучи успокоїти ся. Думав за Олену то за її матїр, в якім положеню вона находить ся.

Вкоротцї перед десятою годиною загуркотїв перед готелем повіз а ґрафиня підтримувана знакомим полїцаєм, котрий

мав її допровадити з Рожевої віллї, вийшла з повоза і ввійшла до готелю. Ґраф а жзлякав ся, як зобачив її таку ослаблену.

Зараз збіг по сходах на діл і з радостію на лиці ввійшов до просторої їдальні, де її застав.

Представив ся її.

Ґрафиня не могла промовити слова; сїла на крісло, котре знаходило ся близько неї коло стола. Павло сїв коло неї також.

По кількох хвилях, коли відпочала і поліцай віддалив ся, обернула ся до ґрафа і запитала слабим голосом: — Перепрашаю вас, пане ґрафе, успокійте мене і роскажіть менї як найскорше де є Олена.

— Успокійте ся, милостива панї ґрафине, Олена є у своєї тети і її поводить ся добре. Лише бажаю собі, щоби вже раз була коло вас!

— Та добра, дорога душа! Так она є здорова?

— Цїлком здорова, панї ґрафине, а як вас обійме, буде знова тою веселою, послушною вашою дочкою, — додав Павло.

— Але прошу вас ласкаво, милий пане,, роскажіть менї, як віддячити ся вам, що ви нами заінтересували ся і так богато добра зробили для нас. Ви-ж нас преціньне знаєте!

— Поважана панї ґрафине, — говорив Павло, — небіщик Стефан був одним з моїх добрих приятелїв а панну Олену я люблю з цїлого серця. Прошу вас, щобисьте не відказали менї, як в тій самій хвилї буду просити вас, щобисьте прийняли мене за сина.

— Панну Олену люблю від часу, коли я її в перше побачив. Не можу без неї жити. Думка про ню гнала мене за вами до Відня, а дальше за її слїдом аж до нїмецькоі границї.

Павло розказав те все, що Олена перетерпіла, як її охоронив і запровадив на замок до тїтки.

Коли се говорив, ґрафиня хопила його за руку і сказала: — А преціньПровидїнє за нас не забуло, бо дало нам такого доброго сторожа. Дорогий пане ґрафе, як Олена згодить ся з вами, а любить вас, будьте певні, що я з радостію вас поблагословлю. Трудно було би кого другого такого знайти, що бувби нам обом охоронив житє. Не була би я довго прожила в слїд-

чій вязниці без дочки. Ви є знова той, котрому я маю причину дякувати, що єсьм на свободі.

— Милостива пані ґрафине, не заслугую собі на велику вдяку, бо робивєм те від щирого серця!

— Тепер прошу вас, дорогий ґрафе, не тратьмо ані міну-ти дармо, їдьмо на Угри. Хочу видїти мою одиноку, добру Олену і хочу видїти гріб мого Стефана.

— Милостива пані ґрафине, повіз вже є готовий, потріб-но лиш дати розказ. Я думав ужити повозу вашого брата, але я уважав за відповіднїйше продати коні а фірмана відправити. Тут є гроші, які я вторгував, а які належать до вас. Часом так може стати ся, що і такі річи пошкодять нашим плянам.

— Ви добре зробили, милий ґрафе. Мені дивно, що ви та-кі осторожні в подібних річах, — хвалила Павла ґрафиня.

— Не дивуйте ся, поважана пані! Думаю, що також знає-те, що я є членом тайного полїтичного кружка, щ омає на цїли освободженє Угорщини і там сповняв обовязок вивідувача, а при тім грав ролю приятеля австрійського уряду. Будучи в такім положеню мені нїколи не сміє бракувати осторожности!

— По полудни від'їдемо в дорогу. Дуже хочу побачити мою дорогу дочку Олену.

По полудни від'їхали.

Думки обоїх сходили ся до одної цїли — до Олени.

Був грудневий непогідний вечір. Густий снїг падав дріб-ними клаптиками на не добре ще замерзлу землю і покривав її.

Що хвилї подував північний вітер, збирав сьвіжо нападаний снїг, лишав його в тихих місцях і творив великі насипи.

З Шедеґіна до недалекого старого, але досить приємного замку ґрафинї Амалїї Торокійової, доїздив елеґантний повіз.

Ґрафиня Амалїя Торокійова, сестра батька ґрафинї Карол-лїйової, бувала в молодих лїтах роскішна, гарна дама.

В девятнайцятім роцї вийшла заміж за одного угорсько-го шляхтича. Він любив подорожувати. Хотївши звідати пів-нічну часть Індиї, загинув в італяйських горах. Ґрафиня, котра стратила свого чоловіка дуже жалувала і постановила собі більше заміж не виходити. Свого слова дотримала. Щоби свій страшний біль за чоловіком по трохи улекшити, вибрала ся в подорож зі своєю бувалою учителькою, котру собі затримала

як товаришку.

По трох лїтах вернула до Угорщини і відкупила від родини замок її умершого чоловіка, в котрім він часто мешкав і там замкнула ся перед сьвітом, жиючи лиш спомінами про минуле.

Одинокою її радостію був великий сад, котрий простирав ся кругом замку, де она найбільше докладала праці. Рожі були у неї на першім місци.

Не приймала жадних гостий ані навіть своїх найблизших свояків, а на їх листи дуже рідко відписувала.

Груба верства снїгу глушила туркіт возу, так шо нїхто зі служби, котрих стара властителька замку дуже мало перетримувала, нїчого не чули коли повіз став перед входом.

Павло задзвонив.

Старий слуга Йосиф прийшов з лямпкою в руках і отворив. З втїхи мало йому лямпа не випала з рук.

— Ото наші милостиві дами будуть тїшити ся, закликав, — вже давно чекають на поважане паньство, розказував уводячи гостий до приємно огрітої салї на першім поверху.

— Зараз повідомлю наше паньство про ваш приїзд — додав старенький і скілько його старі ноги змогли, біг коритарем до покою ґрафинї, щоби її і Оленї сказати, що довго очікувані гостї вже приїхали.

Не тривало ані мінути як вже було чути легкі, скорі кроки з покоїв до сальону.

Двері отворили ся і з голосом: — Моя дорога, добра мамо, — кинула ся Олена в руки своєї матери.

Довго тримали ся в обіймах, як би хотїли в тій хвилї вина городити те все, за що були так довгий час розлучені.

Павло стояв з боку і приглядав ся сердечному витаню двох шляхотних а йому так милих сердець.

Нараз Олена зауважала його і крикнула: — Мій дорогий Па... — і не докінчила, а цїла румяна і в зворушеню дивила ся на свою матїр.

Ґрафиня подивила ся на Олену ласкавим поглядом і сказала: — Знаю все, моя дорога дитино!

Відтак взяла Олену за руки, злучила їх і промовила: — З радостію вас благословлю, Дорога Олено і Павле! Я рада з того, що ти Олено знайшла так доброго чоловіка, а вам, милий

Павле, віддаю гідну і щиру душу! Від нині нехай ваша дорога буде встелена лиш цьвітами!

В тім надійшла тїтка ґрафиня. Видячи три так щасливі особи, була дуже втїшна.

Підійшла насамперед до ґрафині і поцїлувавши її сказала: — Витаю тебе в моїм домі і прийми від мене співчутє в так тяжких пригодах.

— Дуже мене тїшить, що маю честь вас пізнати, пане ґрафе, і що можу вам висловити сердечну подяку за все те, що ви моїй рідни оказали. Рівно-ж дуже тїшу ся тим, що вас можу ви тати тут як нареченого моєї сестрінки Олени, котру я, хотяй вона так короткий час мешкає в моїм домі, через її добру вдачу дуже полюбила. Жичу вам найбільшого щастя!

Олена з Павлом подякували тїтцї і поцїлували її руку.

Стара дама була дуже втїшна.

Потім зайшли до їдальні, де перебули вечер.

Там Павло мусїв ще оповідати подробиці про подорож і про авдієнцію у цїсаря.

Слїдуючого дня призначено час слюбу молодих заручених. Рішено, що та радісна хвиля відбуде ся на весні слїдуючого року, по тихо і на жаданє старої ґрафині в її замку.

— До того часу будете моїми гостями, а вас пане ґрафе дуже прошу, щобисьте нас частїйше відвідували.

Не було як відказати ся. Зрештою, нашим дамам ті запросини були на руку.

Дамам призначено до помешканя лїве крило замку, яке уряджено з великими вигодами.

Та зміна околиці і радісні заручини Олени подїлали на ґрафиню Каролїйову так, що вона почала бути веселїйшою і почала поволи забувати про смерть дорогого Стефана.

В тихім і на око опустїлім замку тепер веселїйше бо роблять ся приготованя до весїля.

Павло тепер доїздить частїйше до замку і своєю присутностію завше потїшає дами.

Час так скоро уплинув, що і не сподївали ся як довга зима відійшла і віддала правлїнє над природою усьміхаючій ся вічно молодій весні.

На початку Мая, як вже було рішено, відбув ся без шуму слюб тих двох щасливих людий. В замковій каплиці зійшли ся лиш близші свояки обох молодих і в тій хвилі, як Павло і Олена клякнули, щоби священик їх поблагословив, настала в каплиці тишина. На лиці кождого присутного панував спокій, а по скінченю церемонії кождий старав ся бути перший привитати молоду пару.

На другий день попращали ся Олена і Павло з мамою і старою тіткою і від'їхали до сонішної Італії на медові місяці.

Обі старі дами з гордостію дивили ся на молоду пару — на дві шляхотні особи, красні тілом і душею.

РОЗДІЛ XVI.

Приготовленя до атентату.

Людвикови і Розі сприяло щастє у всім.

Не минуло ще навіть чотири роки, а він вже став властителем дому близько свого складу.

Малий хлопчик і дівчинка росли як з води і своїм діточим щебетанєм вносили в хату богато радости.

Ніхто тепер не пізнав би в богатому купцеви сіна і збіжа, бувшого вандруючого молодця, котрий по своїм прибутю до головного міста зайшов до малої гостинниці батька Петра і там запізнав ся з своєю нинішною жінкою, Розою.

І на Розі зауважаємо велику зміну. Її краса щойно тепер розвинула ся вповні.

Як они виходили на прохід з своїми дітьми, люди оглядали ся за ними і не один говорив з подивом: — Яка то красна пара! Які то милі дїти!

Було се в сїчни 1853 року.

Одного вечера Людвик прийшов з торговлї зажурений і сказав до Олени: — Завтра знова мушу їхати в мою околицю. Сей раз мушу затриматись довго. Нині діставєм богато замовлень від меньших купців. Чутка ходить також, що молодий ці-

сар приїде з великою дружиною в половині слїдуючого місяця до Будапешту і має перебувати тут через тиждень. Наз'їздить ся богато міщан і людий з далеких околиць, так само і богато угорської шляхти.

Роза учувши сю вість збліда і мало не впала.

Грізна хвиля зближала ся.

На щастє, Людвик не зауважав нїчого.

Вже кілька разів як ішла мова про цїсаря і його приїзд до Будапешту, Людвик зауважав на нїй зміну, але за кождим разом она потрафила вимовити ся.

— Від'їдеш, дорогий Людвику, зараз з раня чи пізнїйше? — питала по тихо, — хочу знати, бо я мусїла би ще зараз приготовити все потрібне до подорожи.

— Від'їду коло десятої години перед полуднем, бо мушу ще поговорити з завідателем. Нині по полудни не був в торговлі, бо ходив відвідувати його хору сестру. Через те маєш досить часу до приготовленя річий завтра рано.

Засїли до вечері. Говорили про домашні справи і про дїти, які в сусїдній тихо спали.

— Чи не хора ти дорога Розо? — питав ся Людвик, видячи, що Роза цїлком збліда і силує себе до їди.

—Від рана відчуваю малий біль в жолудку, преціньзнаєш, що мене часто подібні болї навіщують, — відповіла Роза.

— Ах, мій дорогий, завтра менї буде знова добре. Лиш постарай ся про все, що тобі потрібно до твоєї торговлї, а чим скорше покінчиш, тим лїпше для тебе і будеш скорше в дома.

Потім Людвик записував собі ріжні справи, а она пішла спати.

Поспішно розібрала ся і лягла, але за спанє не було анї думки.

— Так вже зближає ся та хвиля, коли мушу опустити все менї найдорозше! Через те я дістала нині рано покликанє, що позавтра мушу прийти з Людвиком на зібранє тайного кружка. Як ми те все перебудемо. Чи не булоб лїпше повідомити про все Людвика?

Подібні гадки роїли ся в її голові і она неспокійно кидала собою на ліжку. Голова мало не трісла з болю, коли Людвик

прийшов цїлувати її на добраніч і він того не міг не зауважати.

— Розо, я побоююсь, щоби ти гірше не захорувала,! — говорив, зауваживши таке горяче лице.

— Не бій ся, рано я буду здорова! Знаю я добре. Упевняю тебе, що сказала би тобі, як би я чула якусь гіршу слабість, — твердила Роза і бажала Людвикови доброї ночі.

До рана успокоїлась, хотяй спала заледви четвертину ночи і то неспокійно.

Другого дня о десятій годинї попращавши ся зі своєю дорогою жінкою і милими дїточками, від'їхав.

По його відходї на Розу найшов жаль знова. Слезам не могла дати ради. Дїти післала з нянькою на двір.

Кинула ся на софу і гірко плакала.

— Не ходило би менї так о моє житє, як би мене при атентатї зловили і зробили менї смерть на місци, але до чого допровадила би я Людвика, того доброго, трудячого чоловіка і батька, що було би з дїтьми? Хто буде про мої дорогі дїточки так старати ся, як я? Кілько они мусять небожатка витерпіти, як дістануть другу матїр? О, я негідниця, що дала ся так заслїпити грішми! Тепер пізнаю, який негідний був мій намір стати ся богатою! Як радо би мешкала з чоловіком і дїтьми в тім найбіднїйшім помешканю, як радо би зносила і недостаток, щоби лиш знала, що з ними не мушу розлучити ся, — дорікала собі Роза.

Щоби хотяй в части позбути ся тих страшних думок, зібрала ся і пішла до торговлї, щоби переконати ся, чи помічники в неприсутности свого пана є на своїх місцях.

Дуже часто трафляло ся, що Роза в неприсутности Людвика заступала його місце.

Людвик росповідав часто про торговельні обовязки і Роза стала в коротцї, коли того заходила потреба, добрим його заступником.

Їх склеп був тепер побільшений. Склад був мало не три рази так великий, як в часї, коли Людвик купив торговлю.

В торговельній канцелярії був занятий завідатель з чотирма помічниками, на складї працювало двайцять людий.

Як на збитки Розї прийшло нинї на гадку, що Людвик та-

кими великими старанями і пильностію доробив ся з так малих початків досить великого маєтку. А для кого він працював? Для неї і для її дітий, як се він не раз говорив її в вільних хвилях.

А она? як за те йому віддячує ся? Своєю колишньою захланностію веде цілу родину до загибели.

В торговлї не могла затримувати ся і поспішно вернула домів.

За той час нянька з дітьми вернула з проходу, а ті — увидівши матїр — з радостію бігли до неї. Їх молоді личка червонїли від зимного, але тихого повітря. Одно перед другим почали оповідати, де з нянькою нині були і що видїли.

Полюбувати ся своїми дітьми було давнїйше для неї найблагороднїйшою хвилею, а нині? Нині все було інакше.

Погладивши і поцїлувавши дітий, відійшла до канцелярії свого чоловіка. Але і тут не могла заспокоїтись. Зараз прийшли її на гадку ті хвилї, як Людвик умучений працею в торговлї, сидів тут коло свого столика, щоби виповнити торговельні записки та оповідав її, як іде трговля і які пляни є в нього на будучність.

Не довго і тут була, переходила з місця на місце і думала про будучність.

Була рада, що дїти з нянькою поклала спати, а сама пішла на своє ліжко думаючи, що зможе заснути.

Але так не стало ся. На хвилю заснула, а за короткий час пробудила ся перелякана страшним сном.

Другого дня вечером пішла на зібранє тайного товариства.

Була вже відважнїйша, холоднїйша, готова до виконаня наложеного на ню обовязку. Постановила собі, що пожертвує себе за чоловіка і за дітий, і що не скаже Людвикови про се нїчого.

На зібраню було сим разом більше присутних.

Коли вступила і поздоровила присутних тайним знаком, предсїдатель запитав її строго:

— Пані! Вам був одоручено візванє на нинїшне зібранє з приказом, щоби з вами прийшов і ваш чоловік?

— Так! — відповіла певна себе Роза.

— Чому не прийшов ваш чоловік?

— Він виїхав з дому в торговельних справах. Щойно перед вчера дістав великі замовленя на сіно і овес від околичних менших торговців. Є в великих клопотах, бо наслїдком великих попитів за збіжем і сіном, вичерпали ся нам засоби. Простїть йому сей раз. А я, як і все попередно, роскажу йому все, що тепер буде обговорено, — говорила Роза.

— Нині його присутність є конечною, бо як ви самі чули, слїдуючого місяця цїсар приїде сюди на відвідини. То буде день, до котрого вже давно приготовляємо ся, бо тоді думаємо позбути ся ненависного володаря, — сказав виразно предсїдатель.

— Завдяки мені мій чоловік є готовий до атентату кождої хвилї, тому запевняю вас, панове, щоби ви тим дїлом не турбували ся. З цїлої душі причинюсь до того, щоби се було виконане як найлїпше, хотяй би і я сама мала се зробити, — з сяючими очима закликала Роза.

— Ви згодили ся, щоби се виконав ваш бувший наречений а нинїшний чоловік, він і має виконати, не можемо накладати сего на вас, бо се належить до вашого чоловіка, — сказав поважно предсїдатель.

— Єще раз упевняю панів членів кружка, щоби не турбували ся. Знаємо який обовязок ми взяли на себе, отже його виконаємо, — запевнювала Роза.

— Тепер відійдїть до сусїдної кімнати і зачекайте аж вас покличемо, сказав предсїдатель і показав на двері до сусїдної кімнати з лївої сторони.

Роза пішла туди і сїла на крісло коло стола.

Знова почало її млоїти але той раз запанувала над собою.

За пів години зістала покликана назад до салї.

— Сїдайте, мила пані, і вислухайте з найбільшою увагою, що вам тепер буду говорити.

— Ми ухвалили, що ся наладована сильним вибуховим матеріялом бомба має бути кинена під віз або прямо до повоза.

Она знаходить ся в тім пакуночку. Не потребуєте побою-

вати ся, щоби она не вибухла. лиш мусите обходити ся з нею осторожно. Я вам її покажу.

Потім отворив пакуночок і поставив на столї перед Розою округлий сталевий предмет величини великого яблока, з густо обсадженими сталевими цьвячками.

Притім пильно придивляв ся Розї.

Та она анї не ворохнула ся.

Сьміло дивила ся на предмет, котрий має принести смерть не лише цїсареви, але крім того, як би її зловили при атентатї, вона позбавить щастя і її родини.

Розї роїло ся в голові від ріжних думок.

— Послухайте нашого пляну, який ми обдумали, а який ви мусите найточнїйше виповнити.

— Цїсар поїде улицею комаренською, крижовою, мостовою, а звідтам зверне до етельварської улицї, де знаходить ся ваш склад Час переїзду буде знаний кождій дитинї в містї. Най менше годину перед приїдом цїсаря, ваш чоловік мусить бути приготований і то якнайлїпше, щоби хто не зауважав з вікна з другого поверху будинку. Будинок прикрасїть великим числом прапорів і вінцїв і в той спосіб, в першій хвилї як настане замішанє, нїхто не буде міг довідати ся, звідки кинено бомбу; бо по обох сторонах вашого дому стоять густо инші доми, а перед вашим домом є з противної сторони густий парк.

— Можемо запевнити вас, що вашого чоловіка не вдасть ся викрити. По виконаню атентату отримаєте не лиш решту гроший, але дістанете ще більшу нагороду.

При згадцї за гроші Роза здрігнула ся. Здрігнула ся зі страху, коли її прийшло на гадку, до якого небезпеченьства пустила ся за пусту мамону.

— А тепер покажу вам, як кидає ся бомбу, — сказав і підняв бомбу до гори та пустив її на стіл перед Розу.

Бомба впавши на стіл і тріснула.

Роза трохи здрігнула ся.

Предсїдатель усьміхнув ся і сказав: — Ви досить холодно кровна, панї! Єсли і ваш чоловік має таку тверду волю і є такий відважний, як ви, то з певностію довершить того дїла.

— Ся бомба є порожна, лиш заосмотрена в кабзлї, які

при ударі цьвяків запалили ся і тріснули. Але та друга бомба є набита, — пояснював дальше, — ту візьміть з собою і обходіть ся з нею осторожно. Наш приятель Ґейда відпровадить вас до дому і вам її віднесе.

— Від тепер не будемо вас більше кликати на наші збори. Старайте ся все приготовити так, як се ми вам тут представили. Мушу ще вам пригадати, що єсли би ваш чоловік на себе підприняту повинність не виконав, підлягаєте обоє карі смерти. Заховуйте ся обоє холоднокровно аж до кінця, а діло випаде добре. Я і всї члени бажаємо вам найлїпшого успіху! Не забувайте також, що виконаним дїлом принесете нашому народови обітницю, котрої вам нарід нїколи не забуде. Вияснїть те все вашому чоловікови і майте ся гаразд!

Потім подав Розї руку і закликав Ґейду.

Той взяв осторожно з рук предсїдателя пакуночок і вийшов з Розою.

Допровадив її аж до дому і жичив її та її чоловікови успіху в виконаню атентату.

РОЗДЇЛ XVII.

Цїсар в Будапештї.

На велике число жадань і просьб угорських полїтиків та своїх радників, рішив ся цїсар відвідати другу половину своєї держави Угорщину.

Цїсар взяв собі до подорожі досить численну дружину.

Взяв кілька найвірнїйших австрійських шляхтичів а також військо з своєї ґвардії.

Першими містами його відвідин були стародавний Пресбурґ і Комарно.

Було се 18. лютого, 1859, коли цїсар в'їздив до головного міста Угорщини.

В міській брамі привитали його бурмістер, ремісничі цехи і школи.

Цїсар пильно вислухав промов витаючих його і в товаристві бурмістра і свого побічника в'їхав в гарнім повозї в середину міста.

Всї доми на головних улицях, котрими мав переїздити цїсар, були прикрашені прапорами народних і цїсарських красок. При кождім в'їздї до иншої улиці стояла велика брама з деревини і цьвітів з ріжними привітними написами. З вікон сипались найкрасші цьвіти умисно містом замовлені.

Дороги, якими переїздив цїсарський похід, були посипані травою і цьвітами.

Подїл улиць творили ряди війська, ріжні товариства, шкільні дїти і инші корпорації. Центро міста окрашував сьвяточний рух.

Пригадаймо собі наших знакомих Людвика і Розу.

Вже вчасним ранком вона була на ногах. Виглядала на подив спокійна.

По семій годинї пробудили ся дїти.

Сказала няньцї, щоби пішла помочи служниці упорядкувати все в хатї, сама взяла ся убирати дїти.

Насамперед взяла з постелї малого хлопчика. Умиваючи і одягаючи його, шептала сама до себе: — Сину мій дорогий, може остатний раз тебе мию і убираю. Остатний раз цїлую твоє мале личко, може в останнє, чешу твоє жовте волосєчко. Щобись виріс твому дорогому отцеви на потїху, щобись нїколи не довідав ся, як твоя мати засліплена бажанєм золота, загнала твого милого тата в таке прикре положенє.

Убираючи свою малу донечку шептала: Щоби тебе, моя золота донечко, твоя доля охоронила від злої дороги, якими ходила колись твоя мати, яка тепер так тяжко карає ть ся!

Як убрала дїти і поцїлувала, посадила їх коло дїточого столика і принесла їм снїданок.

Обоє дїти дивили ся з здивованєм своїми красними очами на матїр, котра нинї була така сумна.

— Що вам є мамуню? — спитав хлопчина, — болить вас що? Чому з нами не сьмієте ся і нїчого не говорите?

— Їжте дїти і уважайте на убранєчко, щобисьте його не

сплямили. Незадовго підете з татом і Ільонкою подивити ся на двір. Нині там увидите богато людий, будете видїти гарні повози, богато жовнїрів і пана цїсаря.

— А ви мамо з нами не підете? Ви не хочете видїти тих жовнїрів і повозів? — випитував хлопчик.

— Нї, мій сину! Мама нині зістане дома і приготує вам добрий обід, заки ви вернете.

По снїданю завела дїтий до канцелярії свого чоловіка.

— Тату, тату, підемо нині на прохід, приїде пан цїсар і богато жовнїрів, — просив ще в порозї красний хлопчик, а його сестричка йому притакувала.

Отець піднїс одну дитину а відтак другу і поцїлував.

— Як тобі спало ся, дорога жіночко, — запитав нїжно Рози, глядячи на її блїде лице.

— О, дякую, дорогий Людвику, я спала добре.

— Я аж бою ся за тебе дорога Розо.. Твоя твар видає ся менї блїда і така смутна, як ще нїколи не бувала.

— Лиш не турбуй ся, дорогий Людвику, нїчого менї не бракує; вкоротцї знова буду твоєю веселою Розою, запевняла жінка і старала ся виглядати як найвеселїйшою.

— Вірю тобі, моя дорога, і маю надїю, що перед мною не криєш нїчого!

По хвилї, коли з дїтьми ще трохи побавили ся та повеселили ся, Роза закликала няньку Ільонку.

Нянька прийшла одїта в народнім угорськім строї.

Вона була дуже красна дївчина, а народний стрій додавав їй ще більшої краси.

— Вже час щобисьте пішли вишукати собі добре місце, щобисьте могли все добре видїти.

— Отже підемо, — сказав Людвик і взяв свого молодого сина за ручку, а другу подав Розї.

Она поцїлувала насамперед дочку відтак сина, а потім як без памяти кинула ся Людвикови в рамена, стримуючи в собі плач який вирирав ся її з грудий.

Ще оден довгий поцїлуй і чоловік з дїтьми і нянькою відійшли.

Роза, по їх відходї, прискочила до вікна і дивила ся за

своїми милими так довго, аж зникли її з очий.

Слези з незмірного болю лялись її з очий.

Жаль взяв верх знова. Впала в найблизше крісло і плакала.

Мала лишень півтора години часу до хвилї, котра мала рішити її судьбу.

Роза мала яку—таку надію, що її вдасть ся виконати атентат і, нїким не запримїченій схоронити ся.

Будинок в котрім містив ся склад збіжа і сїна, нині був прикрашений великим числом прапорів і вінців так, що особа, котра би відважила ся кинути бомбу з вікна другого поверху, могла би неспостережено скрити ся, бо очи всїх спочивали на рядах осіб були звернені на цїсаря і його дружину.

Коли Роза трохи успокоїла ся, виняла з шуфляди папір та инші приряди до писаня і усївши, написала до свого мужа лист слїдуючого змісту:

Мій дорогий Людвику!

Прошу тебе дуже, прости менї, що я не могла сказати тобі устно того, що я тепер пишу.

Від часу коли я пізнала в моїм молодім пустім житю, як жиють богаті люди, мене опанувала жажда за грішми в такій мірі, що я була би виконала все, щоби лише дістати гроший. Рїжними і по більшій части нечесними способами я роздобувала ті гроші, однак лише до того часу, коли я пізнала тебе, мій дорогий мужу.

В день нашого пізнаня ся в гостинниці у »Червоної Лямпи«, я запродала за мамону тайному товариству не лише себе, але і тебе, без твоєї відомости тим, що обіцяла ся намовити і приготовити тебе до виконаня атентату на цїсаря.

Тодї я не відчувала до тебе того, чим нинї є наповнене моє серце. Без довшого роздумуваня я приняла гроші за виконане атентату і таким способом завела тебе і себе до подвійно-небезпеченьства.

Коли я пізнала в тобі друга щирого для мене, не мала відваги тобі те все виявити; хотяй се було би богато лїпше, як би я була так зробила.

Ах, кілько страшних мук я витерпіла від того часу!

Але я прийшла до переконаня, що ти не повинен виставляти себе на небезпеченьство і що наші дїти не мають стратити такого доброго батька.

Мій дорогий Людвику! прости менї за все і будь на дальше добрим вітцем наших дїтий.

Жертвую себе! Не гідна того ,щоби довше жити. Провинила тяжко перед тобою і нашими невинними дїтьми.

Жий в спокою і не нарікай на твою вірну тебі

Розу.

Вложила письмо до коверти і занесла до канцелярії свого мужа. Потім убрала ся. Виняла пакуночок зі свого столика і йшла певним кроком до будинка, в котрім находив ся склад сїна.

В великім складї нинї було тихо. Робітники і урядники відійшли до міста подивити ся на приїзд цїсаря. Лиш сторож з родиною зістали дома.

Нїким не зауважана дістала ся на другий поверх до місця, де були зложені порожні мішки.

Вікно, з котрого мала кинути бомбу, вже було давно приготоване. Оно було прикрашене прапорами та вінцями. Осторожно глянула у вікно. Під вікном стояли шпалїри людий, котрі нетерпеливо чекали на приїзд цїсаря і його дружини.

Ах, та грізна хвиля! Чому она вже не надходить?

— Най стане ся зі мною, що хоче! — говорила до себе Роза, оставляючи бомбу на кріслї коло вікна.

Хотяй силувала ся утримати себе в спокою, ставала що мінути гірше нервовою.

Знова прийшла до її голови думка про її найблизших. І знова страшна мара переслїдувала її — до якого нещастя доведе родину, як буде зловлена при атентатї.

Кров бурила ся її в голові сильнїйше, пульси били скорше і скорше. Стояла як без памяти і з широко отвореними очами дивила ся хвилями на улицю та наслухувала, чи не чути окликів: »слава цїсарю!«

Нараз товпа загомонїла так, що до неї було чути крики: »Позір! Вже їдуть«!

Страшна хвиля...

Великі як горох кроплї поту виступали на її чоло.

Дрожачою рукою сягає за бомбу, що лежить на вікні — рівночасно потемнїло її перед очами — з улиці долітає до неї як із значної віддалї страшний крик — а Роза без памяти падає на землю.

Зімлїла.

Хвилею лежала не рушившись як мертва, лиш по слабому віддиху грудий можна було пізнати, що ще жиє.

Потім пробудила ся.

З здивованєм дивила ся кругом себе, заки опамятала ся.

Лежача на вікні бомба пригадала їй, що дїла, до котрого поривала ся, не виконала. Нове нещастє прийшло її до голови.

З улиці було чути гук товпи і викрики.

Заглянула до вікна.

На долині стояло богато людий, котрі подїлившись в менші гуртки, щось зі страхом між собою говорили.

Взяла бомбу, запакувала її осторожно до скриночки, в котрій принесла, і сховала в мішки, думаючи, що ще нині віднесе її в якесь безпечнїйше місце.

Потім замкнула двері і осторожно пустила ся домів.

Що стало ся? Що тепер буде? Ті гадки роїлись її в голові, як зійшла до першого поверху, де мешкав сторож.

По дорозї стрітила жінку сторожа, котра спішила з улиці до дому.

— Ах, наша мила пані також тут? А ми вас не зауважили, що ви тут на горі. Ах, таке нещастє, — бідькала жінка, ломлячи руки.

— Що стало ся? — спитала поспішно Роза.

— Ви, дорога пані, не знаєте ще нїчого? — питала здивована сторожева. — Забили пана цїсаря! Якийсь чоловік пробив його в шию, — оповідала скоро говірлива жінка.

Роза більше не слухала. Що мала сили спішила по сходах на дїл.

Її прийшло на гадку, чи лист, котрий она написала до сво го чоловіка не дістав ся йому до рук.

Що робить Людвик в тій страшній хвилї?

Страх і жаль приспішував її кроки і она як могла спішила домів.

Нїхто не зауважав її поспіху, бо сотки людий бігали в однім або другім напрямку по улицях.

Добігла до дому.

Що се? Дім був окружений людьми, а з вікон Людвикової канцелярії виходив густий дим.

Поспішно протиснула ся помежи людий і хотїла дістати ся до середини, але поліція і огнева сторожа не хотїла її пустити.

Потім увидїла служачу.

— Де є мій муж і дїти? — спитала її.

— Ще не вернули, — відповіла служниця.

— В пановій канцелярії вибух огонь і знищив мало не всї річи. Але вскорі буде погашений. Не лякайте ся так, дорога пані, — потїшала Розу служача.

Роза глубоко віддихнула.

Певно всї охоронені, — перебігло її в голові.

В тім прийшов Людвик з дїтьми а нянька — в найбільшім зворушеню і трівозї.

Роза кинула ся найперше до Людвика як дитина, й опісля до дїтий і голубила їх.

Старшина огневої сторожи приступив до них і повідомив, що огонь вже погашений, лиш диму є ще повний будинок. Крім знарядів в канцелярії, які знищено, иншої шкоди не було.

Всї успокоїли ся.

За пів години ввійшли до середини, де все вонило димом.

В Людвиковій канцелярії було пусто. Все було знищене крім більшої бляхою побитої скринки, в котрій знаходило ся кілька торговельних книжок.

— Добре, що книжки зістали, — крикнув вже успокоєний Людвик, — а того, що згоріло, нема чого жалувати.

— Ми богато нещастя зазнали в трох годинах, сказав Людвик до Рози, як заєїли в їдальнї до обіду.

— Хто би то був подумав про се нині рано? — Але, дорога Розо, ти дуже настрахала ся, виглядаєш перелякана ще тепер. Успокій ся, все вже минуло ся!

— Не дивуй ся Людвику, яж преціньженщина. Ви мужчини скорше успокоюєте ся, як ми женщини. Але прошу тебе, оповідай менї як то стало ся з атентатом на цїсаря, — питала нетерпеливо Роза.

— Я самий того всього не видїв, але скажу тобі те, що я чув і видїв. Я стояв з дїтьми в мостовій улицї, там де починає ся ательварська улиця, саме там, де є наш склад.

— Коли цїсар приїхав в те місце, нараз вибіг з поміж людий якийсь чоловік із звитим папером в руцї і заки сторожа могла його зауважити і затримати, він дістав ся до цїсарського повоза, вискочив скоро на ступінь і удавав, що хоче подати цїсарови лист з просьбою.

— Як лише цїсар його зауважив і звернув ся до нього, той завдав йому рану в шию ножем, який мав схований в тім папери.

— Саме в той час конї шарпнули, наслїдком чого стратив ціль так, що ніж не зайшов глубоко в шию, бо застряг в рамени. Лїкарі уважають рану за не небезпечну.

— В одній хвилї сторожа окружила повіз і його зловлено. Були би певно посїкли його на кусники, як би полїція не була його з великим трудом освободила.

Було по святї.

В містї запанувала тишина, як в часах перед днем, коли мали карати смертю молодих угорських шляхтичів.

Цїсаря вивезли до королївського замку, а вість про атентат розійшла ся по цїлій державі.

Кількох найлїпших лїкарів пильнували цїсаря днем і ночию.

Їм вдало ся небезпеченьство від цїсаря відлалити. Але чого не доказало лїкарське знанє, доконало молоде здоровлє цїсаря.

По упливі десяти днїв він від'їхав з Будапешту до Відня, де мусїв ще довго бути в ліжку, заки вповнї виздоровів.

Ту пригоду згадували потім ще довго по цїлій Угорщинї.

Одні, котрих було дуже мало, накидали ся на замах і осуджували його прикро, більшість, — котрі свою думку мусїли

тримати строго в тайні, — були незадоволені, що замах не удав ся і що они не позбули ся ненависного володаря.

РОЗДІЛ XVIII.

Ґраф Паллавій довідує ся про атентат.

Около 50 миль на полудневий схід від Будапешту, близько міста Чеґеляду стоїть Чеґелядський замок.

Се була дуже красна романтична околиця.

Замок є будинок модерний і великий. Кругом замку є уряджений гарний парк, а за парком лежать широкі лани урожайних піль, луки і лїси.

По обох боках дороги з міста аж до замку, около дві милї довгої, ростуть великі каштани.

Властителем того богатого осїдку є там добре знаний ґраф Павло Паллавій, котрий вернув ся з своєю жінкою з подорожі по Італії і Франції і замешкав в чеґелядськім замку.

Мати молодої ґрафині Паллавійової замешкала тут ще перед їх приїздом і старала ся, щоби замок був як найприємнїйше уряджений.

Тут було гарно, як в казцї, коли в той самий день в місяцю маю рік по весїлю — уводив молодий ґраф свою, щастєм сяючу, подругу до свого помешканя, де рішили собі переживати найкрасші хвилї житя, де жили лиш самі в собі, і з ними Оленина мати, Ґрафиня Каролїйова.

Була ще також з ними около три лїтна роскішна донечка Павла і Олени.

Було около четвертої години по полудни.

Ґраф Павло, котрий головно займав ся господарством, щойно вернув від свого завідателя дому.

За послїдних чотири роки виріс на здорового і сталого характерного чоловіка.

Стягнув з себе короткий кожух і перемоклі чоботи і одягнув ся в широкий жупан. Прийшов близше печи, звідки виходило і розходило ся по кімнатї тепло і взяв ся до читаня ґазет.

По годинї часу відложив папір і неспокійно переходжував ся по кімнатї.

— Чому так довго не приїздять? — говорив сам до себе і підійшовши до вікна, дивив ся у далечінь.

На дворі почало темнїти.

Може моїм любим що стало ся?

Вже хотїв одягатись і вийти на подвірє, як почув веселий звук дзвінків.

Поспішно зійшов на дїл до головного входу, де перед ним стояли елеґантні сани.

З саний вийшло наших дві знакомих дами і нянька з малою дївчинкою.

— Ви дуже довго там перебували, я вже бояв ся за вас, — сказав Павло обіймаючи свою красну жінку.

Прости, дорогий Павле, але сам знаєш, що ми мали богато до купованя, відповіла ґрафиня Олена, беручи з рук няньки донечку, котра заснула в дорозї. Відтак пробудила ся і увидївши перед собою вітцївську твар, кинула ся йому до рук.

Зайшли до приємно огрітого покою, що був на другім поверху.

Там мала донечка сїла батькови на колїна і оповідала, що видїла в містї, доки на руках не заснула.

Щасливі родичі відійшли до сусїдної кімнати, котра була спальнею для них всїх трох.

У нашої молодої ґрафинї пари не було як в других шляхотських родинах, де дїти з нянькою є відокромлені, а отець або мати з рідка з ними видять ся. Тут родинне житє було цїлком ідеальне, бо Павло і його подруга жили лиш для себе, своєї матери і своєї донечки.

Павло перебував мало не завжди в дома. Займав ся своїм господарством, котре в послїдних лїтах трохи занедбував, займаючи ся полїтикою.

Рівночасно і Олена опікувала ся господарством і дуже ча-

„Мушу тобі про щось розказати" — сказала Олена ґрафови Павлови.

сто її можна було видїти в огороді, як приглядала ся на дріб або на товар.

Шляхотські родини відвідували дуже рідко, як також мало хто відвідував їх замок.

Стару ґрафиню тїтку вже відвідали кілька разів, тож і она відвідувала їх, бо тужила за малою дївчинкою Геленкою...

Коли вернули ся з спальні до їдальні, забарили ся ще довшу хвилю з ґрафинею Каролїйовою.

Олена виглядала нині неспокійною. Павло уважаючи на ню, зараз пізнав, що она має щось на серці і рада би йому самому росказати.

Не номилив ся.

Як лише стара дама відійшла на відпочинок до своїх покоїв, Олена приступила до ґрафа і почала: Дорогий Павле, я маю тобі про щось росказати, хотяй я ще сама про се добре не розвідала ся. Именно, коли я перез від'їздом до дому віддавала на почтї лист до тїтки, застала там в передсїню більше число людий і із скорої і невиразної мови порозуміла, що замах на цїсаря, який був прилагоджений на нинїшний ранок — удав ся. Я запитала почтового урядника, чи знає що про атентат, а він відповів, що подібної вістки чекає кождої хвилї. Я не хотїла зворушувати даремно моєї дорогої матери і через те нїчого не згадувала.

— Коби вже раз наш край позбув ся того ненавистного цїсаря, з заговорив ґраф Павло, а по нїм було слідне, що оповіданє ґрафинї його зворушує.

— О, щоби смерть мого бідного брата не була даремна, щоби не вийшли на дармо всї наші клопоти і болї, котрі ми мусїли пережити, говорила з сяючими очима Олена.

Завтра рано їду кіньми до міста і довідаємо ся про все близше. Нині іди, дорога Олено на відпочинок, бо ти є умучена подорожованєм. Я покінчу деяку свою працю, що маю зробити завтра і докурю цигаро, — сказав Павло, цїлуючи свою молоду, красну жінку.

Потім відійшов до своєї канцелярії.

Але не міг робити як звичайно. Оленене оповіданє непо-

коїло його так, що мусїв відложити роботу до рана. Про спанє також не було мови.

Закурив собі друге пахуче циґаро, переходжував ся по покою і роздумував про всї можливі випадки.

На дворі була гарна, ясна ніч. Снїг і ясне сьвітло місяця переміънювали ніч в день.

Нараз зауважав від сторони міста чорну точку, котра посувала ся скоро в сторону замку.

По кількох мінутах пізнав, що се були сани, в яких сидїло дві особи.

— Хто то так пізно приїздить до замку? — думав собі.

З цїкавостію зійшов на дїл.

За малу хвилю сани, котрі тягло двох зігрітих коний, стали на подвірю, а з футрів виліз чоловік і спішив до головного входу.

Ґраф сказав присутному слузї, щоби отворив браму а гостя щоб припровадив до нього.

Догадував ся хто є тим незнаним чоловіком.

Як лише чужинець вступив до середини, ґраф дав знак слузї, щоби віддалив ся.

Потім замкнув осторожно двері, радісно подав прибувшому руку і сказав: — Витаю тебе, Ґейзо! Що-ж, вдало ся? —

— Так, пане ґрафе, — кланяв ся Ґейза і бажав ґрафови доброго вечера.

Павло задзвонив на слугу і сказав йому, щоби скоро принїс самовар і рум.

Як слуга знова відійшов, ґраф показав Ґейзови на софку коло печі і сказав: — Оповідай, приятелю, оповідай! —

Той не дав себе підганяти і росказав ґрафови все, як випав атентат.

— Як би конї були не злякали ся і не шарпнули возом, то цїсар певно був би вже мертвий; однак, як сьвідки зізнають, є смертельно ранений, — додав Ґейза при кінци свого оповіданя.

— Так преціньо атентат удав ся, — сказав ґраф Павло, — я нїколи не думав, щоби його міг виконати той торговець з сїном. Я уважав його за добродушного чоловіка, який не пошко див би навіть курятку. Признаю, що я помилив ся.

— Він преціньь атентату не виконав. Його виконала цілком инша особа. Бідняга так був збитий сторожію, що за годину за синцями не можна було його пізнати.

— От тобі й новина! — закликав ґраф, — а що стало ся з нашим заговірником і його жінкою?

— Скажу все, — сказав Ґейза. Менї припоручено, щоби я уважав, як торговець сїном приготовляє ся до замаху. Дуже мене здивувало, коли увидїв, що виходить з дому з дїтьми і нянькою, щоби подивити ся як будуть витати цїсаря.

Вже хотївем побічи до предсїдателя кружка і повідомити його про те, що зауважав, коли в тій хвилї вийшла з дому Роза, його жінка. В руцї несла пакуночок, котрий я добре пізнав. В нїм була бомба, яка мала забити цїсаря.

Я уважав на неї доки не зайшла до ательварської улицї, до їх складу. Вийшла на другий поверх і приготовила ся до атентату.

Я був цїлком задоволений, бо уважав, що атентат виконає лїпше, як її чоловік. Она є дуже відважна жінка!

Стало ся однак так, що другий виконав замах за ню, хоч не з таким вислїдом, як ми собі бажали. Але сподіймо ся, що преціньь позбудемо ся того ненависного Габсбурга!

— Щоби оно так стало ся, — відсапнув ґраф.

— А тепер милий Ґейзо, напий ся чаю, а за хвилю слуга принесе вечеру. Ти певно голодний і утомлений довгою подорожію, — припрошував ґраф.

— Мене не потрібно припрошувати, пане ґрафе. Я зголоднів довгим подорожованєм а шклянка доброго чаю також не пошкодить, — сказав Ґейза і з охотою пив пахучий гіркий чай.

— Мушу також повідомити пана ґрафа, щоби можливо без отяганя прибули до товариства. Так маю наказано від пред сїдателя. Ваша присутність є конечно потрібна.

Ґраф задумав ся.

— Добре! — сказав по хвилї, — зроблю се зараз. Тепер маю богато роботи в господарстві і чим скорше верну до дому, тим лїпше.

Потім сїв коло столика і написав до Олени лист такого змісту: —

Дорога Олено!

Конечно мушу від'їхати до Будапешту, до товариства! Те, що ми говорили перед твоїм відходом до ліжка, вдало ся. Не хочу тебе будити зі сну. Не турбуй ся нїчим і поцїлуй рано за мене малу донечку! Верну завтра вечером.

Твій Павло.

Запечатав лист і закликав слугу.

— Сей лист віддай покойовій завтра рано, щоби доручила ґрафинї, як лише пробудить ся, — сказав слузї і вернув до свого покою, щоби прилагодити ся в дорогу.

За пів години ґраф Павло з Ґейзою опустили замок і — сївши до саний — від'їхали в ясну нїч до головного міста.

РОЗДЇЛ XIX.

В баварськім княжнім дворі.

Читачі простять нам, що ми в нашому романї перейдемо на хвилю до сусїдного Баварського королївства.

В роскішнім Позенгофенськім замку мешкав від кількох лїт, від весни до пізної осени, князь Максиміліян Йосиф з своїми трома дїтьми і своєю жінкою княгинею Людвікою.

Князь Максиміліян Йосиф уродив ся 4. грудня 1808 року в Бамберґу. Від людий, котрі його всї знали за його доброту та прихильність, дістав назву: »добрий князь Макс«.

Був великим любовником музики і відзначав ся в граню на цитрі, а послїдного навчив його славний тодї ґрач на цитрі Пензмахер, який походив з Відня.

Славив ся він не лише визначним музикантом, але і великим знанєм. Від 18 року житя студіював на мліховськім університетї історію, природні науки і народне господарство.

Помагав сам розвоєви лїтератури і богато писав під іменем »Фантазус«, котрі по нинїшний день народ залюбки читає.

Любив подорожувати і звідав Азію і Африку і описав їх в своїх творах.

На зиму переносив ся з своєю родиною до Мліхова, до свойого замку при Людвиковій улиці.

Був щедрий день 1837 року.

В північній части Мліхова, котру замешкують самі бідні мешканці міста, йшов княз Максиміліян Йосиф сам без жадного товариства. То було його звичаєм відвідувати мешканців тої части міста, де потрібно їм помагати.

На його лиці зауважуємо нині надзвичайну радість.

По хвилі стрінув на дорозі стару жінку, котра несла на плечах вязанку сухих гиляк з недалекого лїса.

Поздоровила чесно, кождому бідному знаного, князя і силкуючись — йшла дальше.

— Чому ще в навечеріє памятного свята мучите ся з тяжкою вязкою, мамуню?

— Ах, я бідна вдова, милостивий пане князю, — відповіла жінка, — а моїх пятеро дітий не дістануть нині в щедрий вечер жадних дарунків, як дїти богачів. Хочу їм бодай нині в зимній хатї затопити, щоби при бідній вечері не дрожали від студенї.

— Се ви добре робите, мила жінко. Я вже дістав свій щедровечірний подарунок. Моя панї дарувала менї красне маленьке дївчатко. Я нині так щасливий, що не бажаю собі нїчого иншого, лише щоби так щасливий був кождий мешканець Мніхова і також вам бажав би, щобисьте нині мали лїпший щедрий вечер як коли небудь передтим.

Записав собі її адресу до малої нотатки і відійшов.

Коли потемнїло, прийшли до бідного, але чистого мешкання бідної вдови два слуги з княжого двора з великими кошами. Поставили коші на стіл і відійшли, лишивши здивованих бідну жінку і її дрібні дїти.

Коли жінка випорожнювала коші, знайшла на днї одного коша запечатану коверту з двома більшими банкнотами.

В біднім помешканю запанувала незмірна радість.

А таких радостий того вечера устроїв князь Макс богато.

Був втїшний, що уродилась йому дочка. Она була пізнїй-

ше Єлисаветою, цїсаревою австрійською і королевою угорською.

Свій веселий молодий вік прожила по найбільшій части в Позенгофенськім замку. Великий, красний парк і великі лїси в околиці було місцем, де мала Єлисавета, котру дома називали з коротка »Сісі«, найлїпше любила перебувати.

Єлисавету любив лїпше батько, а її старшу сестру Олену любила більше мати, княгиня Людвіка.

Княгиня Людвіка, старанно пильнувала своїх дїтий, але була більше гордою і сторонила більше від людий, ніж її муж Максиміліян.

»Сісі« зі своїм батьком бігала в парку і в високім великім лїсї та вчила ся пізнавати природу і приглядати ся тій могучій матері всього сьвіта.

Дуже радо слухала батька, коли, утомлені довгим ходженєм по горах, сїдали в гірській будцї коло стола, де він заграв кілька народних пісень на цитрі. Пізнїйше она навчила ся також грати.

Часто бувало так, що підчас проходів повертали до котрої гірської хатини і заграли домашним пісню або народний танець а тамошна молодіж радо танцювала.

Одного разу задумав князь Максиміліян і його дочка пійти в дальшу дорогу. Князь в одягу баварських стрільців а молода Єлисавета в народнім строю.

Зайшли геть дальше, де люди їх добре не знали.

Крім перекуски несли з собою кожде свій улюблений інструмент — цитру.

Як вже натїшились гірською природою, зайшли до помешканя одного господаря і просили його, щоби їм позволив в його помешканю відпочати.

Господар, котрий мав в себе якісь гості, з охотою увів незнакомого стрільця з дочкою до хати і дав їм підсилкуватись. По їдї роз'охочені мужики зажадали від незнакомих гостий, щоби їм заграти.

Князь з Єлисаветою заграли кілька пісень і танців, а Баварці собі весело потанцювали.

По танцю встав оден селянин з капелюхом в руці та зібрав від гостий трохи грошей для гарної молодої музикантки.

Зібрали кілька срібних монет, котрі мала »Сісі« приняла з радостію і сховала їх на памятку.

Пізнїйше, коли вже була цїсаревою Австрії. показувала ті гроші часом своїм вірним знакомим і говорила: — Се є одинокі гроші, які я собі в своїм житю заробила.

В пізнїйших лїтах часто робила для бідних дїтий панчохи, шила шматє або убранє з відложеного убраня своєї богатої гардероби.

Мешканці околиці Позенгофену дуже поважали молоду принцезну і назвали її »Баварською рожею«.

Коли князь часто оповідав своїй жінці як його любу »Сісі« люди люблять і як она з селянськими дїтьми радо сходить ся і з ними бавить ся, — та нетерпеливо додавала: — Но, она ще молода, але ми повинні би її більше познакомлювати з двірськими моральностями, бо-ж преціньїї, дорогий мужу, передано менї, щоби виховати, як на її рід пристало.

А коли холодні вітри вже острійше оголошували прихід острої зими, молода принцезна з наріканєм удавала ся до своїх малих і старих приятелїв: — до лїсів і лугів з котрими було її так мило.

Була правою дитиною природи і дуже не радо від'їздила на зиму до Мнїхова, де на ню чекало більше науки а менше вільности.

Дуже часто говорила в пізнїйшім віці, що вже яко 10 лїтна принцезна була здаєсь послїдна в науці зі всїх европейських принцезн.

З своєї рідні найлїпше любила свою старшу сестру Олену.

Мати виховала її (Олену) цїлком інакше, тому то і принцезна Олена навчилась від матери її поглядів і говорила часто своїй дорогій »Сісі«, щоби пильнувала більше науки нїж біганя по лїсї і гри з сїльськими дїтьми.

Але і она любила свою молодшу сестру.

Також було мило подивити ся на обі принцезни , як они

разом переїздили ся по странберськім озері або бігали в великім парку княжого замку. Люди говорили, що то були два ангели.

РОЗДІЛ XX.

Заручини цїсаря.

Цїсар зі своєї слабости скоро вийшов.

Вже в червню, 1853 року почував ся так здоровим, що лікарі позволили йому знова віддати ся тяжким володарським повинностям.

Підчас своєї слабости часто чув цїсар, як говорено, щоб він чим скорше оженив ся. Думано про можливість наслїдника трону.

Такі ради давала не раз мати цїсаря Совія при її щоденних відвідинах до свого хорого сина.

Притім згадувала з далека за баварську принцезну Олену, похваляючи її добродушність, сердечність і елєґантність.

Ота висока пані, вже давно бажала принцезну Олену свому синови за жінку і цїсареву Австро - Угорщини.

В тім напрямку дуже часто розмовляла з мінїстром і близькими свояками і вскорі від них почула признанє.

Цїсар мало знав свою сестрінку Олену. Видів її лишень раз перед осьми лїтами, як була з своїми родичами на відвідинах в родичів цїсаря в Ішлю.

Пізнїйше і цїсар піддав ся намовам своєї матери і радам сво їх мінїстрів.

Архикнягиня Софія повідомила о тім княгиню Людвіку баварську і ухвалено, щоби молоді особи познакомили ся в Посенгофен.

Дїяло ся в серпню, 1853. року.

В тихім посенгофськім замку панував горячий рух. На лицях всїх членів родини виднїла радість і мила несподіванка.

А що було причиною того руху і теї великої радости? Лист!

В полудне прибули сюди з Відня ґраф О'Донелл, другий цїсарський адютант, з бароном д-ром Бахом і ті принесли лист, котрий викликав таку радість.

По полудни тогож дня князь Максиміліян Йосиф сидїв зі своєю родиною в гарно прикрашеній альтанї в замковім парку і сумно поглядав на цїсарський лист з Відня.

По хвилї промовив до своєї найстаршої дочки Олени:

— Моя дорога донько, сей лист повідомляє нас о приходї не бувалого гостя. Єще нинї приїде Його Величество цїсар Франц Йосиф I.

Не приїздить на відвідини як приятель або свояк, але голов но до тебе, котру собі вибрав за жінку. Жаданє о твою руку містить ся в сїм листї.

Нашим бажанєм є також, щобись разом з цїсарем Франц Йосифом виповняла так важні і трудні обовязки голови великого гаразду.

— Твою голову буде прикрашувати корона великих австрій сько - угорських країв. Будеш матерію і королевою великого числа народів, котрі мусиш любити, бо народи ті будуть на тебе задивляти ся не лиш як на королеву, але навіть як на матїр, будуть готові за тебе віддати навіть і своє житє.

— Не хочу тебе силувати до того, лиш висказую тобі бажанє твоїх родичів, а також і бажанє цїсаря.

— Через те питаю тебе: чи чуєш ся досить сильною і відважною до того так великого обовязку?

Принцезна Олена стояла як мармурова фіґура.

Мовчала.

По хвилї, великий жаль виступив на її лице, а з очий вирвали ся дві струї слїз.

З здивованєм дивились на неї родичі та і молодші рідні.

В тій хвилї отворились двері альтанки а до серенини вбігла весело гарна дївчинка.

То була її молодша сестра Єлисавета.

Яка то красавиця з неї стала. На снїжно білих лицях були румянцї, що було ознакою молодости і невинности.

Красні сині очи розглядались весело кругом, з котрих можна було пізнати добрі і веселі мисли.

Чорне волосє, сплетене в великих кісках, звисало по її білій лебединій шиї на рамена і досягало майже до землї.

Тяглу і елєґантну її постать прикрашувало її біле убранє, котре додавало її красї ще більшої принади.

Увидївши свою сестру в плачу, застановила ся.

— Що тобі стало ся, дорога Оленко? — спитала злякана і обняла скоро свою сестру.

— До Олени приїде жених, — відповіла мати за свою плачучу дочку.

— Жених? — тягло повторяла молода принцеза. — А хто то є? Хто хоче відвести нашу дорогу Оленку? Можу спитати дорога моя мамо?

— Цїсар Франц Йосиф I. — відповів отець.

— Ах! Така несподїванка! Направду велика несподїванка! Прийми моє щире бажанє, дорога сестричко, — закликала Єлисавета.

— Подивіть ся, тут є найновійший образ молодого монарха, — сказав князь, ставляючи перед ними образ добре виконаний олїйними фарбами.

Принцезна Єлисавета задивила ся на образ, задивила ся на чоловіка та красні риси молодого цїсаря і задрожала.

Богато разів думала потайно про свого братанця цїсаря Франц Йосифа, котрого не знала але читала за нього, що хотяй молодий і має богато инших перешкод, однак добре володїє сво єю так великою державою.

Маючи тепер його образ перед своїми очима подумала собі:

— Того молодого, гордого мужа і я потрафила-би любити.

Але зараз опанувала себе і обнявши свою сестру шептала її по тихо: — Олено, я дуже пишу ся твоїм щастєм і милим, кра сним, будучим моїм шваґром.

Олена стояла як сонна і тої бесїди майже не чула.

В той час вистрілено на славу приходячого цїсаря з канонів, дзвони костельні і замкової каплиці дзвонили, а на улицях грала музика.

За хвилю по тім вступив до альтани в гарнім унїформі цїсарський слуга і, вклонившись глубоко, проголосив:

— Його Величество цїсар Франц Йосиф І. приїздить!

По тих словах всї встали і відійшли до замку.

Мале баварське місточко Посенгофен того дня було сьвідком великого подиву.

Зі сторони австрійської границї приїздило кілька австрійських двірських повозів, а перед ними і за ними їхала двірська сторож верхом в своїх золото сіяючих унїформах.

На всїх повозах шприхи у колїс були позолочені і на всїх були зелені, шовкові сїдала.

На козлах повозів, попри фірманів, сидїли мужі в золото шитих унїформах і з зеленим піром за капелюхами.

Всї вони були самі почесні особи двора.

В повозах сидїли архикнязї, ґенерали і инші високі особи.

Коні, запряжені до повоза, були найлїпшого арабського племени, а упряж на них сіяла сріблом і золотом.

Австрійський цїсар зі своєю дружиною приїхав жадати від князя Максимілїяна Йосифа руки його найстаршої дочки Олени.

Перед цїсарським повозом, котрий був найлїпше прикрашений, їхав на гарному білому коні двірський вістун і тримав в руках золоту палицю, прикрашену білою лїнїєю.

Місточко було прикрашене як лиш було можливо найгарнїйше в так короткім часї.

З дахів і вікон домів повівали синьобілі баварські фани, а на замку на місци тих була виставлена велика чорножовта австрійська фана.

Люди, сьвяточно одїті, спішили улицями, щоби привитати пануючого, котрий почтив їх край тим, що вибрав собі за жінку краянку принцезну Олену.

Перед баварським княжим замком, котрий був вкритий зеленню дикого винограду, цїсар задержавсь і злїз з повоза.

Властитель замку, князь Максимілїян Йосиф чекав на монарха перед головним входом.

Цїсар йому глубоко вклонив ся.

По відбутих церемоніях витаня підійшли до передсіня замку, де на гостя очікувала княжна Людвіка, одіта в пишнім баварськім строю.

Цїсар знова глубоко вклонив ся і поцїлував її руку.

Нове витанє.

Потім цїсар пішов сіньми до правого крила замку, котре було чудово пристроєне для нього і його дружини.

При входї до правого крила стояв в чорній цивільній одежі князь Альберт Торн-Таксіс, котрий перебував на відвідинах у князя.

Був то чоловік около 28 лїтний, добрий дорадник і приятель цїсаря. Через свою гарну мужеську поставу і взірцеве заховане ся, був люблений дамами визначнїйших кругів і не одна принцезна про нього думала і дармо намагала ся, щоби зискати собі його прихильність.

Нинї стала ся з ним велика зміна. Його перше ясне чоло похмарило ся, а на лицї було знати якийсь душевний біль.

Молодий цїсар, увидївши його, поспішив до нього і подаючи руку, сказав весело: — Як ся маєте, милий князю! Здає ся менї, що вам щось докоряє. Може вам стало ся щось неприємного в родинї — може хто вмер?

Князь. вклонив ся і заговорив смутним півголосом:

— Ваше Величество є дуже добротливі. Справдї мушу вибирати ся в конечну і не милу для мене дорогу. Хотїв бути першим, щоби Вашому Величеству міг пожелати з вашою будучою найяснїйшою парою.

— Дякую вам сердечно, милий князю. Дуже жалую, що вас повинність кличе де инде і що не можете нинїшного дня перебути разом з нами.

Потім монарх подав князеви знова руку і стиснувши щиро — поспішив дальше.

Князь Альберт зник з товпи гостий.

Як смутно нинї говорив той молодий чоловік, котрий иншим разом був веселим товаришем.

Що йому немилого стало ся?

Се певно мусїв бути великий біль, котрий нинї заволодїв його серцем.

За те цїсар був нині дуже веселий. В нього було житє, була добротливість і приязність.

Ґенеральний гузарський унїформ, як раз надавав ся до його постави.

— Яка то чудова фіґура, той молодий австрійський монарх, — подумала княгиня Людвіка, дивлячись за відходячим цїсарем.

Насамперед цїсар був уведений до великої салї в правому крилї замку, де йому і його дружині подано холодне снїданє. Потім цїсар і гості розійшли ся, щоб відпочати по довгій подорожи.

Цїсар висказав бажанє, щоби по кількох годинах міг без всякої церемонії поговорити з принцезною Оленою як також і її родичами. Пізнїйше принцезна мала бути представлена гостям як наречена цїсаря.

Родичі-князї неодмінно сейчас покликали Олену до себе.

Червоне здорове лице Олени було блїде зі зворушеня і плачу. Однак родичі не звертали на се жадної уваги. Они знали добре, як важною в житю є хвиля, коли мущина просить о руку своєї вибраної. А щож тепер мусить здавати ся такій дамі, коли той мущина є монархом так великої і богатої держави а при тім гарним, молодим мущиною.

— Чи ти видїла цїсаря, дорога донько? — питав князє Олени.

— Я його видїла в хвилї коли розмовляв з князем Торн-Таксісом, — відповіла жалісним голосом принцезна.

— Сподобав ся тобі?

— Дїйсно він гарний і інтелїґентний.

— Чи ти вже є пересьвідчена в собі, що можеш його любити і поважати? — питав дальше князь.

По короткім надуманю Олена сказала певним голосом:

— Хочу бути його жінкою.

— Я тебе питав, моя дорога донько, чи ти вже пересьвідчена в собі, що зможеш його любити.

— Я присягну йому те коло вівтара, дорогі мої родичі! Будьте спокійні! Причиню ся всїми силами, щоби цїсаря ущасливити.

— Добре, мила донько! Я говорив тобі нииї по полудни, що тебе очікує богато тяжких обовязків. Чи ти над тим роздумувала?

— Я роздумувала над усїм і хочу піддати ся вашій волї і бажаням цїсаря.

— Хочу тобі ще припімнути, дорога моя донько, щобись завше памятала, що маєш родичі, котрі тебе люблять і котрі за всїгди старали ся о твоє добро.

— Також нїколи не забудь на твій рідний край і його народ.

— Згадай собі як до тебе горнув ся і тебе любив.

Я того нїколи не забуду, мій добрий отче і моя дорога мамо, з слезами в очах кинула ся Олена в руки своєї матери, ко тра позволила її виплакати ся на своїх грудях.

Як втихомирилась і отерла очи, князь говорив:

— Тепер лишимо тебе в самотї, щобись успокоїла ся і могла приступити перед свого жениха з спокійним лицем.

По відходї всїх Олена кинула ся на софу і почала знова пла кати.

Її прийшли на гадку всї минулі лїта, котрі прожила в вільно сти, в любови своїх родичів а нині має те все покинути.

— Ах мій дорогий, добрий Альберте, що маю тепер почати? Як маю зробити?

В тій хвилї якби щось собі пригадала і задзвонила на поко-ївку.

Коли та прийшла, сказала її, щоби відшукала принцезну Єлисавету і попросила її, щоби зараз прийшла до неї.

Покоївка підбігла.

По хвилї вбігла Єлисавета і Олена обнявши її посадила коло себе на софу та поволи заговорила:

— В коротцї мушу розлучити ся з тобою, наймилїйша Сі-сі, також з моїми родичами і ріднею. Мушу опустити сей прекрасний замок, красну околицю і місця, на котрих ми тілько добра зазнали. Стискає мене великий жаль, що мушу вас і все, що менї тут милого, покидати.

— Моя дорога Олено, вздихнула нїжно її сестра, — вірю, що жаль тобі відходити від нас, але будеш щасливою, як будеш цїсаревою а за мужа будеш мати так доброго, молодого і

гарного чоловіка, яким є цїсар Франц Йосиф. Як пізнаєш дїйсно, яким він є, будеш добре надгородженою за те, що мусиш опустити свої наймилїйші родичі і мене.

— Ах, моя дорога сестричко, як би ти знала, що ти тепер вимовила а що нїколи не буде, — сказала Олена гірко і притиснула до себе ще лїпше молоденьку Єлисавету.

— Те що я сказала?

— Ти говорила, як я його полюблю. Боже мій, чи-ж не моєю повинностю його любити? Отець і мати собі лиш того бажають а бажанє їх є для мене сьвятим. Буду його любити, хочу його любити, свого мужа. Але через те нїколи не забуду за Посенгофен. Ах, коби сего не можна було забути?

В очах Олени заблисли слези а Єлисавета, не могла стримати ся, і плакала з нею.

По хвилї Олена продовжала:

— Моя найдорожша сестричко, маю до тебе просьбу. Спов ниш її для мене?

— У всїм, тебе послухаю, зроблю для тебе все, що зможу! Лиш скажи, що собі бажаєш?

— За годину прийде до мене Франц Йосиф. Як почуєш девять вистрілів, то будеш знати, що я вже заручена. Жалую, що тобі не є дозволено, щобись при тім була. Коли почуєш стріли, візьми сей букет і дай його князеви Альбертови Торн-Таксіс, котрий збираєсь в дорогу і котрого знайдеш найскорше в його покоях, або певнїйше на берегу станберського озера. Зробиш так?

— Обіцяю тобі то, дорога Олено. Але на що посилаєш йому сей букет?

— За те не питай ся, дорога сестричко, єсли мене любиш. Лиш зроби так, як я тобі кажу. — І знова слези покотились Оленї з очий.

— Вже більше не буду питати за нїщо, мила Оленко, сподїю ся, що ся галузка буде послом великого болю.

Тепер вже повеселїй, отри свої очи, щоби цїсар, котрий в коротцї до тебе прийде, не застав тебе заплаканою. Я піду до нашої читальнї, там буду чекати на знак і з відтам увиджу, чи буде князь на березї озера чи нї.

Поцїлувавши сестру, лишила її в тяжкім болю і задумі. Сама відійшла до сусїдного великого сальону, так званого синього покою, щоби звідти бічними дверми дістати ся до читальні.

В синїм покою затримала ся коло вікна бо увидїла князя Альберта, котрий спішив в сторону озера.

Задумала ся.

Оперла головку в віконні рами, в правій руцї тримала ясминевий букет і думала....

РОЗДЇЛ XXI.

Цїсар і принцезна Єлисавета.

Незадовго цїсар опустив товариство в правім крилї замку і спішив довгим хідником в сторону синьої салї і до кімнати, в котрій його очікувала його принцезна Олена.

Дорогою мусїв йти коло ротунди, що виставала в хідник.

Там стояли дві дами.

Розговорившись про щось дуже важного, не чули як цїсар переходив коло них.

Цїсар хотїв почути їх розмову.

— Я справдї дивую ся принцезнї Оленї, яку она має певну волю. Усьміхає ся, голову несе гордо в гору і на погляд спокійна. А преціньзнаю, що її серце болем заходить ся, — говорила одна.

— Думаєте, що справдї любить князя Торн - Таксіс? — питала друга.

— Знаю цїлком певно, що його любить з цїлого серця. Не хоче лиш засмутитит своїх родичів, бо-ж їх бажанєм є, щоби стала ся жінкою австрійського цїсаря.

Ті перехоплені слова здивували цїсаря.

Його чоло похмурило ся і хотїв вертати.

— Не верну ся, — подумав собі, — може довідаю ся правди з уст самої Олени, — і поспішно пустив ся до синьої салї.

Принцезна Єлисавета стояла там ще в задуманю.

Цїсар увидївши її, став посеред салї як очарований.

Єлисавета також злякала ся, але зараз опамятала ся і поспі шила цїсарови на стрічу з ґраціозним усьміхом.

— Добрий день, стрию Франце, — поздоровила його чистим голосом, легко кланяючись.

—Хто ви є, гарна дївчино? — запитав цїсар дрожачим голосом, думаючи, що йому щось предвиджує ся.

— Я є Єлисавета.

— Ах, Єлисавета? — повторив цїсар тихо, як би побоював ся, щоби йому те з'явлїнє не щезло.

Потім підійшов до Єлисавети і подаючи її руку сказав:

— Як ся маєте, моя дорога сестрінко! Я цїлий змішаний вашою красою!

Єлисавета змішана такою похвалою, підбігла поспішно знова до вікна, нахиляючись на двір за заслону.

— Не бійте ся мене, моя гарна сестрінко, і не дивуйте ся, що своєю красою ви мене цїлком перемінили.

— Ах, я не хотїла, Ваше Величество, перепрашаю, що я зістала тут в салї, я мала бути вже давно в своїх покоях!

Погляд цїсаря спочив на яснеменевім букетї.

— Що се є? Кому несете сї нїжні цьвіти?

Єлисавета почервонїла і зараз зблїдла.

— Не можу того сказати, перепрашаю Ваше Величество.

— А чому ви менї того не хочете сказати? Кому є призначений сей букет? — з натиском і заєдно повторяв цїсар.

— Князеви Торн-Таксісови, — відповіла дрожачим голосом Єлисавета.

— А від кого? — питав дальше цїсар.

— Від моєї сестри Олени.

Цїсарови вияснило ся.

— Так, князеви Альбертови? — питав молодий монарх, та, сьміло взявши принцезну Єлисавету за її нїжну руку, сказав:

— Перше, моя дорога сестрінко, нїм ті цьвіти віддасте князеви Альбертови, скажіть менї отверто, чи дасте менї відповідь на питанє, яке я вам поставлю?

— Не умію говорити інакше, як те що думаю; питайте Ваше Величество!

— Скажіть менї, принцезно Єлисавето, чи могли би ви мене наслїдувати до моїх країв, чи могри би ви учинити мене невимовно щасливим? Чи хотїли би ви бути моєю подругою а цїсаревою Австрії?

Принцезнї з переляку випав букет з білої руки.

Цїсар його скоро підняв і потримав в своїй руцї.

По хвилї Єлисавета звернула свої гарні сині очи до цїсаря і запитала:

— А що буде з Оленою, з моєю дорогою сестричкою, котру мама так любить і до котрої ви приїхали як жених? Ах, я того її не можу учинити!

— Не могли би ви мене любити сестрінко?

— О, так — але — Олена? — шептала заклопотана принцезна, а на її білім личку виступив румянець.

— Принцезна Олена? — говорив монарх, — та буде щисли ва, невимовно щаслива, щасливійша ніж зі мною!

Єлисавета знова глянула на цїсаря і шептала:

— Єсли згодять ся мої родичі, я з радостію учиню вашу во лю!

Цїсар з радости поцїлував руку молодої принцезни і сказав: А тепер, моя мила сестрінко, підемо до Олени.

Принцезна з великим болем ожидала приходу цїсаря. Не дасть ся описати кілько мук пережила за той час, як була на самотї.

Дуже її здивувало, коли увидїла входячого цїсаря з сестрою Єлисаветою.

Повний щастя з усьміхом на лицї приступив цїсар до неї і уклонивши ся, сказав:

— Дорога сестрінко і принцезно Олено, щоби ви сказали на те, як би ваша мила сестричка не віддала мого букету князе ви Альбертови?

Принцезна Олена стояла тут як мертва.

Пізнїйше промовила: Як маю се розуміти, Ваше Величество?

— Зараз вам скажу, мила принцезно Олено! Ви любите кня зя Альберта, а я вашу сестричку, принцезну »Сісі«!

— Ах, добрий цїсарю Франце, ви знаєте все! Вернете менї милого князя Альберта?

Не могла довше опанувати себе, хопила цїсаря за руку і щиро її стиснула.

— Дякую вам, Ваше Величество, дякую щиро, повторяла, не могучи стримати ся від слїз.

Єлисавета обняла щиро свою сестру.

Цїсар, дивлячись на дві люблячих ся сестри, сказав до принцезни Олени:

— Пізнавєм в вас, дорога принцезно, даму доброго характеру. Ваша любов є з певностію велика. Задля неї ви офірували трон і корони богатьох країв і любов їх мешканців! Корю ся перед вами! Тепер підемо до ваших поважних родичів, котрих попрошу о руку „Сісі" для мене, а о вашу руку, дорога Олено, для князя Альберта.

Потім відійшли всї троє до салї, де була княжа родина, очікуючи цїсаря.

Баварський князь і його родина, а також і всї гостї були здивовані, коли почули, що цїсар просить о руку Єлисавети.

Не менше здивувало всїх, коли, дїставши позволенє родичів своїх заручин, молодий монарх зажадав руки принцезни, Олени для князя Альберта Торн-Таксіа.

— Я зичив-би собі, — сказав при кінци цїсар, щоби князь як найскорше довідав ся про сю радісну хвилю! Де він мешкає?

Тут нахилила ся молоденька Єлисавета до свого зарученого і шепнула: Пекає на березї озера на ясміновий букет.

Цїсар усьміхнув ся і сказав до присутних: Перепрашаю на хвильку; зараз буду назад!

Сказавши то, відійшов на берег странберського озера.

Там стояв князь Альберт, звернений задом до замку і дивив ся в синю глубину чистого озера.

— О красна природо! Кілько блага роздаєш з твого богатого жерела всякому сотворінню на сьвіт! Чом однак так богато терпінь і болїв зсилаєш на богатьох? Кілько радости і веселости там в замку а кілько болю в моїм серцю за моєю дорогою,любезною Оленою! Тепер моїй радости на сїм сьвітї конець! Нїзо инше мене тїшити не може! По що жити? Наколиб не моя дорога мати, не надумував би ся анї хвилї а вкоротив би своє житє.

О, Олено, моя дорога, красна Олено!

Якраз тодї дійшов до нього цїсар, тримаючи в руцї ясминевий букет.

— А, милий князю, чому так самі смутні стоїте і не тїшите ся разом зі мною моїми заручинами? Сей букет був призначений для вас, правда? — закликав молодий цїсар весело.

— Позвольте милий князю, менї задержати його на памятку нинїшного дня. Принцезна Олена є вашою судженою а моєю її молодша сестра Єлисавета.

Чи се можливо? — питав дрожачим голосом.

— Дїйсно князю, ваша суджена і її родичі а також і всї присутні вас нетерпеливо очікують! Приберіть веселости і поспішайте скоро!

— Величество! Цїсарю і пане мій, — кликнув князь Альберт, — се можливе? як маю дякувати?

Потім відійшли до замку, де вже вповнї розгощено ся в честь заручин обох принцезн.

Головні заручини мали відбути ся в Ішлю в день уродин цїсаря дня 18 серпня 1853 року.

Так оно і стало ся.

Князь Максимілїян вибрав ся з родиною на третий день до Ішлю, де зійшли ся з родичами цїсаря котрі там в своїм замку перебували через лїто.

Там відбули ся з великою пихою другий раз заручини.

А рано дня 24. серпня 1853 року принесла часопись „Вєнер Цайтунґ" слїдуючу новину:

„Його Цїс. і Кор. Величество цїсар Франц Йосиф I. заручив ся за дозволенєм Його Королївської Високости Максимілїяна II. короля баварськогоь як також і задоволенєм поважаних родичів молодої, з принцезною Єлисаветою Амалїєю Евгенїєю княгинею баварською, дочкою Їх Високости князя Максимілїяна Йосифа і княгинї Людвіки, родженої королївської принцезни баварської."

В домах богачів і бідних хатах було видко образи заручених а кождий говорив про красу і щирість вибраної цїсаром супруги.

Цїлий місяць перебули гостї в Ішлю з родичами цїсаря.

РОЗДІЛ XXII.

Дальші події Ґрафа Торокія.

В коротці обзнакомимо ся з подіями Ґрафа Торокія.

З Швайцарії, забрав ся Граф Торокій до Франції і замешкав на стало в Парижу.

Попри просторе і гарне помешканє в однім з порядніших готелїв, наняв собі, около 3 години від Парижа, меншу але дуже гарну віллю, де вибирав ся з рухливого міста, щоби в спокою міг віддати ся своїм полїтичним обовязком і студіям природи.

Мешкаючи в Парижу, мав приступ до найвизначнїйших орґанїзацій, де сходили ся шляхтичі і головні полїтики з цїлого сьвіта.

При кіждій нагоді старав ся ставити свій край і його проти австрійську полїтику в як найлїпшім сьвітлї.

Так стало ся, що до своїх засад і ідей знайшов богато прихильників в їх кругах, та радо пересиджував і розмовляв о можливім розділеню австрійсько-угорської держави.

Але як кожда держава має по всїх головнїйших містах других держав своїх державних і полїтичних аґентів і шпігунів, так і в Парижу знаходило ся велике число австрійських шпійонів, котрі в коротці вислїдили Ґрафа Торокія, прислухували ся його мові пильно і його пильнували.

Так зблизив ся той нещасливий день відвідин цїсаря в Буда пештї.

Граф Торокій справляв іменини і при тім скликав мало не всїх знакомих і приятелїв.

Межи ними був запрошений і богатий купець дорогоцїнностий Буш з Нїмеччини, котрий запізнав ся з Ґрафом Торокієм перед трома місяцями.

Той купець перебував в Парижи кождого місяця на пару днїв, де порозумівав ся і заключав торговлю з великими торговлями в Парижу.

З ним прийшов також його знакомий Габер, котрий приїхав до Парижа на час зими.

Як забава була в найлїпшім русї, старший льокай прийшов до Ґрафа і подав йому лист з Угорщини.

Ґраф сидїв тоді в кабінетї і курив, а межи иншими при нїм були Буш і Габер. З повагою взяв лист і отворив його. За хвилю промовив до присутних: Мушу вам, поважані гостї, сказати сумну вістку, котра буде для вас дуже важною.

А коли всї притихли і з цїкавостию дивились на Ґрафа чекали, про що буде йти мова, той промовив дрожачим голосом:

— Австрійський цїсар був смертельно ранений при відвідинах в Будапештї і тому зараненю вже здаєсь піддав ся.

Настала глубока тишина в сальонї, де ще перед хвилею звучали веселї розмови.

Буш подивив ся на Габера.

— Смерть цїсаря, єсли вже стала ся, була би наслїдком революції в Угорщинї, — сказав оден визначнїйший французський полїтик, отвертий неприятель Австрії і Габсбурґів.

— Тепер певно пане Ґрафе, не затримаєтесь в Парижу, сказав Буш.

Не затримаюсь. Повинність кличе мене домів. Зараз позавтра їду в дорогу.

Забава вже не була така як перше.

Гостї помало розходили ся.

Між першими, що відійшли, були Буш і Габер.

Через день видимо вже ґрафа Торокія на желїзничім двірци, окруженого гуртком своїх найлїпших приятелїв.

Відїздив желїзницею до швайцарської границї а звідтам хотїв подорожувати повозом аж до свого краю.

З якими почестями Ґраф лучив ся в Парижу годї описати.

Коли всїв до воза першої кляси, віддав ся глубоким думкам.

Анї ґраф анї його приятелї не зауважили двох людий, котрі вже в послїдній хвилї вскочили до рухаючого ся вже потягу. То були Буш і Габер, тайні державні австрійські аґенти, котрі мали за обовязок слїдити ґрафа, можливо навіть дістати його, а в кождім случаю, мали інформувати про него Відень.

— Той завзятий Мадяр буде певно дивувати ся як його

арештуємо на тирольській границі, — сказав Габер до Буша, як усїли до сусїдного воза II. кляси.

— Буде дивувати ся і думаю, що вже остатні днї уживає своєї свободи. Вже має в правительства велику задачу до виповненя, замісць сподївати ся меншої кари або свободи, — відповів Буш. Потім продовжав: — Дивую ся, що дав ся заманити такою вістию в дорогу до дому. Щож, як би вість о смертельнім раненю була не справидливою?

— Але для нас то є цїлком добре. Свій обовязок виконаємо скоро і надгорода нас не мине! Тїшу ся сею несподїванкою, як ґраф пізнає в своїх парижських гостях тайних австрійських аґентів! — сказав знова перший.

Так сходив їм час.

Ґраф за той час глубоко думав. Роздумував як Угорщина вже певно освободить ся з'під австрійської руки і як стане самостійною державою. Тїшив ся в дусї як свояки, від котрих часто дістав вісти, здивують ся його прибутєм.

— Тїшить се мене за мою сестру! Кілько та вже натерпіла від того зненавидженого цїсаря!

І цїкаво як на ню подїлала вість о атентатї?

Вечером потяг став на швайцарській границї.

Ґраф пішов до готелю при стациї, щоби там переночувати і звідки раненько мав вибрати ся в дальшу дорогу.

Оба аґенти зайшли до того самого готелю.

Рано по від'їздї ґрафа всїли до воза і їхали слїдом, за ґрафом.

Другого дня дістали ся до австрійської границї коло міста Бреґенду.

Коли ґраф хотїв всїдати до почтового воза, приступив до нього Габер і, з викривленим лицем, представив ся йому як тайний австрійський поліцай і предложивши йому повновласть, заявив, що його арештує.

Ґраф став як ошоломлений. Всї його пляни в тій хвилї зійшли на нїщо а замісць золотої свободи, бачив перед собою тюремні брами.

В тім часї Буш мешкав в Бреґендї, куди повідомив полї-

тичний уряд о своїм вдатнім лові і зарядив дальшу відправу політичного вязня.

На запит Габера чи не бажає що з'їсти або якої иншої обслуги, ґраф відповів: — Бажаю собі того, щоби ви більше не приходили менї перед очи, ви безхарактернику. З такого рода людьми як ви, нїколи не буду говорити.

Габер здвигнув раменами і сказав: — Як собі любите.

В тім приїхав повіз з двома поліційними урядниками і одним аж по шию узброєним жандармом. Оден урядник повідомив ґрафа коротко, що буде відвезений до одної з австрійських місцевостий де буде перетриманий аж до переслуханя.

РОЗДІЛ XXIII.

Чоловік з маскою.

Ґраф Паллавій з Ґейзою їхали саньми до Будапешту.

Поспішно переїздили сани тихої, ясної зимової ночи країною від замку ґрафа Палавія до головного міста.

Рано ґраф з Ґейзою доїхали до міських брам. Там злїзли а фірмана з кіньми післали до близького заїздного дому. Сами пішли до близької кавярнї на снїданє.

При їдї Ґейза оповідав ґрафови ще ріжні подробиці про атентат.

По тім розійшли ся. Ґраф післав своїй жінцї лист, що щасливо дістав ся до Будапешту і повідомляв ії, що завтра по полудни буде знова дома і щоби за нього не страхала ся.

По десятій годинї вечером пішов ґраф Павло на засїданє тайного кружка в знане нам місце.

Той раз були присутнї всї члени.

Коли предсїдатель зборів привитав присутних, сказав досить тихо:

— Приятелї! Першою точкою нашого нинїшнього зібраня є справоздане з давно прилагодженого атентату на нашого зненавидженого володаря. На жаль не повело ся так, як ми всї со-

бі бажали. Стало ся, що ніхто з нас того не сподівав ся. Той чоловік рівнож як і ми, ненавидячи цісаря, хотів виконати діло, на котре ми так довго приготовляли ся. Лиш через те, що коні чогось злякали ся і сіпнули в тій хвилі атентату цісарським повозом, стало ся, що рана котра була завдана, не вкоротила його житя, не позбавила нашого дорогого краю від противного всім монарха.

Мушу вас також, милі братя, повідомити, що після вчорашної лікарської вістки є певна надія, що цісареви смерть не грозить.

По тій послідній справі настав великий рух в кружку. Велике невдоволене було чути зі всіх уст присутних членів. Заблисли кинжали і пистолі.

— Не перестанемо! Пімстимо ся! Смерть Габсбургам! — і тим подібні кличі було чути з рядів присутних.

Довго тривало нім члени кружка притихли, щоби було можна радити дальше.

Тепер уділимо голосу Ґейзі, котрий здавав справозданє з того, як він тайно слідив Розу і Людвика, чи приготовані до атентату. Говорив, що був дуже задоволений тим, що Роза приготовила ся виконати атентат за свого чоловіка. Повідомив як її тайно слідив аж до складу і як з противного парку видів її приготовану до виконаня чину.

Зібрані вислухали ту вість, а також і додаток Ґейзи, котрий свою промову закінчив словами:

— Я є певний того, що атентат був би вдав ся, як би не був так несподівано перебитий другим. Я пізнав в тій жінці тілько відваги, що у тисячі мужів досить відважних, мало чогось подібного можна знайти.

Присутні заявили здивованє відважній жінці тим, що закликали грімке »Браво!«

Пізнійше вожд показав на великий засіб летючок, котрі були роздані членам і котрі мали по виконаню атентату розкинути їх поміж людий і взбудити до повстаня.

Напімнув, що члени заховували ся при тім осторожно, тому, що летючок не розкинули.

А ще одну річ маю на серці, дорогі приятелі. Справа є від-

носно нашого доброго члена ґрафа Торокія, котрий тепер жиє в Парижі. Не прошу собі того нїколи, що я позволив, на то, що по анетатї післав йому лист, в котрім повідомлено його, що атентат на цїсаря вдав ся, що цїсар був смертельно ранений і що в часї, коли ґраф отримає лист, вже буде мертвий. Побоюю ся, щоби наш брат Торокій по тій вістцї не вибрав ся в дорогу до дому і не зістав в дорозї арештований. Після довірочного повідомленя певного високої ранґи державного полїцая, має бути безперестанно в чужинї стережений тайними полїціянтами, а як би перейшов французьку границю, має бути зараз зловлений і арештований. Але сподіємо ся, що він ще в дорогу не вибрав ся і що другий лист, котрий вчера був післаний, поучить його, як має заховувати ся.

Та вістка зчинила розрух; смуток межи присутними.

Коли присутні утихомирили ся, встав чоловік, сидячий по правій сторонї предсідателя, котрого як здавало ся, знали лиш найстарші члени кружка і котрий нїколи без маски не приходив, заговорив слїдуюче:

— Братя! хотяй менї від австрійського уряду прийшлось богато витерпіти, я нїколи не відзивав ся, нїколи не жалував ся в наших сходинах. А сего що менї стало ся тепер, не можу промовчати і хочу, щоби ви пізнали, як з нами Мадярами австрійський уряд поступає, як ми і наше майно є хоронене. До мене прийшов урядовий вирок, в котрім мене повідомляє ся, що конфіскує ся все моє майно а причини до сего не подає ся.

Таке безоглядне поступованє, зворушило мене так,, що я рішив собі не попустити анї в найменшім від минувших наших ухвал, але ще завзятїйше працювати для початого дїла.

Милі братя! Поступованє австрійського уряду є ганебне і заслугує на найострійше обсудженє. Я є пересьвідчений, що не лиш менї забрали майно, але що в короткім часі і другим шлях тичам і властителям гоосподарств заберуть. Залежить від нас, щоби ми проти такого варварства повстали і силою таке поступованє урядови заборонили.

— Ганьба урядови і цїсарови! Пімста для них, кличу і складаю урочисту обітницю, що не перестану, доки уряд і цїсар бу-

дуть пересьвідчені, що ми на подібні поступованя не годимо ся!

— Славно! — загуло, як одними устами, зібранє. — Не дамо ся австрійському урядови! Ганьба йому і цїсареви!

По хвилї продовжав чоловік з маскою дальше:— До своєї піднятої роботи потребую одного з вас милі братя — одного доброго і вірного друга, на котрого в повнї і в кождім разї міг би я звірити ся. Ано, братя! Хто з вас хотїв би менї помагати?

По тих словах всї встали, як оден муж. Обступили бесїдника і оден перед другим зголошували ся до спільної працї.

Чоловік з маскою посїдав любов і честь, хотяй членови не було знане його імя, але були знані його неоцїнені заслуги для товариства.

Така щирість братів зворушила бесїдника. Радісним голосом закликав: — Дякую вам дорогі братя! Виджу, що на вашу вірність і щирість можу сьміло звірити ся! Однак на початок потребую лиш одного. Нехай нагода рішить сама. Прошу всїх приготовити ся до льосованя!

По тих словах всї відійшли до другої кімнати, де в шафі висїли чорні плащі і густі маски на твари.

По хвили одїті в плащі і замасковані постатї вернули ся а утворивши коло кругом бесїдника, ждали кого з них покличе той на помічника.

Панувала глубока тишина.

Бесїдник хвилю розглядав ся по гостях. Наглс приступив до одної, положив руку на її рамя і сказав: — Тебе вибираю собі за свого спільника! Приймаєш?

— З радостію, — звучила відповідь.

Потім замаскований чоловік дав знак остатним, і ті відійшли скинути плащі.

Відтак говорив до свого вибраного так: — Від нинї за 8 днїв, в девятій годинї вечером жди на улици Поритзі, аж прийде мій повіз. Гасло звучить »Кошут«.

Вильосований поважно вклонив ся і спішив за остатними, щоби скинути плащ і маску.

На кого впав тайний вибір?

Коли всї вернули ся на свої місця, предсїдатель товариства

оголосив, що слїдуючі важні сходини відбудуть ся за 4 тижнї в тім часї і напімнув присутних, щоби всї конечно прийшли.

Присутні здвигненєм правої руки приобіцяли.

Потім предсїдатель закінчив зібранє подякою членам за вірне виповнюванє їх повинностий і заохоченєм до дальшої роботи.

По двох, в довших перервах члени відходили тихої ночи до своїх домів.

РОЗДЇЛ XXIV.

Від'їзд цїсарської вибраної до Відня.

Було 30 цьвітня, 1854 р., коли 16 лїтна, красна цїсарська вибрана, принцезна Єлисавета прощала ся з своїм рідним містом Мнїховом, щоби перебратися до Відня, до свого будучого дому.

Міщане Мнїхова, їх пані зі всїми дочками і синами, селяне і селянки з далекої околиці, прийшли попращати ся з їх дорогою »баварською рожею«.

Родичі і дві найстарші сестри Єлисавети товаришили її до цїсарського міста над синим Дунаєм.

Молодій принцезнї було дуже жаль коли дивила ся на ті непроглядні товпи народа, котрі прийшли відвідати її перед її від'їздом.

Переможена жалем, стояла в возї і з слезами в очах махала рукою до плачучого народа на розлуку.

Була так безсильна, що не могла анї подякувати за промову, котру сказала на розлуку, дочка тодїшного мнїховського старости, добре знакома і приятелька Єлисавети. Лиш обняла її і щось з перервами прошептала.

Повози спішили до Страубінку, де ждав на княжу родину паровець »Stadt Regensburg«, щоби їх відвести до Лїнцу.

Того дня на полях куда похід відбував ся нїхто не працював. Тисячі згадок того дня відплачувано молодій невістї цїса-

ря, котра свєю красою і прихильностію здобула собі велику й загальну любов в Баварців.

В Пасові на баварській і австрійській границі розлучило ся з ними велике число краєвих урядників а трохи дальше чекали на ню знова високі урядники Австрійські, щоби її привитати на австрійській землї і зложити свою пошану.

Так при здоровленю тисячів, котрі згромадили ся по обох боках Дунаю, переїхала княжа родина до Лїнца, де Єлисавета, вийшла з човна і удала ся до міста, в котрім переночувала.

Ніч була для неї не конче спокійна. Заснула аж над раном.

Якісь страшні сни зворушували її нерви, а оден дивиий і живий образ перелякав її і пробудив.

Вже був найвисший час вставати і збирати ся в дорогу.

Княгиня Людвіка, мати Єлисавети, мінила ся з нетерпеливости вижидаючи хвилї коли на голові її дочки засіяє корона, а не могла так скоро дістати ся до цїсарського міста.

Проти всякого звичаю прийшла зараз з рана до спальнї своєї дочки, щоби її збудити.

Застала Єлисавету в ліжку з долонями на горячім чолї.

— Як тобі спало ся, щаслива дочко? — промовила приступаючи близше постелї.

Твій цїсарський жених вже йде напротив тебе і за коротеньку хвилину буде стояти коло тебе.

Принцезна Єлисавета протерла свої заспані очи як би хотїла переконати ся, чи се правдиве або сон.

Мати показує Єлисаветї золоті ступнї, по котрих має виступати на золотий трон, але її снило ся, як би сходила у велику пропасть, де щірили зуби гидкі потвори і сичїли гадюки з роздвоєними язиками.

— Мамо, — закликала, хопивши її руку, — я не могла заснути а за ту хвильку, що я спала, прожила пекольні муки. При кінци я видїла образ, котрий нїколи не забуду. Той мене пробудив.

— Се нїчого, — упевнювала мати. — Ти є ще дитина і не потрафиш тілько добра нараз знести.

— Ти є нині найщасливійшим єством на сьвітї. Сам нечи-

стий тобі сего не жичить, тому страшить тебе такими страшними снами.

— Лиш скоро збери ся і прикраси ся, щобись могла вийти свому женихови на стрічу.

Згадка про солодкі хвилї, коли задивила ся на красні синї очи молодого цїсаря і надія на ідеальну злуку з душею інтелїґентного мужа, скріпили знова принцезну і її дївоча туга вернула ся, та придусила страшні сни з минувшої ночи.

Як мати відійшла, принцезна заговорила жартом до своєї покоївки: — Думаєш, Берто, що сни мають яке значіне?

Берта була її першою довірницею і Єлисавета з нею лїпше розуміла ся як з своєю рідною матерю.

— Мій отець говорив, — відповіла поважно Берта, — що наш дух є божеський і його сила є без границь. Часом предска же в снї правдивість а часом знов має правдивість за пустий сон.

— А менї здає ся, що ти мусїла студіювати фільозофію, натякнула принцезна.

— Менї щось страшного минувшої ночи снило ся. Я цїлком перелякала ся.

— То нїчого дивного, — перебила її покоївка. — Я за дня серце з великої радости трохи розтягне ся, то в ночи знов мусить о тілько зійти ся і, — розуміє ся — потерпіти.

— Ах серце, правду кажеш, то було серце. Менї снило ся — яке то власне дивне — що до мене прийшов оден красний рицар і виняв менї з грудий серце. — Відтак хвилю з ним побавив ся — і повісив на гачок в стїнї.

— А инша страшна фіґура з'явила ся і пробила моє серце.

— То страшне, — промовила змішана покоївка. — то справдї є дивний сон.

На улицях було чути рух а грімкі оклики »Слава« з тисячів уст втискались вікнами до готелю, в котрім принцезна з родичами і службою приготовляли ся в дальшу дорогу до відня.

Перед готелем затримав ся їздець в блискучім унїформі, а скочивши з коня, спішив повідомити княжій родинї, що Його Величество цїсар Франц Йосиф, виїхав на своїм судні напроти своєї вибраної.

А все, що нині відбуло ся, від славного відпроваджения до судна аж до стрічі з цїсарським женихом, принцезні здавало ся не як правда, але як красний сон.

Де з вікна повоза виглядали, самі хоругви, маянє хусточок і капелюхів, радісні лиця, оклики »Heil» і »Hoch«.

— Видиш донько, — шептала мати до дочки, — то є піддані твого жениха, як тебе витають! За три дні будеш цїсаревою їх і мілїонів инших піддaних по всїх краях сеї великої держави, будуть тобі корити ся і будуть на тебе задивляти ся як на матїр численних народів.

— Ах, мамо, менї ще нема сїмнайцять лїт, а ви говорите, що я маю бути материю такого числа людий. Самі знаєте, що до такої слави я не доросла і не привикла.

— Не будь дивною, тисячі жінок і дївчат з найвисших шляхотських родин будуть тобі завидувати і кожда з них бажала би собі бути на твоїм місци, — запевнювала стара княгиня.

— Лиш чи цїсар буде мене любити — —

— Се пуста думка, — поправ собі корунку, виступимо з повоза, цїсар вже жде на нас з своєю дружиною.

Стріча з женихом Франц Йосифом на березї Дунаю в Лїнцу не мала офіціяльного значіня, однак княжнї, вихованій в тихім баварськім замку, а вже видавало ся дуже великою церемонїєю.

Строга ішпанська етикита на австрійськім цїсарськім дворі, була непривиклої для того всього княгинї золотою клїткою в яку мають замкнути вільну пташку.

Було би для неї великою радостію, як би она з своїм царським женихом, де в куточку судна сїла і до його очий подивила ся, — але виставлена перед таке число чужих очий, потопала лиш в самих поклонах і підхлїбствах.

Цїсар, хотяй молодий, знав добре про любов.

Австрійський двір від часу свого істнованя був повний любовних романсів а за красним кавалєром дуріла не одна двірська дама.

Вже як вісїмнацяти-лїтний молодець учив ся притяганя і отвираня дївочих сердець.

А його елєґантні рухи, його усьміх і блеск синих очий, дїлали чарівничо на молоду принцезну.

— Тепер будемо самі, — подумала Єлисавета, коли по довгім представлюваню ся, а ще довшій гостинї, покликав її жених на прохід на поверхню палубу судна.

— Приходите до мене як ангел з неба, дорога сестрінко, а менї здаєсь, що щойно тепер зачинаю жити, від коли я вас пізнав.

— Можливо, що насьміваєтесь милий братанче, — відповіла зачервонївшись Єлисавета.

— Вірте менї, що цїле моє цїсарство не має такої цїни для мене, як оден погляд ваших прекрасних очий, — запевнював монарх.

— А я би все дала за вірну любов, — промовила вздихаючи принцезна.

— Найменьша хатина була би для мене як королївська палата — додала.

В тій хвилї прийшов до щиро обіймаючої ся княжої пари цїсарський старший льокай і повідомив з глубоким уклоном, що принцезна буде висїдати з судна.

В певнім віддаленю замешкалого міста Відня паровець став і молода принцезна була відпроваджена до »Theresianum«, будинку, котрого уживало ся тодї для високої школи для шляхотської молодїжи.

Тут мала перебути день і ніч перед славним і офіціяльним від'їздом до Відня.

Тут мала приняти також інструкції, де казочне двірське товариство почало розтягати свої сїти кругом невинної дївчини.

Принцезна була »зеленою« проти інтриґ учасників, до котрих осїдків несьвідомо тепер йшла — як молодий заяць в сильце.

Приготованя, котрим принцезна мала піддати ся, були зовнїшні і внутрішні.

Для зовнїшних приготовань, було »Терезіюм«, заряджене скорше на спосіб театру як шляхотської школи.

Тут були двірські фризиєри з своїми прирядами і порошками, ріжними мастями і фарбами ріжного рода.

Тут були знавці одежи і творці двірської моди, оранжери проводу, уклонів і рухів — і ще богато иншої челядки, котра мала відіграти з принцезню представленє на пробу, щоби при загальнім виступленю принцезни не стала ся яка »ошибка«.

Принцезна не знала чи то є неприємний сон, чи нещаслива дійсність.

Її серце тужило за нїжним приятельством, за щирою любовю і солодкими поцїлуями чоловіка, котрий був до неї приблизив ся в тихім замку її рідного краю, а тепер її здає ся, що чим більше зближає ся до него тим дальше він від неї уходить.

Представляла собі, що всї ті люди старають ся понаставляти перепон між нею а її вибраним.

Коли убрали її і пристроїли, представив ся її цїсарський артист, перебраний за цїсаря.

З ним і з цїлою дружиною представляючи головних осіб в дворі, почало ся »представленє«.

Всї важнїйші рухи, проходи, котрі мала виконати принцезна в найблизших днях перед дипльоматами, були тепер вивчені.

Найбільше учили її рухів, котрі принцезна мала виконювати в товаристві цїсаря.

Молоденькій невістї кожда хвиля здавала ся вічною і з глубокої душі віддихнула, коли ту цїлу комедію, котра з нею була відіграна, перебула.

— Дуже мене тїшить, що собі відпічну і що буду сама на хвилю, — подумала собі, коли була відведена знова до своєї кімнати.

То були приготованя лиш зовнїшні.

Найгірші хвилї її тепер ожидали.

Як лише усїла в малім сальонї, ввійшла покоївка і принесла на тарілцї візитову картку якогось відвідувача.

Не приглянувшись на картку ,сказала до покоївки:

— Берто відкажи якось. Скажи що менї не вільно, або що я є утомлена. Кажи, що хочеш, лиш щоби я мала на хвилю спокій від тих чужих людий.

Покоївка відійшла.

Принцезні полекшало і тїшила ся, що тепер буде сама з своїми думками.

— Було би менї лїпше, — сказала сама до себе, як би мій жених не був цїсаром.

В тій хвилї отворили ся двері а покоївка повідомила, що відвідувач є властиво сьвящеником, що мусить говорити з принцезною і що є післаний з цїсарськго двора.

Не було ради.

Єлисавета піддала ся своїй судьбі і ждала яку новину принесе її той чоловік.

— Можливо, що се відносить ся до шлюбних церемонїй але вони певно довідали ся, що я не є велика любовниця сьвящеників і вівтарів.

— Єсли той чоловік схоче мене поучити в яких церемонїях — то нехай ті — —

Тут увійшов чорно одїтий мущина і вклонившись зараз приступив близше.

— Маю честь, поважана принцезно, повідомити Вас, що мене зволили післати високі заступники найвищого цїсарського дому за вашого сповідника, як також будучої цїсаревої і вірної дочки сьвятої, римо-католицької церкви, — солодким голосом а з достойною покорою заговорив прибувший.

І зараз додав:

Ваше становище, поважна принцезно, котре Ви від тепер обіймаєте, не є лиш найвисше, але також в великім значіню відповідне.

— Ви є ще молода і мало пересьвідчена, проте з певностію будете часто потребувати потїхи і поради духовної, котру вам сьвята церква в моїй особі подасть.

— Хочу бути вашим батьківським приятелем і надію ся, що будете як побожна дочка сьвятої церкви і мати до мене пов не довіре, та що з нїчим перед мною не будете таїти ся, сли коли вашому серцю буде долягати, — продовжав сьвященик, уперто дивлячись принцезні до очий...

Єлисавета напів в розпуцї, напів в тривозї відповіла йому кількома уривними фразами і показала на крісло.

— Завтра має бути шлюб, певно хоче мене висповідати — подумала собі.

—Лиш щоби то не був який єзуїт, я тих дуже не люблю.

Єлисавета була досить побожна, але після своєї думки.

В сьвящениках видїла більшість гіпкритів, а з них всїх єзуїти для неї були найпротивнїйші.

Патер Ігнацій, таке було імя сьвященика, був чоловік середного віку, висшої постави і костистого тїла.

Очи мав трохи вразливі, ніс значно вигорблений а при кінци досить шпічастий, губи вузенькі а бороду гранчасту і троха загнену наперед.

Його природний голос був хрипливий, але можна було зауважати, що старає ся ту неприємність перемагати і говорити мягко, поважно і солодко.

Сповідник Ігнацій був одним із тих добре знаних двірських »фаховців«, котрого обовязком було, зробити з Єлисавети повільну добич, або єсли-б хотїла, знищити її.

Сьвященик дальше говорив так:

— Яко принцезні з княжого дому буде вам відомо, що сьвята церков чинить велику ріжницю межи княжими головами, а межи звичайним простим народом.

— А чим висше, поважана панно, ступаєте, чим богатший і славнїйший рід, котрого стаєте ся членом, тим більша і важнїйша ріжниця не лиш перед людьми але і перед самим Богом.

— Ви не потребуєте сповідати ся, як се робить простий народ, бо ви маєте тепер право стати ся співзаступницею Божою на землї.

— А єсли будете, як надію ся, вірною дочкою сьвятої церкви, будете самі спільно рішати, що є дозволене а що заказане для народа.

— Однак ви самі зістанете свобідні від всїх законів звичайних людий.

— Для вас, поважана принцезно будуть инші закони і инші правила, з котрими будете мати ще досить нагоди запізнати ся і освоїти ся з ними.

— І будете славною і всемогучою, а всї ваші бажаня будуть з радостію сповняти ся.

— Єсли би ви хотїли противити ся тим всїм почестям, спадало би на вас нещастє за нещастєм і болїзнь за болїзнею.

Краї і народи є лишень для утримуваня блеску і паньства найяснїйшого дому, котрий є і буде на віки захистом і оборонителем сьвятої церкви.

Єлисавету з того всего стало млоїти.

— Я хочу лиш серця свого жениха, а з остатними дайте менї спокій, — була би найрадше закликала, але бояла ся, щоби тим чого не зіпсувала.

Послухала мови свого сповідника і дуже утїшила ся, як не витаний гість поздоровив і — відійшов.

Слїдуючого дня 24 цвітня, 1854 р. відбув ся її в'їзд до головного міста.

Як вже само собою розумієсь, зі всїх домів повівали фани, доми були прикрашені, в улицях поставлено брами.

Нарід стояв за шпалїром жовнїрів і кликав і кричав »Славу» і »Гох« і »Щастє«.

Вежа святостефанського костела, як також і всїх прочих храмів, вежі і вежки були осьвітлені в одній хвилї і дзвони грімко задзвонили.

Коли похід дійшов до нового моста, котрий в честь принцезни був названий мостом Єлисавети, вийшла їм на встрічу депутація міської віденської ради щоби формально той міст віддати принцезнї.

Дружки, ветерани, острострільці, огнева сторож, заступники всїляких корпорацій, військова і шкільна музика, і решту учасників паради нехай собі читач ласкаво уявить.

РОЗДЇЛ XXV.

Володїнє архикнягинї Софії.

Властивим володарем на австрійському тронї не був цїсар Франц Йосиф I., (тодї ще молодий), але його мати архикнягиня Софія.

Була то жінка з желїзною волею і з гадючою хитростію.

Сильні раси її мужеського, худого лиця зраджували її нахил до панованя, а її горда панська постава, її ґенералський крок, її до гори задерта голова примушувала кождого, в її окруженю, щоби корив ся, або — ховав ся.

Біда була тому, хто сьмів би супротивитись їі а особливо в якім урядовім дїлї.

Цїлі народи були перед її очима сьмітєм, яке кождого рана викидає ся з палати.

Не мала чести перед нїким, лиш перед своєю власною достойностію.

Лишень оден рід смертельників мав на ню вплив, а именно: священники, єзуїти і кавалєри двірської камарілї коли її застали в вільній хвилї.

Архикнягиня не жила в найлїпшій гармонії з своїм чоловіком, архикнязем Франц Карлом.

За те архикнязь був лїберальної думки а єзуїтським впливам не все піддавав ся.

Ані пані архикнягиня, ані її сповідник, ані двірська камаріля не бажали того, щоби батько франц Йосифа став цїсаром.

Думали, що з молодим, яким був Франц Йосиф, буде лїпше і вигіднїйше володїти. Думали так тому, що дуже добре знали його найслабшу сторінку, і, що також при помочи красних женщин і дївчат дасть ся дуже легко водити на ланцюшку любовних інтриґ, котрі єзуїти і двірські дами уміли добре кувати на свій стрій.

Великий нахил молодого цїсаря до привабних і молодих дївчат, не було так легко опанувати.

Тому отже залюбленє ся в шіснацятилїтній Єлисаветї а опісля так поспішне заручене, було вповнї проти плянів його матери, архикнягинї Софії.

Цїсарова мати мала плян до женитьби цїлком инакше зложений.

Правдою є, що архикнягиня Софія була того часу найвизнатнїйшою і найвпливовійшою фіґурою в цїлім зложенім двірськім житю.

Але лиш фіґурою, бо за кулїсами працювали не видимо

чинники ще богато впливовійші і хитрійші.

Архикнязї і архикнягині зі всїм цїсарським окруженєм були пустими ляльками. Кождий з них мав свою призначену роботу, котру мав виконувати.

Ріжниця була лиш в тім, що одні грали ролю сьвідомо, а другі були жертвою инших.

Дириґентами і режісерами траґікомедії на австрійськім цїсарськім дворі були вповнї попи єзуїти.

Через те кождий народ мав лиш тілько охорони і ласки в дворі, як далеко був охочий підтримувати полїтику попів єзуїтів.

Але кров текла потоками без милосердія, а кримінали наповняли ся, де не явила ся підданість тим чорним крукам.

— Кров або душу, — звучило тайне гасло, після котрого володїло ся.

Само собою розуміє ся, що дївчина котра хотїла стати цїсаревою, за той блеск корони і за свободу до грішеня після вподоби, мусїла завше свою душу записати.

Архикнягиня Софія, мати цїсаря, о котрій давно предсказано, що колись буде цїсаревою, була від молодости в руках єзуїтів і аж до кінця свого житя зістала охочим інструментом їх интриґ.

Сватанє було обговорене вже давно, але вповнї без відомости цїсаря, межи архикнягинею Софією, як матерію жениха, а межи власним братанцем архикнягинї, Максимілїяном князем баварським.

За жінку була вибрана найстарша дочка князя, Олена. В тім то напрямку було заряджено вихованє вибраної цїсарської судженої, на котру головний вплив був приписаний єзуїтам.

Так основателї подружя Олени з цїсаром, котрі вибрали відповідну невісту на австрійський трон, були запевнені і анї Олена анї цїсар о тім нїчого не знали.

Одного разу при тайній нараді межи архикнягинею Софією а її братанцем Максимілїяном, Софія боязко сказала:

— Лиш щоби нам та дївчина в кім другім не закохала ся, потім готова його залишити.

— Не бійтесь нїчого, Ваша Ясність, — відповів з подіб-

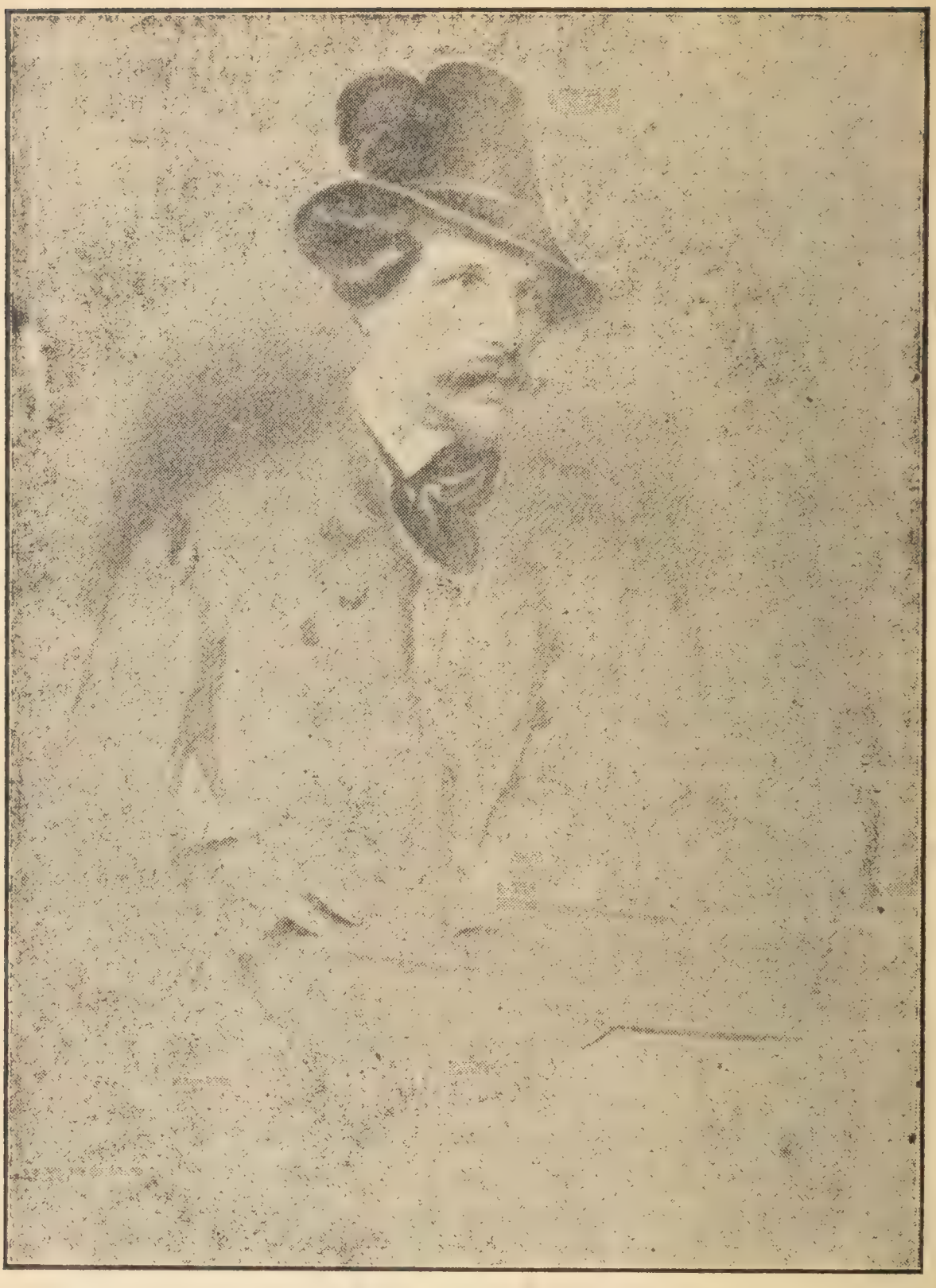

Батько Єлисавети — Максиміліян воєвода баварський.

ничим усьміхом на лиці присутний вихованель і душевний порадник Олени.

І додав: — Вона вправить ся до всього. Вона так виправлена і послушна, що як би самий ангел Гавриїл хотів її за жінку, прийшла би спитати, чи її буде позволено.

— Проти волї нашої і родичів не зробила нічого.

— То менї сподобало ся, — тїшила ся архикнягиня.

— Мій Наці (так в австрійськім дворі в родинних кругах кликали цїсаря Франц Йосифа), також є досить послушний, — говорила дальше архикнягиня, — але є трохи пещений і поквапчивий.

А тут стало ся щось несподїване.

Цїсарови було сказано, котра є його майбутня жінка, і він йшов послушно представити ся їй, а — полюбив її шіснайцятилїтну сестру Єлисавету.

Отця Максимілїяна гризло лиш те, що його дочка, котра носила ще коротку суконку, мала скорше віддати ся, від її дозрілої, старшої сестри Олени.

Софії знова, як будучій свекрусї не подобало ся, що жінкою цїсаря мала стати инша особа, а не та, котру она собі сама вибрала.

А так те дївча, думала, не є виховане і приготоване до обовязків, які цїсарева має сповняти в кругах всїх закулїсних чинників.

Сповідник, патер Ігнацій, котрий був післаний до Терезіянум, щоби приготовити принцезну Єлисавету до двірських звичаїв, рівнож вернув з невеселою вісткою.

Буде коштувати богато тяжкої працї з принцезною. Та дівчина має настрій занадто самостійний.

Перший поцїлунок, котрим принцезна Єлисавета привитана в Відні як будуча цїсарева, був від її свекрухи, архикнягині Софії. Той поцїлунок був систематичний, холодний, більш неприятельський, як би хотїла її сказати:

— Уважай дївчино, тепер я буду твоєю панею і горе тобі, як не будеш послушна.

Того дня вечером 24-го, відбули ся шлюбні церемонії в костелї сьв. Антонія.

Їх виконав монсіґнор Равшер, віденьський князь архиєпи-

скоп, котрий був головнимвихователем цїсаря, як був ще коронним принцом.

Тодї панував великий голод в Відні. Люди гинули з голоду в своїх нещасних хатах.

Довгі і величаві шлюбні паради були би лиш дразнили народ, а молодій цїсаревій було тим лїпше, що двірські круги не продовжували на тім, щоби вся збиранина самих дворян не пишала ся перед голодними очами поуличної товпи.

Місто того цїсарська пара ухвалила, щоби з їх каси було роздано межи голодуючі люди сто пятьдесять тисяч золотих.

Однак половина з тих гроший зістала ся в грабіжних руках бюрократії, а другою половиною були обдарсзані найближші свояки тих унїформованих паразитів.

Того вечера стояло около пять женщин в Бріґеттенау, в девятім окрузї віденськім, перед одною різницею і розмовляли о шлюбі.

Она, та цїсарева, має бути дуже красна, — говорила Поздейшова з значучим моргненєм правого, трохи прискаленого ока.

— А щож то, чи він тих красавиць мало має? — додала Брихтова.

— Пст, щоби нас хто не почув, а то могли би нас всїх посадити в холодок, — з старим вже лицем перестерігала пригорблена жінка шевця Швейди.

— А я поспитаю вас — чи чули ви що, здає ся, пан цїсар і цїсарева мали вдаритись по кишенї і певно щось капнуло і для нас бідних, — півшепотом з протяглими губами говорила пані Славічкова, котра завжди знала трохи більше від других, через те що її дочка знала ся з якимсь то урядником.

— Даю шию за те, що з того анї зломаного гроша не зобачимо, — різко промовила пані Мудра. — Они, ті панове, будуть знати добре розділити поміж себе.

— Так, так, — з посьмішкою відізвала ся знова пані Брихтова. — Там треба мати якого стрия або кума.

— Або, — додала до того Поздейсова, — мати красну доненчку, котрою який пан інтересував би ся.

— Не насьмівайтесь, не насьмівайтесь, — злісно відгриза-

ла ся Славічкова, як би се все до неї відносило ся, через те що її дочка має того уніформованого.

— Але, не будьте дивні, — бубонїла пані Брихтова. Кому там на гадці ваша дочка? Такі урядники, як кавалїр вашої дочки, є ще далеко від того великого жолуба.

Настрій почав гіршити ся, на улиці почав крапіти дощ, а не далеко за рогом зайняла ся в комині саджа.

Міщанки розбігли ся, а можливо, що тим уникнули війні, котра могла би закінчити ся жменями вирваного волося. — —

В той сам час в середині цїсарського замку було дуже весело.

Відбувала ся шлюбна гостина і молода цїсарева була формально впроваджувана між двірських членів.

Просторі салї і сальони заливало ясне сьвітло. На дворі, перед замком, стояли повози чужих і домашних князїв і ґрафів.

Учасники були так великої ранґи, що ґраф рахував ся про стим чоловіком а бідний барон, лише зародком чоловіка.

Попри цїлком порожні голови з великими титулами, були ту також такі мужі, як: Радецкий, Еллачіч і Віндішґрац, воєводи, котрі хоронили Австрію в її найприкрійшій хвилї і віддалили її неповоротну руїну на добу пізнїйше.

Цїсар був в найлїпшім гуморі і сіяв з радости. З своєю молоденькою супругою безустанно водив ся і чванив ся з великим задоволенєм.

Здавало ся що Венус, богиня любови і краси, віддала Єлисаветї всю свою маґнетичну силу, так красною вона була.

Двірські молодики і шляхотські кавалєри були цїлі зачаровані її красою.

Кого она своїм поглядом діткнула, той був загипнотизований і мусїв в тій хвилї заговорити, не знаючи що говорить.

— Як би не була цїсаревою, мусїла би бути моєю, — заговорив один молодий мадярський маґнат до своїх приятелїв, з котрими приглядав ся окруженій зі всїх сторін Єлисаветї.

— Відважному все можливе, — відповів з виразним поглядом оден кавалєр, підкручуючи поважно свій чорний вус.

Попри громадку молодих дворян переходила тоді архикнягиня Софія.

Горді кавалєри уклонились її, але при тім не відвертали очий з Єлисавети, котра була того вечера вповні магнетичним полем цїлого мужеського сьвіта.

Архикнягиня Софія, котра звикла, щоби всї погляди і уклони окружали її особу, зауважала як скоро її зьвізда гасне.

В їй очах заблисла злість, побуджена бажанєм поваги.

Се було дивне, що молода цїсарева так скоро вправила ся до надзвичайно високих кругів, хотяй мущини з її членів видїли її казочною, сьмілою, тактивною, дотепною, духапритомною, природною і взагалї обдарованою всїми чесностями.

Цїлком інакше думала женська сторона, з архикнягинею Софією на чолї.

— Її потрібно підтяти трохи крильця, щоби так широко їх не розтягала, — заговорили Софія з гордостію до одної зі своїх довірниць.

А за хвилю, коли вже її терпеливости забракло, проголосила титул, котрий від того часу двірські дами уживали завжди, коли лиш була мова за цїсареву в її неприсутности.

— То є глупа гуска.

Архикнягиня по висловленю зміненого ушляхотненого титулу підійшла до цїсаревої і сказала:

— Єлисавето, ви певно утомлені.

Розохочена Єлисавета невинно обернула ся до неї і приязно відповіла:

— Преціньь я молода, дорога мамо, думаю, що менї то не пошкодить.

— Лиш уважай на свій вельон, — додала з твердим натякуючим голосом архикнягиня.

— Я справдї за вельон богато не думаю.

— То є у цїсаревої велика помилка, — сказала архикнягиня.

Тут мову обох женщин перервав цїсар, котрий сяючи щастєм, привів якогось чужого князя, щоби його представити цїсаревій.

Архикнягиня відступила з гнївом і сказала до себе:

— Та жаба ще й мого сина відведе.

— Але то не сьміє стати ся. О те вже постараємо ся!

ЧИТАЙТЕ НОВУ ІСТОРИЧНУ КНИЖКУ

Ческий мученик

ІВАН ГУС

Його житє, наука і мученича смерть.

Наколи хочете знати хто був Іван Гус, що він учив і за що його спалили на стосї набудьте сю дорогоцїнну книжку з якої довідаєте ся про його благородну душу і силу волї, якої не зломили кати аж до послїдної хвилини його житя. Книжка має 10 роздїлів, 254 сторін 17 образків. В гарній твердій оправі. **$1.50**
Величезний образ І. Гуса перед Консілом **$1.00**

RUSKA KNYHARNIA

850 MAIN STREET, — WINNIPEG, CANADA.

Р. ШЛЕЗІНГЕР.

Проклятий Цїсарський Рід

— АБО —

ТАЙНИ ЦЇСАРСЬКОГО ДВОРУ У ВІДНИ

(СЕНЗАЦІЙНИЙ РОМАН)

Переклав Т. Л...й.

ТОМ III.

НАКЛАДОМ »КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА«
854 Main Str. — Winnipeg, Man.

Причім Чарльота почала плакати, підчас чого хтось запукав до дверий.

То був архикнязь, котрий в садї не мав спокою і хотїв перевідатись, що робить його жінка.

Максиміліян був так чутливого серця, що не міг дивити ся як його жінка плаче. Вона то добре знала і в кождій потребі уживала своїх сліз.

Коли Максиміліян увидів свою жінку заляту слезами, прискочив до її ніг, обцїлував її руки, відтак нїжно посадив ся коло неї на софі і обняв її легенько кругом шиї, притиснув своє лице до її лиця і мовчки отирав її слези.

Відтак склонив голову на її грудь, одною рукою сягнув на плечі під її убранє а другою тримав її кругом стану і цїлував її шию і грудь.

»Не плач«, сказав, »я для тебе все зроблю«.

Чарльота на таке чекала.

Думка, що Мексиканцї потребують не лише цїсаря, але і наслїдника трону, зробила Чарльоту так чарівною і палкою, що Максиміліян ледви оборонив ся від її любови.

Депутація Мексиканців не дала на себе довго чекати. Були то самі вірники архиєпископа Ля Бастіди і його клерикальні сторонники, але прийшли говорити в імени цїлого народа, котрий не хотїв чути про нїякого цїсаря.

Члени депутації приїхали насамперед до Риму, де їх поучено, з якою урочистостію мають візвати цїсаря і цїсареву, аби приняли трон, з гори для них призначений.

В своїй промові мали натякнути, що Максиміліян робить для Мексиканців добре дїло тим, що приймає ся володїти над ними, а они за те будуть йому вірні і піддані.

Відтак депутація прийшла до Мірамар, зложила найвірнїйшу присягу Максиміліянови і Чарльотї, і все гарно відіграло ся як було в програмі. При кінци була велика забава, в честь мексиканських депутатів, що рахувало ся першим кроком в цїсарованю Максиміліяна.

Друга справа, яку мало ся виконати, була та що Максиміліян йшов до всїх европейських володарів представити ся як

мексиканський цїсар. Попри те зробив з Наполєоном згоду, що той буде його в цїсароваю підпирати певним числом карабінів і баґнетів та французьких жовнїрів, котрі навчать Мексиканцїв як мають шанувати його Величество цїсаря.

Трета справа була найтяжша і вона була перепроваджена правдивою Габсбурґською родинною сварнею, але скінчила ся дуже славно перед очима всїх підданих.

Було пожаданим, щоби Максимілїян розлучив ся урядово з своїм братом Франц Йосифом і приняв від нього благословеньство. Того вимагала слава Габсбурґського рода і потреба, щоби Мексиканцям показати, яку високу особу будуть мати за цїсаря.

Тут Франц Йосиф показав, що він не є такий самолюб як здавало ся. Через те насамперед жадав, щоби Максимілїян підписав умову, що він, як мексиканський цїсар з своїм потомством, зрікає ся претенсій до австрійського трону і взагалї всїх прав, котрі належать до нього як австрійського архикнязя.

Про те Максимілїян не хотїв анї слухати. Відтак повстала сварка в котрій оден другому плюнув в очи.

Коли мати обох братів архикнягиня Софія довідала ся про їх сварку, старала ся, щоби їх звести до купи ще раз і якось то погодити.

— »Я нїколи такої понижаючої умови не підпишу«, опер ся знова Максимілїян.

— »То я не позволю тобі від'їхати до Мексика«, говорив Франц Йосиф.

— »Я тобі начхав на твоє позволенє«, звучала скора відповідь.

— »Але-ж дїти«, вмішала ся мати, »як то буде виглядати перед очима наших підданих? Ви-ж мусите розійти ся по братерськи, як належить ся«.

— »Як не зречe ся добровільно то я предложу в парляментї, щоби за нарушенє льояльности був публично позбавлений всїх прав«.

— »Але-ж сину, так не роби, преціньь ви оба брати і будь радий, що член Габсбурґів стане мексиканьським цїсарем«.

— »Я йому того бажаю з щирого серця і все йому зроблю,

зі всїми почестями його відпроваджу, і судно йому дам — але мусить підписати ся. Що-ж як би вернув ся? Я рішучо не стерплю тут жадного цїсаря«.

Як два завзяті когути на сьмітю хотїли оба брати хопитись за чуби, але вмішанєм ся Софії Максиміліян успокоїв ся і вийшов за двері.

Мати пробувала перемовити цїсаря але то не помогло. Пізнїйше і она звернулась до дверий та гримнула ними за собою.

Франц Йосиф був уступчивим там де мусїв і де його особисто нїчо не коштувало, але в сїм припадку він не згодив ся.

Максиміліян звернув ся до папи, котрого Франц Йосиф в кождім разї послухав, але сего разу він папи не слухав а тримав ся свого.

Чарльота післала до Наполєона лист з просьбою, щоби той вплинув на цїсаря, але даремно.

Пізнїйше вибрала ся особисто до свого шваґра і своїм жіночим маґнетизмом всї його мужеські слабі сторони так сильно підробила, що уложено компроміс:

Максиміліян підпише ся, але Франц Йосиф, як австрійський цїсар, поїде до нього до Мірамар і буде у нього гостем як у мексиканського цїсаря, його поблагословить і перед очима всїх підданих з ним урядово розлучить ся.

Пізнїйше і Максиміліянови думка про мексиканьський трон по трохи сподобала ся і сказав до себе:

— Заложенє мексиканьської монархії є добре підприємство, котре може стрітити ся з небезпекою, але варто спробувати.

Чарльота також була переконана, що мексиканьська корона буде її лїпше пасувати як звичайний капелюх і як би не мексиканьське цїсарство, то мусїло би ся думати про якесь инше.

Відтак була згода. Франц Йосиф сповнив свою обітницю, з відношенєм, яким завжди визначав ся, коли все стало ся по його волї.

Вибрав ся до Мірамар в присутности архикнязїв, ґенералів, архиєпископів і всїх тих осіб, котрі своїми титулами, свої-

ми відзнаками і парадними уніформами що могли додати цілій урочистости великого блеску.

На мірамарськім замку повівала мексиканьська фана, кольо котрої з ближенєм ся Франц Йосиф, була виставлена фана австрійська.

Відтак почало ся виконуванє всіх церемоній, котрі здавалось, як би були наперед обговорені.

По скінченю церемоній засїли до великої гостини, котра панам гостям була наймилїйшою частию в цілій програмі.

Підчас перепиваня, стала ся мала пригода, котра викликала велике зворушенє. Через неосторожність служби, дістав ся до їдальної салї чорний замковий кіт. Був любимцем Чарльоти і через те мав великі права так, що звик переходити ся де йому сподобало ся.

Коли Франц Йосиф з великою урочистостію взяв до руки пугар і хотїв встати, щоби випити за здоровлє мексиканського Величества, ступив так нещасно на передні лапки кота, що той з проразливим криком скочив княгині Вінтерніцовій під сукню. Княгиня почала умлївати а Максиміліян глянувши не мило на Чарльоту, котрої розпещений кіт наробив тілько лиха, вибіг за двері і плюнув пару разів на землю, по чім йому завше ставало лекше.

З Мірамар вибрала ся нововибрана цїсарська пара до Риму до святого отця, щоби приняти його апостольське благословеньство і поученє.

— Народ також має мати якісь права, — говорив святий отець, — але тисяч разів більші і святїйші є права церкви, котра буде захищати твої святі повинности. А доки так будеш робити, наше благословеньство буде спочивати на тобі і тобі нїчого не стане ся. Скоро би ти про свій обовязок до божого заступника на землї забув, то тебе буде переслїдувати нещастє.

Максиміліян також надіяв ся, що при помочи божій і французьких жовнірів установить всякі закони, котрі священники признають за добрі, то є, аби перед священником, коли йде з святими дарами, на улицї вклякало ся, щоби в пятницю не продавало ся жадного мяса, щоби кождий горожанин ходив най-

менше чотири рази до св. сповіди, щоби дїтиї насамперед вчило ся катехізму, щоби публичні уряди давало ся лиш за запорукою з найблизшої парафії, щоби кождий чоловік правильно і чесно родив ся від супругів священником поблагословлених і чесно та побожно умирав, приняв св. евхаристію і т. п.

Чарльота полїтикою і побожностію так богато не гризла ся. Для неї вистарчило, що буде цїсаревою.

Про Мексико знала дуже мало. Вірила в те, що її було наговорено, що мексиканьський нарід буде сипати рожі під її ноги а в садї свого цїсарського замку в Мексико будуть мати копальні золота і діямантів.

Перед собою видїла самі бенкети, забави, почести, поклони, згромаджуване ся князїв і мінїстрів.

В дорозї до Мексика радили ся цїсар і цїсарева, які нові закони виробити для Мексика, щоби було можна наробити нової шляхти, які почесні і високі уряди винайдуть для своїх приятелїв. як богато служби будуть утримувати, в якім убраню будуть являти ся при ріжних нагодах і т. п.

До Максимілїяна влїзла гордість і наповнила кожду каплю його габсбурґської крови, так що мало не тріс. Говорив Чарльотї, як цїсарови належить, що його жінка не сьміє появитись перед його лице, тілько в часї коли жадає позволеня або він сам її покличе.

Чарльота не могла тому противорічити бо і її гордість взнесла ся аж до небес.

Пригадувала про те свому мужови, що як далеко сягає утримуване двора і всїх церемонїйних подробиць, він її лишить вільну руку і не буде завидувати, коли попри двірські дами з'являть ся в її окруженю і пани, аби надали тому всьому потрібного вигляду.

Яко жінка, Чарльота була дуже атрактивною для родженних жовнїрів, властиво для сильних і великих мущин.

Їх знано також, як великих блазнів з хитками прикметами що не були вірними невідпорним женщинам що спродавали своє тїло. В часї потреби вони побавили ся з ними, як кіт з пташкою, але опускали їх сейчас коли лише побачили сильну характером женщину.

Чарльота ступала таким сильним кроком що її тїло потрясало ся як кірис (нагрудник з зелїза, що колись носили рицарі-їздці). Колиж сїла то ноги свої так ставила на долівці що здавалось, що то два великі валки кинув хтось оден коло другого. Їїж черево подобало на малу земську кулю, в серединї якої кишить лява і жде дня свого вибуху.

Від широких вистаючих наперед рамен випинали ся її груди начеб два горбки обнажених з верха але закритих зі споду ріжними цьвітами дївочої природи.

Її довга шия, як вежа зі слоневої кости, взносила ся маєстатно в гору а горду голову несла пишно оздоблену пустим чорним волосєм, вабливого полеску.

Чарльота як і більшість пануючих женщин, мала подовгасте лице, очи сьмілі і високий, вигорблений ніс. Попри те всї риси її лиця були мірні і спливали гармонїйно в елєгантну цїлість. Її уста зраджували не тілько палкі нерви, але і желїзну волю.

Коли ступила на мексиканьську землю, то всї висші офіцири Базайнової французької армії залюбили ся в нїй.

Білі аристократичні женщини були того часу в Мексику так чудові, що кругом кождої знаходило ся тілько обожателїв, як лїтом мух коло засьвіченої лямпи.

Через невеличке число білих женщин і через густі заворушеня в краю між вийськом моральне положенє було так низьке, що ловленє і знасилуванє женщин було на деннім порядку.

Одурити мужа і відмовити йому жінку не тілько не уважало ся за нечесть, але ставало предметом хвальби і гордости в тїснїйших висших кругах.

А Максимілїян не тілько не мав в краю жадного авторітету, але вповнї підлягав французьким офіцирам, котрі мали боронити його трон проти великої сили ворохобників.

Отже не диво, що офіцирів, як увидїли могучу постать настаючої цїсареви, опанувала думка найширшого і неограниченого комунїзму.

Коли Чарльота з Максимілїяном висїла з судна і переходила шпалїром війська, тілько пристрасних мужських очий її обожали, відгадували, мірили і важили, тілько проникаючих по-

глядів впоювали ся в її очи, цїлували її уста, пересувались по її шиї, спочивали на її груди, обнимали її в поясї і вкрадали ся кругом боку до всїх закутків її прилягаючого убраня аж долів до кісток і до пят, що Чарльота з того нещасного огню, котрий виникав з так великого числа очий, зістала цїлком отуманена.

Перед її очима стояли зірки, під її шиєю виступив піт а її ноги дрожали, коли ступала по сходах резиденцийної палати до салї забав.

Першого дня, будучи окружені самими припохлїбниками і поклонниками, цїсарська пара зрозуміла, до якого осиного гнїзда дістали ся.

Очи почали їм отвирати ся зараз по розмові з майором Черманезем.

Майор Черманез був великої костистої будови тїла, темних блискучих очий і густого чорного волося. Під його великим орлиним носом великий вус прикривав грубі червоні губи, що сьвідчили про його великий нахил до цїлованя женських лиць.

Зараз від першого разу, коли майор Черманез увидїв милу особу Чарльоти, взбудила ся в його серцї печаливість про її особисте безпеченьство і через те постановив, що ужите найблизшої і кождої дальшої нагоди, аби цїсаревій дати до зрозуміня в тім напрямку свою привязаність.

Одного кроваво-червоного мексиканського вечера, в тїни великих пальм засїло вибране товариство на просторії замковій верандї до забави.

Головними гостями цїсарської пари були штабові офіцири.

Майор Черманез був повний щастя, що з місця, котре йому призначено, міг прямо дивити ся на Чарльоту. Не бажав собі сидїти попри неї через те, що крісла були уложені близько себе так, що форми її гарного тїла не міг би ні відчувати ані видїти.

Тепер сидїв з великим задоволенєм напроти неї, звідки міг своєю буйною фантазією при кождім погляді своїх чорних

очий, цїлу верхну часть тїла Чарльоти обіймати і притискати її сильно взносячу ся грудь.

Майор Черманез не був, як згадано, одиноким обожателем, але можна сказати, що був найвідважнїйшим і побідоносним суперником в любови.

При перепитю стала ся помилка, що перших пять гостий пили за здоровлє цїсаревої — а шестий і слїдуючі вже мусїли згадати і цїсаря.

А майор Черманез був як раз тим шестим. Коли піднїс свій пугар, насамперед пристрасним поглядом обняв цїсареву і притулив ся в дусї сильно до її грудий, говорив: »Коли витаємо і здоровимо Його Величество а при його боцї найкраснїйшу царівну в сьвітї, то се не є лиш плохі слова (при тім знов поглянув на цїсареву так покірно, як би вдячними очима, котрі она оперла в свого обожателя, хотїв мистецько зайти в таїні глубини її тїла і в них цїлий потонути).

Майор продовжав: »але з нашими словами є і наше серце (притім вдарив ся сильно в груди і знов поглянув на Чарльоту) — а наше серце володїє нашою правицею, а наша правиця тримає острий меч і біда тому, хто би відважив ся діткнути ся сьвятої особи Її Величества (тут загикав ся, бо хотїв власне сказати Його Величества) і красної його супруги, нашої найяснїйшої цїсареви (притім мав на думцї, що Чарльота була би для нього наймилїйша над всї мексиканьські женщини). З тої нагоди підношу свою чашу і кличу Її і Його Величествам, цїсарю і цїсаревій: гурра, гурра, гурра...

По гостинї утворили ся малі гуртки а Максимілїян і Чарльота, як у монархів буває звичаєм, почали розмови з поодинокими особами.

Майор Черманез очікував з великою нетерпеливостію на нагоду, коли Чарльота заговорить до нього. Далеко не відходив аби її не було тяжко його віднайти. Одної хвилї приступив так близько, що довга сукня цїсаревої знаходила ся коло його чобіт. По його тїлї перейшов мороз а йому зробило ся так тяжко, що мав охоту десь собі сїсти.

Пізнїйше прийшла очікувана хвиля і Чарльота приступила до майора подаючи йому руку, щоб той її поцїлував.

— »Дякую вам, пане майоре, за ваш тоаст і поклін, котрий ви мені учинили. Справді того було трохи забогато, але я вам то з радостію відпущу«.

Тоді Чарльота справді шукала нових поклонів, котрих Черманез ніколи не скупив для гарних женщин.

— »Не було забогато Ваше Величество«, відповів майор, а його погляд впоїв ся глубоко в очи Чарльоти.

— »Жадна богиня не могла бути ніколи краснійша від Вашого Величества а я як би мав і десять житів, тоб всї зложив у ніг Вашого Величества«.

Чарльота сяла з радости при таких похвалах а майора при мові опанували такі почуваня, що не знав, що говорить.

— »Ах«, сказав дрожачим голосом, »як солодко у ваших ніг умиралоб ся«. Він в тім часї про смерть і не думав, але представляв собі, як би то було, коли-б він, майор Черманез міг хотяй на три ночи перемінити ся в цїсаря Максимілїяна, а тодї б йому на світї знов лекше здихало ся.

— »Але ви, пане майоре, також згадували про небезпеченьство, яке могло-б нас постигнути — тим ви певно не думали, щоб справді якесь небезпеченьство нам грозило, але по моїй думцї, ви хотїли заявити свою вірність«.

— »Я не хотїв би Вашого Величества смутити зараз при вступленю на мексиканський трон, але моїм святим обовязком є згадати про можливість такого небезпеченьства і зарівнож заявити Вашому Величеству свою вірну службу«.

Майор опамятав ся. Дивував ся самий, що вимовив такі слова, але зараз ужив всїх сил і з любовника приняв характер рицаря.

— »Жалую«, відповіла Чарльота трохи застрашена, »що нині нема часу анї нагоди, щоби про те докладнїйше поговорити, але як вам буде мило, пане майоре, завтра моглибисьте прийти до нас на чай, я собі бажала-б про те більше чути«.

Як потапаючий хапає ся киненої йому линви, так тепер майор хопив по друге перстенями оздоблену руку цїсаревої, аби її поцїлувати на розлуку з запевненем, що таке запрошенє уважає за найбільшу хвилю в своїм житю і що найсильнїйше землетрясенє йому в тім не перешкодить.

Чарльота не мала спокійної ночи. Однак була нервова а почутє сили і пановане стрічали ся в неї з почутями страху і знеохоченя.

Хвилями її загрівали схлібляючі слова майора, хвилями всякі його слова побуджували великий страх про небезпеченьство.

Пригадувала собі слова своєї бабки, королевої Марії Амаліï, котра, як пророчиця, коли почула про їх цїсароване в Мексико, сказала: — »Будуть замордовані«!

Також приходили її до голови слова архикнягині Софії, які промовила до Максиміліяна на розлуку: »Памятай сину, що над троном знаходить ся і шибениця«.

А найбільше її страхав прокліп ґрафині Каролїйової.

Зворушена такими страшними думками, Чарльота очікувала на прихід майора Черманеза.

Майор перебув цїлого пів дня в лазні і у фризиєра та — проти всїх звичаїв — крутив ся — фризував ся і поправляв ся в люстрі перед відходом, а при кінци щей накропив перфумою свою хусточку.

Мав на думцї говорити з цїсаревою головно про особисту сторож і щоб йому ту чесну задачу було звірено та щоб не інакше як через його особу жаден неприятель не міг до неї дістати ся.

Представляв собі, як при першій нагоді закотить рукав і візьме Чарльоту, щоби подивила ся, як тверді є його мязи, щоби сягнула на його серце, як вірно оно бє ся; як потім її руку притисне до своїх грудий і як — нагідно і неумисно — діткнесь лицем її лиця та положить чоло на її рамя і скаже: »Нїчого иншого не бажаю лише те, щоби я міг за вас умерти«.

Але на жаль, коли майор привитав ся з Чарльотою, прийшов до покою непотрібний Максиміліян. Йому так зробило ся як тому хлопцеви, котрому впаде крімка хлїба маслом до землї.

То його занепокоїло і постановив собі, що скаже цїсарській парі отверто, що їх в Мексику чекає.

Оповідав про Беніто Юареза і Порфирія Діяза, сильних

републиканьских вождів, котрі цїсаря не узнають, і з ними конче треба звести борбу на житє, і смерть.

Перестерігав перед півдикими Мексиканьцями, як легко міг би Максимілїян з Чарльотою стати жертвою якого атентату або цїлком отвертого замордованя, або нападу в ночи на замок.

Слова майора так зворушили Максимілїяна, що мусїв поспішити на двір і плюнути кілька разів, щоб йому полекшало.

За хвилю вернув і сказав, що він трохи не здоровий, та перепросив, що мусить вийти до саду на сьвіже повітре.

Майор похваляв гадку цїсаря і бажав йому скорого виздоровленя, притім собі подумав: »Чорт бери цїсаря коби лиш цїсарева лишила ся«...

— »Видите, пане майоре«, — жалувала ся Чарльота по відході свого мужа, — »яких слабих нервів є мій муж, а я бідна жінка не маю де голови склонити і о кого оперти ся«!

Притім почала ревно плакати.

Майор впав перед нею на колїна, положив свою голову на її колїна і з запалом говорив: »Сю мою голову я готовий кождої хвилї віддати за вас, коли ви звірите ся на мою рицарську оборону, мадам«.

Чарльота такого саможертвованя на разї злякала ся але зараз опамятала ся і здихнула: »Ах коли би мій муж був такий відважний як ви, пане майор, то все вийшлоб на добре. Але я побоюю ся чи він зможе сповнити так тяжкі задачі«.

Ті слова поставили майора на ноги і випростувавшись перед Чарльотою, візвав її, аби поглянула на його мязи які вони тверді.

Чарльота стала як загипнотизована. Її муж цїлком жадних мязів не мав, цїлий був зівялий. Тугі мужеські мязи її справдї заімпонували.

— »Лиш сягнїть, мадам і переконайте ся«, промовляв майор.

Чарльота піднесла несьміло руку а майор її скоро хопив і притиснув її до мязів висше ліктя і повтаряв: »Лиш стисніть, мадам, як сильно лише можете«.

Відтак положив її руку на груди і сказав: »Переконайте ся, як сильно бєть ся моє серце для вас«.

Чарльота зачервоніла ся, а відтягаючи руку назад, говорила: »Що менї по вашій сильній волї з вашими желїзними мязами, коли то не є воля і мязи мого мужа?«

— »Я добре знаю, що не можу бути вашим мужем, але позвольте менї бути вашим найвірнїйшим рабом і збирати ті найпослїднїйші одробини вашої ласки, котрі би відпали неоцїнені«.

Чарльота довго дивила ся на графа, котрий так щиро їй віддавав ся і два почутя почали перехрещуватись в її груди: Перше почутє було, — яке має кожда пануюча і горда женщина, коли сильний муж кладесь до її ніг. А друге почутє було жінки, котра оманена в обіймах зводячого мущини і опущена в чужім краю, хапає ся сильної руки а сильною волею буває кинена — дуже часто в глубоку пропасть.

— »Раб« Черманез як вожд, котрому вдало ся здобути першу позицію, обіцяв з'органїзувати сторожу в палатї, а він буде доносити Чарльотї найменше два рази на тиждень особливі вісти про найменше підозрінє а відходячи не лиш в довгім поцїлуї притиснув руку Чарльоти до своїх грубих губ, але осьмїлив ся втиснути огнений поцїлуй і на обнажену грудь своєї володїтельки.

Було то по одній із ночий, котрі майор Черманез перебув у Чарльоти особисто на сторожі і хоронив її своїм власним тїлом: бо вже тодї цїсарева почала побоювати ся о своє житє.

З Франції прийшла зла вістка, що на натиск з Вашінґтону Наполєон мусить відкликати все військо з Мексика.

Засада Мунра, що Америка для Американців, не позволяла, щоби европейські сили утримували стале військо в якій небудь части Америки.

Без Наполєонового війська Максимілїян не міг втриматись на тронї проти републиканської сили.

В цїсарськім замку настало заворушенє.

Щож тепер почати?

Охоронець Чарльоти знав собі скоро порадити. Сказав

Чарльотї, що її відпровадить до Европи, аби там жадала від ріжних потентатів помочи для свого мужа — в цїли утриманя свого цїсарського титулу.

Чарльота послухала і від'їхала до Европи перед надближаючою ся бурею.

Максиміліян також думав на двоє: чи від'їхати звідки приїхав, чи стати до борби з републиканами, котрі мали своє правительство і не узнавали жадного цїсаря.

Через габсбурґську гордість і намову попів, Максиміліян рішив воювати і строго переслїдувати републиканських вождів.

Видав розказ, аби Беніто Юарез і инші провідники народа, котрі воюють проти цїсарського правительства, були зловлені, поставлені перед воєнний суд і розстрілені.

То всьо відбувало ся дуже скоро.

Дня 5 лютого 1867 р. опустив послїдний французький відділ мексиканьску землю.

Другого дня, Максиміліян післав запечатаний лист до свого ґенерала Мірамона, аби засудив Юареза на смерть. Лист дістав ся до рук Юареза і не зайшов де був післаний.

Дня 13 лютого Максиміліян опустив місто Мексико, а дня 17 лютого при славних окликах клєрикальних мешканців, вступив до міста Квуеретаро.

Дня 26 почало ся велике здушуване републиканців, а дня 2 марця републиканські війска стояли вже перед брамою міста.

Місто облягали вони через два місяці, а рано дня 15 мая Максиміліян з своїми 7,000 і імперіялїстами мусїв піддати ся.

Вістка про те прийшла до Европи: — »Габсбурґ — брат голови габсбурґського дому — находить ся в руках Індиянів і півдикунів, котрі грозять йому зробити те, що він хотїв зробити їх провідникам. Мав бути суджений після розказу, котрий він сам видав.

Для Франц Йосифа було се тяжке питанє. Як чоловік, — Максиміліян був для него незамітний, але як Габсбурґ — мав бути хоронений за всяку цїну.

Зараз повідомлено австрійського конзуля в Вашінґтонї, щоби ужив всїх сил для захорони Максимілїяна.

Але Максимілїянови нїчо не помогло. Чоловік, котрий мав його в своїх руках, був той, котрому Максимілїян грозив смертию.

Юарез бавив ся з Максимілїяном як кіт з мишею, і йому анї не снило ся, щоби пустити свою офіру.

Максимілїян був суджений після правил, форм і законів тодї платних, але те все не помагало, бо закон був проти нього.

Юарез мав право зробити Максимілїянови таку смерть, яку перед тим Максимілїян вимірив для Юареза.

Максимілїян дармо покликав ся на привілеї які в кождім разї належать ся австрійському »архикнязеви«.

Мексиканські судії з того лиш засьміяли ся.

Они не відріжняли архикнязя від иншого чоловіка.

Максимілїян зробив ся їх цїсарем, забив декотрих з них а ще деяким грозив смертію, — і то для них вистарчало, щоб його застрілити.

І так се стало ся рано для 19 липня 1867 року.

Нїч перед смертию Максимілїян перебув в горячцї і безпамяти.

Видїв перед собою стяті голови, — їх було велике число — і всї отвирали з болю свої уста і взивали о пімсту — проти Габсбурґів.

Коли цїсар Франц Йосиф почув про смерть свого брата Максимілїяна, почав клясти і нарікати, копнув шкляну скринку, аж та розсипала ся, викинув вікном на двір клїтку з канарком і хотїв застрілити слугу, котрий в тій хвилї з'явив ся в дверях.

»Габсбурґ — австрійський архикнязь — суджений як злочинець — застрілений як пес — Індиянами і півдикунами — і я ті поросята маю ще просити, аби менї видали його тїло«...

В наслїдок такого нещастя в своїй родинї — Франц Йосиф довго не міг успокоїти ся.

Йому не ходило так о Максимілїяна, як о ганьбу, котра спа

ла на його рід, котрий уважало ся за найвизначнїйший на цїлій земській кулї.

Чарльота від удару вістки про смерть свого мужа цїлком оглупіла і в такім станї перебула аж до своєї смерти.

РОЗДЇЛ XLV.

Житє в гаремі.

Судьба поводила ся дуже дивно з Андулею чи грабянкою Ервіною.

Від часу, коли замотала ся з нещасним паном Прохазкою, не виходила з найдивнїйших пригод.

Щоби дійти до трагічної судьби її внучки, про котру буде говоритись в другій части, а котра є так тїсно звязана з убійством наслїдника трону, мусимо згадати про дальші події в житю нашої бувшої Андульки з Брандиса.

Графянка Ервіна довго в гаремі не була. Щойно перебула там кілька місяців і мала приступити до найтяжшої гімнастики, що належала до категорії так званих »животових танців«, — з нею було зле.

Царгород не був ані Парижом ані Ню Йорком. Там не було спритних лїкарів, ані хитрих бабів, котрі помагали-б жінкам в їх слабостях і Ервіна мусїла чекати, що з нею стане ся.

Межи висшими урядниками в гаремі вже давно потайки говорило ся, що Ервіна є любовницею самого австрійского цїсаря і через те її тут добре доглядали.

Коли рознесло ся, що Ервіна не може брати участи в гімнастиці, з того вийшло велике обуренє.

Нїгде на світї пльотки не грали так великої ролї, як в султановім гаремі.

Тут за одну годину комар виросте на верблюда а оборотом руки перемінить ся козел в садівника або противно.

Причина сему є та, що тут є велике число женщин, котрі не мають що робити, ані про що думати.

Дальше, що богато женщин мусять задоволяти ся одним — звичайно зістарілим чоловіком — а правдивого, хоть і тайного любовника так годї дістати, як в Сагарі води.

Наслїдком того, тут горить зависть так сильно, як сїм разів розпалена піч Нахудоносора.

До того всього, тут часто видимо чоловіка, котрий не є жадним природним мущиною, але для пристрасти.

Є то так звані евнухи, котрим відобрано те, по чім пізнає ся мужеський пол і на що баби звертають увагу при народженю молодого дитятка.

Найбільшою штукою гаремського житя є, дістати до гарему евнуха, котрий не є жадним евнухом.

І через те такий евнух в гаремі має приступ до женщин і є їх слугою — дами в гаремі його люблять — доки не покаже ся, що є правдивим евнухом.

Нераз було так, що декотрі европейські князї або визначнїйші сини мілїонерів платили цїлими маєтками, аби дістати ся на кілька тижднїв до гарему за евнухів.

»Хто нам се зробив«, нарікав найстарший евнух, коли почув, що стало ся з Ервіною.

Почались слїдства і переслухуваня — але так, щоб Ервіна не знала.

Кождий евнух був покликаний і кожда дама була осторожно переслухана, що і як.

Приміром, одна дама чула, як одного разу в ночи двері до спальні Ервіни осторожно отворили ся і знов заперли ся.

Инша знов згадувала, що зараз по приходї Ервіни до гарему був принятий молодий евнух з панськими рухами і говорив французькою, англїйською і нїмецькою мовою, — а той певно не був евнухом і не відвертав очий з Ервіни.

По вислуханю ще кількох подібних справ стало ясним, що Ервіна пізнала ся з майбутним евнухом.

Але що почати тепер? Як се викрити, як затаїти перед Франц Йосифом, а як довідає ся, як його успокоїти — а що

буде як султан довідає ся, — гризоти і клопоти почали виростати, як гриби по дощі.

Пізнїйше одному прийшло на думку: — »Щож, як би ми поговорили з Ервіною самотно?«

Ту раду признано за наймудрійшу і рішено, що Ервіна буде осторожно переслухана.

Переслуханє почалось.

— »Грабянко Ервіно, просимо не гнївати ся, як спитаємо вас про тїснїйші зносини, абисьмо високоповажаному опікуновi могли подати вістку«.

Найстарший евнух, котрий перепроваджував переслуханє думав, що ґрафянка знає добре, кого він розуміє тим опікуном — і що злякає ся, як почує про поданє вістий.

Ервіна думала, що найстарший евнух говорить про поданє вісти султанови і відповіла: — »Може ходить о мої відносини до пана Прохазки?«

— »Так, так«, сказав евнух, будемо вам вдячні, як нам яснїйше про те розкажете".

Найстарший евнух розумів Ервіну, що якийсь пан Прохазка, дістав ся якимсь способом до гарему і звів Ервіну.

— »Стало ся раз«, відповіла Ервіна, »що я була неосторожна; я не мала заходити так далеко з жонатим чоловіком«.

— »То він є жонатий?«

— »Правда, щей має гарну жінку, а я нещасна тодї не зважала" — бідкала ся Ервіна.

— »А як він з вами спізнав ся?« — питала співчутливо найстарша дама гарему.

— »Я його увидїла перший раз, коли був на пошлюбнії прогульцї в Чехах, відтак пішла за ним до Відня, а пізнїйше анї не знаю як дістала ся сюди«.

— »І той негодяй був такий безстидний і завше за вами лїз?« — спитала найстарша дама в гаремі.

Ервіна закрила свої очи і почала плакати.

— »Але, добра ґрафянко«, говорив найстарший евнух, щоби дійти до річи, »що на те скаже Його Величество?«

Ервіна думаючи, що мова йде про султана знова відпові-

ла: — »Не знаю, що на те відповісти, крім того, що я того всього дуже жалую«.

— »То все, що стало ся, не беремо вам за зле, ви-ж женщина, булисьте опущені, було вам скучно — але нам розходить ся про те, як з того вимовити ся або затаїти«.

— »Мене тут нїхто не знає, і менї на тім богато не залежить, єсли хто дізнає ся«.

— »Але Його Величество є тої думки, що ви є йому вірні а як вправите ся, то вас візьме за побічну жінку«.

Андуля думаючи, що має стати султанови побічною жінкою як і другі дами, дуже злякала ся і закликала: — »Я нїчого про се не знаю. Як се може бути. Чи мене той проклятий Прохазка сюди запровадив?«

Все змішало ся, і жадна сторона не мала виходу.

Повстала також думка, чи Ервінї — наслїдком її стану — не мішає ся розум.

— »А де є тепер той негодяй, Прохазка?« — питала найстарша дама, пробуючи знайти вихід з того непорозуміня.

— »Думаю, що у Відни«.

— »А як довго перебував тут в Царгородї?«

— »Про се я нїчого не знаю«.

— »А як дістав ся до вас до гарему?«

— »Я його тут нїколи не видїла«.

— »Коли ви його видїли послїдний раз?«

— »Як я їхала сюди, до Царгороду«.

— »А коли ви були послїдний раз з Його Величеством Франц Йосифом?«

Ервіна здивована відповіла: — »Я цїсаря нїколи навіть не видїла«.

— »Преціньвас сюди цїсар післав«.

Тепер по довгих випитуванях і як показали Ервінї кілька Франц Йосифових фотографій, та перший раз в житю дізнала ся хто був Франц Прохазка.

РОЗДІЛ XLVI.

Чиясь дівчинка.

Вражіня, з якими Єлисавета відійшла від ґрафа Фестетікса були дуже сьмішні.

Давна туга за любовію і злука двох душ, в нїй пробудила ся.

З другої сторони перейшла такими тернистими дорогами в житю, що перестала вірити в будучу рожеву стежку до страчених ідеалів.

Оден голос її казав: — »Не турбуї ся долею, жий як пчілка, коли не знайде солодкого пилу на однім цьвіті, то перелїтає на другий«.

Другий голос її казав: — »Ще раз напий ся з чаши любови — і умри«.

Той другий голос її сподобав ся лїпше і заволодів нею на якийсь час.

Коли почула, що ґраф Фестетікс має коня, котрий вже два їздці »завіз на другий сьвіт« і що жаден не може до нього зблизити ся, її опанувала лиха думка: поїхати на тому кони з візитою до Фестетікса.

Ґраф в короткім часї по візитї Єлисавети виздоровів, і почав свою звичайну щоденну прогульку на кони.

Стало ся, що при першій своїй обїздці стрітив ся в полї з конем своєї королевої.

Та стріча була така мила обом їздцям, що они мало не обняли одно другого.

Так оно вже є, що з деякими людьми можемо стрічати ся цїлими лїтами, і хоча хотїлиб їх любити, то все они зістають для нас чужими, коли знова з иншими зараз при другій стрічі відчуваємо начеб ми знали ся з ними через довгі лїта.

Так було і тут. Обоє поздоровили ся так як би знали ся від дитиньства, хотяй одно другому не хотїли того зрадити.

— »Пане ґрафе, ви на моє питанє з минувшого разу не відповіли«.

— »Не говоріть про смерть, мадам; перед нами є житє. А житє є краса!«

— »Але умерти мусимо всї«.

— »Лишім се до часу, коли будемо мусїли умерти«.

— »Чи вам на тім залежить, якою смертию умрете«?

Чим більше противна ставала смерть для ґрафа, тим більше милими ставали уста тої, що говорила про смерть.

— »Она є ще благороднїйша як я сподївав ся«, подумав ґраф. »Она є божеська«!

Ґраф відповів: »Не думаю щоби в мене не було ріжниці, якою смертию умру — я би нехотїв умерти такою смертию, яка мене вже чекала: — від бука нанятих збуїв«.

— »Радо би впав хоробро в борбі за якийсь ідеал, для котрого жию а за котрий булоб солодко і вмерти«!

— »У вас мущин так буває. Потїшите ся в бою, і або впадете або здобудете своє щастє, але що з того нещасній женщинї? Терпіти та терпіти і свій біль нести аж до гробу«.

— »Менї страшно подумати, щоб моя королева, ба ще більше, королева всїх женщин, з так великою душею, мала так терпіти — і думати про смерть«!

— »Я нинї не дбаю про імя королева. Я вже нажила ся як королева, а тепер я бажалаб собі красно вмерти... А знаєте як?«

На буйному кони розігнати ся до берега моря і коли найсильнїйше грає, спокійно кинути ся в його розбурхані филї!

Ґраф, при тих словах Єлисавети, стратив рівновагу і почав побоювати ся, щоб не вимовити ся з якими непотрібними словами.

Така красна, така висока, така горда йому видавала ся в тій хвилї — така шаленість любви його опанувала, так сильно його до неї тягло, що бояв ся зістати довше в її присутности і ожидав найблизшої нагоди, аби стрітити ся.

— »Моя королево«, сказав при розлуцї, і подававши її руку — в його очах виступили дві великі каплї слїз — »як би я був тим розбурханим морем — ах в менї то справдї бурить ся

— ах, простїть, я говорю не до річи, менї якось не добре — не гнївайте ся«...

Розійшлись.

Нїхто не знає яке зворушенє тягло Єлисавету, аби ще того самого дня написала до ґрафа лист, в котрім просила його аби випозичив свого дикого коня »Вітрі«, бо завтра хоче ним виїхати.

Певно вона хотїла переконати ся більше про добре серце ґрафа, нїж про дикого коня — певно тужила так по смерти свого мужа.

Другого дня Єлисавета прибула до замку ґрафа і бажала собі зайти до його стайнї, щоби сама приглянула ся і вивела згаданого коня.

— »Простїть, Величество«, сказав соромливо ґраф, »Вітрі« буде приведений в тій хвилї«.

Коли приведено осїдланого коня, Елисавета усьміхнула ся і сказала: „Як вам, пане ґрафе, вдало ся за оден день присвоїти так дикого коня? Я чула, що до нього є небезпечно присвоїти ся.”

— „Я вам то, мадам, виясню — ” загикував ся ґраф.

— „О, я вже розумію, сей кінь є злий до їзди, але добрий льокай — —”

Граф замість дикого коня, вибрав того найспокійнїйшого, на котрого міг спокійно посадити і дитину.

Єлисавета увидївши його роспуку, попала в сердечний сьміх.

—„Коли сей ваш кінь уміє бути так добрим для королевої — говорила — з охотою на нїм виїду, але в случаю, як би в дорозї дістав свою стару натуру, буду дуже вдячна, коли мене,пане ґрафе, підпровадите”.

Графови не треба було сего два рази говорити.

Лишимо дальші події а згадаємо тілько красну алєґорію (подібність), що мала бути знайдена в деннику Елисавета і є в тїснім спорідненю з тими подіями.

Алєґорія звучить:

Одного разу була одна нещасна королева, котра взяла собі за мужа короля, володіючого двома державами.

Они мали одного сина, але бажали собі мати ще одного, котрий вступив би на трон тої другої держави, котра бажала бути самостійною.

Був то красний край з горами і лїсами, винницями та степами, а його мешканці були романтичні, чорноволосі і щиро кохали.

Але другий син не приходив і молода королева сумна блукала в лїсах та пересиджувала коло зеркалевого озера.

Одного разу увидїла, як зеркалеве озеро зворушилось а за ним з'явив ся лелїйовий гай і з того гаю вийшов гарний мущина, скочив до озера, приплив до неї, вийшов з води і став попри неї.

То був дух того озера.

Він взяв королеву, вів її по кришталевих сходах до красного замку, де она сїдала попри свого милого на кришталевім троні, а спала в його обіймах в постели лелїйових листків, а відтак знова вернула до палати короля, котрий був її мужом.

По кількох місяцях королева знала, що буде мати дитину.

О, як хотїла мати сина, подібного тому духови озера, котрий би володів романтичним краєм гір і лїсів, винниць і степів, котрі так любила.

Але син не прийшов. Коли народилось дитятко, королева пригорнула до серця малу донечку, з очками чорними як її красний батечко."

Аж доси звучить алєґорія, котру собі дорогий читач може легко вияснити.

Архикнязь Рудольф, як знаємо, народив ся 1858 року.

Через цїлих десять лїт Єлисавета не мала жадної дитини, аж знова 1868 року народилась дївчина.

Мадяри тодї були незадоволені, бо вірили, що коронованє другого сина Єлисавети на самостійнім троні св. Стефана, дало би їм найлекшу спромогу довершити дїла.

РОЗДІЛ XLVII.

Торговець білими невільницями.

В Царгородї жив богатий пан іменем Балтаззі.

Поверхово був чоловіком нетикальним. Говорило ся. що жиє з готового. Мав одїдичити кілька мілїонів по своякови в Парижі.

В дійсности-ж, тої чоловік був великим торговцем і свою торговлю мав розгалужену по цілій Европі і Малій Азії.

Независиме житє Балтаззія було так досконало віддїлене від торговельного житя, як би то не був оден чоловік, але два мущини, цілком від себе віддїлені і собі чужі.

Балтаззі сходив ся з турецькою, французькою, мадарською і нїмецькою аристократією так довірно, як би не дбав про нїщо иншого, тілько бавити ся і пускати гроші.

Справляв великі забави, не жалував шампана, бував в кождім місци, не відказував ся помочи другим, котрі хвилево зістали без гроша, а над все був знаний як великий знаток всїх відносин женського півсьвіта, чим собі зискав довірє і прихильність молодих і старших панів.

В його царгородській палатї перебували всї високі пани, котрі не знали на що жиють на сьвітї і не думали про нїщо, тілько проте щоб при найблизшій нагоді доброго з'їсти і при якій пропустити час.

Султан любив Балтаззія через те, що той умів йому порадити як і коли, ким і звідки вдалоб ся доповнити гарем, а з другої сторони, що помагав йому вигідно „старший товар" збути.

Свої торговельні доми — було їх кілька — Балтаззі мав в иншій части Царгорода і рядив ними під іменем: Елкада.

Коли Балтаззі був в найздоровшім віці, з чорним здоровим волосєм, без вус і бороди, здорового кроку і плинної мови, то в своїй торговельній канцелярії був до непізнаня. Перука сивого волося, довга біла борода і вуси робили з него старця.

Голову носив трохи на бік і частїйше нею потрясав, а ноги під ним дрожали, якби вже не хотїли служити. Говорив пома-

ло, загикував ся а підчас мови часто переїздив пальцем правої руки попід ніс, як роблять старі люди, котрі нюхають богато табаки.

А якою торговлею займав ся Балтаззі; Купував і продавав білі невільниці. Але тілько великим панам або до першої кляси домів роспусти.

Історийка про ґрафянку Ервіну рознесла ся в гаремових кругах як і кожда инша тайна, котру під услівєм мовчанки оден другому шепче до уха.

Балтаззі, як довірник тих кругів, довідав ся про переслухане Ервіни зараз на другий день.

В таких делїкатних подіях, його рада була щиро повитана.

Його думки були такі. — Насамперед залежить від Його Величества, австрійського цїсаря, як далеко схоче бути опікунок дівки і дитини — а сли би не хотїв бути особистим опікуном, то певно дасть з своєї приватної каси більшу суму гроший, як збуток для ґрафянки.

При тім блиснула в Балтазї думка, що Ервіна могла би бути доброю товаришкою, а також і сильною охороною для чоловіка, корий потрафить ужити таїну цїсарського двора в свою користь.

По друге, Балтаззі розумів, що буде залежати від Ервіни самої, як буде задивляти ся на річ в сьвітлї нового пізнаня, що той ї пан Прохазка не є якийсь там Дон Жуан,але цїсар Австрії король Угорщини і т. д .

Або, говорив Балтаззі, може ґрафянцї сподобає ся який жених, котрого мала би сама — і він се добре думав.

Для себе, Балтаззі мав ще оден плян, котрий йому в тій хвили найлїпше сподобав ся.

Той безчесний пан, крім своєї брутальної торговлї мав також приватну канцелярію детективів, котрі займали ся пачкованєм фальшивих евнухів до гаремових дам.

Через те прийшло йому до голови думка, що ґрафянка, про котру міг би одним моргненєм ока сказати: Знаєте, пане архикнязю, маємо тут щось спеціяльного. То не є звичайна дама з гарему, до котрої султан має приступ кождої хвилї. То

є любовниця Його Величества Франц Йосифа. Умисно дав її виучити — а вивчивши — вона лишила цісаря і до сего часу не має нікого. — А се, що не має нікого, міг би повторити яких три рази до місяця — на тім вдалоб ся заробити. Декотрі шляхтичі ідіоти далиб за таке гарні тисячки.

Але все стало ся цілком інакше. Балтаззі, як увидів Ервіну, сам в ній по уха залюбив ся.

Ще не був жонатий, але вже перейшов всї пропасти женських слабостей і повалив ся в їх багнисках так докладно, що на женщину дивив ся як на знаряд за покуту звірських пристрастей мущини.

З такою то думкою збирав ся на першу візиту до Ервіни.

А Ервіна не знала, який пташок приходить до неї, коли проголошено її візиту Балтаззія, як чоловіка, котрий її порадить у всїх її потребах.

Чула ся опущена і зведена, і доброї ради було потрібно.

Про мущину, она і не думала. Мущина як любовник, був їй противним. Але ради хотїла аби вимотати ся з прикрої ситуації.

Через те не пудрувала ся, не малювала ся, не вбиралась в дорогі сукні, котрі відкривали би те, що мають закрити. Заховувала ся вповнї природно і думала тільки, як вийти з лапки, до котрої не сьвідомо дістала ся в Брандисї.

Туга до рідного краю, до ідеалу чистої любови, вдирала ся до її душі і нарікала в дусї на чоловіка, котрий по перше став її в дорозї і зробив її на віки нещасною.

Той внутрішний душевний стан так змінив Ервіну від нама льованих, прикрашених, продавчих кокеток з котрими Балтаззі безперестанно стикав ся, що Ервіна виглядала в його очах, начеб прийшла з висшого сьвіта.

А що була в надії стати матерію неправного цісарского сина або дочки, то тим більше поваблювало його торговельний талант, аби почутю любови додав огню і запальчивости.

Через те, що приватні події Балтаззіа інтересують нас о тілько о скілько сполучені прямо з нещасним Габсбурським домом, ми лише в коротці згадаємо декотрі річи.

Балтаззія коштувало богато праці, нім Ервіну міг наклонити до себе.

Певно, що нема такої рафінованої штучки, щоби Балтаззі не ужив супроти Ервіни, а все таки не був певний чи вийде вже з гарему. Він думав що султан вже певно її не пустить. А коли вдалоб ся її втечи то думав що дальше не дістане ся як до якого царгородського барлога — а коли стане його жінкою, то позбуде ся всїх клопотів.

Дальше думав що поїде з нею до Чех, буде давати батькам гроший на утриманє, а дитину, котра прийде на сьвіт, він прийме за свою і в спілцї будуть старанно виховувати і т. д.

Пізнїйше Ервіна дала ся намовити і згодила ся бути жінкою Балтаззія, зістала уведена в товариство, стала ся панею пишного дому, мала службу, ґардеробу, гроші, взагалї все, на що тільки подумала — крім дїйсного родиннього щастя в серцю.

Їх інтерес з бувшим паном Прохазкою взяв в руки вправний адвокат Балтаззія, котрому вдало ся витягнути від цїсаря 150.000 золотих і приобіцянє ріжнородних уповажнень та охорони певних домів, з котрими Балтаззі був в торговельних зносинах.

Шіснайцять лїт і шість місяців від величавого подружя Балтаззія з ґрафянкою Ервіною проминуло дуже скоро.

За вітцївську печаливість для дитини Його Величества (то була дївчина і дістала імя Олена) Балтаззі дістав титул барона. і від того часу всї потомки Балтаззія писали ся "фон Балтаззі".

Ервіна була в своїм супружестві так нещасна як і Єлисавета з Франц Йосифом, тілько її характєр був цїлком інакший і через те, терпінє мало інакший вираз.

Всю свою потїху знаходила при своїх дїтях.

Коли її найстаршій дочцї було шіснайцять лїт, то Ервіна була вже матерію девятьох дїтий.

Того часу прийшов до Царгорода, як член австрійського конзуляту, якийсь барон Вечера.

Одні говорили, що походять з Пресбургу, инші казали, що

з Пардубіц. Певним тільки є, що баронові родичі мали в Пардубіцях якийсь маєток і там мешкали.

Барон Вечера, коли прийшов до Царгорода, мав богато кавалєрських потреб, але мало гроший.

Майно Балтаззія рахувало ся тоді на 30 мілїонів франків.

Його нещасна дочка Олена, була великою красавицею і здобула симпатію в товариствах.

З мілїонів Балтаззія не було призначено для Олени ані марної „віндри" (цента).

Пізнїйше ті мілїони потрафили здобути роспустні і маротратні сини.

Для Олени було призначене віно, котре дістала її мати з приватної каси габсбурського потентата.

Але про те отверто не говорило ся.

Довідавшись, що в дорозї до здобутя серця і дїдництва Олени нема жадних перешкод, то брама до супружого раю баронови вечері і Оленї скоро отворила ся.

День весїля почав ся дуже величаво але скінчив ся неславним спором.

Балтаззі саме тоді коли був нагарбав досить, продав свою торговлю одному орієнтальному жидови.

Жидови однак торговля не йшла так як сподївав ся, бо не мав тих спільних зносин, з яких користав Балтаззі.

І жид рішив пімстити ся. „Як не зверне моїх гроший, то зраджу всю його торговлю."

Балтаззі жидови обіцяв, зволїкав, запевнював — але нїчого не дав.

Жид вибрав день шлюбу найстаршої дочки Балтаззія за найвідповіднїйшу нагоду.

„Насамперед познакомлю його родину", сказав до себе жид, „а сли то не поможе, то поступлю отверто."

На весїльну забаву до Балтаззія зійшло ся богато гостий з царгородського товариства, а також урядники з австро-угорського конзуляту.

Кождої хвилї посол приносив якийсь дарунок або гарну коверту з письмом і гратуляціями.

Саме тоді оден із служби шепнув молодому женихови до

уха, що на дворі стоїть елеґантно одітий пан і хоче з ним коротко поговорити в справі, котра є дуже нагла.

Молодий жених, сяючий щастєм щасливого подружа, вибіг на двір, щоби увидіти згаданого пана.

Чужинець вклонив ся і подав баронови свою картку.

На одній сторонї було імя: Елкада з адресою.

На другій сторонї було написано:

Ваша Високість!

Пригадаю Вам про засоби найлїпшого білого товару, якого тілько орієнтальське европейське посередництво в Царгородї може здобути.

А через те, що наші турецькі закони не мають жадного ограниченя в лїтах, можемо послужити яким будь віком, починаючи від десять.

При читаню картки барон почервонїв і надув ся до незнакомого з словами: „Пане, як сьмієте, преціньь знаєте, яке торжество відбуває ся в сїм домі".

Незнакомий заховав ся в спокою і — з натиском на кождім слові — відповів: „Імя Елкада є прибране імя батька вашої жени, від котрого я купив ту торговлю. А через те, що мене ошукано, а ваш батько не хоче зі мною погодити ся, я звернув ся до вас, щоби ви знали з яких гроший буде складати ся віно вашої жени.

Барон збілїв як стїна і виповив лише кілька слів до чужинця, щоб в найблизших днях прийшов до нього.

Чужинець спокійно відійшов, але барон мусїв зібрати всї сили, аби втримати ся на ногах і поверхово заховувати ся у весїльнім окруженю.

В короткім часї опісля прийшов инший посол і подав баронови лист з ґрафською короною.

Лист був від одного цїлком збанкротованого польського шляхтича, котрий свої послїдні тисячки із проданого майна у Волинській губернії пустив на панських забавах.

Тепер жив з посередництва непевного характеру і на жаданє знакомого жида, властителя великої торговлї білим товаром, написав до нього лист:

Дорогий Бароне!

З щирого серця ґратулюю Вам з нагоди вибору Вашої ласкавої супруги.

Роблю се на підставі свого власного переконаня. Минувшого року Ваш будучий батько під іменем Елкада дав менї пропозицію, за котру нїколи не забуду і нїколи менї не буде жаль тої великої суми гроший, котра мене коштувала.

Я хотїв тодї дістати ся до гарему за фалшивого евнуха.

Вашому панови батькови я представив ся як кавалєр, а він сказав менї таке: „Сли вам, пане ґрафе, не залежить на грошах, я маю для вас щось дуже спеціяльного — цїсарева побічна дочка, якій тепер щойно пятнайцять лїт, але по знакомости то за гроші все далоб ся справити. Она є надзвичайно красна, але одно услівє ставлю вам що не сьмілибисьте стягнути маски з її очий. За все ручить ся."

А я тепер безпечно знаю, що Ви є тим щасливим, котрий буде мати все дармо і доволї, та ще й з додатком красного майна — — — більше Вам не мушу пригадувати.

Прийміть ще раз мої щирі бажаня.

Ваш ґраф Шічінскі.

В барона як би грім вдарив, але зараз його воскресила думка, що то можуть бути інтриґи, бо хто знає з якої сторони походить завись попередних напастників.

Преціньь, подумав собі, не беру жадної дочки цїсаря, лише Балтаззія.

По весїлю настало в домі Балтаззія велике непорозуміне. Ервіна з того захорувала і умерла на сухоти.

Барон Вечера хотїв розлучити ся з своєю жінкою, але йому загрожено, що може щось виявити ся з його молодечого житя, а з другої сторони, що споріднене його жінки з цїсарем може йому помагати в карієрі.

Молодий муж дав ся намовити і жив поверхово з своєю жінкою приязно, але в нутрі цїлком відчужений, линаючи її всю свободу, якої тільки собі бажала.

Олена не вдалась в свою матїр. З натурою вдала ся в свого вітця, котрий щодо приреченого слова не приписував великої ваги.

Вихованє матери було сильно зрушене впливом принятого вітця, котрий навчив її жити двояко: інакше дома при матери, а інакше поза домом.

Барон Вечера ужив найблизшої нагоди, щоби забрати ся з Царгорода.

Пізнїйше зійдемо ся з ним і його жінкою в Відни, де заплели ся ті згубні сїти, в котрих опинив ся архикнязь Рудольф.

РОЗДІЛ XLVIII.

Тяжко переслїдуваний монарх.

Про Франц Йосифа завжди говорило ся як про тяжко переслїдуваного монарха.

Нїм приступимо до дальшого опису судьби Єлисавети і її сина Рудольфа, згадаємо про кілька менше знаних але отвертих подій, котрі час від часу, як удари малота спадали на лису голову Його Величества австрійського цїсаря.

Не тілько, що мав тисячі роздорів між своїми народами, котрим не сподобало ся бути під його управою, не тільки що мав всїлякі клопоти зі своїми особистими забаганками, не мало тяжких хвиль спричиняли його брати і їх сини, котрі не могли зрозуміти, що мають слухати лише слів найвисшої голови габсбурґського дому.

А що в тім потрафили богато разів і переконати його, про те сьвідчить вістка, котра дістала ся на денне сьвітло через інтерпеляцію соціял демократичного посла Пернерсдорфа в парлямент — за що наняті закулїсні напасники напали на него і мало не вбили.

Оден з братів цїсаря називав ся Кароль Людвик. Був женатий тілько три рази, а його пригод, котрі відбували ся без всяких шлюбних церемоній, було триста разів по три.

Одною з тих пригод інтересував ся американський конзулят у Відни, а коли прийшло до ух Франц Йосифа, той казав

покликати свого брата і став йому вичитувати, що не дбає про гонор габсбурґського роду.

На те йому Кароль Людвик відповів: „Тільки не горячись. Мені і без того не вдало ся. Тобі певно булоб ліпше сприяло" — і розійшлись.

Одного майового дня вечер, Кароль йшов улицею Герренґассе з своїм адютантом, коли нараз перед ними вискочила з повоза дама.

„Ото", кликнув архикнязь і при тім сильно тряснув язиком, „наколи вам вдасть ся зловити сю пташку, то зроблю вас ґенералом".

Адютант архикнязя мав щойно ранґу майора. Ґому не потрібно було два рази пригадувати.

Коли ясноволоса, з голубими очима вийшла із склепу, адютант почав слїдити кождий її крок. Коли звернула до одної улиці на Найбаи, адютант приступив до неї і низько кланяючись сказав: „Чи позволите мені, мила панно, товаришити вам малу хвилину.

Та зараз обернула ся і з обуренєм сказала: „Пане, ви помилили ся, мусите шукати о одно число дальше!"

Другого дня хтось запукав до дверий покоїка, де мешкала красовиця з голубими очима.

Не сподїваючись чогось злого, відчинила двері, а в них появив ся мущина, котрому день перед тим так рішучо відповіла.

Хотїла зачинити двері перед носом незнакомого, але той почав ї їпросити: „Ласлава панно, перепрашаю вас, я маю для вас дуже важну вістку."

„Я не потребую від вас жадної вістки."

„То хоча мене вислухайте. Вам то не пошкодить а я певний, що ви потім будете жалувати; сли мене не вислухаєте."

При тих словах незнакомий вступив як би був покликаний до середини і почав оповідати дївчині, що її краса і ласка заінтересувала найвисшу особу в державі. І та особа була би готова положити до її ніг своє серце і всї вигоди та всяке першеньство, тілько щоби особисто були в тім злучені.

Молода дівчина не заінтересувала ся такою заявою а холодно відповіла, що має приятеля, студента медицини, що його любить і не стала би ся йому невірною ані за ціну королівської корони.

Коли незнакомий почав її пригадувати, яке щастє усьміхає ся до неї, дівчина відповіла:

— „Дякую вам, пане, за вашу добру раду, але як дійсно хочете зробити менї добро, то опустіть се місце".

По двох днях той пан знова появив ся в дверях, сей раз в параднім унїформі гузарського майора.

Не чекаючи довго, сказав їй хто є тим чоловіком, в котрого інтересї приходить, іменно — рідний брат цісаря Франц Йосифа.

Очікував надзвичайно здивованя при вимовленю так високого імени — але помилив ся.

Мусів переконати ся, що на сьвітї є також женщини, котрих не заслїпить нїякий титул а найбільше мішок золота не купить їх чести.

Двері дуже скоро і нецеремонїйно зачинили ся за цісарською високостію — але наслїдки тої зневаги супроти зверхности прийшли дуже скоро.

Слїдуючого дня рано покликано горду дівчину до полїційного уряду і сказано їй: „Маємо певні доноси на вас, що ви провадите неморальне житє, а через те, що ви не є австрійською горожанкою, приказує ся вам опустити сей край до двайцять чотирох годин, в противнім случаю можете бути випроваджені.

Дівчина зараз наняла віз і відшукала свого приятеля, студента.

Той ще перед полуднем зайшов до полїційного уряду прямо до начальника полїці її заявив йому, що дотична дівчина є його нареченою і сподіє ся, що після такої заяви не буде довше обтяжувана.

Пан начальник полїції взяв на себе позу, яку тільки не фабрикований австрійський бюрократ може заняти, і сказав: „Молодий чоловіче, уважайте, щоби ви де не попекли пальців."

Але молодець не залякав ся і сказав: „Я від вас, пане на-

чальнику, нїчого иншого не жадаю, тілько щоб ви знали, що та дівчина є моєю нареченою а не жадною уличницею, і, що не можу позволити на се щоби була так понижена."

"Гарна наречена", відповів пан начальник, "напрошувала ся на улиці. — Будьте раді, що та висока особа, котра була предметом її нападів, не приказала арештувати її на місци і замкнути до криміналу."

— „Наколи та найвисша особа так вимовила ся, то се є підла брехня. Правдою є, що пан архикнязь виконав за посередництвом свого адютанта три напади на честь моєї нареченої."

Пан начальник не хотів молодого мущину переконувати, але задзвонив на поліцая і щирого оборонця женської чести приказав замкнути.

Студент приняв се дуже спокійно і з ввічливим усьміхом перед відходом зза дверий сказав:

— „Чи буде на місци, коли вам, пане начальнику, зверну ще одну увагу?"

— Лиш забирайтесь, я не хочу нїчого слухати", відрубав пан начальник і дав поліцаєви знак, щоби відважного молодця відвів в холодок.

— „Скажете панови начальникови, що я є американським горожанином і що буду знати як собі порадити" — сказав молодець до сторожа, коли той відходив.

Пан начальник як почув, що дав замкнути американського горожанина, зараз сказав привести молодця перед себе.

— „Ви є американським горожанином?"

— „Так, а як нині по полудни до четвертої години не дам знати американському конзулеви, де знаходжу ся, то там будуть знати де мене шукати. І я певний", додав молодець. „що конзуль не буде так мовчати про методи архикнязя, як я самий робив до сего часу."

Начальник поліції пересьвідчившись, що справді має дїло з американським гооржанином, перепросив молодця, а дівчина дальше зістала спокійно у Відни.

З огляду на то, що пригоди Франц Йосифа були лиш тїнию пригод його сина — про котрого почуємо в другій части,

тому вчинки цісаревих братів були дуже маленькими супроти чудернацьких поступків їх синів.

Через те, що в другій части не буде можливо подати всього матеріялу, тому мусимо тут згадати хоч дещо як те все виявило ся при інтерпеляції посла Пернерсдорфа в парляменті.

Братанич Франц Йосифа, а син висше згаданого архикняязя, Його цісарська і королівська Високість, архикнязь Отто Франц мав нагоду стати в дуже короткім часі ґенерал-майором і комантантом десятої бригади кінноти в австроугорській армії.

(Мусимо згадати, що австрійські архикнязї приходять на сьвіт дуже легко і з надзвичайними зручностями і мудростями, — не так як звичайні люди — і через те так скоро поступають в рангах і так легко виграють всї битви — на папері.)

Говорить ся, що пригода і гузарські погані вчинки того архикнязя більші числом від всїх зьвізд на небі і піску в морю.

Одної ночи, коли молодий архикнязь знаходив ся в товаристві офіцерів в гостинниці в Енис а вино вже не смакувало, бо було вже дуже "мокре і квасне", рішили о другій годині по півночи, подивити ся в інше місце.

Коли прийшли до гостинниці, до котрої офіцери з архикнизем справились іти, застали її замкнену, бо так вимагало заряджене видане мійською радою.

Коли гриманя до дверий не помагали, то роз'охочені пани почали кидати каміне до вікон. А потім архикнязь Отто Франц виняв револьвер а за ним і його „камрати" та почали стріляти в будинок, будити властителя і його перелякані дїти.

Властитель за той час втік задними дверми і побіг до касарень, аби післали до його дому віддїли війська — не знаючи якою почестию наділи його дім присутность його Високости.

Приспівші жовнїри були привитані своїми командантами, котрі закомандували: „Компанїя чолом взад, марш" — і післали їх назад до касарнів.

Гостинницю запалили і відійшли — безкарно, бо з ними був архикнязь.

В короткім часї по тім, коли замішане між мешканцями ще

було не притихло, стала ся в сусїдстві того самого міста Еннс слїдуюча пригода, скорше неправдоподібна, але правдива.

Архикнязь в товаристві своїх найвірнїйших офіцерів знаходив на обїздцї в околицї міста Еннс.

Перед ним переходив бідний селянський похорон. На переді йшов чоловік з хрестом в руках, за ним священик з дяком, а відтак чотирьи мущини, котрі несли трумну положену на марах на своїх раменах. За трумною йшли старі родичі з дрібними сиротами по умершій матери і гурток селян, переважно женщини.

Архикнязь нагадав своїм офіцерам заклад, що він перескочить трумну своїм конем.

Заклад принято.

Архикнязь потиснув коня, розбіг ся і — перескочив через трумну.

Мущинн, котрі несли трумну, перелякались ї пустили ї. Трумна перевернула ся, віко отворило ся і труп жінки випав на землю.

Та подія була вже зворушаюча і для твердої волї Тирольцїв — священик поскаржив ся перед епископом, епископ перед цїсарем а цїсар покликав молодшого архикнязя до своєї канцелярії.

Слуги, котрі підслухували за дверима, чули сильні прокляни, гриманє по столї а при кінци сильний удар як би в лице, по чім молодий архикнязь вибіг за двері.

Зараз по тім архикнязь за кару був перенесений до Відня і дістав ранґу ґенерала.

У Відни, молодий архикнязь мав ще більше нагоди показувати свої негідні вчинки.

Найлюбійшим місцем архикнязя і його товаришів був казочний заклад Сахера.

Опис оргій, котрі там відбували ся не змістив би ся на жаднім папері.

Одної ночі, по таких оргіях запиле шампаном і солодкими лїкерами, товариство відпроваджувало архикнязя до Авґартен, в девятім окрузї, де замешкував замок з своєю родиною.

Коли дійшли до замку і почали розходитись, архикнязь за-

кричав: "А нехтїлиб ви товариші подивити ся на мою жінку, саксонську княгиню, Марію Йосифу, як її пасує нічне убранє?"

Коли запите товариство дїйсно входило до замку — то архикнязь приобіцяв їм ще на сходах, що перед їх очима виконає танець, якого ще не видїли.

Як лиш підійшли до кімнат архикнягині, заступив їм дорогу старий слуга, котрий проголосив, що його пан не дістане ся дальше, хибаб його перше забив.

Архикнязь зараз витяг шаблю і в своїй шаленій гордости розігнав ся на вірного слугу, котрого був би пробив, колиб не був хопив його за руку оден з офіцирів, котрий мав ще тілько чести, щоб перешкаджати в злочиньстві.

Згадаємо лиш ще оден з нечисленних вчинків архикнязя, котрий дістав ся на сьвітло денне через анґлїйського амбасадора, йогож жінка і дочка були сьвідками тої неправдоподібної події, якій більше подібних, як пізнїйше увидимо, взяло свої початки в здеґенерованих мізках членів габсбурґського дому.

Пригода стала ся недавно, бо таки 1914 року і містимо її тут з остатними подїями сего розділу.

Було то одного парного вечера, коли архикнязь в згаданім місци мочив свою спрагу пивом з Сахеровського бровара.

Забавове, реставраційне і готельове підприємство Сахера, належить до найбільших того рода заведень у Відни.

Там можна знайти, так сказати все, почавши від тихого покоїка аж до найгучнїйших саль танців, від простого шинку в сутеринах аж до найтишнїйших клюбів на горі. Тут є найшляхотнїйша забава і проста і підла, тут відбувають ся штучні концерти а також в декотрих кутках можна почути відгук з улиць.

Се місце також належить до одних з тих, де чужі люде приходять лиш подивити ся, але нїколи тут не затримувати ся.

Ті власне останні обставини привели анґлїйського амбасадора з його жінкою і дочкою.

В тім часї архикнязь знаходив ся в дуже підпитім станї.

Йому було дуже ґорячо.

Зайшов просто до свого покою, котрий мав на другім поверху, і перебрав ся в холоднїйший костюм.

Коли архикнязь знов вийшов з покою, мав на своїм чеснім

тїлї лиш два куски: в поясї ремінь, при котрім висїла шабля і військову шапку на голові -- а решта зістало так, як мав праотець Адам, коли ходив в райських корчах — не мав нїчого, — анї марного фіґового листка не було видко — тільки шабля і на голові шапка.

В туюж хвилю, коли пан архикнязь з'явив ся на коритари в гім надзвичайнім "костюмі" і звертав до сходів, виїшли йому на стрічу жінка анґлїйського амбасадора з своєю незвичайно стидливою дочкою, за ними батько.

До того ще так стало ся, що якраз тодї, — коли жінки прийшли, архикнязь зачепив ногою за шаблю і кількома скорими кроками підбіг до дам і лиш завдяки амбасадорови, котрий йшов за дамами і хопив свою дочку з'заду за рамена, архикнязь не повалив ся на бідну зі страху умираючу анґлїйську ґрафянку.

Цїла подія стала предметом дипльоматичної кореспонденції межи анґлїйським а австрійським правительством після чого архикнязь зістав перенесений з Відня до Мерану.

Але біда тому, хто би промовив нечесне слово про особу котрого члена цїсарського дому, бо може бути певний, що кримінал його не мине.

РОЗДЇЛ XLIX.

Олена на авдієнції.

Около 1870 року виходила в однім з віденських видавництв книжочка під назвою: „Легко і скоро". В першій части писало ся „Як легко і скоро збогатїти."

В другій части писало ся, як легко і скоро здобути приязнь женщин.

Відтак вийшла трета часть під заголовком: „Легко і скоро дістати ся на авдієнцію."

Найбільше питали за нею поліціянти, бо була зараз по виданю сконфіскована а видавець заплатив велику кару.

Поученє, як дістати ся до цїсаря, було дуже обмежене, але через те не уникнуло спостереженя орґанів, які дбають про честь австрійських підданих, щоби не виступили поза межі питомого поважаня для габсбурґського трону.

Зміст книжки, подаючий так інтересні інформації, був в коротці такий:

„Його Величество, наш цїсар і пан, є так сильно обтяжений справами своїх народів, що йому ледви лишає ся часу, аби міг спокійно наїсти ся і виспати ся.

Коли би кождий з тих мілїонів хотїв з цїсарем говорити,не міг би наш найяснїйший пан нїчого робити. тілько від рана до вечера а від вечера до рана в своїй салї авдієнцій сидїти і вислухувати жадань своїх підданих.

Тому то так мудро заряджено що тілько вибрані особи а властиво лише з важнїйшою заявою дістають ся на авдієнцію.

Важнїйших справ не може судити простий розум підданих, бо на те є в кабінетї урядники, котрі рішають котра особа і з яким бажанєм може дістати ся на авдієнцію.

Ся книжочка є написана — каже автор дослівно — тілько для людей, котрим потрібно пригадати, чого мають сподївати ся.

Є особи, котрі дістануть ся до цїсаря всегда без перешкод і є річи, котрі мають першеньство перед другими.

Мудрий чоловік не є той, котрий потрафить все зробити, але той є мудрий, котрий потрафить знайти собі людей, які за нього виконують чого би він особисто виконати не міг або не хотїв.

Що до предметів, з якими можна йти до цїсаря, автор каже:

„Сли маєш яку велику думку, котра може спасти цїлу державу, з нею до цїсаря не йди, бо спасенє своїх підданих цїсар повірив святій церквї і її урядникам.

Сли ти винайшов якесь средство проти злочину і на утихомиренє неспокою межи бідними і працюючими масами людий, то і з тим не йди до Його Величества, бо на те є полїція, суди і кримінали, а слиб їх мало ся скасувати, то нехай кождий подумає, кілько людий стратилоб хлїб тою дорогою!

Рівнож нехаї жаден не приходить з пропозицією скасування війська або війни, бо австрійське військо є передовсїм потрібне до утримуваня пануючої сили Габсбургів і через те немислимим є, щоби Австрія була без Габсбургів; військо мусить бути.

Тому, що цїсар є так дуже занятий великими і численними державними клопотами, потребує передовсїм, аби зі сторони його підданих висловлювано лише такі домогання, котріби тїшили і упріємнили його житє.

Хто однак захоче дістати ся до цїсаря і увидїти його милостиве лице, нехай має на думцї лиш одну просьбу, котра як її добре предложить, буде певно вислухана. То є: просити, аби Його Величество зволило прияти найвірнїйше піддань ство і заяву послушеньства. Нехай покаже, що є готовий положити тїло і душу і все, що має, до його ніг, аби того всього зволив ужити в кождім разї, як хоче і де хоче.

По друге, що тичить ся осіб, які не є єпископами, або генералами, або міністрами, або подібними висшими особами нехай на авдієнцію не йдуть; старі люде до цїсаря нехай не йдуть бо они Його лише томлять.

А хто є молодий, той рівнож нехай вистерігає ся жадати авдієнції, бо своїм молодим розумом міг би вистроїти яку глупість.

Рівнож нехай не подумає про авдієнцію стара баба. Цїсар старі женщини любить, але тоді як їх не видить.

При кінци, нехай не старає ся про авдієнцію молода женщина або дївчина, котра не є гарна, або дуже худа, або дуже товста. Не булоб на місци, щоби такі особи висловлювали Його Величеству своє просте підданьство, бо то малоб здобути почутє, що Його Величество не в силї оцінити женську красу.

Отже ті піддані, котрі не мають відповідного титулу, анї на цїсарському дворі хоча трохи рівнаючої ся достойности, нехай не приходять перед лице Його Величества а нехай приходять тілько ті, котрим природа дала всї здібности і красоту, що ще за мудрого царя Соломона були оцінювані коло ступня трону і в переповнених запахом кімнатах старинних володарів."

То був короткий зміст книжочки, котрої видавець знав на-

перед, що буде сконфіскована, а відтак видасть ся в Швайцарії і як заказаний овоч, буде пересилати ся тайно до Австрії.

Плян удав ся і книжочка продавала ся як теплі гуси. Найбільше за нею попитували дами з висших кругів а лиш одно їх інтересувало, що сли там є яке зерно правди то як би те зерно вдало ся ужити та обернути в щиру лепту.

Того часу появили ся у Відни сини Балтаззія.

Любили забавляти ся, мали панські забаганки а лиш одного їм ще бракувало: дістати ся до найвисших віденських кругів, блестїти між кавалєрами і дамами, котрі є „дома в дворі".

Гроший мали досить, але титул барона був дуже незаміт-ний. Тодї була потреба якоїсь висшої протекції.

До того спричинив ся ґраф Естергази, знаний противник ґрафа Фестетікса.

Свого пляну, щоби пімстити ся на свому ворогови або зискати приязнь у Елисавети, не тілько не забув, але всегда передумував та більше і більше його відновлював.

Що йому не вдало ся у цїсаревої, щоби до неї якось приблизити ся, того досягнув пізнїйше у цїсаря — знаючи добре його слабі сторони — то був з ним, так сказати в товариських зносинах. Тою дорогою увірив, що мусить колись дійти до цїни.

Він був би зібрав перед Франц Йосифа всї красунї з цїлого сьвіта, лиш аби дістати ся до ніг тої, котру він бажав.

Балтаззі того часу дістав до рук поучене, як легко і скоро осягає ся авдієнції.

Їх так нещасно замужна сестра Олена була така красна, що в цїлому Відни не було її рівної. Куди йшла, кождий за нею оглядав ся і провів її очима.

А Олена вже давно тужила за якимсь добродїйством, котре булоб хосенне .

Її орієнтальна кров змішена з европейською грала в її жилах і так її часом розгрівала, що не могла анї сидїти спокійно, ни ходити анї спати — тілько ще на кони підчас скорої їзди і в скорих рухах в сїдлї її здавало ся, що чує ся лїпше.

Отже знайшла ся в обставинах, до яких орієнтально-турецько вихована женщина не може привикнути.

Як вийшла замуж, вже мала одного добродія за собою, але нїчим так декотрих шляхотських добродіїв не поваблювало як те, що — під печаткою найбільшої тайни она є дочкою австрійського цїсаря.

Колиж вийшла замуж нїхто і не сподївав ся, що неочікуваний мороз так скоро зморозить всї цьвіти в її супружім раю.

Все те спливало ся до купи і житє ставало комедією а комедія ставало житєм.

„Послухай", сказав одного дня по полудни в пратерській кавярнї Балтаззі до Естергазія, ти мігби мене підвести о ступень висше, тобі преціньне є так далеко до цїсаря."

„Може то вдалоб ся," сказав Естергазі і перенїс турецьку папіроску з одного кутка в другий. Але добре було би мати хоч ще одного посередника, або ще лїпше посередницю."

„Се можливе", закликав радісно Балтаззі. „Що скажеш про мою сестру — не є гарна?"

Граф при тих словах трохи застановив ся, виняв папіроску з уст, перекинув одну ногу на другу і нагинаючись до Балтаззія — відповів з широко отвореними очами і тупим голосом: „Я розумів, що твоя сестра є замужна. Не називає ся она Вечера?"

Балтаззія те дивне питанє анї трохи не зворушило. Опер ся вигідно о крісло, розтяг ноги а випустивши з уст, великий клуб диму, з злобним усьміхом сказав: „Она є замужна після нової моди. У всїм жиють спільно, лиш в любві йде кожде своєю дорогою."

„Але", скоро додав, „она жиє як невинна панна і думаю, що моглаб зробити виїмку. Цїсар є цїсар."

Постановлено і зроблено.

Граф представив цїсареви Олену як найнещасливійше і найневиннїйше сотворінє на сьвітї.

„Як то судьба часом з чоловіком поступить." говорив. „Як бідна тїшила ся, що вийде замуж, через що мала увійти до раю, а тут як на перекір стало ся так що они не мають нїчого спільного — лиш майно і мешканє. Догадую ся, що його певно постигла яка хороба а не хотїв зробити свою жінку нещасною, і її він лишив під згодою що жиють разом як брат з сестрою."

„Але я більшої краси ще не видів", продовжав граф. „Думаю, що її дуже розвеселилоб як бы увидїла усміх свого цїсаря — таку коротку авдієнцію можнаб її удїлити наслїдком якої в її житє впалоб кілька зерен, котріб її загріли."

„Нащо так богато говорити, милий графе", відповів цїсар з сердечним усьміхом. „Чи я такий жорстокий, щоб відказав колинебудь приняте такої женщини, котра є така нещасна і така красна?"

А Балтаззі також старав ся, аби в своїй сестрі розбудити охоту і додати... відваги йти на авдієнцію.

„Цїсар є великим володарем — але в любови є дуже нещасний", оповідав. „Його жінка не тримає ся дому і всегда є самий, опущений, без потїшень і без любви. Дїйсно він утїшить ся, коли з женщиною так красною і в богатьох річах так розумною — буде мати нагоду поговорити."

Так дійшло до авдієнції.

Цїсар тоді не знав, чиєю дочкою є Олена, не питав про її родинні відносини, йому вистарчало, що є така нещасна і така гарна.

Авдієнція стрінула ся з очікуваним висліdом.

Всї сотворителї і основателї того нового цїсарського добродїйства були дуже заспокоєні .

Естергазі став більшим любимцем, Балтаззі мав отворені двери до всїх парад і балїв, а Олена була у цїсаря печена-варена.

Цїлу книгу можнаб написати про інтриґи, котрі почали сплїтати ся кругом відносин цїсаря до Вечери.

Були тут палкі кавалєри, котрі хотїли також вкусити колача, котрий цїсарови так смакував і були тут ще горячі і завистні напади двірських дам, котрі почали Олені так сильно завидувати, що були би зрушили небо і землю, лиш аби та особа забрала ся з Відня.

Пізнїйше дійшло до того що прийти мусїло: двірські інтриґи дійшли до вершка, коли цїсар дивним бігом обставин довідав ся, що его дочкою є Олена і сей скандал мав стати загально звісним.

Дехто дивував ся, чому всї Балтаззі з Вечерами так скоро зникли з Відня.

Олена в коротцї по тім повила дитя Марію, котра пізнїйше стала так сумно звісною разом з архикнязем Рудольфом.

РОЗДІЛ L.

Чорні тїни в житю Єлисавети.

На Єлисаветї лежав не тілько проклін Габсбургів, але і проклін свого роду, бо була з роду Віттельбахів.

В Европі є тілько пять володіючих католицьких родів, а після їх традицій, одинокі члени тих родин повинні женити ся і віддавати ся тілько в границях тих пятьох родин.

До тих пятьох родин належать: Габсбурги в Австрії, Віттельбах-и в Баварії, Савой-ї в Італії і Альберт-инська лїнія в Саксонії.

Полишають ся ще Кобург-и в Бельгії, але на тих остатних католицькі роди дивлять ся з гори, бо бельгійські Кобург-и походять щойно від Леопольда I., який дістав ся на трон 1831 року.

Противно горді Габсбурги беруть свій початок від самого Еверарда III., графа з Нордгав, в Долїшній Альзації, у 898 роцї. Той володар, як і більшість инших дістав ся на своє правляче становище при помочи грабованя і мордованя — але мимо того був монархом і основателем славного роду Габсбургів.

З ріжних причин, Габсбурги не споріднювали ся з иншими чотирма родами — але споріднювали ся головно з родом Віттельбах-ів.

Таке стале мішане двох родів вело до їх деґенерації.

Яке близьке посвоячене мало тут місце, видимо з того, що Єлисавета з роду Віттельбахів була власне сестрінкою свого мужа, а мати її мужа, Софія, була її тетою.

Така кровна деґенерація помагала в великій мірі проклонам, які спочивали на обох родах.

В той спосіб Єлисавета терпіла горе не лише зі сторони кревних свого мужа, котрі були також і її кревними, але і Франц Йосиф мав клопоти зі сторони родини своєї жени і своєї матери, Віттельбах-ів.

З тих многих словом чести ґарантованих оповідань, що сюди принадлежать, спімнено хоть про одно, щоби образ славного Габсбурського роду був яснїйший.

Відносить ся воно до звісного баварського короля Людвика II., братанця Єлисавети і свояка Франц Йосифа.

Божевільність у Людвика дала ся лучше зауважати чим у инших Віттельбахів і Габсбурґів.

Декотрі зовсїм не хотїли вірити, щоби Людвик був більше божевільним лиш тому, що хотїв відобрати житє кільком особам — инші королї відбирали житє тисячам здорових людий і їх не проголошено божевільними — в сїм дїйсно є богато правди.

Божевіле Людвика ріжнило ся від божевіля його рідні головно тим, що його за таке признано таки в кругах його найблизшої рідні, з винятком Єлисавети, котра за ним завше обставала.

З другої сторони перед заграницею в імени короля — варята, володїло ся в цїлім краю, видавало ся закон, підписувало ся засуди смерти — а того хто зневажливо заговорив про короля, подібно як і у инших краях тяжко карано за образу Величества.

Початки божевіля відносять ся — як звичайно буває — до любовних подій.

Згадана справа дотикає старшої від Єлисавети сестри, котру колись Людвик хотїв зробити баварською королевою.

Се є та щаслива дївчина, котру — після плянів австрійської архикнягині Софії — мав зробити Франц Йосиф австрійською цїсаревою.

Пізнїйше — як знаємо — не стала вона ані королевою ані цїсаревою, але простою ґрафинею — а по тім розвела ся.

Коли залюблений Людвик осьвідчав ся сестрі Єлисавети, а вона вкінци приняла його осьвідчини — він добув з кишені дорогий перстень, засунув його на палець своєї молодої і приси-

лував її, щоби йому присягнула, що того перстеня не здійме з руки. Так дуже любив свою молоду.

Се однак не перешкаджало, щоби як правдивий Віттельбах, з габсбурською кровю в своїх жилах, не мав всіляких любовних зносин з гарними акторками і иншими красавицями, котрі йому впадали в руки.

Однак такі дами, коли їм все добре платить ся, бувають часом дуже зависливі за своїх опікунів.

Одна з них, звісна акторка Шумаєр, як публично проголошено, що молодий король заручив ся, хопилась юдиного пляну, щоби заручених розірвати.

Насамперед вкрала ся в довірє молодої королевої. Відтак почала її оповідати, про королівські любощі і що за муж може бути з него опісля.

Оповідала відтак про свої власні зносини з ним, як дала ся звести, яких средств уживано, яку недугу з того дістала.

Усе оповідала в таких подробицях і з такою правдоподібностию, що наречену опанувала відраза, і перстень, котрий мала від короля, з роспукою кинула на коверець під ногами акторки.

Акторка Шумаєр зараз зігнула ся по перстень і удаючи, як би клала його на стіл між книжки а в дійсности сховала його за пазуху

Відтак з перстенем побігла до двірського Дон-Жуана — котрий появленєм ся красної акторки і знаної йому любовниці самого короля не мало здивував ся.

Для лїпшого порозуміня мусимо познакомити, яку ролю грає такий Дон Жуан в королівських дворах.

В звичайних кругах розуміє ся під Дон Жуаном такого грішника, що масами здобуває дівочі серця, а опісля зводить.

В високих двірських кругах має Дон Жуан цїлком инші задачі.

Буває то собі звичайно гарний, молодий, сильний кавалєр, з високим титулом, з великими вимогами і великопанськими забаганками, але з порожною кишенею.

У такого знаходять захист і отверті руки ті двірські дами, котрі вже є трохи пристарілі і не гарні, але володіють ве-

тикими грошевими зособами, і тїшать ся ласками второпних кавалєрів.

Двірський Дон Жуан, ранґи ляйтнанта, дуже утїшив ся появленєм ся красуні, котра кидалась звичайно в його обійми, позаяк інакше він подібної стрічи не розумів. Однак акторка вагала ся і хотїла йому дати до порозуміня, що приходить з цїлком иншою справою, але Дон Жуан сказав:

„Но що таке балаканє. Я знаю, що король щойно заручив ся і що таке саме відчуженє і занедбуванє пригноблює вас".

„Акторка переривала його бесїду і говорила: „нї, нї, я так не думаю — —."

Він: „то вже звісне з досьвіду, що коли женщина думає так, то говорить нї — се нїчого не шкодить, преціньь я того не скажу — — "

Що стало ся, то пропало. Акторка не мала так сильного хребта, щоби оперти ся проти доказам — її ходило головно о те, щоби вручити звісному Дон Жуанови перстень, котрий взяла від нареченої короля і намовити його, щоби носив публично сей перстень.

Коли король другого дня увидїв перстень на руцї двірського Дон Жуан-а, стратив притомність.

Ще того самого дня зірвав заручини і написав до наречєної лист, в котрім не жалував терпких слів дївчинї незнаючій нїчого про несталість, і про бігане за Дон Жуан-ом.

Не тривало довго а обоє заручені довідали ся, як ошукала їх акторка.

Вона однак не хотїла нїчого чути про нові заручини, а він обдумував плян пімсти над акторкою, котра його так очернила.

При найблизшій нагодї король запросив акторку Шумаєр до плавби човном на озері, при світлї місяця.

Она мала перебрати ся за Ельзу, а він за Льогеґріна, особи звісні зі славної нїмецької драми.

По кождій сторонї лодки сидїв один весляр, а на серединї Людвик, занятий розмовою з акторкою.

Нараз Льогеґрін підвів ся, скочив на Ельзу і кинув її в озеро.

Один з веслярів скочив за нею і виратував її, підчас коли другий старав ся успокоїти короля.

Ся подія не викликала ніяких заворушень через те, що дістала ся на яв богато літ пізнійше. І тоді ані сейчас по тім Людвика не уважали божевільним.

Перше велике розярене проти короля повстало тоді, коли слузї, котрий йому добре чистив чоботи, одного красного ранка удїлив титул ґрафа.

Се було щось нечуваного! Як би був застрілив котрого з своїх слуг, тоді удалоб ся оправдати його! або як би котрого невинного чоловіка замкнув в тюрму а його жінку знасилував — то се можнаби було витолкувати собі і затаїти, але слузї дати титул ґрафа, то уважаєсь божевільством.

Від того часу почали двірські круги тримати сторожу над королем і придїлили йому як опікуна професора з Гуддену, лікаря спеціяліста в духових недугах.

Обурене на короля зросло, коли свого голяра а сейчас по тім і двірського шевця піднїс до стану рицаря. Не думали, що швець може бути пожиточнійшим членом людського товариства, як усяких пять шляхтичів разом.

Зараз по тім іменованю зійшла ся вся родина на нараду.

Цїсарева Єлисавета обставала за своїм братанцем всїма силами. Пригадувала, що мала нагоду видїти ще більші дурниці серед инших володарів — що нїхто не є в силї серед таких обставин жити, хто не мав нагоди серед них находитись — і що вона сама собі дивує ся, що вже давно не здуріла.

„Ти скоро скажеш, що ми всї божевільні, приговорював оден з присутних.

„Після низького окруженя серед якого чоловік жиє, звичайно судять високі круги, котрих не можна так добре зрозуміти«.

„Але менї нераз прийшло до голови питанє, чи цїлий сьвіт не є одним варятом.”

Єлисавета з своєю теорією не удержала ся а Людвика в тіснійших двірських кругах проголошено варятом і від того часу усе заряджено відповідно до сего.

Через те, що Людвик був королем, то на зверх треба було

ьсю його королівску повагу піддержувати і тому усе відповідно до сего заряджено.

Королівські замки на зверх задержали ту саму назву, але в думках двірських урядників уважало ся їх за доми для умово хорих, в котрих тримає ся короля.

Служба змінила ся. До служби принимано дозорців з досьвідом для умово хорих, але їх перебирано за льокаїв і двірських урядників.

Королеви полишено повну свободу що до їди, питя, забав і подібних річий лиш пановане в його імени почали виконувати инші.

Король усе те зауважав, сердив ся, але не міг собі помочи.

Пізнїйше, коли до того всього вже був призвичаїв ся, або дійсно збожеволїв — а можливо, що став більшим варятом як його колеги на тронї, про те історія най видасть суд.

З богатьох вчинків, котрі король підчас свого нещасного житя поповнив, згадаємо передовсїм два, оден комічний а другий дуже траґічний.

Одного разу, — було то в день св. Людвика, коли обходжено королівске торжество, уряджено велику забаву, котра складала ся з трох частий.

До сего приготовано три великі салї в двірськім замку. В кождій салї мала відбути ся одна часть торжества.

Коло саль находилась велика ґардероба як то звичайно буває.

Головним услівем вступу на велике торжество була ґардероба, що до котрої були слїдуючі домаганя: мужеське і женське панство мусить мати однакове убранє і нїхто не сьміє на собі мати при входї до першої салї більше анї менше кусків убраня.

При маскових балях бувають часом ще дивнїйші домагання, і через те нїхто не дивував ся слїдуючим дальшим домаганям!

Кождий мусить мати від голови аж до пят широкий шовковий саван снїжно білої краски.

На него має бути натягнена старогрецька сорочка, сягаюча до колїн. Краска її має бути ясно рожева.

На ту сорочку має бути натягнений короткий по пояс кабат чорної краски.

На головах вінець з зелених листків. На ногах черевики з синього аксаміту.

В першій великій салї, до котрої перебране панське товариство вступало, відбували ся виключно музично-театральні представленя.

Грало ся драму, котра почала убійством а закінчила ся любовною пригодою сїм разів замотаною. До убійства приграва-ли музиканти дикого мадярського чардаша а любовній пригоді пригрівало ся похоронний марш.

Цїле представлене викликало так дивно змішані вражіня смутку і радости, що гостї переходили з скривленим лицем до другої салї, де мала відбути ся гостина.

Приняте тривало три години а випито тут богато сильного вина і солодких лїкерів.

Особливішого нїчого тут не стало ся крім обставин, що при вступі до салї кождий гість мав стягнути з себе чорний кабат і віддати слузї, щоби йому не перешкаджав при подаваню їди.

А при виході з другої салї до третої, кождий мав віддати свою рожеву сорочку, аби йому не було за горячо по винї, так і полишились всї тілько в своїх снїжнобілих саванах.

Коли цїле товариство парами, пани з дамами вступили до третої салї, служба відійшла а двері замкнено.

В салї не було нїяких крісел, крім мягких лавок, попри стїни. Всї посїдали кругом попри стїни, так далеко від себе, що би при розтягнених руках міг один другого тримати за палець.

Король зложив підпилому товариству таку заяву: „Дякую вам, дороге паньство за ваші відвідини і щирий співудїл. Нїм розійдем ся, закінчимо нашу забаву спиритуальним сеансом. Щобй був добрий вислїд сего, конечним є згасити всї сьвітла а руки споїти так, щоби палець мущини знаходив ся в руцї дами. Як хто почує який звук, або щось увидить, най про те скаже другому."

Сьвітла згашено.

По хвилї король сказав: „Я чую тихі звуки."

Всї заявили, що в дїйсности чути якесь шемранє і якийсь голос. Настала глубока тишина і знова як би щось робило галас.

Коли вже здавало ся, що сеанс починає ся, крикнув хтось — певно король — що горить.

Сьвітла засьвічено і хто міг втїкав за двері, лиш чудесно сплетені зі собою, декотрі духи змінили ся так, що в однім савані було видко двоє тїл, коли в инших саванах декотрі так позмінювали ся, що зістали лиш порожні савани.

Порядок настав аж на сходах, коли показало ся, що зовсім не горить і нїхто не знав, що робити, бо господар пропав, через те, що був — умово хорий.

Від тої події, при котрій декотрі двірські особи відчували, що їх честь була нарушена старали ся вони про те, аби короля ще більше стерегти і подібні забави вже більше не повтаряли ся.

Цїсарева Єлисавета, коли довідала ся, що стереженє її братанця так скріпило ся, що тої властиво стає вязнем, думала, як би його освободити.

Її помічником був ґраф Фестетикс.

Єлисавета не вірила в те, що Людвик хорує на умі, лиш припускала, що котрийсь з варятів, котрий його уважає за божевільного, поповняє божевільство.

Одного разу при відвіданах обговорила з Людвиком плян, як йому допомочи в утечі до Швайцарії, або до Франції.

Людвик мав аж до обговореного дня пильно вчити ся плавати.

У тім саме часї король находив ся в замку Берґ, де недалеко находило ся озеро.

Король привик кождого дня пополудни приходжувати ся коло озера і в нїм купати ся.

Найбільшою перешкодою в утечі була обставина, що короля провадив професор Ґудден — а недалеко за ними находило ся всегда двох сильних сторожів, перебраних за слуг.

Того дня, коли мала мати місце утеча, ґраф Фестетикс чекав з повозом на другій стороня озера, ще з двома сильними помічниками, очікуючи Людвика.

Людвик забрав ся до справи дуже непостережено, та зажадав від професора, щоби віддалив тих двох слуг геть хоть на хвилю, що їх присутність його дуже розстроює і що не позволяє йому ужити повним віддихом чистого повітря.

Професор по кількох вимовках на налягане короля позволив на се. Був сильним мущиною і думав, що не грозить нїяка небезпека.

Що дальше стало ся, того нїхто не знає.

Фестетікс не могучи дочекати ся короля, відїхав. Королївські сторожі, як вернули ся, знайшли обох мущин утоплених.

Єлисавета саме тоді находила ся недалеко коло Странберського озера близько Поссенгофен, звідки було видко замок Берґ.

По полудни тогож дня спала на ню утома, і вона заснула на софі глубоким сном.

Мала сон, котрий її сильно зворушив. Видїла Людвика II., з мокрим волосєм, котре в непорядку покривало його чоло а очи, котрі були отворені, уста сині, одежа в непорядку а такий був мокрий, що цїлі струї води текли з нього і заливали його спальню.

Коли пробудила ся, то так трясла ся цїлим тїлом, що ключниця мусїла тримати її за руки і її потїшати.

Коли Фестетікс вернув з порожним повозом, не чекала довго а казала себе завезти до замку Берґ.

По дорозї назривала лїлїй для свого брата, котрими хотїла його потїшити.

Як увидїла трупа, кинула ся на нього і зімлїла.

Як опамятала ся, закликала: „Візміть його звідси, скорше, візміть його. Він не умер, він тілько думає, що він умер", і знов зімлїла.

Догадують ся, що Людвик насамперед втопив професора, коли той йому боронив в утечі, а відтак утопив ся самий.

В тім часї удар за ударом почав наступати, а довгі чорні тіни почали ходити за нещасною Єлисаветою.

Її сестра, як знаємо, згоріла підчас великого пожару Базару де ля Чаріті в Парижі.

Володислав, син архикнязя Йосифа, був припадково застрілений на ловах.

Франц Йосиф, найблизший свояк, легко се зніс, але Єлисаветї то лиш долило горечі до чаші житя.

А ще згадаємо одну подїю, котра стрінула її приятельку, архикнягиню Єлисавету, дочку архикнязя Карла, котрий обставав за цїсаревою проти напастий цїсаревої матери Софії.

Архикнягиня Єлисавета, убрана в гарне муслїнове убранє, дивила ся з вікна шенбрунського замку і курила турецьку папіроску.

Коли почула кроки свого вітця на долинї, під вікном, сховала папіроску взад за себе і почала говорити з вітцем.

Її отець строго заказував курити з огляду на її слабі груди.

Убранє, ззаду від папіроски заняло ся а заки прийшла поміч, архикнягиня згоріла.

Ті всї подїї так долягали Єлисаветї, що одного дня її служба мала витягнути її з филь малого озера і привести знов до житя.

Такий страшний є проклін над родом Габсбурґів, що все з собою пориває, що до того дому наблизить ся.

Конець першої части.

ЧАСТЬ II.

РОЗДЇЛ I.

З дитячих лїт архикнязя Рудольфа.

Всї архикнязї однаково не виховують ся, але у всїх є дещо подібного. А такий старий рід, яким був габсбурґський, певно уживав всїх можливостий, всїх старих високо — панських способів для вихованя дитини, котра лише через те, що народила ся в цїсарській колисцї, є назначена володїти мілїонами

тих, які не потрафилиб самі виконувати подібно політичних діл.

Отже в вихованю архикнязя Рудольфа маємо певний взір королівского виховання, через те тут й подаємо декотрі епізоди з його молодости, аби кождий читач знав, як люди такі дорогі особи поважали а їх правлїню та їх розумови корили ся.

Імя Рудольф не появляло ся в габсбурґській династії через цїлих пять соток лїт. Того імени бояли ся. Рудольф II. умер як божевільний. Рудольф III і Рудольф IV померли в молодім віці — перший, мав двайцять сїм, а другий, навіть не дожив двайцять шість лїт.

Але наш архикнязь будив велику надію — хоч би лиш через те, що був наслїдником трону. Кождий наслїдник трону будить велику надію доки не має нагоди чогось вистроїти. А найбільшу надію будить наслїдник трону, який щей до того є з габсбурґського роду.

Хотяй Рудольф був так здеґенерований, як його батько і всї жиючі Габсбурґи, то преціньзараз в його молодім віці являли ся признаки незвичайної здібности.

Рудольфови ще не було два роки, а вже потрафив пізнати, котра дитина є хлопчик а котра дівчинка. І до дівчат мав він більший нахил чим до хлопців.

Архикнягиня Софія, котра займалась його вихованєм, уважала найбільше на те, аби свідомість Рудольфа не була в нїчім обмежувана.

Що лиш малий хлопчик забажав, все мусїло бути по його волї.

"Він є вибраний, щоби володів одною з найбільших держав сьвіта, через те, його жаданя є оправдані і нїчо не сміє стати ся проти його волї".

Одного разу як пятьлїтний архикнязь їхав з своєю нянькою в двірській колясї, на Шотерінґу, проходжував ся оден пан з своєю малою донечкою по хіднику.

Дівчатко було незвичайно гарне. Волосє, як золото ясне спливало на її рамена, голубі очка скоро бігали з місця на місце, а головно за кіньми, які переїзджали попри них, запряжені у повози; ніжки в біленьких пончошках і взуті в низьких че-

ревиках тупали попри свого батечка, а короткими її суконками повівав вітер і показував, яке гарне мережево пришила її мати до краю її коротеньких штанчат.

Цїсарський хлопчик увидївши дївчинку, закликав панським голосом на свою няньку: "Приведи менї ту дївчинку, я хочу з нею бавити ся".

"То не може бути, цїсарська Високосте", сказала нянька, "дївчина йде з своїм батьком, а той її не пустив би".

"Але як довідає ся, що я її хочу то — він менї її дасть."

— "А як би не дав?"

— "То її візьме ся."

— "Але він буде її боронити".

— "Закличе ся полїцая".

Хлопчик не міг зрозуміти, що коли його батько може взяти собі кого хоче за жовнїра, чому би він не міг взяти собі дївчинку, хотяй би з рук батька, і з нею бавити ся...

Коли архикнягиня Софія постарілась а її спосіб виховання почав видавати овочі, які навіть двірським кругам, не сподобали ся, тоді покликано матїр, аби та перебрала на себе виховане сина.

Архикнягиня, коли почула, що хлопець має бути переданий в руки матери, почала гнївати ся і показувала свою ненависть властивим собі способом.

Як коли хотїла пострашити Рудольфа, говорила: "Лиш пожди, як прийде мати то ти перестанеш сьміяти ся".

Але ошукала ся. Коли Рудольф по довшім часї увидїв матїр, а йому було сказано, що тепер буде з нею, то він сказав: "Я тому радий. Мама є гарнїйша як бабка".

Як архикнягиня Софія то почула, то від злости мало не вискочила зі скіри.

Рудольфова велика приязнь до гарних женщин доводила вже в його дитячих лїтах до всїляких скандалїв і неприємностий, знаних лиш в тїснїйших двірських кругах.

До тих кругів належала двірська дама Нає, якої анї найбільший підхлїбник не міг при добрій сьвідомости назвати гарною. В дїйсности була она погана, але робила все можливе, аби ту недостачу закрити.

Глубокі ямки, яких мала подостатком на лиці і чолі, вдалось її сяк-так залїпити фарбою. Також її поганих довгих і кривих зубів не було видко, коли мовчала, а гірше було з її устами і з носом. Сьміяти ся ані не думала через те, що її безмірно широкі уста отворяли ся і сягали через цїлу твар від уха аж до уха.

А її ніс чим ставала старшою, тим більше продовжував ся, так що було побоюване, що колись досягне аж до сильно виставаючої бороди і розділить уста на двоє.

Згадана двірська дама припускала, що не належить до перших красавиць в габсбурській монархії, але всегда уважала би за велику образу і удар в лице, як-би її хто був сказав, що она не є гарна.

А одного разу коли зійшлась на чаї сама сметанка з посеред двірських кругів і малий Рудольф при своїй матері став загальним предметом розмови, стала ся слїдуюча пригода:

Одна дуже побожна двірська дама запитала хлопця, чи знає, хто його сотворив.

— "Господь Бог", була відповідь.

— "А ще кого сотворив?"

— "Маму".

А тепер одна по другій з двірських дам почали випитувати: "А хто мене сотворив?"

На нещастє запитала також і та погана двірська дама: "А хто мене сотворив?"

Рудольф застановив ся і не говорив нїчого.

"Но скажи, хто сотворив графиню Нає?" натякнула Єлисавета.

Рудольф, подумавши, сказав: "Я не знаю".

Загальний настрій трохи тим закаламутив ся, але цїкаві двірські дами тим не вдоволили ся і при найблизшій нагоді кілька з них обступило Рудольфа і хотїло довідати ся, чому хлопець показує таке недовірє зглядом графинї Нає.

– Нїчого иншого недовідали ся від хлопця лиш то, що Бог сотворив тільки гарні женщини.

Коли його запевнювали і переконювали, що Бог сотворив всїх людей, звернув ся з запитом до своєї матери і сказав:

— "Скажіть менї мамо, чому то Бог зробив ґрафиню Нає такою негарною коли міг її зробити гарною?"

Злоби, яка появилась на лицях всїх гарних дам, годї описати.

Єлисавета відповіла: "Сего ти сину не розумієш, бо до того ти ще за молодий".

Рудольф обернув ся і спитав: "А тато розуміє?"

— "Правда, тато є цїсар і розуміє все," відповіла одна з двірських дам.

— "Чи тато думає, що ті негарні є від доброго Бога?"

— "Розуміє ся."

—"І любить їх?"

— "Справдї їх любить як і инших."

Рудольф покрутив недовірчиво головою і промовив: "Того не вірю, я у него нїколи негарної жінки не бачив".

При тих словах ситуація ставала ся так неприємною, що дами скоренько розійшли ся а "талановитого" потомка Франца Йосифа відвела його нянька до його покоїв.

Малого Рудольфа як знаємо, виховували головно Єзуїти, котрі старали ся вщеплювати в него передовсїм свої ідеї про Бога і сьвяту Церкву.

Хлопець котрий чув богато слів про Бога, але не бачив някого приміру побожного житя призвичаював ся говорити про побожні річи непринятим у дворі способом.

Тому лучало ся часто, що одні в його висказах добачували велику мудрість, инші знов, великі прояви легкодушности а ще инші висказували побоюване, що з хлопця виросте колись лїберал.

РОЗДЇЛ II.

Демократизм Єлисавети зле приймає ся.

Єлисаветї дуже тяжко прийшлось погодитись з фактом, що одїдичена габсбурґська гордість Рудольфа взяла свій по-

чаток у нещасливім вихованю архикнягинею Софією.

Зібрала тому всї свої сили, щоби вщіпити в свого сина думку, що і низша шляхта, ба навіть і простий нарід є також людьми.

Демократичними думками переняла ся Єлисавета підчас своїх численних подорожий, коли опущена і обдурена самим престолом і його найблизшим окруженєм, шукала потїхи — і найшла її посеред простого народа.

Ту стрінула ся з щирими словами і отвертими серцями, тут видїла житє у самому його жерелї, правдиву любов, радість і жаль, такими якими вони є.

В дворі хто радував ся (з нещастя другого) говорив, що дуже його жалує, а хто другого ненавидїв хвалив ся як його любить. Фарисейство, облуда з усїх сторін, ні одробинки щирости ані сердечного співчутя.

У простих людий цїлком інакше. Позолоченої двірської етикети нема. Золото є золотом а болото є болотом — природа є природою.

Єлисаветї нарід сподобав ся і вона його любила а болїло її, коли кругом себе видїла погорду і насмішки з того, що є просто народне.

В Шенбрунськім замку бавили ся дїти двірської аристократії в весїля.

Єлисавета приглядала ся їм з вікна.

Рудольф був гордостію дня.

Виступив і заявив: "Я буду женихом".

На таку заяву не було нїякого спротиву.

Але саме тепер лучили ся великі трудности. "Кого маю вибрати за молоду?" спитав архикнязь.

"Мене, мене, мене", закликало коло тузин дївчат.

Рудольф роздумував, а відтак з великою повагою і рішучостію сказав: "Не виджу нїякої кромі Гізелї, хтоб мені був рівний через те, що жадна инша не є з королївської крови. А я не можу женити ся з тобою, Гізельо через, то що ти є моєю сестрою".

"То не шкодить", відповіла Гізеля, "преціньто є лиш ігра".

"То не можливе. Я можу бавити ся зі всїми, але не можу з нїякою женити ся".

"Прецїнь се є жарт, возьми лиш собі котру захочеш".

"То не можливе".

І забава не удала ся.

Єлисавету такий прояв хлопячої аристократичної зарозумілости дуже неприятно діткнув.

Не задоволила ся поучуванєм, словами але видумала інакшу лєкцію для синка.

Хлопець мусить прийти в близші зносини з звичайною нешляхотською дитиною, подумала, то певно поможе.

Через те, що у Рудольфа дала ся зауважати любов до цьвітів, Єлисавета дала йому кусник огорода, котрий був вповні його "власностїю", і котрий міг він сам для себе обробляти після своєї вподоби. Придїлила йому до помочи дуже гарного, услужного і чемного хлопця, сина двірського огородника, котрий мав бути учителем і помічником архикнязя.

Сама особисто доглядала, щоби Рудольф поступав з Івасьом як з приятелем а не як з слугою.

Все, що тим осягнула було те, що для бідного Івася настали дуже злі часи. Рудольф розказував а Івасьо мусїв працювати. А коли працював цїлий день, Рудольф прийшов і Івасьову працю нищив кажучи, що недобра.

Одного разу Івасьо посадив певне число рожевих корчів. За пару годин Івасьо знайшов свої корчі повиривані і поскидані на купу. Рудольф дивив ся чи коріне приняло ся — а через те, що не приняло ся, його неумїло посаджено.

А як мати часом прийшла і пригадала, що тут а там міг би бути лїпший порядок, Рудольф тупотїв ногами, так як його отець мав звичай робити, і кричав: "То Івасьо тому винен. Ви не знаєте який я маю з ним клопіт, все робить зле а я мушу по нім направляти".

А Івасьо стояв з боку, гамував слези — мовчав.

То була одна з головних прикмет, питома Рудольфови разом з усїми Габсбургами; всю вину звалювати на другого або на судьбу а нїколи не видїти своєї провини.

Спроба вщіпити трохи демократизму в габсбурґську ду-

шу Рудольфа в спілці з огородом при помочи Івася завела, коли цісарева одного разу знайшла синка в тісній альтанці його огорода схованого з малою княжною Міні.

— "Що тут робите?"

— "Бавимо ся".

— "Де є Івасьо?"

— "Я його післав геть, я його тут всегда не хочу мати".

— "Коли так любиш Міці, чому ти не хотів її за молоду, тоді як ви бавили ся в весіля?"

"Преціньь я з нею не хочу женити ся, я з нею лиш бавлю ся".

— "Я булаб рада як би ти бавив ся з Івасьом".

— "Міці лїпше люблю. Івась не потребує вже навіть сюди приходити".

Так не гарно скінчила ся лєкція з огородом.

Єлисавета у таких почуваннях не виділа перших проявів пізнїйших поступків Рудольфа. Складала вину на дотеперішне вихованє і сподївала ся, що їй ще вдасть ся навернути Рудольфа на бажану дорогу.

Ріжними невдачами, які лучались, не дала ся відстрашити від дальших спроб щодо поправи.

Прийшов час Різдвяних Свят, коли то Єлисавета найшла нову нагоду до ушляхотненя характеру свого сина.

В великій балевій салї цїсарського замку поставлено велике різдвяне деревце, сягаюче аж до високої випуклини в стелї.

Кругом богато увінчаного дерева стояли широкі столи повні дарунків, як убраня, обувя, забавки і т. п. Скликано віденські бідні дїти разом з їх родичами.

Зараз на початку торжества, Рудольф заявив своїй матери, що йому ті дїти "не пахнуть".

Але Єлисавета того не слухала а присилувала його щоби з своїми сестрами, архикнягинями Гізелею і Марією Валєрією роздавали подарунки між згромаджені дїти.

В сусїдній салї находив ся буфет з великим засобом всякого рода закусок, колачів, овочів, цукорків і з теплою чоколядою.

Єлисавета знова пильнувала сего, щоби її дітий обдїлено дарунками на останку.

Рудольф поводив ся при тім дуже вимушено і, не міг укрити в собі свого явного знеохоченя до бідних дітий.

На щастє діти більше інтересували ся колачами як архикнязем і коли почалась роздача дарунків, проявили таку радість а їх веселі голоси і мляскане язиків викликали так веселий настрій, що під тими теплими промінями стопив ся і ледовий опір малого Рудольфа до веселого товариства дітий.

Коли все було як найлїпше настроєне, приступив Рудольф до Єлисавети і запитав, чи міг би одну з тих дівчат взяти собі до дому для забави, бо она дуже йому сподобала ся.

Єлисавета глубоко задумала ся і почала сумнівати ся, чи ії вдасть ся привести хлопця до висшого духовного піднесеня як той, який вона пізнала у його вітця.

З'усилля Єлисавети розбивали ся не лише через одїдиченнй і в перших лїтах розпещений характер Рудольфа, але ще більше через нїкчемність двірських кругів.

"Наша баварська гусочка дістає атаки демократизму, мусимо з неї се скоро вигнати", нарікали двірські дами.

Найбільшою радостию для них було, коли їм лучилась нагода висьміяти рідну матїр перед її сином, коли ходило о її прихильність до простого народа.

Часто проявляючу ся пристрасть Рудольфа до якоїсь дівчини, котраб приналежала до учасниць його забав, находили двірські дами вповнї оправданою. Коли кажуть, який нешляхтич може своїй дитинї постарати ся о песика або коня, чому би його цісарська Високість не міг мати живої дівчини до забави.

А коли зі сторони Єлисавети появились закиди, що Рудольф міг би таку дівчину скривдити, на се дали відповідь:

"Кожда річ є добра або зла для того, хто її робить. Цїсар є як бог: що робить, все є добре. Чоловік може скорше висказати ся зле про бога нїж про цїсаря або його наслїдника. Житє наслїдника є дорозше нїж житє мілїонів звичайних людий. Що є житє такої незамітної дівчини в порівнаню з радостію, яку з тим може мати Його цїсарська Високість!"

Єлисавета, коли увидїла, як слабі є її зусиля супроти Ру-

дольфа, почала думати чи не поведе ся їй з малою архикнягинею Марією Валєрією і чи приміром його сестра незможе виховувати Рудольфа.

Було се підчас віденьскої вистави 1873 року, оден рік по смерти архикнягині Софії, матери цїсаря, що в єгипетській дїльниці вистави находив ся малий арабський хлопець.

Підчас своїх подорожей в Альжирі, Єлисавета полюбила Арабів, а хлопчик, як його на виставі увидїла, дуже її сподобав ся.

По скінченю вистави взяла малого Араба до себе і зробила його товаришем малої архикнягині Марії Валєрії.

Двірські круги дуже обурили ся, коли увидїли принцесу в товаристві дититни-невільника.

Єлисавета, як тільки довідалась про се, взяла Марію Валєрію і малого Араба до знакомого фотографіста і дала обоє дїтий відфотографувати в поставі сидячих попри себе і опертих взаїмно на себе раменами.

Дальше позволила фотографістови, щоби образок вивісив і продав копію до розширеня друком, так що в пару днїв пізнїйше фотографія вже находила ся на торзї.

Двірські круги обурили ся тим найновійшим вчинком гуманности цїсаревої. Сейчас про все донесено цїсареви, котрий обурив ся ще більше і видав розказ, щоби образок сконфіскувати. Поліціянти бігли що сили щоби позабирати всї образки зі складів.

Злі язики рознесли, що арабський хлопець є якимсь овочем тайної любови Єлисавети — через те так довго перебувала в Альжирі, і т. п. В дїйсности хлопець належав до єгипетського кедива Ізмаіла паші, котрий дав хлопця на віденську виставу а пізнїйше дарував цїсаревій.

Тимто двірським скандалом скінчив ся вплив Єлисавети, як матери, на наслїдника трону.

В рік по тім, 21 серпня 1874 року, Рудольф дійшов до шіснайцятого року житя, та після домашних законів габсбурґського дому став повнолїтним.

Наслїдникови трону придїлено власний двір, він став під многими зглядами свобідним, особливо в своїх любощах з ґра-

ґ янками і молоденькими дамами — а мати його по семилїтнім перебуваню на місци віддала ся знова свому давнїйшому подорожованю.

РОЗДЇЛ III.

Відень в ночі.

Два льокаї, котрі мали більше розуму як слави, сидїли в малїй сьвітлицї двірського замку, чекаючи приказу наслїдника трону який разом з двором, дістав і повну свою службу.

Курили новий рід циґарів, вироблених спеціяльно для наслїдника трону. Для Рудольфа були дуже слабі і дитячі, і він роздав їх льокаям.

Перший з льокаїв Вінца в инших обставинах міг би бути знаменитим професором вихованя. Видїв і потрафив осудити всї недостачі в вихованю Рудольфа, коли його товариш Карло, дуже мягкого серця всегда видїв щось доброго у архикнязя і на кожду його слабість мав якусь вимову. Оба були Чехи і стрінемо ся з ними пізнїйше при знаних пражських волокитствах наслїдника трону.

— "Мати хотїла зробити, його поступовим а здаєсь, що ї з'усилле було даремне — а батько хоче мати з него вояка, і заведе ся, думаю, ще більше".

— "Я тому не дивуюсь", відповідає Карло, "що архикнязь виявляє неприхильність до простолюдя. Нїколи нїчого доброго про тих людий не почує. Однак, знаєш, що в дворі щойно барон зачинає рахувати ся чоловіком. А коли хто не є богатий як барон, то в ранзї, хотьби майора, також ще нїчо не значить".

— "Правду кажеш товаришу, крім впливу цїсаря, всьо лиш до того стреміло, аби архикнязь собі нарід знеохотив і від чужив від себе".

— "То є що я кажу".

— "Однак я думаю, що його велике уподобанє в сьпіві і музиці може привести його ще до лїпшого перекона́ня".

"Коли би тільки прийшов між чеський нарід. Одного разу я видів його дуже противлючого ся своїй матері. Місто укараня його, сїла собі цїсарева́ коло фортепяна і грала та співала. А знаєш що стало ся? Як жию, то ще не видів, щоби дитина так скоро змінила ся. Архикнязь насамперед застановив ся і мовчав. Відтак підійшов до матери а коли во́на скінчила грати, обняв її довкола шиї, і з слезами в очах сказав: "Моя вина мамо, прости. Коли ти граєш і співаєш, я всегда переконуюсь що я повинен бути добрим".

— "Я кажу," продовжав дуже заклопотаний Віпца, "що до кождого серця є якийсь ключик, лиш треба уміти його знайти".

— "Але ще одна річ мені у архикнязя незвичайно сподобала ся", продовжав Карло, дуже радований, що його погляди дістають признанє. "Архикнязь є великим приятелем цвітів. Всегда згадую з якою радостию прибіг одного разу до вітця і показував йому китицю лїлїй, котру собі самий назбирав. Коли отець його покарав за се, що лїлїй не повинен був сам зривати, позаяк його льокай бувби йому їх назбирав і що має поваляний черевик — я побачив дуже засмучене лице архикнязя. Певно його то дуже засмутило, що отець не взяв від него китиці, котру так нїжно з слезами в очах гладив".

— "Знаєш, Карле, то мене справді тїшить, що ти говориш. Чоловікови то преціньне є все одно, який буде володар, котрий є призначений володїти над тільки мілїонами піддани́х а також над нашим народом. А поки чоловік любить музику, сьпів і цьвіти, штуку і природу, можна на него надіятись, що не буде злий."

— "Я лиш побоюю ся, що те вояцьке житє, до котрого архикнязя так сказати пруть, ще більше пошкодить його характерови".

— "Справді, справді чомуб не пошкодило. Так гарної будови тїла, таких дражливих нервів, такої чутливої душі..."

— "Минувшої ночи, єслиб я був в силї, бувбим тих (потихо) ослів нагородив поличниками. Кажуть, що дуже їх на-

лякав ся і через те є нині озлоблений. Чому ні. Йому приказано іти до Шенбруну. В ночи, відтак, коли найлїпше спав, вистрілено пять разів з моздїрів. Такий розказ видано навмисне, аби кажуть наслїдник трону привикав до воєнного гамору і присвоїв собі більше холоднокровности. Таку методу..."

В тій хвилї дзвінок сильно задзвонив і обох слуг покликано до Рудольфа.

Було по десятій вечером.

— "Візьміть на себе цивільні убраня і супровожайте мене. Я хотївби видїти, як виглядає Відень в ночи".

Рудольф виспав ся в день а в ночи хотїв надгородити собі за розстроєне котре йому спричинили стрілянєм минувшої ночи.

Слуги найрадше булиби архикнязя намовили аби зістав дома, але про те не було анї гадки. Тому постановили робити що серед лучаючих ся обставин дасть ся зробити найлучшого.

Рудольф був під кождим зглядом до тої нічної прогульки добре приготований. Під носом мав прилїплені вуси, котрі його робили яких пять лїт старшим, а одежу мав зроблену таку, що своєю краскою і простим кроєм цїлком хоронила архикнязя перед пізнанєм, бо в послїдних часах мусїв виходити з дому виключно в тїснім прилягаючім військовім унїформі.

— "Будете мене називати прямо нане бароне, то все", поручав Рудольф. "А я буду кликати Карла пане Вацо а Вінца пане Рандо".

Слуги мали серед тих всїх неприятних почуть бодай одну потїху, а то те, що було би ще гірше, колиб Рудольф взяв собі до товариства яку шляхтянку красуню, а Карло таки видїв у всім перший прояв будучого способу Рудольфа.

— "Як пічне ходити перебраний, пізнає лїпше нарід, залишіть свою шляхотську гордість і все буде добре".

Але Вінца побоював ся єще, що Відень підчас ночи не є найлучшим виховуючим місцем для молодого архикнязя.

Слуги доси напевно не знали, що хоче архикнязь в нічнім Відни видїти, але його нахил до незвичайного житя був їм добре знаний, тому чекали з неспокоєм, як то все скінчить ся.

Коли вийшли з замку, Рудольф сказав: "Тепер запро-

вадьте мене панове там, де думаєте, що я щось цїкавого побачу".

У Вінци зродилась думка ужити сеї нагоди і показати архикнязеви, в якій біді проживають декотрі люди.

— "Цїсарська Високосте"!

Не говоріть цїсарська високосте, говоріть від нинї пане бароне, і не важте ся помилити ся, напоминав Рудольф.

Той висказ Рудольфа збудив ще більше в Вінца шляхотних думок.

— "Чи хотїлиб ви, пане бароне, видїти, як декотрим людям поводить ся?"

Рудольф думав, що слуга "таїнним способом питає, чи не хотївби подивити ся до котрого з домів розпусти."

— "Ви маєте добру гадку, пане Раидо, ходїм там", відповів Рудольф.

Дім, до котрого входили, був страшно нечистий. Сходи вузкі і лиш дуже слабо освітлені.

— "Менї тут робить ся зле", сказав придавленим голосом Рудольф, "може знайдемо щось лїпшого".

— "Ми там довго не задержимо ся", сказав Вінца. Коли ми вже тут, то хоть загляньмо".

Війшли до кімнати, яких десять ліктїв довгої а вісїм широкої. На старих сїнниках лежало тут около трийцятеро людий разом. Половина з них лежала на землї а половина над землею на осібних ліжках. Були тут женщини і мущини, всї разом, образ біди і нечистоти, яку собі може представити той, хто чогось подібного не видїв.

Напроти них вийшов брудний Жид і простацьким голосом каже: "Тут вже нема місця але в другій салї ще кількох змістить ся".

— "Ходїм на двір", сказав архикнязь тримаючи ніс двома пальцями і спльовуючи до хустини, "я тут вдушу ся, де ви мене завели?"

Коли всї три опинились на улицї, Вінца почав говорити і каже: "У Відни є богато людий, котрим не полишає ся на нічлїг більше як пять крейцарів, ті йдуть саме до таких домів. Але з декотрими є ще гірше. Не мають анї крейцара і їх пе-

реслїдує поліція. Такі залазять в ночи до каналів і там перебувають"...

— "Брр, радше про таке мовчіть, менї з того робить ся зле — се є погане як про таке і не думав — ех — тьфу — то є страшне".

— "А тепер підемо до якогось веселого місця, щоби прогнати з голови той замрачений образ," говорив Рудольф.

Тепер треба було звернутись до улиць в сусїдстві костела св. Стефана, де около півночи зачинає ся віденьске нічне житє...

Чим дальше йшли, тим частїйше спотикали ся з особами з півсвіта.

Самітні дамочки або дві і три задержували декотрих прохожих і кликали на відвідини.

Архикнязь ішов в середині і пильно приглядав ся кождому лицю.

Нараз вирнули перед нашими подорожними три красавиці, одна смілїйша від другої і заки хтось міг подумати, станули на дорозї кожда ставши проти одного а середна хопивши Рудольфа за бороду, відізвалась до него словами: — "Но, гарний молодче, шукаєш мене чи яку иншу?"

Оба слуги оборотом руки відтрутили простакуваті дївки і потягнули архикнязя дальше.

— "А то відвага", промовив архикнязь, як опамятав ся "але се є занимаюче".

На улицї, котрою якраз йшли, сьвітили ся перед одним домом дві великі червоні лямпи. Над дверми була напись: "Wiener Leben" (віденське житє).

— "Ходїм там, сказав архикнязь, на улицї, тимчасом маю вже того досить".

Ввійшли у місце, якого Рудольф перед тим ще нїколи не видїв.

Такий ріжноманїтний і оживлений рух в хвилї, коли здавало ся, що цїлий Відень спить твердим сном найбільше його дивував.

— "Щось подібного я хотїв власне бачити," — промовив.

Тут було справдї ріжнораке товариство.

При округлих столах сидїли тут палкі молодики попристарих дармоїдів а майже при кождім сидїла якась напів убрана дївчина.

У сїм місци були всїлякі закутини і ниші заповнені меншими столиками, за котрими показало ся житє ще більше розпусним. Дївчата в безстидних коротеньких спідничках сидїли місто на кріслах на колїнах тих всїляких панів а їх руки — як далеко було їх видко, грались кругом шиї або пояса, або таки в кишенях.

В однім розї салї стояло подіюм а на нїм продукувала ся циганська банда.

Були то чорноволосі веселі товариші, з очима що блискали як огники, нечемно мірили кождого нового прихожого а в дусї відгадували як богато має в кишенї.

Їх диригент властиво не диригував, але стояв очима звернениї до публики а плечами до музикантів і часто сходив в долину поміж столи, не перестаючи взагалї грати і останавляв ся коло декотрих пар, як би хотїв довести їхнї мрії до незвісних сьвітів.

Тілько наші прихожі засїли коло стола, прийшли до них дві дами; одна з них сїла собі на кріслї межи Вінцою а Карлом, а через те, що иншого порожного крісла тут не було, друга сїла без нїяких скрупулів Рудольфови на колїна.

Рудольфові слуги знайшлись в дуже прикрім положенію.

Що почати? Відігнати її? Може буде гнївати ся. Лишити її, хто знає що буде?

Рудольф також знайшов ся в перехреснім огни своїх власних почувань.

Він тужив за якоюсь новою пригодою з молодою дївчиною як губка за водою. До сего часу був завше з принцесною Міцї і та вже була для него буденною.

З другої сторони все що тепер пережив, було таке нове і несподіване, що не чув ся досить сильним, аби перемочи потрясенє свого почутя.

Карло коли увидїв, що Рудольфови виступають на чолї великі краплї поту, не витримав і сказав до дами, котра на колїнах Рудольфа ставала щораз відважнїйшою і більше безсти-

дною: — "Прошу вас, панно, лишіть пана барона, бо він хоче випити каву".

— "Ах, пан барон, то мене тішить, я знова прийду". При тих словах відбігла.

І товаришка, котра сидїла межи Вінцою а Карлом як межи двома ледівцями, також відійшла.

По недовгім часї всї ловцї душ, від тонкого циганьского капельмайстра аж до пузатого наставника кельнерів, знали, що мають в лапцї молодого барона, і що будуть добрі лови.

Підчас питя кави, намагали ся вірні слуги забрати Рудольфа домів.

Той однак всїми силами опирав ся.

— "Ще маю охоту посидїти і подивити ся, що буде дальше", відповів.

Між тим за кулїсами приготовано всї сїти і обговорено, аби "пташок не втїк", доки трохи золотого піря не пустить з себе.

Наймолодшу і найгарнїйшу "принаду" яку можна було на разї знайти, приготовано в особі пятнайцятьлїтної дівчини.

Дістала поручене, що не сміє напрошувати ся, але при найблизшій нагодї, має лиш чемно і наївно спитати, чи сміє присїсти.

Має говорити, що є також баронкою, але бідною, що осиротїла, що сеї ночи перший раз опинила ся в тім товаристві, що того боїть ся, але що не знає иншої ради і т. п.

Щойно Рудольф випив каву, приступив до него кельнер і заговорив значучим в голосї тоном: — "Пан барон певно вже чули, що у нас є найлїпший шампан. В цїлім Відни щось подібного не найдете. Звольте замовити, пане бароне?"

І не чекаючи на відповідь, відїйшов по шампан.

Ледви Рудольф міг того надїяти ся а вже стояло при столї троє ведерець з ледом а в них по фляшцї шампана.

Здогад, який вироблено собі про наших прибувших, був в коротцї такий: барон має гроші, є молодий, хоче трохи ужити собі. Ті другі два се якісь його знакомі котрі йому товаришать і хочуть його коштом поживити ся. Они трохи дивачні, можливо, що лиш про око, будуть барона здержувати.

Мусить ся на них уважати. Найлїпше булоб, коли би всї якнайскорше попили ся, а відтак перестали думати — про кишеню вже якось подумаємо. Треба-б лиш довідатись, як заборгато має барон готівки, а єсли не має досить, то чи є він дїйсним бароном та чи би його батько за него заплатив.

Рудольф цїнив гроші так як сміте на улицї. Не ходило йому про те кілько стратить, але як богато ужиє.

До шампана принесено ще закуски а Рудольф припрошував пана Ранду і пана Вацу, аби не надумували ся, але зробили собі раз добрий день, чи властиво добру ніч.

І лише перші чарки зрадливого вина опинились в жилах наших посїтителїв нічного Відня, почав витворювати ся веселїйший настрій.

Пан Ваца з добродушним виразом каже: — "Прецїнь ми лиш раз жиємо на свїтї, чомуб собі не позволити".

На то пан Ранда з страшенно поважним виразом лиця і показуючи пальцем правої руки по менторськи договорює: — "Звичай є зелїзна сорочка а до чого чоловік з молоду навикне, того і на старість не покине".

Рудольф певно ту бесїду почув, бо обернув ся до обох, кажучи: — "Я був би нїколи не сказав, що женщина так скора до несподїванки".

Ледви се сказав, а вже стояла коло него хороша, молоденька дївчина, около пятнайцятьлїтна і з невинним виразом лиця сказала до него:

— "Пане бароне, позволите на хвильку присїсти?"

Всї три здивовано поглянули на себе, зацїкавились молодим і очевидно невинним виразом питаючої.

Перше, нїм Рудольф міг відповісти, дївчина сїла і почала свобідну розмову.

Оба слуги зі здивованєм ще були не опамятали ся, коли до одного з них приступив елеґантний пан, певно властитель нічної місцевости і відкликав його на бік.

Ледви тільки Ранда відійшов, сїла сейчас на опорожнене ним крісло дївчина, незвичайно повабна.

Її очи були неначе два сильні магнети. На кого ними вдивила ся, тому ставали зірки перед очима а в серединї відчував,

якби його серце відривало ся зі свого сталого місця під ребрами, виходило помало з тїла і підносило ся до тих двох маґнетів, дотикало ся уст, клонило ся до середини піднесених грудий і спадало аж до лона мов корабель, що вїздить до пристани.

Вацови здавало ся, якби стратив ґрунт під ногами. Хвилями не знав, чи сидить, чи лежить, чи взносить ся в гору, чи падає.

Столи і особи, котрі перше видїв виразно, ставали щораз невиразнїйші, аж здавало ся йому, що цїла місцевість є заклятою карузелею. Все якось дивно кругом него порушало ся, а музика циганів звучала як відгомін з иншого світа.

А коли злобна дївчина заплела свою ногу десь там за його, і положила руку на його колїна і понурила свої чорні маґнетові очи в його — наш милий Ваца стратив цїлком свою звичайну свідомість і йому здавалось, що його вхопив якийсь демон і летїв з ним та летїв — не знаючи де.

Від Ранди тимчасом дуже осторожно вивіданось, хто, що і ким є пан барон та як тяжку має кишеню.

Вінца, хоть трохи підпитий, мав ще досить контролї над своєю волею і незвичайно було тяжко щось дїйсного з него витягнути.

Тому, що одна брехня звичайно потребує десять инших брехонь на своє оправдане, замотував ся Вінца чим раз дальше тим сконстернованїй у нові а нові брехні, а тому, що не привик був брехати, його розпука зростала мов хмара перед бурею — що хитрі вивідувачі не могли не зауважати.

Вивідувачі почали помалу догадуватись, що мають в руках якихсь дуже вирафінованих міжнародних ошуканців, котрі якраз тому що є такі хитрі, потрафлять удавати, що є дурними і неопитними людьми а мають множество гроша та бажають забавити ся. Але їх власний намір може бути цїлком инший, а то вивідати ся де і в кого вдалоб ся спритним дотиком пятьох пальців добути більшу суму і дальше безжурно жити.

Ранді як зауважив, що їх підозрівають, почало бути неприятно і його одинокою думкою було, як видістати ся з тої елеґантної спелюнки на двір.

— "Я не обовязан давати вам нїяких інформацій. Ми заплатимо і підем".

— "Ох, ох," закликав головний "вивідувач", "ви тут можете забавляти ся до сподоби, лиш як маєте гроші".

— "Нї, нї, ми підемо".

— "О се, виглядало би якби ви чогось бояли ся, і через що звернулибисьте на себе підозрінє".

— "Я вам тільки кажу, що пан барон є дуже впливовою особою і що якебудь здержуванє його моглоб бути для вас дуже неприємним".

— "О, о, ми се знаємо, що се є звичайне грожене, коли хто опинить ся в прикрім положеню. Пан барон певно не буде бажати собі, щоби його імя і відвідини у нас стали знаними у Відни".

— "Се навіть не стане ся", запротестував зі зденервованєм Ранда.

— "Однак то моглоб стати ся, колиб ви так скоро хотїли забрати ся. Посидьте собі а — ваші гроші будуть нам милїші, нїж ваші імена. Радимо вам, щобисьте радше заплатили нам якоюсь більшою банківкою, з котрої ми моглиб вам видати дрібними.

А як побачимо, що маєте гроші і хочете забавляти ся, неповіннісьте журити ся, що імя пана барона зрадить ся. Однак коли би ви сейчас відійшли, вас міг би затримати який детектив і з того був би скандал. Виберіть собі то, що для вас приятнїйше".

Ранда видїв, що є зле. Архикнязя зрадити не може, бо був би дуже великий скандал.

Найменьший страх був справдї про гроші. Їх мав архикнязь як сьмітя. Але як їх пустити а не впити ся та не сплямити ся? А так лиш гроші викинути і нїчого за них не ужити, то йому також не сподобало гя.

Пішов тому порадити ся з Вацою і архикнязем, що малоб ся дальше робити, і котре зло вибрати, аби їм найменше пошкодило.

Счудованє яке огорнуло Ранду при його поворотї, вивело його на хвилю з рівноваги.

Його товариш Ваца змінив ся до непізнаня. Міцний шампан і магнетові очи дівчини змінили його і зробили цілковитим дураком.

Лепетав як мала дитина. Дівчина тримала його за карк і сиділа почасти на кріслї а почасти на його колінах.

Він обіймив її кругом пояса і нічого не чув і не видів крім неї.

Архикнязь будучи більше призвичаєним до шампана упив ся скорше пристрастею ніж вином. Дівку обіймав, гладив і змавляв ся з нею, що візьме її з собою домів.

Межи тими двома парами стояв циганський примас з своєю скрипкою і вигравав з цілої сили якусь циганську мельодію.

Рандови видавало ся, що всї присутні бавили ся лиш оглядань тих двох пар.

— Що робите?

— "Пане Вацо," відозвав ся Ранда до свого товариша.

Той як би цілком нічого не чув.

— "Карле", повторив знова товариш нахилившись до його уха.

Тепер Ваца опамятав ся і обернувшись до Ранди дуже солодким голосом сказав: — "Не злость ся Вінцку і цілком не нарікай на мене. Напий ся"...

Ранда побачив сейчас, що йому Карло богато не порадить. Звернув ся тодї до архикнязя.

Лиш тільки Ранда промовив до нана барона, той сказав:

— "Послухайте пане Рандо, сю панну хотїв би я взяти до дому, щоби менї не було скучно".

— "Мене би то дуже втїшило, пане бароне, коли би ми вже скоро забрались домів", відповів Ранда.

— Закличте повіз то і поїдемо.

— "А що ви, пане Вацо, звернув ся Вінца до Карла, не маєте еще охоти іти домів?"

— "Я, я,... я би йшов, але" — притім опер очи на дівчину, котра щораз то тїснїйше до него тулилась.

— "Всї до одного повозу не змістимо ся, будемо через те мусїли полишити панну тут."

По довгих сварках, тяганях, плаченю і даваню на могорич — винесло се около двіста золотих — Рудольф всїв з дамою до повозу а попри них сїли Вінца і Карло.

За ними їхала таїком друга коляса, вислана властителем забавового місця на вивідини, де завезуть дївчину.

Коли другого дня дївчині під запорукою дальшої опіки і піддержки наказано, щоби не зрадила де була і з ким — знали вже по всїх більших кавирнях і забавових місцях, хто своєю візитою обдарив сю а сю місцевість, як там бавив ся і як вдоволений був накиненим товарем — все в цїли реклями, щоби се місце стало ся популярнїйшим і пошукуваним.

РОЗДІЛ IV.

Наука і здібности наслїдника престола Рудольфа.

Кождий, хто родив ся в Австрії або в Нїмеччині, добре знає, що в тих краях нема більше поважаної особи як цїсар а більше ученого і опитного сина як наслїдник престола.

Що вони ледви за цїле житє навчать ся, того докаже наслїдник престола оборотом руки а ученість найстарших віком професорів цїлої держави носить він у мізиннім пальци лївої руки.

Так було і з наслїдником престола Рудольфом — після сьвідоцтва двірських бесїдників і державних хронїкарів.

До кождого знаня і до кождої умілости, котрих архикнязь мав навчити ся, вибирано найславнїйшого магістра — професора. А всї іспити, що по скінченю поодиноких студіованих предметів, відбували ся торжественно і славно, в присутности вибраних гостий, випали так красно, що дурним в очах лиш іскрило ся, а мудрі — яких богато там не було — відходили задумані.

Коли приміром, професор Грайсдорфен дав архикнязеви питанє з віддїлу фільозофії, той усьміхнув ся і мовчав.

Пан професор був на все приготований і кивнув значучо головою і сказав: — "З звичайної зморщки, яка видніє на лиці вашого Величества, є наглядно ясним, що мене досконало зрозумів а не лише то, але і відповів способом, котрий перевисшає всякий рід иншої відповіди своєю певностию і значучостию".

Наслідника престола Рудольфа учили не тільки всякого знаня але також і красних штук.

Передовсім в малярстві наслідник престола перевисшав свого учителя Роскопфа.

Одного разу намалював околицю, котра викликала сенсацію в цілім крузї двірських обожателїв.

Принцезна запевнювала, що краєвид є взятий з Тироля. Генералмайор граф Гондрекорт мав навіть доказувати, що околиця є взята з Італії.

Знова архикнягиня Амалія була переконана, що в краєвиді пізнає околицю коло Лїнца.

Однак Рудольф приголосив при кінци, що нїякого краєвида при мальованю на гадці не мав, але взяв за взір сїльський віз наладований сіном. Але найбільше похвальних пісень сьпівав про архикнязя учитель танців Рааб, которому в противенстві до других учителїв і найбільші критики признавали рацію.

Кажуть, що архикнязь танцював вальца з такою завзятостию і з такою загорілостию, що дївчата, котрі мали нагоду танцювати з архикнязем, вертали з колеса цілком ошоломлені і через се не могли добу держатись на ногах, так з ними все крутило ся і якби було можна, булиб танцювали з архикнязем аж до смерти — так умів танцювати.

Також учитель плавби Югль не дав собі заперечити, що архикнязь не є найелєгантнїйшим і найвідважнїйшим пливаком в цілій австро-угорській державі. Наознак і на животї, під водою і наверха архикнязь потрафив завсїгди добре плавати після сьвідоцтва усїх, котрі про те чули і тому вірили.

Найбільше славив ся архикнязь своїм пливацьким знанєм, коли ходило о виратуванє якої потапаючої гарної панночки.

Знаною є історійка, як одного разу принцезна Віта уми-

сно впала до води, з надією, що архикнязь, котрий мав переходити, скочить за нею до ставу і буде її ратувати.

Було то в тихім замковім парку в Люксембургу.

На широкім просторі не видко було живої душі, коли архикнязь переходив около третої години пополудни коло ставу.

Сад був повен одурячого запаху, з дерева на дерево перелїтали граючись сьпіваючі пташки а в прозорій воді плавали, підскакували і терли ся одна об другу риби, як би радували ся з житя довкола.

Сонце обняло цїлу поверхню води і роспускало по ній свої срібні та золоті лучі.

Нараз загомонів проникаючий крик дівчини а зараз за ним сильний плюскит у воді, почім вода розступила ся на всі сторони і почали творитись на нїй великі колеса від місця звідки було чути крик.

Архикнязь, зробив кілька поспішних кроків в напрямі того місця а перед його очима з'явив ся образ, котрий наповнив його страхом а рівнож і радістю.

Тут саме топила ся дівчина — а була гарна.

Скинути сурдут і скочити до води було дїлом трох секунд.

Перші трудности з'явились тоді, коли витягнув дівчину на берег.

Воскресити її було архикнязеви так легко, як і дістати з води, бо не була у воді довго і була повна сьвідомости.

Трудність була лиш в тім, що красна дівчина перемокла аж до сорочки, та що на нїякім дереві нова одіж не висїла.

Лишити дівчину саму, а до того ще і перемоклу, то також не добре — думав Рудольф.

Тут саме туга і звісна пристрасть архикнязя загородили всї дороги до иншої можливости так, що лишилась одна розвязка: занести дівчину дальше в густі корчі на малий зелений муравник і там якось з нею собі порадити.

Рудольф до сего часу знав принцезну Віту лиш поверховно і в такім саме стані як тепер цїлком її не пізнав.

— "Треба буде скинути одежу, висушити як найскорше, а за той час прикрию вас своїм сурдутом", говорив Рудольф.

Про таку можливость дівчина цілком не думала але в присутности "обожаного" мущини було її все одно, що робить, лиш, щоби не відходив.

— "Я є принцезна Віта — пробуваю у Відни лиш короткий час — маю тут лише дальших кревних — ах, я побоюю ся, що зі мною стане ся — мене будуть картати, що я була так неосторожна"...

Архикнязь зараз пригадав собі лице принцезни, котру йому представлено підчас одного двірського принятя.

Пригадав собі також, як тоді очами мірив лінії її прилягаючої суконки і як прийшов до властивого заключеня, що з тою панною булоб варто забавити ся.

— "Не робіть собі з того нїчо, дорога принцезно", потїшав її Рудольф. Нема иншої ради. Що стало ся то стало ся, а на разї мусимо дбати про найважнїйше і журити ся якнайменше".

При тих словах розшинав блюзку дівчини зі спокоєм різника, котрий звик робити коло теплого паруючого мяса, немовби краяв хлїб.

Принцезна дрожала як студенець на мисцї зі страху і рівночасно з якоюсь грішною приятною тугою очікувала, як то все скінчить ся.

— "Се є неприємне, але що робити — муситe простити, принцезно — я не знаю иншої ради" — оправдував ся архикнязь, стягаючи постепенно кусник убраня за кусником, та добираючись вкінци до гарно гафтованої сорочки.

Рудольф був ше такий чемний, що по стягненю остатного мокрого кусника біля добув свою хустину і почав натирати біле дрожаче тїло аби скорше висхло та загріло ся — в якій то задачі помагало йому богато сонечко, котре сміяло ся до принцезни в повним розмірі свого колеса так, що вона мусїла закрити свої очи.

Се булоб може стидно, але принцеси серед деяких обставин мають менше стиду чим комарі сала.

Відтак сурдутом, котрий скинув коло берега перед скоченем до води, прикрив висушене тїло принцезни.

За той час і він почав відчувати холод від мокрого шматя і мусів стягати свою одежу, викручувати і сушити.

Одежу принцезни і свою порозвішував кругом на корчах так, що представляла романтичну заслону, яка пригадувала архикнязеви і принцезнїй правдивий егзотичний (теплокраєвий) вигляд, якого не тільки у своїм житю не бачили і не знали, але і не відчували.

Не можна було вимагати від Рудольфа, щоби в своїм природнім вигляді стояв при накритій дівчині і наражав себе на можливе перестуджене.

Відважив ся про те, по доконаню передохоронного вчинку просити принцезну, щобу вибачила, коли також і він закрие свою наготу хоть до того часу, нім висохне їх порозвішувана одіж.

Але заки принцезна опамятала ся, щоби дати йому відповідь, кругом них повстав великий гамір. Було чути голоси і наближаючі ся кроки.

— "Осьтут, осьтут", закликав сильний мужеський голос в корчах за таємничими заслонами.

Небавком по тім розляг ся по обширнім парку проникаючий свист, відтак дудненє землї під скорим бігом кінських копит — і цїлком несподївано гущавину обступила узброєна варта і замкова служба.

Принцезна майже умирала зі страху.

Рудольф цїлий здеревівши, зразу не знав, що почати, однак небаром опамятав ся і хотів скоро натягнути штани, взяти на себе сурдут, і подивитись що діє ся.

Але не успів ще порушити ся, як з корчів відізвав ся острий розказ: — "Не рушатись, бо стріляємо".

Небаром по тім слїдував ще острійший приказ:

"Руки в гору, кождий хто тут є нехай не рухає ся".

Двоє наших голих, сидячих попри себе — дівчина дрожача зі страху на цїлім тїлї, а Рудольф почервонїючи від злости— тримали руки в гору.

Міжтим з далека надходила сторожа з вимірениими на них карабінами.

Як тільки увидїли Рудольфа з його жертвою з віддаленя

пять кроків, сторожі поспускали карабіни як пес спускає хвіст по вибитю і — оден по другім повиносили ся.

Тогож самого дня прибув до замку посол із тайного поліційного уряду у Відни — зі звісткою, що на наслїдника престола приготовляє ся атентат.

Сейчас почали шукати за наслїдником престола.

Насамперед покликано його особистого адютанта з запитом, чому не супроджав архикнязя, сей сказав: — "Архикнязь собі того не бажав і, я думав, що в парку архикнязеви не грозить нїяка небезпека".

Зараз по тім вислано кількох сторожів з адютантом, щоби осторожно переглянули парк і переконали ся, де знаходить ся архикнязь і чи нема нїгде якої підозрілої особи.

Оден по другім вертали з такою вісткою, що архикнязя десь нїгде не видко.

Страх зростав кождої мінути а коли послїдний сторож прибіг задиханий і сказав що в гущавині близько води побачив що щось підозріле рухає ся, зроблено алярм, якого вислїд вже знаємо.

Лиця всіх люксембурських дворян були того дня дуже погано скривлені.

То, що на них було видко, не було нї сьміхом нї плачем.

Затаїти те все не вдало ся.

Архикнязь ще того самого вечера виїхав з Люксембурґа, а принцезну Віту взяв тимчасом з собою.

Певно не знаємо, чи скандалик дійшов аж до уший цїсаря, але кажуть, що нагле перенесене наслїдника престола до Праги, було наслїдком тої події.

РОЗДІЛ V.

В Празї.

Дїяло ся се у ставовськім театрі.

Що тоді грало ся, про се вже не памятає ся. Полишилося в памяти лиш те, що славна артистка, котра мала грати головну ролю, не прийшла.

Се спричинило невдоволенє.

Добірна публика чекала з напруженєм виступу артистки, котра мала богато обожателїв межи військовими кавалєрами та шляхтою.

Приготовано вже кілька великих китиць, які находили ся під охороною слуг в сусїдних кімнатах на кождий випадок, колиб пани приходили по них, аби їх будьто з візитівкою післати на сцену, будьто особисто віддати в гардеробі обожаній танцюристцї або співачцї.

Межи суперниками, котрі чекали на те до котрого з них геройка найпривітнїйше усьміхне ся, відбув ся вже завзятий поєдинок, однак лиш очима.

Вже лише пятнайцять мінут бракувало до хвилї, коли артистка мала виступити — але очікуване на її повіз показало ся даремне.

На дворі перед входом до задної части будинку, де був призначений вхід для акторів, стояло кількох панів, нетерпеливо очікуючих приїзду акторки.

Видїти початок гри не було для них так важним, як побачити ніжку артистки, коли виступає з повоза, і помочи її висїсти. Через те они тут і стояли.

Дуже занепокоєний тим, щоби йому представленє не дописало, вибіг завідатель на двір і попросив одного з панів, чи не міг би заїхати до дому акторки і прискорити її прибутє.

До того геройського дїла не треба було припрошувати.

Трох з них були зараз готовими і хотячи скочити всї наразъ до повоза сильно зударились головами оден об другого. Тої ситуації ужив четвертий пан і нїм перші три найшли місце, де голова найбільше боліла, той був вже в повозї і чвалом віздив до помешканя очікуваної дами.

Перед домом стояв двірський повіз з оден слуга коло брами з іронїчним моргненєм ока повідомлив згаданого пана, що артистка має незвичайні відвідини.

Молодий кавалєр, не звертаючи великої уваги на слова слуги, кількома скорими кроками опинив ся на першім поверсї, коло дверий сьпівачки.

Задзвонив а в дверях появила ся служниця.

— "Ласкава пані нагло захорувала і якраз тепер є у неї доктор. Прошу вас, простіть її бо нема иншої ради", сказала жвава служниця, почувши за чим прибув задиханий і спочений посланець.

— "Чи міг би м піти подивитись на ласкаву панну?" напрошував ся натрутний гість.

— "Се не можливе, панна потребує повного спокою а пан доктор страшно заказував якібудь відвідини, доки трохи не прийде до себе".

Охочому кавалерови здавало ся, що його ніс продовжує ся а серце падає долів аж до чобіт — так був поражений і задуманий.

Завідатель театру також не дуже утїшив ся наспівшою вісткою.

Ролю, яку мала грати улюблена акторка чимскорше взяла друга — розуміє ся, по відповіднім оправданю перед публикою.

Представлене, скорочено і вигладжено так, щоби оминути тяжші місця у грі.

Рішено, що лучше грати, бодай з трудностями і скороченнями, ніж розпустити публику і вертати її вступне.

Вістка про слабість славної артистки вразила панів і кавалерів, як грім в стирту соломи, а хто лиш мав яку китицю біг з нею до помешканя артистки аби її віддати з візитівкою як не особисто, то хоть через котрусь зі служниць.

Нещасний, що приніс вістку про недугу артистки, зі злоби чи з горя не сказав подробиць що до недуги театральної звізди і лишив подіям вільний хід.

Около сім панів, між ними три офіцири від трийцять шестого полка піхоти, приготовлялись якраз віддати свої подарки, як несподівано з дверий вийшов — сам наслїдник престола Рудольф.

Офіцири засалютовали а другі, котрі Рудольфа доси особисто не знали, питали: — "То панна має військового лїкаря — і то такого молодого?

Офіцири бухнули сміхом і почали відходити. За ними вівійшли і другі.

Всї вони пішли до винярнї на Малій сторонї і там договорено все, що котрий думав чи тільки догадував ся.

Від того часу називали архикнязя, в його неприсутности, паном доктором.

Коли тільки задержав ся повіз архикнязя коло мешканя якої артистки, сьпівачки або иншої приманчивої дами, можна було почути замітку: "пан" доктор оглядає пульс тої а тої..."

Архикнязеви в Празї незвичайно подобало ся. З кождим днем ставав більше демократичним.

Коли хто був добрим товаришем і признав ся до волокицтва і до дївкарства той легко позискував серце архикнязя. Цїлком нїчо не шкодило, чи був Чех чи Нїмець, шляхтич чи нешляхтич.

І так Рудольф ставав ся в певних кругах дуже любленим.

З найблизшими особами зі свого окруженя жив вповнї в товариских відносинах.

Перед архикнязем не було се тайною, як йому дістав ся титул доктора. В найдовірнїйших товариських кругах Рудольф не був нїчим иншим, як тільки доктором.

Так і Ранда і Ваца, як коли товаришили архикнязеви, коли ходив перебраний, не кликали вже пане бароне, але пане докторе.

Причиною було також те, що титул доктора є між Чехами більше популярний як титул барона.

Небаром загально стало звісним, що архикнязеви нїчим так не можна приподобати ся як тим, що пішлеть ся йому яко гось пацієнта.

Не тривало довго, а всї артистки, котрих краса перевисшала їх чесноту, були на лїченю у молодого доктора.

Вкінци і доктори довідали ся про нового конкурента, але були спокійні, бо його практика обмежала ся лиш на пацієнтах, котрі беруть гонорар, місто того, щоб мали платити за доглянє.

З вдячности декотрі молодші з них умовили ся, щоби своему титулярному товаришеви післати також колись якогось пацієнта.

У тім часї прибула до Праги з провінції дуже гарна дівчинка.

Шукала доктора.

Була здорова але мала одну причину, котра робила її дуже нещасливою.

Була як не своя. Відчувала, якби мала в невдовгім часї роздвоїти ся на два єства. Шукала помочи — бо як самітна дівчина з висшого стану бояла ся сорому.

Мати її не поучила своєї дорастаючої донечки про нїчо потрібного в житю, а товаришки її казали, що то дуже приємно забавляти ся з молодими панами — а одного разу стало ся так, що один з нею на самотї забавляв ся і то мало такі дивні наслїдки, які привели її аж до Праги, до молодого доктора, про котрого знало ся, що він уміє помоготи в таких клопотах.

Молодий доктор, котрий сам був великим половим пристрасником і тільки для сего вибрав собі спеціяльність у всїляких женських і мужеських недугах, був якраз в недобрім гуморі коли дівчина до него прийшла.

Стратив ніч перед тим в товаристві архикнязя і присягав ся йому, що дуже скоро пішле йому якогось пацієнта.

Коли йому дівчина з великим стидом і при помочи ріжних запитів все розповіла, що з нею стало ся і що її чекає, доктор сказав їй: — "Мила панно, випадок є дуже поважний тому, що се перший раз і ви ще без досьвіду. То забере яких чотирнайцять днїв або й три тижні. Але я маю тут колеґу з Парижа, котрий має богато практики, то йдіть таки до него за порадою. Я з ним порозумію ся і можливо, що то так довго не потреває. Платити йому не потребуєте, я се переберу на свій рахунок".

Дівчині полекшало на серцю, що дістала ся до таких добрих рук.

Тимчасом доктор поінформував Рудольфа, що межи другою а третою годиною пополудни прийде до готелю "У Баварського короля" пацієнтка, котра буде питати за пятим числом дверий. Нехай має тоді все приготоване.

Потім дівчині наказав, щоби другого дня пополудни прийшла знова до него.

Здоровий неміщанський вигляд дівчини, її повні червоні лиця, повні груди, її прижмурені очи і стидливі уста — все се робило глубоке враженє на Рудольфа, так глубоке, що відчував то не тільки в серцю, але аж глубоко в долині — в пальци правої ноги.

Аби заощадити дівчині труду в оповіданю про случай, сказав: "Я вже знаю про все. Лиш розберіть ся цїлком і положіть ся на диван, я вас огляну і як буде можливо, то зараз зроблю першу операцію".

Дівчина справді стидала ся, бояла ся, дрожала, але пізнїйше подумала, що нема иншої ради, та почала відкладати убранє, котре перешкаджало в операції.

Коли клалась на диван питала зі страхом: "Чи то буде сильно болїти, пане докторе?"

— "Нї тільки як тодї, коли вам то стало ся".

Дівчина почервонїла а по малій хвильці знова набрала смілости: — "Чи будете давати менї на сон, пане докторе"?

— "Цїлком нї. Тут маю шкляночку солодкого вина, в котрім знаходить ся трохи примішки на успокоєне крови, те насамперед випийте".

Дівчина випивши то, попала в глубокий сон.

Коли пробудила ся Рудольф сказав: — "А болїло вас то?"

Протираючи собі очи, ще напів одурманена відповіла:

— "Я мала дуже дивний сон — вже по операції? Чи шойно будете починати, пане докторе?"

— "Все є на добрій дорозї, сказав Рудольф, решту вам скаже доктор, котрий вас до мене післав. Сли буде потрібно то я охочий і дальше вам помогати... Маєте досить гроший?"

Дівчина думала, що пан доктор хоче від неї платнї і сягнула по гроші.

— "Нї, нї, я сего не думаю", перечив Рудольф. "Я не жадаю анї крейцара від вас, але противно мігби вам помочи, якби ви немали. Як буде вам бракувати, зверніть ся до мене через вашого пана доктора а я вам поможу".

Дівчина дуже здивувала ся добротою пана доктора і при відходї хотїла поцїлувати його в руку, але він сказав: — То не потрібне. Лїпше я вас поцїлую в лице", і з тим її випустив.

РОЗДІЛ VI.

Тайна в монастирі.

Архикнязь Рудольф аванзував в своїй військовій карієрі в Празі дуже скоро.

Дня 23 червня 1878 р. дістав розказ перейти до трийцять шестого полку піхоти, котрий мав свій ґарнізон в Празі.

Почав як оберляйтнант а 19 серпня 1879 р. вже перебрав команду цілого полка.

Безпосередно по тім слїдуючого року у вересню зістав ґенералмайором а відтак контрамірал ом

Вже 6 цьвітня 1881 року став комендантом цілої вісїмнайцятої бриґади піхоти в Празі.

Инші офіцири, хотяй належали до найздібнїйших і найбистрійших голов в державі, не досягнули подібного піднесеня скорше як по трийцятьпять і сороклїтній службі.

Правда, що Рудольф того піднесеня, котре в демократичних краях осягають лише люди найвідповіднїйші, не осягнув своєю незвичайною второпностию, але тому, що був Габсбурґом а до того і наслїдником престола.

Його здібність до танців і "докторованя" не мала при тім найменшого значіня, радше уважала би ся шкідливою, єслиб взагалї було можливе, аби щось, крім смерти, перешкаджало такому смертельникови з цїсарської колиски стати найвпливовійшою, особою в цілім краю і найсильнїйшою а також найвідповіднїйшою до рішаня про майно і житє мілїонів підданих.

Особи, котрі інтересували ся в Празї архикнязем, можнаб поділити на три ґуртки.

Одні його обожали. — Як вступить на трон, говорили, то буде царство небесне — бодай на взір магометанський...

Буде більше свободи і забав; кождий буде міг жити після свого бажаня і жадна дівчина не зістане цілком самітною і забутою.

Ті, що будуть гарні, заберуть собі пани — а відтак прийде черга і на тих менше притяючих.

Другий гурток складав ся з тих, котрі з него посьміхали ся. Не любили архикнязя однак не гнівались на него, але мали дику утіху з кождої комедії, яку архикнязь своїми незвичайними забаганками викликував.

Ті люди знали майже кождого дня, де Рудольф знаходить ся і що робить.

Як лиш повіз архикнязя затримав ся коло котрого дому, зараз появив ся тут один з них і невинним випитуваием викликував в крузї стоячих сальви сьміху — доки поліціянти не заборонили сего.

До третої групи належали самі приятелї архикнязя.

До них належав і кардинал Шварценберґ.

Офіціяльно верховного пастиря чеського королівства се зовсім не гнівало, що архикнязь так охочо "докторував". Бож преціньзнав, що подібні слабі сторони не були чужі й самому папі.

Також не робив собі нїчого з того, як і де цісарський принц переводив ночи — але непокоїло його лише те, що архикнязь давав другим офіцерам поганий примір тим, що не ходив до костела. Тому коли цїсар довідав ся про те, він без огородки дав Рудольфови до зрозуміня, що до костела і до сповіди ходити мусить ся, щоби дати людям добрий примір побожности.

Ходженем до костела виробив собі Рудольф у сьвящеників добре око, хотяй лиш хвилево.

Рудольф вскорі пізнав, що і межи сьвященниками є пастирі, котрі своє сьвященство так цїнять, як він своє жовнїрство а цїсар своє цїсарське достоїнство.

Довідав ся, що в нїякім нічнім кабінетї нема гірших роспустників від декотрих одиниць в монастирі.

Дальше довідав ся, що анї женські монастирі не є так неприступні, як поверховно здає ся і що є стежки і способи, при

помочи яких і найбільше вирафінований вибагливець може знайти вдоволене.

Те все виявляло ся так скоро, що Рудольф вкінци залишив "докторованє" а пожертвував себе "сповіданю" монахинь в монастирях.

Першу заохоту до того нового покликаня дістав Рудольф підчас довірочної розмови з одним дуже гарним священиком.

Познакомились підчас великого бенкету в монастирі в Емавзах. І коли їм старе мельницьке вино розігріло кров і оживило мозгові комірки, почали оповідати про свої особисті пригоди.

Рудольф думав, що вже осягнув всї мудрощі і з властивим гумором оповідав, як переводив "докторську практику" на незвісній дівчині з провінції.

— "То все нїчим", говорив розохочений духовник.

— "Хто хоче справдї щось пікантного довідати ся і спробувати, той мусить стати сповідником. Тут отвирають ся мущинї найтайнїйші кутки женського серця і з сьвятою повагою можна тут випитувати про найделікатнїйші події в житю женщин — і они все вірно скажуть".

— "Всї покуси, всї слабі сторінки, всї скриті бажаня нещасливо замужних пань або зведених дівчат або дівчат, в котрих женський пол щойно починає пробуджати ся — про те все нїхто инший не має нагоди так довідати ся, як сповідник."

— "А коли знаємо де серна є ранена, де знаходить ся рана, за яким сернюком найбільше тужить — чи тут тяжко наставити сїть або вистрілити кулю або зловити в руки — що?" — побідоносно закінчив духовник і тряснув пальцем на знак потвердженя, що те все так буває і що бути сповідником є найбільшою розкошию для мущини.

— "А — ерго — кажу, бути сповідником в женськім монастирі, то вже верх, то вже дальше не йде, кому того не вистарчить, той вже не є чоловік. анї силач, той мусить бути з иншого сьвіта"...

Струя бесїди плила з уст духовника як вода з великого збірника а Рудольф перекладаючи ліву ногу на праву то зно-

за праву на лїву, і знова навідворот курив аж мало йому іскри з уст не сипали ся і пив як на заклад.

То все було лиш ознакою, як його зависть росла в той час, коли сповідник вихваляв своє знане.

Духовник не був без того, аби поучити Рудольфа про деякі формальности а до того виповичив йому свою реверенду, нїм той постарає ся о власну.

Вінца, вірний слуга Рудольфа ніколи в житю не був більше здивований, як того вечера, коли його пан приказав йому, аби він казав ушити повну священичу і монашу одежу.

Того дня сидїли з Карлом і застановляли ся, що се має означати.

— "То бувби великий удар для Його Величества цїсаря, колиб наслїдник престола рішив зречи ся престола та вступити до монастиря", говорив з застановленєм Карло.

— "Я є непріятелем монастиря, але колиб то мало означати поправу морального житя архикнязя, то я тим тїшив-би ся"...

— "Вір менї Карле", додав — і слези показали ся в його очах — "те, що минувшими часами з архикнязем дїяло ся, є справдї противне Богу і людям".

— "Як ті люди можуть поважати цїсарський дім, коли такі річи дїють ся підчас білого дня а вже і візники та цїла послуга над тим застановляєть ся".

Ті значучі слова упали на серце Карла як тяжкі камені.

— "Ніхто з нас не є непомильний", відповів вкінци. "А коли би котрий з нас був вихований в такій розкоші і таким способом і був в можности від дитиньства робити то, що йому подобає ся, хто знає, якими булиб і ми".

— "Я то все признаю", додав Вінца. "А зрештою признаю і то що — як декотрі кажуть — злий наклін одїдичуєть ся".

— "Але довірочно говорячи, що думаєш, Карле, що стане ся з державою, котра має такі приміри?"

Ті слова знова пригноблюючо вплинули на Карла. Він мовчав.

— "Я був того переконаня, Карле", промовив Вінца, що місце, з котрого виходить найбільша сила в декотрій державі, має бути передовсїм жерелом і приміром моральної сили, чистої осьвіти і житєвого оправданя".

— "Ах, Вінцо, говориш пригноблюючі слова. Не можу тобі заперечити, але" — тепер нахмурене лице Карла прояснило ся — "не видиш в тім доброго знаку, що архикнязь замовив собі монашу одежу?"

— "Не можу собі того нїяк вияснити".

— "Прецїнь через одїж нїякого чоловіка характер не змінить ся".

— "Можливо що архикнязь почав зміняти ся", тїшив ся Карло, "і уподобав собі таку одїж? Можливо буде часто ходити до монасиря молити ся і щоби його нїхто не пізнав, вбере ся в монашу одїж?"

— "Менї-б то більше заімпонувало", відповів Вінца, "колиб архикнязь радше в тім сурдутї, в котрім жив так легкодушно, почав нове житє і в тім покликаню, котре на него жде, виявив ті найчисленнїйші моральні сили, до яких чоловік лиш спосібний".

Як дуже Вінца і Карло помиляли ся, показалось з того, що свої місця покинули оба, бо не могли дивитись на річи, котрі чим дальше тим соромнїйшими представлялись перед їх очами.

Карло все ще вспоминав з жалем той вечер в віденьскій забавовій місцевости і коли прощав ся з архикнязем, просив його о прощенє, що в тій слабій хвилї у житю під впливом одурюючого напитку забув ся.

Рудольф з того лиш сьміяв ся та не робив собі нїчого з того, що його слуги відходять, хотяй були для него так потрібні.

Історійки, які оповідало ся в Празї відносно до Рудольфових пригод а властиво до його монастирських прогульок, були того рода, що нїякий папір їх не витримав би, тому мусимо задоволити ся поверховним їх зазначенєм.

Коли вже Рудольф всї пражські акторки "вилїчив" і всї грішні монахинї висповідав — остогидло йому й то і сказав, як колись Соломон:

— "Все є суєта і мука душі".

Рудольфовий побут в Празї кінчив ся і він був радий, бо вже дуже тужив за новими сензаціями і вражінями.

Прага була для него дуже мала і тїсна.

Одна лиш річ його непокоїла. Звернув був своє око на одну незвичайно гарну монахиню, але вона була як замкнений замок, неприступна і непереможна.

Коли свій біль описував духовникови, котрий йому висвітлив тайни женських монастирів, відповів йому тойже: "Аж доси не повело ся нїякому з нас в цїлій Празї ту дївчину привернути до себе і вникнути в її тайну".

Се єще більше подражнило Рудольфа і бувби з певностию дав за то цїле сальцбурське воєводство, колиб тим міг здобути її приязнь.

Перша трудність лежала у тім, що дївчина взагалї не ходила з власної охоти сповідати ся до чужого священика.

Не було иншої дороги, як вилїнути на ігуменю, аби зробила Рудольфа сповідником тої дївчини.

Але ігуменя мала також свої викрути. Всїлякі подарки і підхлібства за сповідане своїх підвладних радо приймала, однак все мусїло дїяти ся в границях приписів і монастирських правил і з своїми вимогами і повагою на зверх.

Кожда монахиня мусїла добре і правильно сповідати ся у назначеного їй сповідника, а полишено її волї, коли хотїла сповідати ся крім того, у кого иншого.

Ся-ж дївчина, котрої монаше імя було Маркета, тримала ся так строго всїх приписів проявляла таку щирість до монастирського житя, була такою противною мущинам і гарнїйшим від себе, що як монастир монастирем, то ще такої монахинї там не було.

Вкінци Рудольф рішив ся, що про се поговорить з ігуменею, щоби вона назначила його хоть на короткий час сповідником сестри Маркети.

Ігуменя була вже старша жінка, около пятдесяти лїт. Її тїло важило мимо монастирської повздержности аж двіста-пятдесять фунтів.

Лице мала округле як місяць, а представляло воно добродушність, котра однак не згоджувала ся з хитрим поглядом очий.

Она також знала добре ким властиво Рудольф є, але її пошана до зверхностий а головно до пана цїсаря, з ласки божої наставленого, і до його наслїдника, котрий з ласки божої буде королювати, була так велика, що і не думала ограничувати її звичайними монастирськими правилами.

Коли Рудольф сїв в покою ігумені і представив своє бажаніє сповідати гарну сестру Маркету, настала на хвилю глубока мовчанка а відтак ігуменя поважним голосом відповіла: — "Жалую дуже, що в тім однім случаю не можу вдоволити бажаню Вашого Величества".

Коли Рудольф высказав своє здивованє, що та одна дївчина становить такий виїмок, ігуменя продовжала: — "Она є приміром для всїх иншних. Її дївоча непорочність є охороною монастиря, а за її заслуги Бог милостиво вибачить і недостачі прочих".

Рудольф не хотїв дійти до сего, аби його бажанє сповідати сестру Маркету побільшило ся аж до сильної просьби.

— "Я відчуваю", говорив Рудольф, "неначеби на цїле моє житє мав полишити ся нещасливим, якби менї не вдало ся нїяким способом наблизити ся до тої дївчини".

"Чоловік мусить учити ся самоповздержуваня", відповіла ігуменя з солодко терпким притиском в голосї.

— "Але", продовжала, "що на примір можу казати я? Кілько гарних і порядних мущин видїла я приходячих і відходячих — і які прислуги виконувала для них — а для себе не сьміла бажати нїчого, лиш нові і нові самозапереченя"...

Рудольфови при тих словах блиснула гадка, чи дорога до серця Маркети не веде через серце ігумені. Набрав більше відваги і задурив ігуменю такими словами: — "Думаю, що в

ваших лїтах і на вашім високім становиску, не повинніcте накладати на себе такого застереженя і тільки самоповздержаня".

Ігуменя почала червоніти ся — се був прояв у неї досить рідкий — і з великим засоромленем відповіла: — "Є то тяжка річ. Богато припускає дивлячись на мене, що особа в моїх лїтах і моїм становищі не малаб вже мати ніякого серця"...

Рудольф знав днесь кілько поступив вперед, але не знав, як до своєї цїли іти дальше. Вагав ся, чи має наперед здобути ту стару твердиню власноручно, чи пошукати собі якого відважнїйшого рицаря.

Однак відважив ся на послїдний атак і сказав: — "З пятдесяти підвладних мені офіцерів міг би вам привести котрого не будь а кождий буде корити ся у ваших ніг і положить своє огнисте серце у ваших колїн"...

— "Одиноке що жадаю, зробіть то, аби сестра Маркета йшла до мене сповідати ся"...

І дїйсно другого дня Рудольф прийшов з одним капітаном, котрий мав всї прикмети, яких шукає ся в небезпечнім віці, в якім була ігуменя.

По малім покріпленю, котре ігуменя на скорі приготовила своїм гостям, Рудольф відійшов до сповідальниці, де сестра Маркета мала відбути у його ніг генеральну сповідь.

По звичайних формах сповіди, Рудольф спитав ся:

— "Чи ти мала коли які любовні зносини?"

Лице дївчини покрило ся румянцем а уста шептали: — "Ах, так, мала"...

— "Опустив тебе твій любовник милий?"

— "Він мусїв мене опустити".

— "Як то стало ся?"

— "Його родичі не хотїли щоби він мене взяв, позаяк моє майно було невелике".

— "Що зробив твій милий?"

— "Він вступив до війська а я пішла до монастиря".

— "А ти ще його любиш?"

Дівчина закрила собі лице і вздихнула: — "Ах, я певно за него ніколи не забуду".

— "Хотілабись опустити монастир, коли бись могла вийти за него замуж?"

— "То не можливе. Його не пустилиб з війська а мене з монастиря і родичі його не позволилиб".

— "Що би ти за те дала, якби тобі хто в тім поміг, щобись могла за него вийти замуж?"

Пуста думка про таку можливість так розвеселила дівчину, що крикнула: — "Цілий сьвіт далаб за те, всеб віддала, але — її лице засмутило ся — я нічого не маю, а що мала, то пішло до монастиря".

— "Чи справді хотілабись зробити що після мого бажаня, колиб я тобі в тім допоміг?"

— Я не знаю, всечесний отче, як би ви могли мені в тім допомочи, але думаю, що я би для вас все зробила і колибисьте мені навіть ніякої дійсної ласки не зробили. Лиш я бідна дівчина, чим би могла вам відплатити ся?"

— "Так добре, я то зроблю, що за два місяці будеш мати весілє"...

— "Як се можливе", підхопила здивована дівчина.

— "Моє становище є таке, що можу тебе видістати з монастиря а твого любовника з війська, і рівнож можу дати тобі потрібний маєток, щоби його родичі були вдоволені."

Дівчина не знала, чи то з нею хто говорить в сні чи в дійсности.

— "Я тому не можу вірити, бо чим я убога дівчина, могла би у всечесного отця так заслужити ся".

— "Повторяю з найбільшим запевненєм, що все, що я сказав, зроблю, а вимагаю, щобись в протягу одного місяця, нім виголосять ся перші заповіди, була у мене кухаркою".

Дівчина не могла зрозуміти, щоби за так малу ціну дісталось так велике добродійство. Байку про закляті принцесни, котрі якийсь рицар приїшов висвободити, чула дуже часто, а також читала оповіданя, як богатий молодець взяв собі бі-

дну дівчину, але не чула доси, щоби сьвященик за одномісячне кухарство поміг простій дівчині в такім щастю.

Але вкінци згодила ся.

Рудольфови не було тяжко видістати дівчину з монастиря і ще менше з'усиль коштувало його висвободжене її женихa.

Перешкоди повстали з цілком иншої сторони.

Дівчина не могла представити собі як взяти ся до кухарства, як сего сподівав ся Рудольф.

Показало ся вкінци конечним, щоби дівчині вияснити все як "на лопаті".

Але дівчина, коли порозуміла, куди властиво Рудольф мірить, перестала йому вірити і хотіла вернути ся до монастиря.

У Рудольфа було однак на стільки шляхотности, що побачивши, що дівчина є невмолимою що до свого морального характеру, полишив свої первісні думки і поміг дівчині і молодцеви так, що щасливо дістали ся до супружого раю.

РОЗДІЛ VII.

Циганка.

Пять найгірше розпущених товаришів Рудольфа проводило з архикнязем послідний вечер його побуту в Празі.

Був то вечерок пращаня.

— "Панове", промовив Рудольф, коли всілякі роди дорогого вина почали діяти подражняючо на єго ум; "маю на думці нім від'їду, кождого з вас піднести в ранзі, а насамперед мусите собі на се заслужити. Нехай кождий з вас подасть якусь пропозицію або вискаже досвід, котрий був би мені вказівкою, як ужити сьвіта нім еще буду мусів оженити ся".

Кожде слово Рудольфа діяло на офіцирів так, як би розкидав між них банкноти — а задовжені були всї аж по уші.

— "Але", додав Рудольф, "хотяй то не є щось звичайного, але передовсім акторок і монахинь маю тимчасом досить".

— "Нехай говорить капітан Кермісс", закликали послїдні, бо його знали, як авторітет в сфері всїх пікантностий. Єсли той не задоволить архикнязя, то ми решта не маємо що і відзивати ся, думали всї.

Трийцять дволїтного капітана той визов дуже втїшив, і він без всякої соромливости закурив собі сьвіжого циґара, випив поспішно ще одну чарку токайского і розпочав:

— "Загально розуміє ся, що Париж є послїдною стацією всїх подуманих принад — але на сїм я помилив ся. Я перейшов цїлий нічний Париж, був і "в червонім млинї", але що я там вкінци увидїв і пережив? — Дївчата гарні, сьмішні, — в найбільшім степенї роспустні і вправлені в даючій ся лиш подумати ґімнастицї — але лиш дївчата"...

— "Чи-ж може бути на сїй землї ще инше і принаднїйше сотворінє для мущини як дївчина?" закликав здивовано оден з присутних.

Нехай його, закричали инші, він знає, що говорить, має досвід, нехай продовжає.

Цїкавість архикнязя дійшла тепер аж до найвисшого степеня напруженя.

Молодий капітан продовжав: — "Кажу, панове, хто хоче пізнати вершок культури і зрілости дїйсно мужеських утїх, той мусить йти до Берлїна"!

Здивованє при тих словах лише більше зростало, бо всї решта, були би скорше вгадували на турецьку столицю Царгород, з його славними ґаремами.

— "Ану до річи", налягав Рудольф, "мене вже то дуже цїкавить. Скажіть подрібно про те що знаєте."

— "В Берлїнї", промовляв капітан, "особливо в головних кругах найвисшої аристократії розвинув ся розпусний культ, котрий є одним словом все, що значить сексуальний розвій людий, що перейшли лїнію того, що є звичайне між початкуючими і між простим народом".

— "Ви, пане капітане, забогато напружуєте нашу цїкавість," приговорював Рудольф, "тепер вже нам розкажіть уважно всї подробиці, о що властиво ходить".

— "Простим досвідом і практикою дійшло ся до пізнаня, що найбільшою розкошию для мущини може бути знова мущина".

— "Того не розумію", сказав Рудольф.

— Щоби сказати вам ясніїше, то берлїньский роспусник не шукає задоволеня між акторками анї иншими заступницями так званого красного, але властиво слабого пола — але між цьвітом пруської королївської гвардиї".

— "Не можу полапати ся, як мущина може заступити женщину для мущини", здивовано сказав Рудольф.

Коли капітан старав ся вияснити річ ще лїпше, що властиво є содомський гріх, як переводить ся і яке замилуване є між певними кругами в Нїмеччинї, — Рудольф кілька разів сплюнув і сердито сказав: — "Се готове с————о; лишім такі розкоші Прусакам, я не є нїякий ідеалїст, — то в моїм окруженю і моїм стремлїню не є можливе — а женщина для мене зістане лише женщиною а мущина мущиною. А як їх природа сотворила і до чого назначила, при тім най полишуть ся."

Капітан дуже завстидав ся, що його досвід з'єднив собі таку малу оцїнку.

В тім моральнім каприсї неморального товариства здало ся майорови Козелкови, що його досвід може бути повитаний.

— "Я перед роками", почав оповідати, також трохи переїхав ся. Уживавєм уживав, аж вже довше не міг і все мені остогидло, а на женщину не міг анї подивити ся".

— "Я про тебе був-би того нїколи не сказав", промовив оден з присутних.

— "А тепер, як знаєте, панове, є знов таким, якби щойно зачинав жити. Розуміє ся, вже нїколи не буде так, як колись було, але преціньь єсьм знова вповнї на ногах а мої сили ще мене у відповідній хвилї не опустили".

Цїле товариство вибухло непогамованим сміхом.

— "А щож ти до чорта робив, що то тебе знов поставило на ноги, і що твої мужеські сили назад до тебе повернули", промовив до него його найблизший товариш на пів жартом а на пів на правду.

— "Купав ся в морю, вигрівав ся на сонці, жив звичайним житєм, вправляв ся фізично, відтак перебував якийсь час в лїсах, вповнї на самотї, жив умірковано, подібно як пустинник — аж одного дня, побачивши просту сїльску дївчину знов почувєм в собі, що я є здоров, і що знов навертаюсь до нового житя".

Повстав новий гуронський сміх.

— "Се є смішне, але правда є правдою", додав майор. "Зі мною вже було дуже зле — але відтак я знова воскрес".

— "Се є знаменита рада", сказав Рудольф.

— "Тисяч разів лїпша як те прусацьке содомство — але зі мною ще так зле не є, я ще зможу оцінити всї женські принади і першеньства — лиш рад би знати, котрий рід женщин по принцеснах, акторках і монахинях є найінтереснїйший".

— "Я перебував довший час в Угорщинї," почав говорити третий з них оберляйтнант Догани. "Пізнавєм Мадярки, Хорватки, Румунки ба і Туркенї, але найінтереснїйші були молоді Циганки".

— "Чоловік мусить забути готелї, сальони і инші розкішні будуари, а задоволити ся природою такою, якою она в дїйности є," продовжав оберляйтнант.

— "Проста циганка находяча ся десь в лїсї — розчіхрана, чорноволоса, дика дочка пущі, прикрита яким лахмітєм — тай все. Але хто шукає зміни, хто має фантазії, хто наїв ся пудру і порошків і підробленої краси, хто потрафить перейти через всїлякі етикетні дурниці, хто не дбає про шелестячі шовки, але любить кусок дикого мяса — панове — тому слово циганка є новим привидом".

Тою мовою уняв собі оберляйтнант всїх присутних, а найбільше Рудольфа.

— "Підете зі мною до Угорщини", закликав архикнязь, "і будете моїм адютантом".

В короткім часї по тім двох молодих мущин в цивільних одягах наближало ся до циганської буди під Мішкольцем в Угорщинї.

— "Яку будеш мати вимівку", промовив молодший з них.

— "Скажемо викладати собі карти", була відповідь.

— "Що-ж як їх там буде більше, або як не найдемо такої, щоб нам сподобала ся?"

"Позбутись цигана, є найлекшою річею на сьвітї. Дасть ся йому який гріш, щоб йшов до міста що купити а на його поворот вже нема що рахувати".

— "Якраз таким способом є легко дістати ся до котрої з циганок. Скаже ся: де є та а та, она одному панови добре ворожила і ми-б хотїли її видїти — і зараз за нею хтось побіжить".

Однак прибувшим щасте сприяло так, що не було властивих перешкод до побореня.

Буда була майже порожна. Мущини десь по селах випробовували зручність своїх пяти пальців під претенсією шукати за роботою — старші женщини ворожили і жебрали по хатах а малі циганята скитали ся далеко на дорозї куди люди ходили і жебрали крейцарів.

Коло буди сидїли тілько дві молодші дівчини і про щось говорили.

— "Вгадайте нам котрий з нас перший оженить ся", сказав старший мущина.

Обі дівчини сейчас підвелись і закликали мущин до середини, де мали карти і инші причандали до викладаня.

Прибувші не чекали довго на просьбу а увійшли до середини.

Викладанє потревало досить довго, бо циганки уміли добре бавити незнакомих — а тимбільше тому, що дуже скоро переконались, що тим панам на грошах не залежить.

Чи і як часто подібні прогульки повтаряли ся нині певно не знаємо. Також не є певне, чи справдї Рудольфа зраджено, коли селяни з дооколичних сїл, котрим згинуло богато годованих гусий, устроїли похід на циганів, зрабували кожду з їх

буд, а в одній з них найшли молодого мущину з його старшим товаришем як собі казали ворожити.

Відоме лиш те, що тайна недуга, якої Рудольф в тих часах набавив ся і яку було дуже трудно вилїчити, мала свій початок в циганській буді.

Рудольф серед своїх болїв і встиду, які у Відни не втаїли ся, проклинав Догани-я за те, що йому так прихвалив циганки, але вже було за пізно.

Річ була тим неприємнїйша, що батько Рудольфа, Франц Йосиф, налягав на сина, аби шукав собі жінки.

Франц Йосиф знав про Рудольфа добре, що той не провадить інакшого житя від свого батька, коли був в таких лїтах, але що свій взорець перевисшав у всїх напрямках. Тому думав, що супружество моглоби подекуди принайменше стати перешкодою в ексцентричнім житю Рудольфа.

Двірські радники і лїкарі побоювали ся, що при такім способі житя який Рудольф так собі уподобав, моглоби статись, що єсли скоро не оженить ся, то цїлком не буде в станї запевнити державі правного потомка і наслїдника престола.

РОЗДІЛ VIII.

Сватаня.

Великого вибору Рудольф не мав, а що був перебирчивим, то дуже тяжко було найти пару для него.

Жінка мала бути передовсїм з королївського роду а по друге католичка.

Найблизший до того був королївський баварський двір.

Богато натякувано на те, але вкінци признано Рудольфів доказ, попертий поглядом антропольогів, що споріднене між Вітельбахами а Габсбургами є дуже велике, і що не було би порадно для Рудольфа брати жінку з тої родини, з котрої походить його мати і бабка.

Другий найблизший королївський і католицький рід був саксонський.

Тому післано Рудольфа до Дрезна, щоби запізнав ся з принцесною Матильдою, дочкою принца Юрія, пізнїйшого саксонського короля.

Рудольфови товаришив спеціяліст венеричних недуг, доктор Лїнцінгер, щоби йому помагати успокоювати і відвертати висше згадані наслїдки викладів циганки.

В Дрезні очікували наслїдника престола з великими надїями.

Найвідповіднїйшим подругом для католицької принцесни був у тім часї наслїдник австрійського престола.

По величавих повитанях і иншнх двірських церемоніях, відвезено архикнязя до королївського замку, і віддано йому цїле одно крило замку на замешканє.

Головну гостину, з котрою було злучене представленє принцесни, уряджено слїдуючого дня.

Все було так уряджено, що перед гостиною представить ся принцесну Матильду Рудольфови, а відтак він — як звичайно буває — поведе її до стола, буде з нею забавляти ся а по гостині, будуть танцї.

Як італїйський королївський двір є зі всїх католицьких дворів найменьше католицький, тому, що находить ся найблизше папи — так знова саксонський двір найбільше католицьким і найпобожнїйшим, тому, що цїлий край є лютеранський.

В саксоньскім дворі дбає ся проте про всї церковні постанови і накази так, як постановить двірський сповідник.

Перед спанєм мусїв Рудольф, рад нерад йти до двірської каплиці, перехрестити ся і поцїлувати образ сьвятої Вероніки, патронки саксоньского королївського двора.

Рано мусїв Рудольф скорше як звичайно вставати і приготовити ся до сповіди і святого причастія.

Се Рудольфови страшно неподобало ся. Пригадав собі при тім свій досвід сповідника — але з того не сповідав ся.

Рудольф передовсїм був цїкавий довідати ся, як виглядає його майбутня жінка, чи є гарна чи погана, худа чи товста, велика чи мала, ясноволоса чи брунетка.

Маз передовсїм уподобанє до висмуклих, з буйним волосом дівчаток, гарної постави і елястичного ходу.

Вкінци надійшла хвиля, коли Рудольфови мало представити ся ту, що мала стати його улюбленою, його повірницею, материю австрійської держави, родителькою нового наслїдника престола і його окрасою, де тільки при якім торжестві появить ся.

Дївчина, котру представлено Рудольфови як його будучу жінку, мала красну шовкову суконку з довгим мережавом з заду, вишиту діямантами, на голові мала переплетену волосєм нервицю а на голих грудях дорогоцїнний образок Дїви Марії.

Її постать була досить мала, але мала на собі тїла і товщу около двох соток фунтів.

Тут не було нїяких випханих боків нї фальшивих грудий. Усї ті части, що на її тїлї аж трясли ся як звисаючі подушки були не фальшованим тїлом, але оригінальними дійсними.

Лиця мала округлі як два бальоники а двоє малих очий майже в них ховали ся.

Хід мала трохи тяжкий а підчас кождого порушеня ся трясли ся грубі верстви її товщем поросłого тїла, як би хотїли розлетїти ся на всї сторони.

Голос мала трохи храпливий, але взагалї багато не говорила.

Рудольф одним поглядом на принцесну так наситив ся, що йому і гостина більше не смакувала. Мав бавити принцесну, але розмова так вела ся, як витягає ся шнур зі смоли.

Коли прийшло до танців, Рудольф вимовляв ся, що його лїва нога дуже розболїла, позаяк мусїв правдоподібно десь зле станути.

Було по сватаню.

Архикнязь ще інкогнїто звідав Дрезно а другого дня відїхав до дому.

— "Як тобі повело ся, чи полагодилисьте справу щодо весїля", було перше питанє, котре цїсар поставив Рудольфови.

— "Шкода було чести, відповів Рудольф, і шкода, що принайменше впереду не бачив її фотографії".

— "Сину мій", з повагою сказав цїсар, "краса днесь не все, коби лиш була гідною жінкою".

— "Була-би доброю — важить певно яких дві сотки фунтів".

Цїсар старав ся здержати зворушенє яке в нїм взмагало ся і продовжав: — "Здає ся, що є здоровою і що могла би мати здорові дїти. А також подумай, милий сину, що жінка повнїйшого тїла, скорше тримає ся дому. Щоби ти напримір з того мав, колиб твоя жінка перебувала більше в подорожі як дома, як напримір твоя мама."

Цїсарева Єлисавета була для Рудольфа ідеалом женщини а порівнанє її з принцесною Матильдою його лиш з'іритувало.

— Яб скорше закопав ся в землю, як би мав взяти принцесну Матильду за жінку", сказав рішучо Рудольф і було по розмові.

Щойно уплинув місяць від сватання в Дрезні, а Рудольф мусїв піддати ся другому натискови і від'їхати знова на сватанє до головного міста Еспанії.

На мадритськім королївськім дворі у тім часї сїяли дві зьвізди, чи то дві принцесни, з котрих Рудольф мав одну вибрати.

Першою була інфантка Марія Делля Паз. Була довга і тонка як тичка, що в половинї можна було її обняти руками.

Її боки справдї полискували ся своєю цїлковитою неприступностию а там, де женщини мають буйні груди, носила інфантка, Марія Делля Паз, густо фалдований кафтаник.

Інфантка їздила добре верхом, але клопіт лежав в тім, що рідко найшов ся такий високий кінь, щоби незвичайно довгі ноги принцеси не звисали з него аж недалеко землї.

Її лиця по обох боках носа були так запалі, що замість них появили ся на лиці дві заглублини; але за те сильний кости-

стий ніс, виставав на її лици так, що вже і малі дїти пізнавали її по носї, говорячи: — "йде носата інфантка".

Друга інфантка Евлялїя Францїшка вдала ся в свого батька і відріжняла ся разячо від своєї сестри.

Як інфантка Марія Делля Паз була більше подібна до жирафи, то її сестру можна було сьміло порівнати з великою качкою.

Лиш тому Евлялїя Францїшка робила так малі кроки, що мала дуже короткі ноги а замітно довге туловище.

Коли її довгонога сестра говорила, щоби та робила більші кроки, Евлялїя всегда стояла при своїм і говорила, що малі кроки є панські а великі кроки є селянські — однак правлива причина, як кождий може легко догадати ся, лежала деинде.

Великий клопіт спричиняли інфантцї Евлягії її замітно широкі і грубі уста.

Богато разів стояла вона перед зеркалом і пробувала, яким би то способом усунути ту ваду.

Як пробувала свої широкі уста трохи стягнути, то її губи робили ся більшими, а як пробувала втягнути губи до середини, то її уста незвичайно розширяли ся і розтягали ся через цїле лице.

У відріжненю від своєї сестри мала Евлялїя носик малий, короткий а до того щей вигнутий так, що йдучи попри свою носату сестру викликувала жалісне вражінє, бо виглядало як би більша забрала те що належало ся меншій.

Родичі обох принцес знали, що красою своїх дочок Рудольфа не загипнотизують, тому підготовили плян цїлком відмінний від пляну саксоньского.

Про Рудольфа знали, що є незвичайно вільнодумний і що любить бути свобідним на кождім місци.

Етикета в еспанськім дворі була, иншого крою, але щоби не зробили вкінци родичі для так бажаного жениха!

Рішено залишити як найбільше зі всїх церемонїй і полишити принцеснам і Рудольфови найбільшу свободу.

Принцесни до сего часу ще нїяких женихів не мали. Хто би мав з ними оженити ся через гроші, той мусїв би бути ду-

же низького походженя а хто був рівного з ними походженя, для того вони були незвичайно погані.

Так помало полишали ся на оцет — аж тут нараз дійшла чутка, що самий гарний і жвавий наслїдник австрійського трону, прийде по одну із них.

Принцесни читали вже про богато любовних пригод, але до сего часу ще їм не лучилась нагода устроїти хоть одну правдиву.

Бажали любови як попукане від посухи поле дощу а як почули про прибутє Рудольфа, тїшились до безпамяти.

А коли дістали інструкції від двірських дам, щоби не встидали ся і як тільки архикнязь хопить котру за палець, щоби були охочі дати йому зараз і цїле серце, з повною приналежностию, то тодї не було в цїлій Еспанії більше охочих уший до прислухуваня ся такій порадї.

Коли Рудольф приїхав, то сердечностию і отвертостию з якою його привитано, дуже здивував ся.

Надїяв ся устроєня двірських церемонії а рівночасно та свобода в відносинах дуже ріжнила ся від всїх його дотепершних принять і досвідів.

А коли Рудольфови знова пригадувано, щоби тільки не нудив ся, щоби в сердечности і свобіднім обходженю не робив ніяких ограничень, щоби в думках звернув ся до дїточих лїт і забавляв ся з принцеснами як дитина з дїтьми.

Така щирість і отвертість була Рудольфови на руку, але погляд на лїнії, вигляд і риси обох принцесн приводив його до великої розпуки.

Але чого не потрафить доказати сердечність і бажане за пригодами.

Найзавзятїйшу спробу зроблено з ним одного дня по полудни, коли приказано іти принцеснам з Рудольфом в легонькій одежі до замкового саду, щоби там разом побавити ся.

Принцесни тягнули архикнязя, гонили за ним, товкли ся з ним, качали ся по зеленій траві, присилували його купати ся, помагали йому при убираню ся, а коли вхопив кожду за палець і тягнув їх за собою, так скоро бігли, що архикнязь

упав, они на него і булиб його задусили, як би був не видрапав ся на верх і не встав.

Відтак шепотом говорило ся, що архикнязь лишив обом якусь тайну памятку і що їм відвдячив ся за їх сердечність.

Але близше не знає ся про нїчо а лиш то перейшло до історії, що нїякої з них не взяв і від'їхав до дому.

РОЗДІЛ IX.

Принцесна Стефанїя.

По безуспішних спробах найти жінку в Монахії, в Дрезні і в Мадритї, остав ся тільки оден бруксельский двір.

На тутешнім торзї була до одержаня шіснайцятилїтна принцесна Стефанїя.

Кобургів, котрі володїли в Бельгії, уважало ся за менше вартних родом в порівнаню з Габсбургами і тому на програмі сватаня поставлено їх аж на послїднім місци, колиб нїчого вартнїйшого деинде не найшло ся. Таким чином прийшла черга на Стефанїю.

Шіснайцятьлїтна Стефанїя була ще не розвинена і до замужжя цїлком не приготована дївчина.

Висмуклої постави, блїдого лиця, з устами без краски, ясно волоса, без жвавих дївочих рухів, не привикла до сего часу зіпсути свого характеру, хоть декотрі казали, що тодї ще нїякого не мала — вповнї без яких-будь дївочих принад для мущини, здивувала ся тодї Стефанїя немало вісткою, що про ню має убігати ся австрійський наслїдник престола.

До ґрафа Бомбеллєса, котрий тодї товаришив архикнязеви, Рудольф, порівнюючи принцесну Матильду з дрезденського двора з принцесною Стефанїєю, сказав слїдуюче:

— "Матильда є округла як малий бальоник, а Стефанїя без форми як патик. Добре пасувалиб.

Надія, що з Стефанії не розвинесь женщина зі всїми принадами з переду і з заду і по боках, Рудольфа не дуже тїшила. Але від батька мав строгий приказ, що без невісти вернутись до дому не сміє, що вже иншого вибору не лишає ся що Брукселя є послїдна його стація, а відтак, що мусить приспішити весїля.

Рудольф прияв річ як була і при від'їздї з Відня до Брукселї сказав собі так: як буде хоть трохи приязнїйша від дотеперішних наречених, возьму собі як найменше зло, котре менї позволено вибрати.

Як мало надїяв ся від супружого пожитя з жінкою і як мало щастя рад був Рудольф внести до супружого пожитя видко з того, в який спосіб вибирав ся до Брукселї.

Попри звичайну дружину супроваджувала його красна дама з котрою стояв на найсердечнїйшій стопі.

Так мало ограничав ся Рудольф в зносинах з тою своєю товаришкою, що даму взяв з собою і до королївського замку в Брукселї а з числа покоїв, що були призначені для него і його дружини, призначив тій дамі покій, котрий притикав до його спальнї.

Своєї приязни до тої дами Рудольф не таїв. Інакше не булоб прийшло до сего, що одна з двірських дам на бельгійськім дворі згадувала би про те в своїй автобіографії.

Діяло ся те одного дня пополудни, коли королева Генрієтта, повна щастя, що має в своїм замку так поважаного жениха для своєї дочки, особисто пустила ся до кімнат Рудольфа, щоби його запросити на малу забаву в замковім парку.

Перейшла свобідно аж до гостинного покою архикнязя, котрий не стережено і не замкнено. Легко запукала а не чуючи зараз відповіди, ввійшла, аби переконати ся чи покій є порожний і чи буде мусїти шукати архикнязя деинде.

Однак яке було її здивованє, коли увидїла наслїдника престола в поставі як найбільше подразненій в присутности гарної дами а тою дамою — в дїйсности — не була її дочка.

Королева привикла була до таких високопанських подій зі сторони свого мужа, звісного Леопольда II., котрий більше

ночий перебув інкоґніто в париських звісних місцевостях, як дома зі своєю милою жінкою.

Рудольф своєю неудаваною ввічливостию супроти дам був в очах королевої таким невинним, так, що вона мусїла подумати собі, що Рудольфа звела хитра і красна особа, котра скористала з його молодечого браку досвіду.

А король Леопольд видів в цїлім сватаню тільки дипльоматичну акцію і не надіяв ся, щоби його дочка мала би мати право сподївати ся більшої вірности від свого мужа, як її мати від свого.

Заручини стали вкінци дїйсностию і після урядових заяв, викликали радість в цїлій державі.

Передовсїм кладено у всїх заявах натиск на те, що те супружество повстало з любови.

"Пестер Ллойд" посвятив сїй події цїле число, помістив біоґрафію наслїдника престола а на першій сторонї в широких рамах його фотоґрафію.

Всякі чесноти на які тільки смертельний чоловік може здобути ся приписано тут Рудольфови. Дальше Рудольфа славлено як великого дослїдника і ученого, як приятеля і покровителя красних штук, як взір молодечої непорочности, з яким лучать ся усї шляхотні з'усиля і надії найлїпших синів цїлої держави і більше т. п.

Головнож про стрічу архикнязя Рудольфа з Стефанією написано такі гарні історійки, що богатьом дівчатам і старшим женщинам котились слези з очий.

Заручини відбули ся в Брукселї 7 марта 1880.

Цїсарева Єлисавета, мати Рудольфа була тим ходом женитьби її сина найвисше огірчена і розжалена.

Заручини Рудольфа в такий спосіб як мали місце були для неї лиш новою чашою гірких терпінь, котру мусїла випити.

Она ненавидїла подружя упеченого в дипльоматичній кухнї.

Єлисавета думала, що її син буде мати свобідний вибір і оженить ся з любови і, що його жінки не стріне нещастє, яке

постигло її. Але опісля стало ся ще сто разів гірше ніж при їх заручинах, де певні особисті симпатії мали бодай короткий перебіг.

Проте очікувала того найгіршого.

Тому таке кожде дволичне прославлюване Рудольфа, як би се стало ся з щирої любови, взбуджували в її серцю найболючійші почуваня.

Коли приміром депутація міста Відня прийшла з гратуляцією до цісарських супругів з нагоди заручин Рудольфа, то кожді слова, котрими цісар депутації відповідав, кололи немилосерно як шпильки її ніжне тїло.

Між иншим цісар поважним голосом говорив: — "Заручини нашого сина наповняють наші серця невисловленою радостию, а то тимбільше, що в тім случаю не було ніяких мотивів політичних, але стало ся з чистої любови двох сердець, котрі так щасливо наблизились до себе у ширій любови. Тому, панове, то є любов одинока любов, на котру мусимо споглядати як на одиноке правдиве жерело всїх щасливих подруж".

Єлисавета при тих дволичних словах відчувала так, як би мала плюнути в очи тому, хто відважив ся проголосити такі врочисті слова, але мусїла здержати ся та мовчати і при дальшім вислові цісарської дволичности: — "Моя високоповажана подруга, Її Величество цісарева, знає невісту добре і так як і ми глубоко інтересує ся злукою тих двох так щиро любячих ся сердець".

Яке знеохочене і відразу цісарева відчувала підчас тих слів видко з того, що того самого дня написала до свого сина слїдуючий лист:

Мій сину, мій дорогий бідний сину!

Терплю страшний біль, коли бачу, що розумієш, яке велике терпінє приготовляєш собі так легковажним заключенєм подружа і без найменшого почутя любови, яка би тебе до того спонукувала.

Твій отець жадає, аби ти оженив ся. Він особисто як також як володар великої держави споглядає на твою женитьбу як на річ політичного значіня. Але я, дорогий сину, котра є

твоєю материю, і нїчого иншого лиш твоєю материю, маю повне право споглядати на річ так важну, якою є твоє подруже, з становиска цїлком иншого. На що я дивлю ся при женитьбі мого сина, є той спосіб житя, котрий би його домови запевнив правдиве родинне щастє і спокійну будучність.

Але по зрілій розвазї над усїм, можу лиш прийти до заключеня, що Стефанія не є жінкою для тебе і нїколи бути не може.

Твоя любляча мати.

Як Стефанія сама на річ споглядала, коли гірку чашу подружя з Рудольфом випила аж до дна, видко з її власних слів, які написала перед своїм другим віданем.

Найрозважнїйші і найгарнїйші її слова в тім поглядї є ось ті: — "Двоє молодих людий увидїли ся по перше в житю і за малої чверть години мають вже вимовити те слово, що має їх лучити на цїле житє і що їх може розлучити лиш одна смерть. Як з одної сторони дуже богато гарного в гадцї, що двоє людських єств, котрі щиро люблять ся і взаїмно поважають ся, злучать ся перед Богом в сьвятім супружестві, то з другої сторони є щось відстрашаючого в думцї, що така злука може стати ся без нїяких попередних приготовань і полишити ся ложию від престола аж до смерти. Я жалую того, що не вродила ся серед простих обставин, в якій рибацькій будї, коло берега моря. Там чоловік є щасливий і спокійнїйший, як серед наших високих становиск і серед нашої інтригуючої суспільности. Щастє полягає на природнім житю, а чим дальше віддалюємо ся від природи, тимбільше зменшує ся наше щастє".

"Чи се можливе, аби я ще була щасливою? Довга і страшна нїч мене покрила і я тепер з тої темноти виглядаю рожевого проміня надії, як ознаки сходячого сонця. Чи зійде моє сонце в повній ясности? Чи єго лучі мене загріють і осушать слези з мого лиця? О зійди моє сонце, зійди! Найдеш убогу, зівялу цьвітку котрої свіжість знищив мороз судьби"...

До сего висказу зболїлого серця дійшла вкінци Стефанія по численних гірких подіях, в котрих богато і сама завинила, як пізнїйше побачимо.

РОЗДІЛ X.

Нещасне весїлє.

Було се в маю 1881 р., коли її королівська Високость, Стефанія, бельгійська принцесна, вступила на австрійську землю, як Рудольфова наречена.

Все відбувало ся подібно, як колись перед 27 роками йшла Єлисавета тернистою дорогою свого супружого пожиття.

Тому Єлисавета при кождім кроці, котрий мусьїв як мати жениха виконувати, переживала свої власні житеві терпіння в мірі так повній і побільшеній, що її серце подобало до начиня, в котрім варить ся жовч з оцтом.

Рудольф того вечера перед повитанєм своєї милої потішав ся в обіймах сьпівачки Шісельмеєр, котра більше відзначала ся красою свого лиця і гарною формою свого тїла як поривом свого сьпівацкого знаня.

Коли около півночи від неї відходив, промовила Шісельмаєр з іронічним усьміхом на лици: — "Вірю, що вам на грудях вашої улюбленої супруги не буде кучити ся за мною"...

Сим саме навмисне вказувала на звісну днесь по цїлім Відни обставину, що Стефанія не мала ще тоді ніяких грудий.

Стріча заручених і торжественне їх перше повитанє на австрійській землї мало місце в брамах Сальцбурґа.

Над головною брамою гордо повівала напись: Tu felix Austria nube'', що означало майже те саме, що: "Ти щаслива Австрія, тільки з женитьби".

При брамі стояли два знакомі шевцї, а один з них показуючи на напись говорить: Думаєш, Франце, що нещасна Австрія стане ся єще колись якоюсь нещасною женитьбою щасливою?

Будьте певні, сказав сусїд зі сміхом, "що то є те саме, що виганяти чорта дїдьком".

Поцїлунок, який Рудольф при спітканю по раз перший зложив на блідім лици своєї будучої жени, був майже такий горячий і солодкий, як колиб поцїлував бляшаний образок вамбежицької Дїви Марії.

Обізнаний зі світом і дівчатами наслідник престола бавив ся тоді зі Стефанією як учитель гімнастики зі своєю новою ученицею, що прийшла з монастирської школи.

Коли разом і в супроводі всіх тамтешних льокаїв і двірських дам доїхали аж до Шенбруну, очікував їх там цісар, котрий аж до тепер будучої жени свого сина взагалі не видів.

Цісар, коли побачив тичковату фіґуру Стефанії, примкнув очи і пілкнувши непринятне вражінє, сейчас опамятав ся і з найсолодшим усміхом на лици приступив до Стефанії, поцілував її в лице і кількома дуже підхлібними фразами її повитав.

Вечером відбув ся в цісарськім замку великий і виставний баль в честь Стефанії.

Звіздою цілого вечера була одна дуже елеґантна, незвичайно гарна, але майже незнана дама. Ніхто не знав властиво, звідки прийшла, і чи має тільки прибране імя. Її називали ґрафинею Вілїманда.

Її рекомендацією у тих найвисших кругів попри тілесну красу і гарні лиця була приязнь з цісарем або наслідником престола. А між всіми учасниками панувала велика цікавість, котрий з двох більше інтересуєсь ґрафинею, батько чи син.

Дві двірські дами сидїли на ґалєрії надвірної салї танців і критично приглядались ріжнородному танцеви.

Їх ноги вже були до танцю трохи за слабі і пристарілі, але їх язики були доси дуже оборотні і такі острі, що найделікатнійший волосок потрафилиб розрізати на пятеро.

Перша з них з дуже остро закінченим носом і тоненькими ґубами вже через хвилю слїдила за принцесою Стефанією і промовила:

— "Не знаю, хто більше варт пожалуваня, архикнязь чи його будуча жінка."

— "По тілько розмаїтих пригодах з найгарнійшими жінками і дівчатами, не буде властиво навіть знати, що робити з тою шіснайцятилїтною дитиною....."

Друга дама прижмурила при тих словах лїве око і зморщила цілий лївий бік лиця, і сказала зі злобним натиском в голосї: Я думаю, що наслїдник престола любить щось гарного молодо-

го..... лиш згадайте, кілько наволочив ся з принцесою Міці, та кілько намучив її, а вона щойно мала шіснайцять.....”

Перша бесїдничка кинула собою і показуючи пальцем прямо кінця носа своєї товаришки, з притиском закінчила: — “Господи, то було щось цїлком иншого. Принцесу Міці міг кождий слїпий скоро пізнати, що то є женщина, а хто не видїв, то звичайним дотиком міг переконати ся — але принцеса Стефанїя — як би взяла на себе одежу хлопця, то нїхто не сказавби, що то не є хлопець.”

— “Но” — продовжала друга — “Що днесь не може стати ся. Смак приходить з їдою і можливо, що Рудольф до того привикне.”

— “Але я в її скірі не хотїла би бути”, сказала перша і посунула ся кілька разів в кріслї, як квока коли сидить невигідно на яйцях.

— “Само собою розуміє ся, що бути цїсаревою, то також щось варта. За се мало що від неї вимагає ся; то преціньє велика честь і велика вигода!”

— “Вимагає ся досить, прошу вас. Як не буде мати хлопця — то не є нїчим.”

— “Правда, правда. А те нинїшне знанє зі всїми професорами є властиво для кітки, коли не може цїсарському дворови запевнити мужеського потомка.”

Перша двірська дама не могла при тих словах здержати ся від сьміху і говорила на пів з насьмішкою: — То ви хотїлиби, щоб знанє помагало? То преціньє повинностию, котра може відограти ся між наслїдником престола а його жінкою — цїлком приватно — в чотири очи — чи думаєте инакше?”

Друга дама неприятно відчула уколенє дразливого питання і хотячи охоронити свою репутацію, лиш більше замотувала ся, говорячи: “Преціньмогли би перевідати ся про молоду перед віддапєм і запевнити ся, які можливости в нїй містять ся.....”

— “Ну, скажім, що те запевнилоб — але що як би вина була по сторонї архикнязя?”

Бесїдничка змішала ся і не знала як видістати ся з тої темної улички.

— "Через те требаб приглянути ся і женихови?"

Тепер наступила коротка мовчанка.

Цісар якраз відійшов був на хвильку від гарної графині Біліманду, а в тій самій хвилї приступив до неї наслїдник престола, підчас коли принцесу Стефанїю забавляв якийсь польський шляхтич, котрий то певно робив з приязни для Рудольфа.

"Коли би було певним, що архикнязь — загикувала ся дворська дама из галерії — "що архикнязь — не може, — чи властиво не є в мужеській силї — хочу властиво сказати — як би переконано ся, що архикнязь є причиною якогось неуспіху з огляду на потомство, тоді треба би було взяти на поміч штуку лїкарську — якою можна-би доповнити співучасть архикнязя"...

Тими словами дворська дама дійшла до самого кінця своєї мудрости і очікувала зі страхом яку гадку для її осуду вискаже її недотепна сусїдка.

На її здивоване слухаюча сусїдка цїлком споважніла при тих словах і сказала: "Та гадка не є вповнї до заключеня. Але сподїю ся, що те дражливе питане, в протиставленю до иних замотаних наукових питань лекше потрафлять розвязати молоді професори як старі.

— "Ви є собі преціньтільки жінка," — відповіла научна дама, годячи ся з судьбою непорозуміня, — "але я про те думаю поважно і зі сторони наукової.

— "Я також" — з усьміхом сказала викплена сусїдка, коли між тим приступив до них оден старий архикнязь, котрий за молодих лїт до обох нераз забігав — і розмові положило се заслужений кінець.

На слїдуючий день назначено офіціяльний в'їзд Стефанії з Шенбруна до головного і престольного міста Відня.

Для Стефанії, котра ще не була досить дозрілою, щоби знала, на яку терністу дорогу вступала, був се день небувалої і нечуваної слави.

Принцеса мала славу дуже побожної католички, але коли її покоївка принагідно спитала, чи бажалаб собі того дня умерти і йти просто до неба, то вона мало що не образила ся, так мало її хотїло ся замінити своє велике мнимо щасте за небесні радощі.

Але для цїсаревої Елисавети лише одна гадка про її колишній славний в'їзд до престольного міста спричиняла великий біль, котрий зростав з тої причини, що усе майже дослівно і точно повторяло ся з судженою.... її сина — а усї обставини її ніжної душі прямо сьвідчили про те, що для її сина і його судженої готовить ся ще горячійше супруже пекло, як те, в якім вона находила ся.

Через той самий міст, котрий був посвячений Елисаветї як весїльний дар міста Відня і названий її іменем, по тім мостї злої ворожби, переїздила тепер і принцеса Стефанія, сидячи поруч Елисавету в двірськім повозї, до котрого запряжено осмеро коней.

Радість Стефанії була така велика, що коли би була такяме і тяжка, то і пятдесять пар коний булоб її не довезло.

А з бідою таєний смуток Елисавети бувби вимагав других пятдесять пар.

І як тодї 24 цьвітня 1854 року, так і тепер повіз задержав ся на мостї а делєгація відоньскої міїськоі ради зложила свій поклін і желанє і привитала Стефанію тими самими словами, які Елисавета чула вже по другий раз.

Тамтого разу видїла перед собою довге поле засїяне рожевими пучками і з котрих кожда обіцяла розвинути ся в пахучу гарну рожу супружої любови і преданости — а тепер на місце цьвітучих рож видїла лиш гроби — а в кождім тім гробі похована якась солодка надія.

Кругом її засмученої голови повівали торжественні прапори а зібрана товпа довкола аж до захрипленя кричала "heil" і "hoch".

З переду і з заду сидїли льокаї на підвишених сидженях в уніформах з чисто срібними і золотими гальонами і кутасами. Коні також були обшнуровані сріблом і блискучими ременями а лоскіт їх копит звенів в ушах Елисавети як засипуваний камінем глубокий гріб.

Цїсарева замкнула очи, щоби здержати сльози і незамітно притулила хустину до носа а відтак приложила її до своїх очий, аби їх крадьком обтерти.

Розмова між Єлисаветою а Стефанією вела ся так, як ледівці підчас умірковано зимного дня хвилями тають а хвилями знов мерзнуть.

Наближали ся до цісарської резиденції, до двірського замку. Їх ввела цісарська ґвардія, що виступила в найповнійшім блеску своїх уніформів і з воєнними топорами.

Попри ґвардію на конях їхали двірські достойники в своїх найпарадніших стародавних костюмах.

За ними з горда поступали австрийські гузарі а за ними угорські в леопардових кожухах, звисаючих з одного рамени.

По них слідувала величава карита і великий цісарський повіз в котрім колись сидів Карло VI. батько Марії Тереси.

Сей повіз є зроблений з самого золота і кристалю, і приукрашений на зверх і в середині малюнками і різьбою найславнійших малярів того часу.

— "Тим мусить ся гарно сидіти," промовила одна старенька жінка в товпі, котра стояла кругом, "мабуть вже ані ангелам в небі не може бути ліпше, як таким цісарським особам"!

— "Пст, тихо, щоби вас не забрав поліцай," напімнув якийсь старенький дідусь.

— "Но що", відрубала старушка, "преціньяя нічого злого не говорила."

— "Можнаби вам зробити закид, що ви не говорили з пошаною про цісарські особи."

— "А дивіть, ви хотіли би вложити мені до рота то, що я навіть не сказала!" гнівала ся жінка.

— "Можливо, що і не знаєте, коли говорить ся про цісаря, то мусить ся сказати Його Величество і що кожда з цісарських високопоставлених осіб має якийсь титул а без належитого вимовленя їх титулу не сміє ся про них говорити."

— "Ах про мене, можете навіть перехрестити ся, відрубала жінка і сейчас зникла, щоби оминути якої непріємности з тайними і одітими в уніформи поліціянтами.

Коли цісарський похід вступив до брам двірського замку, загреміли стріли з канонів, з церковних веж гуділи дзвони а вірнопідданні окрики кругом стоячої товпи несли ся високо аж до облаків.

Принцеса Стефанія набрала вражіня, неначеби з великою торжественною хвилею і з високим її становищем прибувало до її мозґу і більше розуму а до її крови якби впливала більша повага.

Зі згляду на її вік поступала дуже сьвідомо і коли по вході до замку прийшла до великої цїсарської салї принять, де відбувала ся якась нарада цїсаря з радою офіцирів в брилянтових унїформах, спричинила тим панам неприємне здиванє. Виглядало то майже так, як би серна несподївано скочила з отвореної кошари до їдальнї — неспечена.

Слїдуючий день був для Єлисавети ще гірше болючий Було то 10 цьвітня. Коло полудня підчас гомону дзвонів мала увійти до августиньского костела і клякнути побіч Франц Йосифа на тім самім місци, де клячали з ним в день своєго власного вінчаня перед двайцять шість роками.

Як довірчиво глядїла тоді її неопитна думка на житє і старала ся зрозуміти його загадочний зміст!

А тепер! Які відмінні були її почутя!

Тих двайцять шість лїт, що тоді лежали перед нею і представляли золоту стежку, засїяну дорогоцїнностями і цьвітами — були тепер за нею і гляди: то була стежка стрімка, поросла тернєм і повна гадя та ящірок.

Її зболїле серце не могло радїти підчас погляду на пару, котра клячала у ступенїв вівтаря, бо она добре знала, яка страшна пропасть отворила ся між Рудольфом а Стефанїєю.

Коли наслїдник престола і його невіста склонили свої голови, щоби приняти благословеньство від князя Шварценберґа, праґського архиєпископа, бідна Єлисавета не могла довше стримати ся і струї гірких слїз покотились по її блїдім лицї.

Цїсареви, котрий мав повну голову урядового значіня слюбного торжества, і в думцї не було якимсь лагідним способом успокоїти цїсареву і він дуже загнївав ся і чув ся дуже ображений таким захованєм своєї жени.

Свій гнїв однак переміг до того степеня, що в костелї не закляв, але очи йому розширили ся, а дикі полиски злости, як

ідовиті стріли ударяли в камінного сьвятого Якова, котрий стояв найблизше цїсаря.

Відтак Його Величество, цїсар переміг себе витяг хустину, два рази до неї сильно сплюнув і звернув свої очи на церковні функції, котрі князь архиєпископ виконував.

Рудольф звернув своє пригноблене лице на матїр, в часі коли та заплакала, а Стефанїя, що представляла ведену на заріз вівцю, стояла блїда ще гірше як перед тим.

Вершком цїсарського цинїзму були слїдуючі слова, які цїсар через свого президента мінїстрів, ґрафа Таафе післав своїм підданим.

Між иншим сказав: — "Скарб любови і вірности, котрий Ми, в спілцї з Її Величеством цїсаревою передали Нашим любезним дїтям, буде для них певною запорукою родинного щастя і веселости. Они тільки повинні держати ся приміру нашого власного супружого відданя собі, котре їм передаємо яко добрий знак на порозї нового житя. А ми просимо милостиві небеса, щоби в наслїдованю нашого приміру зволив їм помагати".

Єлисавета хотяй не була забобонною жінкою, а преціньнадїяла ся, що її дивак муж не буде визивати Провидїня, що в нїй викликало великий сумнїв що до будучности.

РОЗДЇЛ XI.

Медові місяцї Рудольфа.

Стефанїя, котра аж до того часу носила короткі як мала дївчина суконки, стала ся нараз першою по цїсаревій двірською дамою.

На тім новім становищі була подібна до селянки зі Зломаної Льготи, котра за одну ніч одержала замок і титул баронової.

Що має бути жінкою Рудольфа і своєю женською вдачею має притягати його до себе так, щоби він стратив охоту і нудьгу за всяким иншим тїлом а дальше, що цїла держава очікує, як з єї материнського лона вийде той, котрий має колись по Рудольфови бути "з ласки Божої" володарем — про те Стефанїя богато не думала.

Її думки були заняті новими тоалетами, двірськими церемоніями і забавами, мальованєм блїдих лиць, робленєм кучерів і випиханєм грудий і боків, якими природа була ще не обдарила її.

Цїлком інакше дивив ся на все Рудольф. Був вже так трохи пересичений впадаючими в око чарами женщин і почав каяти ся та хотїв поправити ся.

Піддавав ся надії, що конче якось в Стефанії залюбить ся.

При тім як тільки міг вправляв ся в терпеливости і її непорочність старав ся зміцнити помало, постепенно, з як найбільшою осторожностию і оглядностию.

Стефанїя знала любов лише з писаних романсів і з оповідань які часом почула між двірськими дамами.

Про себе думала, що вона є для Рудольфа дуже поважною, потрібною і бажаною особою.

Думала також, що Рудольф до того часу ще нїякої женщини не знав і виключно опинив ся в її раменах на ласцї і неласцї.

Дуже високо себе цїнила.

Найповільнїйшими рухами слимака зближала ся де себе нова пара.

Вже був шестий день по слюбі а Рудольфови при його підпринятій оглядности, ще не вдало ся приложити тепломіра під паху Стефанії, щоб пізнати степень тепла її тїла.

Але Рудольф не тратив терпеливости і спокійно маневрував кругом кріпости її серця та очікував принагідної хвилї, коли виступить в повній силї, отворить браму і вступить до середини.

З огляду на се, один вечер мав би бути незвичайно щасливий.

А коли Рудольф вже припускав, що надійшла відповідна хвиля, почав домагати ся добровільної здачі.

Дозволено!

Однак коли Рудольф думав, що вже виграв, тоді настали терпеливі переговори що до услівій передання кріпости.

— "Всякі услівя приймаю наперед хотьби були найтруднійші", проголосив Рудольф певним себе побідоносним голосом.

— "Будеш ходити кождого тижня до сповіди", звучала несподівана відповідь.

— "На таке услівє я цілком не був приготований", натякав Рудольф.

Трохи його таке торгованє почало непокоїти, але туга за осягненєм цілі дуже скоро збільшала ся.

— "Я згоджу ся раз на місяць",

— "І се здаєть ся менї за богато".

— "То бодай раз на чверть року, але вже більше не спущу".

Рудольф згодив ся, але в його серцю полишила ся колючка, котра його не колола, лиш мала охолоджуючий вплив на його палке підприємство.

І відчуженє, яке повстала ще скорше, нїм могла наступити висша звязь, як мороз знищило всї любовні цьвіти так, що Рудольф лишив Стефанїю в Люксембурґу а сам від'їхав до Маєрлїнґу на лови...

Так скінчив ся медовий місяць коротко і неславно!

РОЗДІЛ XII.

Заздрісна женщина.

Перших три роки по весілю перейшло без нїяких важнійших пригод.

Наслїдник престола залюбив ся в ловах а наслїдниця престола ждала коли її виростуть груди і стане принаднїйшою та її вплив на Рудольфа збільшить ся.

Крім ловів кохав ся Рудольф в грі в карти в віденськім джокейськім клюбі, де його можна було видїти кождого дня.

Стефанїя знов попри уживанє всїляких тоалєтних средств, до збільшеня тїлесної краси інтересувала ся правилами двірських церемонїй і вправляла ся перед зеркалом, як елєґантно виступати, виконувати всякого рода делїкатні поклони і до всїлякого рода осіб після їх стану і становищ всїляко усьміхати ся та подавати руку.

І дїйсно за три роки з шіснайцятлїтної неповоротної дївчини, з малого бельґійського двора, стала ся дамою палати великого віденьского двору, котра на ховзьких паркетах цїсарських сальонів потрафила виконувати гнучкі панські рухи так елєґантно, що її многі завидували.

І її тїлесна форма також богато змінила ся.

Всї відповідні заокругленя і заглубленя, фалди і випуклини, які у дїйсних чудових красавиць дають ся видїти, дали її повнїйшу форму тїла — а визначні артисти тоалєтових приборів та модних тайн за повною згодою Стефанії зуміли так її вистроїти, що очи двірських кавалєрів не мусїли шукати анї догадувати ся того що найбільше є сховане, все було виставлене як на тарілцї.

Так прибрана стала ся Стефанїя після всїх двірських традицій дїйсною красавицею — а відтак шукала тепер претенсій, аби їй приглядали ся, її завидували і високо поважали.

В тій цїли заряджувано балї, танцї, забави і всякого рода парадні сходини.

Кавалєрів було як сьмітя в кождім кутї, двірські дами були раді, що було трохи руху, — а Рудольфови було однаково, лиш щоб йому нїхто не перешкаджав в ловах, при картах і як часом вийде перебраний де на забаву.

Попри те памятав, що на нїм лежить обовязок дальшого істнованя габсбурґського роду.

По двох роках супружого пожитя очікувало ся радісної подїї.

Стефанія потайком дала десять тисяч золотих на молебні, щоби се був син, а також цісар Франц Йосиф власноручним підписом і з доданем особливого дарунку, просив папи, щоби молив ся за народженє другого наслїдника престола.

Народила ся дочка і дано їй імя Єлисавета.

Було велике невдоволенє, а відтак воно ще побільшило ся, через заяву знаменитих женських лїкарів, що Стефанія вже не може другий раз стати материю.

Коли те повідомленє представлено цісареви, ціле його тїло нараз задеревіло, лице скривило ся і з плачем закликав: — "Колиб хотяй я міг тому зарадити".

Стефанїя ані трохи не здавала собі справи, яку несподїванку і невдоволене спричинила Габсбургам.

Саме тепер вона хотїла стати жінкою, хотїла здобути собі любов свого мужа, однак не знала, що то вже нїчого не поможе, що не є в станї сповнити своєї урядової повинности і дати династії наслїдника престола.

А коли звичайні способи женської кокетерії перейшли з бажаним виспїдом, привоїла собі Стефанія иншу методу, котра вела до тих безчисленних насильних подій, що відтак скінчили ся одною з грізних трагедій, на котрі є габсбурґський рід так богатий.

Зневаги, виступи, гнїв і всякі називаня, в спілцї з дорогоцінними вазами і кристалевим начинєм з яких відтак лиш кавалки зістали в сальонах — то був спосіб, котрим Стефанія виявляла свою волю і завись.

До такої нервовости доходила завись Стефанії, що вона почала стерегти кождий крок свого мужа.

Мусїло єї повідомляти ся про кождий його прихід і відхід а коли їй в чім се не сподобало ся, мала також свої кари для Рудольфа.

До менших кар належало те, що хмурила ся і публично на коритарях і перед службою виявляла своє невдоволенє.

До тяжших кар можна зачислити розбиванє дорогоцінного начиня прямо у стіп Рудольфа.

За найтяжшу кару уважала те, коли їй вдало ся привабити Рудольфа аж близько спальні а відтак замкнути перед ним двері — і він мусів відійти з нїчим.

Однак коли довідала ся, що він сейчас відійшов і цїлу нїч дома не був, перемінювала ся її втїха з пімсти в наглу жорстоку зависть і ловила знова начинє та перемінювала його в кавалки.

Таким то чином характер Стефанії був цїлком противний характерови Єлисавети.

Де цїсарева скорше із себе робила мученицю, і з своїм жалем ховала ся в самотї і свої слези отирала в тихій розпуцї — заховане ся Стефанії, було бурливе, отверте і мусїла мати сейчас те, до здобутя чого уважала ся цїлком управненою.

Таке поступоване Стефанії мали для Рудольфа страшенно погубні наслїдки.

Кинув ся у вир забав і найпогубнїйших роскошей з такою силою з таким занедбанєм супроти Стефанії, що по одній або другій сторонї катастрофа була неминучою.

Не знав нїяких границь ні межі. Від жінки свого фірмана аж до принцес з королївської крови переходив найдивачнїйші пригоди і не застанавляв ся над нїчим і перед нїким.

З тисячей сцен, що наслїдком того відограли ся межи ним а Стефанїєю не можливо навести ані десятої части, бо нїякий папір того не витримав би а нїяке око без шкоди для себе, не могло би перечитати.

Лиш декотрі приміри можна навести,, з котрих можна дуже добре осудити, о скільки "висше стоять" королї на престолах і як далеко пожаданим є щоби таким вибраним особам повірювати долю і добро мілїонів инших людий.

Одного гарного ранку сидїв Франц Йосиф в своїй приватній канцелярії, коли двері отворили ся а до них вступив льокай і заявив, що Її Високість, архикнягиня Стефанія бажає видїти ся і говорити з Його Величеством.

Франц Йосиф зморщив чоло, здригнув лівим раменем, і піднесеним голосом сказав льокайови, щоби впустив архикнягиню.

Стефанія увійшла як вихор а коли отворила уста і хотїла промовити, показав її цїсар крісло, щоби сїла коло його писарського стола а сам почав розмову: — "Я би був вдячний, мила донько, якби ти поводилась з трохи більшим пановапєм над собою перед служачими".

— "Лиш про се ходить!" крикнула Стефанія і додала: "Супроти мене нїхто не має бути повздержаним?"

— На тім всегда і богато залежить, як заховуємо ся перед очами служачих і я би був дуже вдячний, як би ти так часто того не забувала".

— "А тепер менї скажи", додав цїсар з великою повагою, "що маєш на серцю. Прийшлась знова жалувати ся на які дурниці мого сина?"

— "Так. І сим разом се переходить всї можливі границї."

— "Думаю, що я вже ті самі слова десь чув. Не можу собі пригадати, де то було."

Лице Стефанії задеревіло і більше висказувала обуренє як говорила: — "Не насьміхай ся з мене отче. Сим разом воно є дуже важне. Мушу тобі сказати, що заховане ся твого сина"...

— "Пардон, може хочеш сказати твого мужа".

— "Як далеко взагалї він є взглядом мене моїм мужем? Однак хоть чи так чи іпакше, я вже довше не можу зносити його ображуючих поступків".

— "А що сталo ся тим разом так надзвичайного?"

— "Знаєш, отче, що Рудольф в тім часї знаходить ся в Абазії з мадам Кільвайлєровою?"

— "А хто є та мадам Кільвайлєрова?"

— "Жінка завідателя загребського пливацького товариства. — І не є гарна — стара, товста, погана, повипихана як стара канапа а помальована як сільські ворота".

— "Дивний смак!"

— "І він з нею всюди показує ся — на верандї готелю, в їдальнї, на променадї коло моря."

— "Гм, гм, гм!"

— "А знаєш, отче, до котрого готелю він відважив ся з нею заїхати? До готелю архикнягині Стефанії!"

— "О скілько знаю, то зі всїх готелїв є тамтой найлїпший."

— "Хай собі буде, але носить моє імя?"

— "Гм, гм, гм!"

— "Муж архикнягині Стефанії в готели архикнягині Стефанії із своєю коханкою... Можеш собі то представити?"

І тепер Стефанія гримнула кулаком в писарський стіл цїсаря і крикнула: — "Ах, то вже за богато, то є до невитриманя."

Цїсар положив руку на рамя своєї невістки, і тримаючи її спокійно, сказав: — "Так, я признаю, що чаша є повна. Однак я змушений тебе просити, щоби ти недозволяла — її переповнювати ся так, щоби нїхто чужий сего не зауважав а передовсїм я був би радий, щоб ти мене до подібної афери втягала."

— "А до кого би ти менї казав йти?"

— "До кого будь, лиш не до мене".

— "Ах то є страшне, я нещаслива."

— "Крім того довіря, яке менї тут показуєш, рівнож показуєш своїй покоївці і своїм льокаям — всїляким людям, подібно, як і менї".

— "Стефанія мовчала".

— "Я вже на будуче не бажаю собі слухати тих звірень".

— "Мабуть не будеш похвалювати, отче?"

— То вже є третий раз за послїдних чотирнайцять днїв, що до мене з такими річами приходиш".

— "Чейже се дуже пожалуваня гідне, що анї оден тиждень не уплинув, щоби нові їдовиті стріли не пробивали мого серця."

— "Я вже свому синови досить наробив виговорів, і більше робити не можу."

— "Поручити йому."

— "Я преціньне можу Рудольфа присилувати, аби перебував в твоїх кімнатах. То преціньє повинностию жінки а не вітця."

А відтак цїсар піднїс свій голос о цїлих три тони і додав: — "Пригадую тобі, що любов і не що инше лиш любов може утримати його при тобі — і то все є причиною, що ти не була в силї її позискати та удержати і що нема на тебе надії, щоби ти могла продовжати рід."

Упокорена тими словами говорила Стефанїя: — "Щож я тому винна?"

— "Я тому не винен", сейчас відповів цїсар. "А кромі того насуваєсь питанє, що здаєсь не є то нїчиєю взагалї виною. Є то дїйсність і ту нїяк не можна відговорити анї відплакати."

— "Не обіцяв він менї вірности в добрих і злих хвилях?"

Цїсар якби не чуючи сего продовжав: — "Вкінци прошу тебе раз на все, щоби ти менї ощадила всїх таких балачок і не приходила більше до мене жалуватись на мого сина."

Відтак цїсар встав і з піднесеним пальцем сказав ще:

— "Припоминаю тобі, що не буду більше слухати такої мови, лиш щобись була в станї подати дїйсні незаперечені факти."

— "Так добре, я о те постараю ся", злїсно відрубала Стефанїя і скоро встанувши, вийшла за двері.

РОЗДІЛ XIII.

Пімста.

Одинокою думкою, що від тої хвили опанувала Стефанїю була та, що буде старати ся всїми силами, щоби прилапати Рудольфа, свого невірного мужа in flagrante delicto, т. є на горячім вчинку і то так, абн не було про се найменшого сумнїву, що одинокий син Його Величества дїйсно "урядує" і там, де нема урядового позволеня від своєї офіціяльної жінки, анї від попа, що їм давав слюб.

Про всї наслїдки, які через те могли би наступити она не дбала, лиш коби досягнути свою цїль.

Цїлу ніч не спала а в розпаленій її голові роїли ся пляни за плянами, як наставляти сїти, аби пташок не втїк.

Ясним її було, що сама того не докаже, але що буде треба звірити ся ще більшому числу своєї служби і запізнати їх з своїми плянами.

Крім того сподївала ся помочи від своїх детективів, котрих задачию було слїдити кождий крок наслїдника престола, кожді двері до котрих входив і кожду дївчину чи жінку, котру обдаровував більшим довірєм.

По своїм поворотї з купелевого місця Абазії, наслїдник престола вже сприкрив собі мадам Кільвайлерову, і перебував знова через якийсь час в престольнім містї.

Стефанія мала нанятих трох детективів, щоби слїдили кождий крок її мужа, а Рудольф удержував кількох "експертів" з північної части Відня і з театрального півсьвіта, аби винукували для него нову приятність.

Случайно стало ся, що оден з детективів Стефанії був рівнож посередником Рудольфа.

Звичайно називали його товариші "Стрийом".

Рудольф знав його як Герр-а Верніні, а Стефанія як Сіньор-а Альбіно.

— "А проте Герр Верніні, що маєте нового, я вже трохи відпочав після подорожі і мавби охоту знова на щось "екстра" — так привитав Рудольф входячого до його канцелярії, Стрия.

— В театрі на Віденцї є гарна гусочка, ще не діткнена, зі всїми гусячими чеснотами, молоденька а пірє як шовк".

Рудольф вже давно був обзнакомлений з такою образовою мовою віденських волоцюг і тому зараз зрозумів.

— "Як же буде на разї".

— "То вже так як певно", була відповідь. "На дорогоцінности і инші женські прикраси дуже лакома — а на те нема звідки взяти. З певностию буде вдячна за якийсь гарнїйший дарунок а послїдне вже прийде само собою".

Стрий мав вже тимчасом з "гусочкою" все приготовлене з взаїмним порозумленєм.

Архикнягині Стефанії відтак доносить Стрий в ролї сіґнора Альбіна таке:

— "При помочи моїх всїх з'усиль і мого далекосяглого знаня вдало ся менї вкінци винайти се, що аж до тепер було найбільшою тайною між Його цїсарською Високостию наслїдником престола, Рудольфом а одною молодою акторкою в театрі на Віденцї".

В очах Стефанії при тих словах блиснув палкий гнїв з їдовито солодким почутєм пімсти.

Однак скоро заволодїла над собою і почала випитувати: — "В якім она віцї?"

— "Около сїмнайцять".

Стефанія зі злости вкусила уста і продовжала: — "Як називає ся?"

— "Fraulein Blumenberg" (Панна Блюменберґ).

— "Чи вона христіянка?"

— "Нї, Жидівка".

Наслїдниця престола кинула собою і сильним трученєм софи старала ся закрити своє обуренє.

— "А знаєте милий Сіґноре де і коли мають свою стрічу?"

— "Я тепер якраз на тропі, але не хочу нїчого позитивного сказати, доки не можу Вашій цїсарській Високости дати найдокладнїйшого і найпевнїйшого повідомленя".

— "Вивідайте ся як найскорше про се знаєте преці, що менї на деякій сотцї не залежить. Тут маєте завдаток — і Стефанія втиснула вирафінованому Стрийови жмут паперових гроший.

"Науковий" плян наслїдника престола при молодій актор-цї Блюменберґ, був слїдуючий:

Підвечір взяв повіз і їхав з своєю "Братфішен", як він такі панночки називав, на вечеру до Сахера абі деинде. По вечерї казав панну Блюменберґ відвезти до театру а сам забрав ся

до Jockey клюбу грати в карти, що його більше інтересувало, ніж обсервованє акторського знаня своєї саме тоді вибраної.

По яких трох годинах, як вже було давно по представленю і панна Блюменберґ освободила ся від всїх тїсних тоалєтних перешкод прибував наслїдник престола перед її дім в нанятім повозї, щоби її випитати про її успіх в театрі та всїляко ї в її артистичній дорозї до осягненя дальших вінцїв слави заохоти.

Про цїлий той науковий плян познакомив наслїдницю престола сіґнор Альбіно як найлїпше і не потребувала много передумувати, щоби виробити плян, котрий також вдав ся після її бажаня, але мав для неї цїлком инші наслїдки, як вона сподівала ся.

Одного вечера, коли Стефанїя приготовляла ся до виконаня свого пляну, забавляв ся Рудольф безжурно в Jockey клюбі несподївающись, яке нещастє його чекає.

Панні Блюменберґ-овій дав знати, що прийде трохи пізнїйше до її помешканя, і щоби приготовила яку закуску і трохи вина.

Около дванайцятої години в ночи, коли на віденських улицях в декотрих частях міста панує ще великий рух і коли богато волочить ся кругом мешкань славних акторок лиш з цїкавости і з бажанєм, аби дещо пікантного довідати ся, в ту то годину злих духів, Рудольфови поводилось найлїпше і анї не думав вибиратись домів.

Перед домом акторки стояв вже нанятий візник і очікував як звичайно, що відвезе Рудольфа.

Але в тім самім часї приїхала до того самого місця цїлому Відневи звісна і здалека своїм властивим виглядом та прикрасами відзначаюча ся двірська коляса.

На передї сидїв цїсарський фірман в дороговишитій одежі а попри него льокай, рівнож в своїм найпараднїйшім уніформі.

Поява цїсарської двірської коляси на улиці в такім незвичайнім часї спричинила сильну сензацію і зі всїх улиць почали збігати ся люди, аби подивити ся, що то властиво діє ся.

Двірська коляса задержала ся перед брамою дому, де Рудольф відпочивав в чужих обіймах. Льокай в унїформі сейчас зіскочив, щоби отворити двері і поміг висїсти чорним вельоном закритій дамі.

Дамою тою не був ніхто инший, лиш наслїдниця престола Стефанія.

Вона приказала фірманови і льокайови, щоби чекали тут на Його цїсарську Високість наслїдника престола Рудольфа.

Відтак приступила до нанятого повоза, котрий чекав на принца і приказала фірманови, аби відвіз її до цїсарського замку.

У тім часї уличний натовп збільшав ся а ті, що тут стояли, мало очей не видивили, споглядаючи то до вікон, чи не з'явить ся худе лице наслїдника престола, то дивили ся до дверий, чи скоро отворять ся і хто з них вийде.

Один відважнїйший дотиснув ся аж до самого льокая на кізлї і почав з ним перекидатись словами, щоби дещо більше від него довідати ся.

Решта наставляли уха і прислухувались, що їм мало болонки не потріскали, такі були цїкаві.

Тривало се найменше пів години, заки Рудольф і панна Блюменберґ почали занимати ся зовнїшним сьвітом, зауваживши гамір на улиці.

Рудольф глянув в вікно і на своє страшне здивованє увидїв зростаючу товпу кругом двірської коляси.

Колїна його почали дрожати, слина йому виступила з уст, очи скоро мінили свою краску а кулаки самохіть стискали ся з безсильною злостию.

Панна Блюменберґ перенялась також зворушенєм свого гостя, однак як акторка, уважала себе в тій то хвилї ще славнїйшою ніж підчас слабих оплесків, які в театрі викликало її акторське знанє.

Зворушенє Рудольфа виступало як ледова крига перед його очами і грозило зниценєм решти поваги, яку ще мав.

Історія про Австрійського Архикнязя Рудольфа.

Що стало ся з Рудольфом? або **Траґедія на замку Маєрлінґ.** — Житє і таємнича смерть австрійского архикнязя Рудольфа і його любки баронівни Вечери. Тайні події з житя австрійского цїсаря Франца Йосифа І., цїсаревої Єлисавети і жени Рудольфа архикнягинї Стефанії. З 26-ма образками і портретами. 224 сторін друку. — Хто отже хоче довідати ся дечого про австрійських пануючих і про загальні їхні відносини до австрійської держави, хай перечитає собі сю книжку заборонену читати в Австрії.
Ціна сеї книжки 60ц
В міцній оправі 80ц

ІСТОРІЯ ПРО НЕЩАСЛИВУ АВСТРІЙСЬКУ ЦЇСАРІВНУ.

Єлисавета, мученица на австрійськім престолї у світлї правди. — Се є незвичайно правдива і гарна історія про житє цїсаревої, її поводженє і мученичу смерть. В книжцї сїй є описана згадана смерть, подорожі і житє Єлисавети. Ґраф Ароши показує перший раз характер сеї високої пані, пок., яка була, як далеко любила свій нарід і як богато спричиняла ся до помочи бідного поневоленого люду. В Австрії сю книжку заборонено друкувати. Книжка ся обіймає 224 сторін друку, з 30 гарними образками і портретами цїсаря, цїсаревої, прегарних замків і инших гарних образків.
Ціна сеї гарної книжки 60ц

МАНДРІВКИ ТА ПРИГОДИ ШЛЯХТИЧА ЧВАНЬКІВСЬКОГО НА ПОЛЮ І НА МОРІ.

Сю книжку як зачнете читати то не зможете її покинути поки не перечитаєте цїлу, а що вже насмієте ся, то неможливо пером описати. Які то смішні пригоди він мав, що чогось подібного ще не читалисьте в своїм житю. 118 сторін друку, в оправі коштує всего 50ц

СТРАШНИЙ МОНАХ РАСПУТЇН

—— або ——

Тайни Царського Двора 50ц

ЗАХАР БЕРКУТ.

Історична повість з житя Карпатської Руси в XIII. з часів Татарських нападів на Галичину. Дуже інтересна книжка до читаня. Написав найбільший український письменик І. Франко. — Ціна 60ц

Ruska Knyharnia
850 Main St. Winnipeg, Man.

Р. ШЛЕЗІНҐЕР.

Проклятий Цїсарський Рід

— АБО —

ТАЙНИ ЦЇСАРСЬКОГО ДВОРУ У ВІДНИ

(СЕНЗАЦІЙНИЙ РОМАН)

Переклав Т. Л...й.

ТОМ V.

НАКЛАДОМ "КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА".

120 Кінґ Стр. Віннїпеґ, Ман.

— "Я є лиш бідна ґрафиня, Ви є наслїдник престола. "

— "То нїчо не шкодить, для папи все можливе."

— "Я також вірю, що вірність святій церкві, більше помагає чоловікови в добрі, нїж королївське уродженє. Я щоденно молю ся до Дїви Марії, щоби вам привернула здоровля."

— "Я також радо молю ся до святого Йосифа, щоби тої гіркої медицини більше не брати."

— "Лиш її беріть. Обоє можуть помочи у добрім вислїдї."

Франц Фердинанд приобіцяв, що буде дальше пити рибячий тран а медицина почала від того часу доказувати чудес. Більше і більше скріпляв ся, легки почали йому гоїти ся, лїпше віддихав, аж цїлком виздоровів.

В домі Габсбурґів повстала з тої причини велика радість, всї архикнязї і всї архикнягинї желали йому добра і рівночасно заявили признанє ґрафинї Хотековій, що вона так переконуючо піддержувала раду лїкарів.

Найвдячнїйшою була архикнягиня Ізабелля своїй придворній дамі, що з таким успіхом удало ся її загально звісний спротив Франца Фердинанда до його медицини перемінити так сказавши в натхнене уживанє.

Старій архикнягинї анї не снило ся, щоби рибячий тран міг бути посередництвом і злукою сподіваного її зятя з серцем ґрафинї, бажаючої любови і слави. Але се було так в дїйсности.

У тім часї, коли архикнягиня Ізабелля високо поважала такт своєї придворної дами, що їй вдало ся намовити Франца Фердинанда до заживаня медицин, не знала вона сего, що сей такт був о много успішнїйшим, як вона могла оцїнити, бо в тім же часї, коли думали, що наслїдник трону залицяє ся до дочки архикнягинї, щоби з нею оженити ся в дїйсности його серце прихиляло ся більше і більше до її придворної дами.

Франц Фердинанд не тілько заживав совісно три рази на день рибячий тран з волї тактовної ґрафинї, але обіцяв їй, що коли вона вилїчить його, то він буде чути себе звязаний з нею своїм житєм а з вдячности буде її просити, щоби злучила своє житє з його житєм.

А ґрафиня згодила ся, що як він буде жадати її руки, то

вона також згодить ся. Тимчасом все мало полишити ся закритим мовчанкою.

Однак тайна виявила ся перед часом через забудькуватість наслїдника престола і незручність його слуги.

Підчас одної візити у архикнязя Фридриха, Фердинанд постановив собі, що перед відїздом вкраде поцїлунок у його надвірної дами. Було се для него велике підприняте, бо був дуже несмілий взглядом женщин.

Коли вже всї чекали в головнім сальонї, щоби з Францом Фердинандом попращати ся, пригадав він собі, що щось забув в своїй спальнї. Але замість до спальнї вбіг до ґрафинї Хотекової і в зворушеню впалив її такий поцїлунок в лице, що вона так почервонїла як индик.

Поцїлунок подїлав так успішно на його, що в дїйсности забув на столї в своїй спальни декотрі свої дорогоцїнности а між ними золотий і діяментами виложений медаліон, в котрого лискучій серединї була фотоґрафія ґрафинї Хотекової.

Франц Фердинанд пригадав собі за фотоґрафію аж тодї як вже був досить далеко від замку. В однїй хвилї післав свого слугу назад.

— "Його Високість, пан наслїдник престола, забув якісь дорогоцїнности на столї своєї спальнї," говорив слуга пані дому і хотїв йти прямо на гору.

Однак архикнягиня з цїкавости, як також з якогось дивного предчутя задержала слугу на долинї в сїнях з словами: "Я сама піду на гору і принесу дорогоцїнности.

А тому що з усїх женщин найцїкавійші є архикнягинї, особливо де розходить ся про мужеські справи, бігла стара пані з думкою, що конче на щось трафить ,що би її запевнило про певні цїли Франца Фердинанда. Передовсїм рада була довідати ся, до котрої з її дочок має більшу симпатію.

Коли прибігла до стола і увидїла на ньому ґарний медаліон, зашелестїло в нїй, як в старому годинникови, і як лискавка перебігла думка: "Тепер довідаю ся про все!"

І довідала ся. Дрожачими руками отворила медаліон, а там — — фотоґрафія.... її надвірної дами!

Архикнягиня попала в шалену злість. Пальцї її стискали

ся як пазурі канї і мала охоту побічи до надвірної дами і видра пати її очи.

Про слугу, котрий стояв на долинї і чекав цїлком забула а хопивши за дзвінок, всею силою задзвонила на свою слугу.

— "Скажи ґрафинї Хотековій, нехай в тій хвилї прийде до мене."

Ґрафиня Хотекова нїчого злого не сподїючись, з блаженним почутєм поцїлунка її пацієнта, Франца Фердинанда на лици, прибігла до архикнягинї.

— "Домагаюсь, щоби ви дали менї в тій хвили вияснене, як ваш портрет дістав ся до медалїона Франца Фердинанда."

Ґрафиня Хотекова здивувала ся, але як жінка незвичайної сили волї і великої самосвідомости не стратила притомности духа але певним голосом відповіла: "Про се булоб лїпше спитати Його Високости, пана наслїдника престола самого."

Спокій ґрафинї, котрий так замітно відріжняв ся від зворушеня архикнягинї, так подразнив послїдну, що кинула ся на ґрафиню і випхнула її за двері.

В замку повстало величезне замішане, все збігло ся до спальнї улюбленого Франца Фердинанда.

Ґрафиню Хотекову її викинене видно зворушило. Почала плакати. Але ледви побачила слугу свого милого, приступила до него і сказала: "Скажіть Його Високости, наслїдникови престола, що мушу в тій хвилї опустити замок і що його прошу щоби післав менї який повіз.

Від того часу датує ся неприязнь між угорською лїнїєю Габсбурґів і мадярською шляхтою з одної сторони, а наслїдником престола з другої сторони.

РОЗДЇЛ III.

Морґанатичне супружество і його наслїдки.

Між Францом Фердинандом а прочими членами габсбурського дому одімкнула ся по події з ґрафинею Хотековою величезна пропасть.

Всї чекаючи на виданє архикнягинї з своїми матерями і бать ками зїхали ся до Відня і підприняли спільний атак на цїсаря. Один з архикнязїв пішов так далеко, що грозив цїсарови, що буде інтернований в своїм замку, як се стало ся баварському королеви Людвикови. Инші грозили, що або пані Шратову мусить вивестись з краю або ґрафиню Хотекову, Ще инші знаючи слабі сторони цїсаря вказували, що вуджене мясо шкодить цїсарови і що його не мав би більше їсти.

Подїя була нежиданою. Незнаємо в дїйсности, що зробив цїсар на свою руку а що зробила двірська камаріля за него, але річ мусїла дїйти дуже далеко, коли часописи могли писати, що Франц Фердинанд наміряє зречи ся всїх своїх архикняжих прав і привілеїв і що ґрафиня Хотекова опустить Австрію і замешкає в Вілля д-Есте в Римі.

Ґрафиня Хотекова справдї на якийсь час замешкала в Римі в резиденції так званого чорного папи, як загально називає ся ґенерала всїх Єзуїтів.

Відомим є, що ґенерал Єзуїтів має у своїх руках всї полїтичні нитки, о скільки се дотикає католицької церкви і що папа є його звичайною лялькою.

Єзуїтська орґанїзація належить до найсильнїйших орґанїцій, котрі працюють тайно. Від вільних мулярів ріжнить ся тим, що є богато кріпше зорганїзована, що кожде средство узнає за святе, котрим може осягнути свою цїль і що її цїлию не є добро людства і поступ, але опановане світа і здержане поступу людства.

Ґрафиня Хотекова записала ся Єзуїтам кровю свого серця і вони запевнили її, що стане цїсаревою найсильнїйшої держави в світї. Про подробиці єзуїтських плянів почуємо пізнїйше.

Єзуїтські аґенти з інструкціями в голові а з грішми до підплачуваня в кишенї розбігли ся по цїлій монархії.

Між австрійськими Нїмцями розширено поклики з ґаслом: "Проч від Риму" з дїйсним наміром: "Проч від Австрії."

Так станули рівночасно єзуїтські аґенти по сторонї проти Риму і роздували іскру революції — а тимчасом инші єзуїтські аґенти висказували ся в ґазетах, на зборах і з проповідниць проти того поклику. вказуючи, яка небезпека грозить австрій-

ській династії і що одинока католицька церков може охорони ти Австрію перед розкладом.

З тим то вислїдом незгоди на всїх сторонах, до котрих і полуднево славянське і ческе питанє прилучило ся, почали пред ставителї римської церковної полїтики працювати, щоби застрашити двірські круги. Тодї у Відни цїлком отверто сказано: "Габсбурський престол стоїть і падає разом з вірностию для церкви. Ми вас тримаємо. Мусите також і наші бажаня вдоволити. Ґрафиня Хотекова мусить стати ся жінкою наслїдника престола.

Таким способом по численних битвах і інтриґах з обох сторін прийшло до компромісу.

Згоджено ся на се, що ґрафиня Хотекова може стати жінкою Франца Фердинанда, але під певними услівями.

Одним з застережень було, що ґрафиню Хотекову мусить ся публично перед цїлим світом а особливо перед архикнягинями упокороти, щоби показало ся, о скільки висше стоять габсбурські принцеси над звичайними людьми, від звичайного чоловіка аж до барона а від барона аж до ґрафа і висше. Дальше, що звичайній ґрафинї, не сміє нїколи анї на гадку прийти, щоби она могла достоїнсьтвом рівнати ся з габсбурськими архикнягинями.

По друге цїсар мусїв скликати спеціяльну нараду, на котрій мало ся, низшости ґрафинї супроти висшости архикнягинь дати найяснїйший висказ.

Цїсар був одїтий в парадний однострій польного маршалка, в руки дано йому папір, з котрого читав се, що потім ц. к. кореспонденційна канцелярія розіслала до всїх ґазет і по цїлім світї.

Цїсарська заява, котра тодї наробила тільки розголосу, була дослівно така:

"Я Франц Йосиф, з Божої милости австрійський цїсар і т. д. скликав членів свого дому, архикнязїв і архикнягинь, моїх тайних радників і моїх мінїстрів, щоби були присутні при нинїшній церемонії, бо заява, котру зробить ся, має величезне значінє для цїлої монархії.

"Маючи волю як найлїпше дбати про членів мого високого

дому і дати мому братанцеви, Францови Фердинандови, новий доказ особливщої любови, я згодив ся на його супружество з ґрафинею Хотековою. Ґрафиня походить вправдї з шляхотського роду, але її родина преціньне належить до тих, котру ми, як Габсбурґи, моглиби уважати за рівну нашому родови. Тому отже, що лише жінки з рівних нам високих родів можуть уважати ся за рівнородні, се супружество мусить уважати ся за морґанатичне супружество, а дїтям, котрі з Божого благословеня моглиб уродити ся з того супружества, не можна дати прав членів цїсарського дому. Архикнязь Франц Фердинанд, щоби справа була запевненою по всї часи, має зложити нині присягу в тім змислї, що признає супружество з ґрафинею Хотековою тілько морґанатичним, що наслїдком того, згаданого супружества не сміє ся уважати як заключеного між двома рівними собі особами і що дїтий, котрі би з него вродили ся не можна нїколи уважати за рівноправних з правами членів нашого дому. Взиваю мінїстра нашого цїсарського дому, щоби прочитав присягу, котру зложить архикнязь."

В ґазетах описувало ся з яким торжественним достоїнством і з яким глубоким зворушенєм цїсар проголосив сю заяву. Однак в дїйсности цїсаря вчепила ся сейчас на початку чикавка, так що заяву замість него мусїв читати ґраф Паар.

По перечитаню тої заяви прийшла черга на Франца Фердинанда.

Поклонившись низько перед цїсарем, як двірська етикета вимагала, приступив до стола, на котрім стояло розпятє посеред двох світячих свічок. Відтак піднїс праву руку з двома пальцями до гори а в лївій руцї держав папір, з котрого мав читати присягу. По другій сторонї розпятя стояв віденський архиепископ як божий заступник, що мав ту присягу приняти.

Той історичний документ, котрий наслїдник престола читав, звучить так:

"Я Франц Фердинанд з ласки божої архикнязь австрійський присягаю Богу всемогучому, що узнаю завсїгди домашні закони габсбурського дому, а при нагоді супружества з Софією, ґрафинею Хотековою, передовсїм. Дальше, що признаю за свою присягу менї читану, з всїми її клявзулями, а також, що при-

знаю, що моє супружество з Софією Хотековою є тільки морґантичне, що дїти котрі з Божого благословенства могли би вродити ся з того супружества, не будуть менї рівні родом і після праґматичної санкції не будуть мати права наслїдувати ме не на престолї, нї в Австрії, нї в Угорщинї.“

На весїлє, котре в короткім часї відбуло ся, дивлено ся з погордою а ґрафинї Хотековій давано двірськими кругами най виразнїйше до зрозуміня, що є низшого стану. Навіть брат не смів прийти на весїлє. В опері її не позволено сидїти в двірський льожі попри свого мужа і взагалї, нїгде, анї на перегонах не сміла показувати ся разом з своїм чоловіком.

Пізнїйше по довгім тяганю удїлено її титулу княгинї Гогенбурґ, чим її о стільки піднесено, що мала право занимати місце сейчас по архикнягинях.

РОЗДЇЛ IV.

Герр Вульфінґ і Люїза Тосканська.

Чин Франца Фердинанда був чимсь до того часу нечуваним. Коли наслїдник престола може оженити ся з особою, котра після Габсбурського розуму стоїть так низько що до достоїнства від него, то чому не могли би того зробити і инші. котрим рівнож прийшла охота на иншу нїж габсбурґську кров.

З частїйших відступлень від того, які відтак слїдували, згадаємо тілько два, і то лиш о скільки з їх сторони освічує ся дальше високий рід проклятого дому.

Австрійська принцеса Люїза є зеркалом остатних австрійських прицес, лиш з тою ріжницею, що її помисли і поступки за згодою окруженя стали більше знаними і сензаційними.

Перший, що убігав ся о її руку був Фердинанд Саксо-Кобурський, теперішний болгарський король.

Несподобав ся її тому, що мав дуже великий ніс і мав мало тїла на численних костях. Була ще молода, думала, що їх прийде більше і що вибере собі щось пікантнїйшого.

Другим що старав ся о її руку був Дон Педро, братанець

нещасної бразилійської цісаревої. Той був знова за товстий. За такого мужа не хотїла Люїза тепер ані не слухати. Любов з таким мужем була би для неї мукою. Як і кожда з принцесн, розуміла ся добре на мущинах і через те не хотїла ні занадто худого, ані занадто животатого.

Коли по трох лїтах по тім Дон Педро здурів і його замкнено під надзором в котрімсь з австрійських замків, Люїза затерла руки і сказала: "Добре, що я за него не вийшла а то була би мала за мужа череватого блазна."

Третий що убігав ся о її руку був Фридрих Авґуст — пізнїйше саксонський король.

Той не був ні товстий, ні худий, не виглядав на дурного ані занадто мудрого, не був також поганий а хотїв женити ся — і вона вийшла за него.

По кількох роках, коли вже мали кількоро дїтий і одно другим трохи натїшило ся — повернув король, як вже у таких смертельників бувас, до свого молодечого житя, а Люїзу почав забувати.

Тому що королева була з природи сильною і палких пристрастий, взяла собі примір зі свого мужа — короля і сподобала собі забаву, що зове ся польованє на чужій землї.

Королеви се не сподобало ся а у дворі спричинило злу кров.

Королевій поручено, що мусить кождого дня сповідати ся.

Королева відкликувалась на свої женські потреби, на королївський примір і на свою габсбурську достойність — що абсолютно не позволить собі чогось розказувати.

Одного дня прибігла надвірна дама до Люїзи і повідомила її, що мають її проголосити невідвічальною і вивезти до санаторії.

Люїза не чекала і ще тої самої ночи зникла з королївського замку в Дрезні. З того повстало явне замішанє в цїлім саксонськім королївстві.

Повстав недаючий ся описати скандал. На всї сторони розіслано детективів аби знайшли пропавшу принцезну.

Одні говорили, що утопила ся, инші що хтось її викрав, треті, що ховає ся десь в монастирі.

Перші донесеня про її побут голосили здивованим підданим, що їх Люїза відїхала до свого батька в Сальцбургу.

Батько не знав як собі з своєю дочкою порадити і коли Люїза довідала ся, що не опирав би ся богато як би зажадали її видачі саскому дворови, вибрала ся в більше безпечне місце до свобідної Швайцарії.

Але не сама. З нею їхав її брат, австрійський архикнязь Леопольд. А трохи пізнїйше приїхав з Дрезна її потїшитель а її синів учитель, пан М. Жірон.

Насамперед мусимо згадати кількома словами про архикнязя Леопольда, котрий разом з своєю сестрою став героєм дня і вповні полишив позаді всї питаня, що дотикали прав будучих потомків наслїдника трону і його жінки, бувшої надвірної дами в Прешбургу.

Леопольда замотано в тім часї в любовні сплетнї котрі австрійському дворови лиш тому були неприятні, що дістали ся між загал а решта архикнязїв цїкавила ся лиш тим о стільки їх свояк переходив всї драстичности свого сватаня.

Перша отверта вибрана для Леопольда була принцезна Ельвіра, дочка еспанського претендента до престола Дон Карльоса.

Все було вже до весїля приготоване, двірські круги тїшили ся з Леопольдових мудрощів, що бере жінку собі рівну і голосно повторяли, чому Франц Фердинанд не зробив подібно.

В найкритичнїйшій хвилї перед весїлєм розійшла ся вістка що молода десь пропала.

Насамперед про се лиш шептало ся, але відтак не вдало ся укрити, що принцезна відїхала з одним слугою від коний, котрий на нещастє лишив по собі жінку з трома дїтьми.

Леопольд розсердив ся, відїхав до дому і знайшов собі панну Вільгельміну Адамічову, дочку почтового офіціяла в Іглаві, дївчину без майна і титулу, котра нїчим не могла виказати ся крім дїйсно гарного лиця.

Її сестра була жінкою робітника в фабриці тютюну а друга пробувала дістати ся до театру.

Леопольда післано чимскорше до Єгипту, щоби там забув

про свою любов, але ледви вернув ся, вже знова з нею пристав і дійшов до сего, що постановив: зречи ся всїх прав архикнязя, виречи ся ґабсбурського походженя, приняти імя Герр Вульфінґ, відмовити ся від особливших доходів, що приналежали до його становища ,у висотї сорок тисяч корон річно і платнї, котру побирав яко австрійський майор.

Серед таких обставин зїхала ся в Швайцарії дивна чвірка. Принцеза Люїза з паном Жіроном і панна Адамічова з архикнязем Лєопольдом, себто паном Вульфінґом.

Стріча була радісна а оповіданям не було кінця.

— "Як ти розлучив ся зі старим?" допитувала ся Люїза Лєопольда, маючи на думцї Франц Йосифа.

— "Не занадто добре. Я сказав йому, нїм зачне показувати тріску в чиїмсь оцї, щоби перше добув поліно з свого власного ока."

— "Він мусїв порядно злостити ся."

— "Знаєш, що з огляду на його душевний стан я не обхо див ся з ним занадто остро. Коли він почав менї говорити пане Вульфінґ, а я йому на те пане Шрате і так ми розійшли ся."

Панна Адамічкова не була принцесї Люізї особливо симпатичною. Не знала двірського захованя ся, котре у такої принцеси стали другою натурою.

Помало вдало ся однак паннї Адамічовій переконати послїдних, що поворот до природного житя є дорогою до правдивого щастя і незаколоченої утїхи.

Наняли великий з високим парканом сад для перших проб. Зараз при входї поставлено дві альтанки, для кождої пари одна. До альтанок входило ся в звичайній одежі, а зних виходило ся цїлком "природно", тільки в однім тїлеснім строю, котрий чоловік, як також і австрійська архикнягиня, приносить з собою на сей сьвіт.

Обі пари думали, що про їх новий спосіб житя нїхто не знає. Річ дійшла так далеко, що один обманщик потрафив при тій нагодї в дуже короткім часї, зложити собі гарний маєток. Молоді кавалєри, котрі могли заплатити по сто франків за побут в густих галузях дерева посеред "нового раю", аж горну-

ли ся до тайної канцелярії чоловіка, котрий знав, як річ найлїпше урядити.

І стало ся, що дами з високих кругів перебирали ся в мужеську одїж, аби їм вдало ся особливше диво. Декотрим се житє так сподобало ся, що бажали собі прилучити ся до адамської чвірки.

Панна Адамічова як головна пропаґаторка природного житя була також дуже перенята думкою пошириня кольонії нагих, але Люїза і Леопольд, як довідали ся, що їх підглядали, дуже розгнівали ся на провідницю природного житя.

Дармо панна Адамічкова радила, що моглиби перебрати ся в инше місце, наняти великий парк, почати реформу цїлого людства, висвободити людство з неволї моди і з недуг, котрі повстають через неприродне житє — —

Повстав роздїл і обі пари розійшли ся. Також між Леопольдом а Адамічовою від того часу повстало відчуженє, котре скінчило ся тим, що Леопольд відрік ся завзятої пропаґаторки природного житя цїлком і нагнав її від себе.

Пізнїйше полюбив швайцарську дївчину, панну Ріттерову, вистарав ся о право горожанства в Швайцарії, там замешкав і від того часу зникає його імя з публичного житя.

З його заяв маємо два зазначеня. Про житє в дворі писав: "Житє в дворі є дурне і зігниле. Я не можу більше двірським воздухом дихати. Свобідний чоловік має світ у своїх ніг, але принц або король є жертвою свого окруженя."

А при иншій нагоді написав: "Королї є як і инші люди лиш більше ограничені. Анї один з сотки не варта нюха табаки; можливо декотрі, але і то булаби за висока цїна. Що тичить ся моєї сестри, то вона є пусте сотворінє. На свої лїта могла би бути трохи обережнїйшою."

Люїза стала переслїдуваним звірем. Все виступало проти неї. Саксонський двір її переслїдував, австрійський двір слїдив за кождим її кроком а Єзуїти уживали всїх зусиль щоби дістати її якимсь способом до монастиря.

Першим успіхом того переслїдуваня було, що вдало ся підплатити її потїшителя, М. Жірона, щоби її покинув. Люїза

знайшла собі иншого потїшителя в особі молодого артиста сїгнора Тоселлїго. Прийшло до весїля а недовго потім до розводу.

Дальша доля Люїзи не є для нас цїкавою.

РОЗДЇЛ V.

Початки конепіштської полїтики.

Зближаємо ся до сїтей сплетень і полїтичних інтриґ, котрих може нїколи вповнї не вияснить ся, але котрі є в найтіснїйшій звязи з найбільшою траґедією, яка постигла горожан цїлої землї і перемінила тихі ниви Европи в дике розбурхане море — море слїз і крови.

Насамперед розходило ся про синів австрійського архикня зя, як дістати ся їм на престол з поминенєм присяги їх батька — а в недовгім часї потім розходило ся вже о пятьдесять мілїонів опущених сиріт, котрі з піднесеними руками кличуть: "Мамо, де пішов наш тато і коли поверне?"

Насамперед розходило ся о одну жінку з титулом княгинї Гогенберґ, чи має коли стати ся повноправною цїсаревою великої австрійської держави — а скоро по тім грало ся вже долею двайцятьох мілїонів опущених жінок, чи мають вони стати ся бідними вдовами, чи нещасними жінками калїк.

Тому що мілїони розумних людий позволили опанувати себе кільком дуракам, і здеґенерованим сотворінням, стало ся, що дальший розвій людства, не міг іти по витеченїй культурою дорозї людскости, але мусїв іти бродом в морі крови, теплої людської крови, крови мущин, котрі нїколи в житю нїчого не провинили.

Основою так званої полїтики в Конопіштї є умова між Єзуїтами і папською столицею з одної сторони а між княгинею Гогенберґ і її мужом, Францом Фердинандом, як наслїдником австрійського престола з другої сторони.

Тому називає ся полїтикою в Конопіштї від замку в Конопі

штї, в Чехах, котрий був власностю і осїдком наслїдника престо ла, в котрім то замку основано головні точки тої полїтики.

Найголовнїйшим було те, що колиби до року не появили знаки беременности, то архикнягиня піддасть ся маніпуляції, так званій "Один за другим до висшої цїли."

Княгиня мала в тій цїли тайно перебрати ся до Білгорода і перебути там цїлий місяць в приготованях.

На кождий день мала приписану купіль з врахованим вислїдом на скірі і в обігу крови. Дві години денно мала перебувати в ґалерії де особливо в тій цїли були виставлені образи і статуї найгарнїйших і найсильнїйших мущин в природній одежі і в природній величині.

До читаня дістала кілька вибраних книжок, котрі писано передовсїм для сповідників, щоби їх обзнакомити з всїлякими людськими блудами в цїли лекшого зрозуміня людскої природи.

Також їди і напої вибирано передовсїм після способу, який був у грецьких богинь в грецьких храмах перед їх віддапєм ся службі Венері.

По скінченю всїх приготовань, один день по періоді, котрий у поколїня Еви кождий місяць повторяє ся, почали ся правдиві вправи.

До головних функцій вибрано трех здорових, сильних і молодих священиків, котрі мали собі взаїмно помагати.

Штучне спанє признано за потрібне, аби при других операціях могло продовжати ся з науковою докладностию, яка у отців Єзуїтів увійшла в прислівє.

Також з Францом Фердинандом зроблено особливщу угоду що йому удїлить ся пастирської поради з сторони призначеного йому духовного порадника.

Одного разу по добрій гостинї отець Ігнатій знаючи, що в такій хвилї характер чоловіка є найподатнїйший, засїв з Францом Фердинандом в його бібліотеці до розмови.

— "Говорім оба прямо і залишім все особисте на боці Думаймо тілько про інтереси святої церкви з одної сторони і про будучність великої Австрії під вашим скиптром з другої."

Франц Фердинанд сидів згорблений в широкім кріслї і положив на хвилю своє лице в долонї, як би хотїв сховати ся перед такими смілими плянами.

— "Я сего не потрафлю," сказав з покорою.

— "Але маєте по своїй сторонї воюючу церкву цїлої землї а бистрий і тисячлїтний досвід її представителїв," від повів священик з смілим киненєм руки.

Архикнязь підвів трохи голову, поглянув несміло на духовного отця і з вздохом сказав: "Колиб не міг полягати на тій помочи, то про таку велику задачу навіть би не думав."

Між тим отворили ся двері і в них показала голову княгиня.

— "Не буду перешкаджати?"

— "Противно, повитаємо вас радо, маємо дуже важну справу, поможіть нам," звучала відповідь духовного.

Франц Фердинанд помало думав, при рішеню був дуже повільний і через те трудно було з ним дійти до ладу, але як княгиня долучила свою пречудну вимову до його бесїди, відчував всегда велику полекшу і вдоволяв ся пильним притакуванєм.

Так було й тепер.

— "Про яку велику справу ви говорили," почала сейчас бе сїду княгиня, "певно говорили про те, що було моєю мрією ще від дитиньства. Коли нам катехит в монастирській школї оповідав, як несправедливо святого вітця обрабовано з його світської власти і як Бог мусить карати краї, доки папі не вернуть знова римської держави — вже тодї почала я бажати: щоби я мала коли яку нагоду, прямувалаби з усїх сил до тої цїли, щоби церковну державу відновлено.

Піп тою мовою так зрадів, що встав, щоби поцїлувати княгинї руку з вдячности за її слова. То, до чого він звільна прямував і що було його наміром в тій хвилї, впало йому словами княгинї так сказавши на колїна.

— "Ви є найбільше благословенна між нинїшними женами, ви є першою по Дївї Марії, ви є ангел, післаний Богом, щоби охоронити світ," піднесеним радісним голосом говорив духовний.

— "Але одна річ мене все турбує," продовжала княгиня.

— "Я потрафлю догадати ся, що то може бути," вмішав ся духовний.

— "Ах,"вздохнув архикнязь, "до кождої чарки веселости примішано трохи горечи." — (Архикнязь по вимовленю тих слів сам собі дивував ся, що щось так мудре потрафив сказати)

— "Але Господь Бог потрафить наш смуток перемінити в радість а нашу покору в вивисшенє, коли дамо ся з послухмо руководити добрими радами його заступників і слуг." говорив духовний.

— "Я знаю, що у Бога все можливе, але я не знаю, що зробити з присягою мого мужа," сумно додала княгиня.

Священик поклав ноги навхрест, махнув правою рукою у воздусї, якби відганяв мухи і дивлячись на архикнязя питав:

— "Коли ви складали присягу, що ваші потомки не мають бути рівноуправненими і наслїдниками престола, чи робились те се з власної волї чи під натиском. Я думаю, що під натиском"

— "Так, але — — "

— "Добре. По друге: ви присягали, що зрікаєте ся своїх прав, або прав тих, котрі ще не народили ся."

— "Видиш, видиш," крикнула радісно княгиня, як би їй отвирав ся новий світ.

— "Я розумію все," продовжала, "ти преціньь своїх прав не зрікав ся, можеш проте робити, що тобі сподобає ся."

— "Так, так," пояснював священик, "а дїтий котрі тодї ще навіть не народили ся, не можна вязати присягою, при котрій не були і з котрою не згодили ся. — Чи не є се ясне?"

— "Менї се приємно чути, зачекайте я задзвоню, щоби сюди принесли трохи вина і яку закуску, бо чи тодї не буде вам приємнїйше курити ся? На мене не оглядайте ся, менї то не шкодить — а будемо продовжати."

Принесено вино і циґара. Всї троє випили, мущини закурили тяжкі гавана а дама лиш так в товаристві взяла легоньку турецьку папіроску і настрій ставав дуже веселїти.

— "Я маю ще цїлком инші штучки, котрими можемо кождy присягу повалити і зістати вірними синами святої церкви,"

вимовив ся духовний дорадник а очи йому при тім засвітили ся як два огники.

— "Ви є як ангел Гавриїл, як зявив ся Дїві Марії," тїшила ся княгиня, "я не знаю як вам належито відвдячити ся."

— "Отже послухайте," продовжав священик, з певностию як би розходило ся о найсправедливійшу річ на світї.

— "Чи папа не має ключів від царства небесного? Чи не була йому самому дана власть звязувати і розвязувати? Чи папа не має права розвязати і то що на небі було звязано, тим способом що заключено було на землї? Він одинокий може увільнити котрогобудь чоловіка на землї від яких би не було зобовязань, в яких би небудь обставинах зроблених."

— "Се є правда," помало і з задумою сказала княгиня а архикнязь притакував киванєм голови, як би йому прояснювало ся.

— "Або," продовжав духовний з облудою, "не можна би сего так зарядити, щоби так в Угорщинї як і в Австрії склика но такі парляменти, котрі би такої папської диспензи прямо домагали ся.

РОЗДІЛ VI.

Житєвий сон цїсаря Вільгельма.

До судьби габсбурської династії почав в тих часах вмішувати ся дуже рішучий робітник, на котрого мусимо звернути трохи уваги.

Є то нїмецький цїсар Вільгельм II.

Аж до вибуху найбільшої світової війни Вільгельма більшість його сучасників фальшиво осуджувала.

Не будемо згадувати тих, котрі на основі давних пророцтв видять в нїм до тепер втїленого дїтька і антихриста. Обставина, що має одну руку значно коротшу і що його лїва нога є викривлена і має якусь форму кінського копита, були сильною підпорою сего віреня, рівнож і богато инших важних обставин

в його житю дуже замітно годять ся зі всїм, що в пророцтвах про втїлене дїдька і антихриста від соток лїт предсказувано. Зрештою всї ті обставини в американських і французьких журналах досить обширно описано і нема потреби над ними тратити часу.

Ще менше можемо інтересувати ся тими натхненими прихильниками цїсаря Вільгельма, котрі в нїм видять втїленого архангела Гавриїла, котрий втїлив ся в тїло жени в тій цїли, що би приготовити велику армію і огненним мечем покарати всїх грішників а праведних надгородити.

Богато говорило ся про малярський талан цїсаря Вільгельма. При помочи двірського маляра Вайнербаума вималював образ, на котрім лютий звір чигає лакомо з Азії на Европу і грозить знищити европейську культуру.

Напроти того звіра по европейській сторонї стоїть з блискучим оружєм в руках нїмецький цїсар і кличе до помочи европейських союзників. Напись: Veolker Europes wahret Eure heiligsten Gueter! (Народи Европи хороніть своє найдорозше майно.)

Якийсь драбиско при поглядї на образ сказав неосторожно: "злодїй кричить: ловіть злодїя." За те дістав ся на пів року до вязниці.

Також в різбярстві пробував нїмецький цїсар осягнути вінець слави.

Одна з його величезних статуй дістала ся аж до Америки, яко дарунок. Представляє одного з його славних предків, бо королївські предки, як нам відомо всегда славні.

Робленє статуй скоро йому надокучило і почав виробляти черепицю, котра стала ся звісна по цїлім світї. Хто думає, що то є жарт най запитає людий лїпше поінформованих.

Одного разу цїсар Вільгельм соперничив з поетами про пальму успіху. Коли вже мав добре число поем приготовлених до друку, пораджено йому, що не випадалоби найцінніїйші плоди його королївського духа дати на невдячну ласку звичайних людий.

Найбільше слави і неприємности стягнув на себе цїсар Вільгельм своїми промовами.

Були часи, коли кождий читаючий ґазети, як тільки взяв їх до рук, насамперед дивив ся, що і де говорив цїсар Вільгельм і чи то не буде мати за наслїдок уступленє котрогось відвічального за його промову мінїстра.

Забрало би то богато часу і місця оповідати, з яким успіхом працював цїсар Вільгельм в ролї священика, любовника, спекулянта на біржі, удїловця нїмецьких і американських під приємств вироблюваня амуніції і т. д.

В остатній і для Австрії найгрізнїйшій ролї виступив як "божий знаряд", як сам себе назвав.

Одного дня цїсар Вільгельм скликав своїх державних і тайних дорадників, скликав також своїх улюблених двірських мудрців і свою найблизшу родину до своєї посїлости в Чарльо тенбурґу, коло Берлїна.

Одїтий в парадний однострій пільного маршалка засїв після звичаю на підвисшенім місци і по звичайних церемоніях коли все притихло і очи всїх цїкавих присутних звернули ся на Його Величество отворив свої уста і почав говорити:

"Я мав сон, котрий мене дуже зворушив. Відріжняє ся так богато від инших снів, що не можу його інакше позбути ся. Я скликав вас, щоби ви помогли менї зрозуміти його значінє."

"Снило ся менї, що з брандебурґських пісків несподївано вибухла струя води, котра підносила ся і розширювала ся, аж довкола зробило ся велике озеро. Се озеро було таке велике, що я не міг оком засягнути. Я приказав щоби приготовлено корабель, і поїду подивити ся, як далеко розіляла ся вода.

"Корабель плив і плив і нїгде не було видно берега. По довгій плавбі увидїлисьмо вкінци землю — але на моє велике здивованє не була вже то Нїмеччина, але Італїя.

"Відтак ми звернули ся і плили в иншу сторону і по довгій плавбі ми знова дивимо ся на землю, але се була Азія.

"Тодї ми вернули ся назад і плили ще богато довше нїж перед тим, але водї не було кінця. Ми стрітили ся з иншим кораблем і питаємо, де ми є? Відповіли нам, що на північнім Океанї.

"Отже скажіть тому панове, що думаєте, що сей сон може означати?"

Оден з присутних, старець около сїмдесяти лїт, поважного вигляду, підвів ся і сказав:

— "Маю лихе предчутє, що нещастє постигне нїмецьку дер жаву і розілле ся як вода по всїх дооколичних краях і розло мить їх зі собою.

Докінчив і тихо сїв в задумі.

Вражінє, яке його коротка але поважна промова зробила, впало як оловяна хмара на всїх присутних.

Нараз вискочив инший мущина, середних лїт, острого по гляду і нервових рухів і сказав так:

"Я осудив цїлком противно з мови його Величества."

— "Вода означає полїтичну силу і вплив гогенцолєрського дому. Як струя вибухне і розійде ся від моря до моря і підібє цїлу Европу.

Як скоро встав так з поспіхом знова й сїв бесїдник, оглядаю чись з певностию себе кругом, яке вражінє зробив його виклад.

Цїсареви Вільгельмови прояснило ся лице, котре перед тим захмурило ся, і зі зворушенєм відповів:

— "Який би то був красний ідеал, дати Европі в подарунку нїмецьку культуру!"

— "Було би то тяжко, так ріжнородні народи злучити під одним скиптром," несміло натякнув один з дорадників.

— "Все є можливе," замітив сейчас другий." Памятаєте як ворожо відносили ся до себе нїмецькі краї перед війною з Фран цією 1870 року, а як гарно злучили ся всї нїмецькі народи в одну державу," — — —

Цїсар від того часу не переставав радити ся з своїми воєнними знатоками і державними мужами, які кроки підприняти, щоби цїль, яку йому, як він казав, висша сила представила осягнути як найуспішнїйше.

Плян, котрий відтак цїсар Вільгельм зі своїми дорадниками виробив і якого придержував ся, є нині відомий цїлому світови аж до Австрії.

Тяжко було рішити, як далеко сей со цїсаря мав вплив на нїмецьку дипльоматію. Певним однак є, що цїсаря Вільгельма опанувала меґальоманїя, або великанство, що окружає себе

такими дорадниками і провідниками, котрі його в його стремлїню до опанованя цїлого світа утверджують а проганяє від себе всїх, котрі його остерігають перед упадком.

Від того часу стали пляни нїмецького цїсаря відомі і відкриті цїлому світу крім засліпленої Австрії.

В тих плянах було таке приятельське і стисле привязанє Австрії до опанцерованих грудий нїмецького мілїтаризму, що мало в нїй всї кости самостійного істнованя не потріскали, щоби відтак можна було лекше цїлу перед і Трансліїанїю пілкнути

При помочи австрійського війська під головною командою нїмецького цїсаря мало пробити ся дорогу через Сербію щоб забрати і оволодїти цїлим Балканом і Туреччиною.

А через Туреччину мало ся зробити дорогу до Азії і Єгипту.

Всьо мало ся закінчити в Єрусалимі славним вїздом цїсаря Вільгельма на гору Сіон, де заступники Магомеданів, Жидів і христіян мали проголосити його князем і головою жидівсько-магометансько - христіянського союза і володарем найбільшої світової держави.

Само собою розуміє ся, що перед тим послїдним актом мав відбути ся славний вїзд до Парижа і Лондону, до Петрограду і Риму, все при помочи великих цепелїнів і далекосяглих канон, при ужитю трійливих ґазів і підводних суден і инших просвітних средств нїмецької культури.

РОЗДЇЛ VII.

Тайна армія.

Передовсїм в Америцї є відомим, що нїмецький цїсар має попри інфантерію, кавалєрію, артилєрію, воздухоплавство, підводні і инші судна ще одну велику армію, про котру ми до сего часу дуже мало знали, а в плянах оволодїня пруського мілїтаризму займає ся армія перше місце.

Ся армія воює в часах найспокійнїйшого мира майже так

завзято як і підчас війни. Воює так в краях, з котрими Нїмеччина є в приятельських зносинах, як і в тих, на котрих готовить ся напасти або з котрими вже є в отвертій борбі.

Згадану армію найлїпше оплачує ся і рекрутує ся тільки з добровольців.

Лиш найбистрійші голови полишать ся на пересївачу рекруцької комісії.

В протиставленю до других армій "працює" тота головно в чужих краях а є так велика, що після остатного здогаду тільки в Злучених Державах Америки видало нїмецьке правительство на ту свою екстра армію сто сїмдесять мілїонів марок в двох роках! Може й більше.

Також сю армію поділено на корпуси, з котрих кождий має визначену певну часть земної кулї.

Найбільші військові корпуси тої армії удержувано аж доси на Балканї, в Туреччинї, в Росії, Хінах і Північній Америцї.

При помочи тої армії дістав ся на болгарський престол нїмецький король.

В Румунії стало ся подібно а жінкою грецького короля є одинока сестра нїмецького цїсаря, жінка незвичайної сильної волї і зарозуміла.

Велику побіду віднесла ся армія головно в Туреччинї, де спричинила у своїм часї державний переворот в спілцї з Молодотурками, який відтак цїлковито віддав Туреччину на услугы нїмецькому цїсареви.

Ся армія поробила величезні шкоди великій російській державі, нїм про її войовничі полки почасти довідано ся.

Про її опановуване Австрією і допоможене до сповненя проклону над Габсбурським домом почуємо в найблизших роздїлах.

Дїяльність згаданої армії в Злучених Державах признало само правительство, що вона уживає як оружя не лише підплачених ґазет і людських язиків, що не лише працює у військових і дипльоматичних канцеляріях при збираню всїх можливих плянів, що не заспокоює ся убийством в малім числї, на одній або двох особах, хочби і княжого походженя, але коли признасть за відповідне, сягає до динаміту і до инших найпо-

губнїйших вибухових матерій і висаджує в повітре не тільки великі фабрики, але і кораблї переповнені невинними жінками і дїтьми.

Се є армія нїмецьких шпіонів, найлїпше і найдокладнїйше зорґанїзована з усїх які є на світї.

До тої армії належав також Клїнґерман.

Як дістав ся за особистого слугу австрійського наслїдника престола, Франца Фердинанда.

Мабуть поручено його, як доброго Австрійця, завзятого католика і незвичайно чесного, осторожного і інтелїґентного слугу першої кляси. Гроші і цїлий ряд всїляких і любовних прислуг допомагали йому у тім.

Однак пан Клїнґерман не був анї Австрійцем, анї католиком анї слугою по занятю а також його правдиве імя не було Клїнґерман, тілько Ґерц.

Дїйсний Клїнґерман, під котрого іменем і особою Ґерц укривав ся, перед своїм відїздом до Бразилії, спродав все, що до тотожности його особи приналежало і з паспортом та службовою книжкою і посвідкою тайної нїмецької канцелярії за дві тисячі марок.

Таких "запомог" для так званого "Intelligenz Abtheilung" в Берлїнї є великий вибір.

Пан Клїнґерман брав тодї подвійну платню. Платня за службу, котру дістав від Франца Фердинанда, була лише додатком до того, що на його правдиве імя виплачувано в однім з дрезденських банків.

Наслїдник престола з своєю жінкою видїли в Клїнґермані найідеальнїйшого слугу, якого можна собі представити.

Думали, що той чоловік був готовий і житє за них віддати.

Була се ходяча покора. Нїякої роботи не стидав ся і нїчого йому не було тяжко робити. Як увидїв де порошинку, сам її сейчас чистив а не кликав сейчас послугача умисне до сего призначеного, як другі слуги робили.

А попри те який був інтелїґентний! Всего зараз догадав ся, все його цїкавило, і було можна з ним говорити про найтяжші полїтичні питаня з великим зрозумінєм з його сторони.

А який був чесний і повний поважаня до її Високости княгині!

Всї ті прикмети запевнювали йому щораз більше довіря у його хлїбодавців, котрі пізнїйше не мали перед ним нїяких тайн.

Архикнязеви напримір і на думцї не було, замикати або ховати чого, коли нїкого иншого не було коло него крім його вірного Йогана, як звичайно називали Клїнґермана.

Покоївкою княгинї Гогенберґ була Мариська Саршальонка, котру вона знала ще від свого побуту на Угорщинї.

Мариська була інтелїґентною Мадяркою. Була трохи палка, але уміла знаменито собою володїти. Її густі як уголь чорні кучері гарно відбивали від її білого, широко запалого чола. Уста її були як червоні вишні а її тїло середної величини, було повне гарних форм і гармонїйних лїнїй.

Нема дива, що пан Клїнґерман дуже радо з Мариською приставав і лиш де незамітно вдало ся, там з нею розмовляв і жартував.

Попри те говорив до себе: "Не є дурна, і моглаб в моїх плянах бути помічною."

РОЗДІЛ VIII.

Нїчний зудар двох шпіонів.

У замку в Конопіштї очікувало ся дуже незвичайної візити. Служба з початку догадувала ся, що розходить ся лише про одну з звичайних гостин, в злуцї з малими ловами і короткою прогулькою. Але пан Клїнґерман відгадував відразу щось цїлком иншого.

Поведенє його пана було цїлком инше і в протиставленю до инших гостин, держав ся Франц Фердинанд сим разом у такій резерві перед Йоганом, що цїкавість послїдного зросла аж до неможливого напруженя нервів.

"Не сміє перед мною затаїтись ані слівце, сказав до себе

Клінґерман," а можливо, що "то буде одинока нагода до бога тої добичі і знаменитої надгороди."

— "Дістанемо якесь незвичайне паньство," заговорив Йоган до Мариськи, коли її стрінув принагідно коло веранди в садї.

— "Чи знаєш про те щось близше, пане Йоган?" з шельмівською усмішкою питала вона.

— "Так трохи догадую ся," відповів він. "Але жінки є більше говірливі, хотяй є й княгинями, тому сподїю ся, що ви знає те трохи більше."

— "В части маєте слушність, але то є того разом так мало, що лише може викликати у чоловіка цїкавість."

— "Чи має се що з полїтикою до дїла?"

Мариська крутила ся і вагала ся і було видко, що не хоче сказати всего, що знає.

"З мене був би нездалий мущина, як би того з жінки не витягнув на верх," подумав собі Йоган і почав з иншої сторони.

— "Вірите панно в амулєти?"

— "Чому таке питанє ставите?" зі здивованєм відповіла вона. "Я нїяких амулєтів не ношу."

— "Я також нї, але догадую ся, що кождий чоловік має свої слабі хвилї, коли більше або менше підлягає пересудам?"

"Чому нї, коли йому ті пересуди бода йтрохи осолоджують житє, то нехай собі їх має. Я вже кілька разів завидувала людям котрим їх пересуди більше уприємнили житє, як иншим без глуздим надїя."

— "З вас є знаменитий фільозоф панно. Я вам признаю ся, що я справдї прихиляюсь так по трохи до пересудів. Хотїв бим свого щастя і з того згляду спробувати."

— "Ви мене цїкавити тими вашими пересудами."

— "Я був з Його Високостию в Празї і зайшов там на Панкрац до віщунки — — —"

— "Ага" призналась Мариська, "се мене справдї цїкавить."

— "Я там насамперед йшов лиш так більше з цїкавости,

але не знаю як то стало ся, що преціньь трохи повірив і спитав, і найлекше осягнути.“

— ”Ха, ха, ха, — —“ Мариська знов розсміяла ся на цїле горло.

— ”Я анї не думала, що ви такий пересудний. Я скорше сподївала ся того від Його Високости,“ додала півшепотом.

— ”Стало ся. Лиш не беріть менї за зле, коли скажу, що менї ся жінка порадила.“

— ”Чомуб я мала брати вам се за зле? Противно мене то незвичайно інтересує.“

— ”Ся жінка радила менї, щоби я купив собі золотий медалїоник і носив його на голій шиї.“

— ”То є справдї дивне,“ зауважила вона.

— ”Але до того медалїоника маю вложити женське волосє.“

— ”То вже є цїкавше. Чи не пішлисьте сейчас до вашої нареченої?“

— ”Нїякої не маю,“ сказав зі сумом. ”А ще й взагалї не любив.“

— ”І не боїте ся щобисьте не потрафили?“ Напів ущипливо а напів жартом сказала вона.

— ”Не смійте ся з мене а лїпше порадьте як дістати волосє.“

— ”Наша кухарка має фальшиву косу, з неї можна принагідно дещо втяти.“

— ”Вона має руде але я маю дістати чорне.“

— ”Тут є мало людий з цїлком чорним волосєм. алеб я вам порадила.“

— ”Я буду вам вдячний.“

— ”Сюди приходять циганки, за одну корону вам кожда радо дасть, кілько будете потребувати.“

Обовязок вимагав, щоби розійшли ся, але інтелїґенція і при томність духа Мариськи і її інформації з окруженя княгинї робили її пожаданою спільничкою і повірницею, котру треба було позискати за всяку цїну.

При найблизшій стрічі, було то під вечір на греблї недалеко ставу, стрінули ся, і з усьміхом на лици промовила насамперед вона з іронїєю:

— "Вже маєте се волосє?"

— "Не маю і знаю що не буду щасливий, доки його не буду мати."

— "Вірите в силу думки? Сильно за него думайте а буде вам здавати ся, що ви його маєте."

— "Я вже се роблю, але преціньбулоб лїпше якби я його мав."

— "А вірите дійсно в те волосє?"

— "В те волосє за котре думаю, сильно вірю," скорше відповів він якби порушив бровию.

— "Не знаю, чому би чорне волосє мало мати лїпшу силу від другого," промовила. вона.

— "Я забув сказати, що то має бути волосє тої особи, котра є менї з усїх найбільше симпатична."

— "Ви казали, що до сего часу нїкого не любили."

— "Не так, як се звичайно розуміє ся, але чомуб я не міг мати симпатії до когось хто мене може і не знає або і до особи, котра може і не хотїлаби, або може і не могла взяти."

— "Ваша мова менї сподобала ся."

— "Ви менї додаєте відваги, щоби я домагав ся від вас маленького жмутка вашого красного волося."

— "Дивіть. А то з вас сміхун. Тілько клопоту. Аж до Праги на Панкрац мусїлисьте за тим ходити!"

Серце Мариськи змякло очевидно а її голос став якось чуткійший і більше довірочний.

Продовжала: "Подивляю ваші ідеальні понятя про житє. Я бажалаб собі щоби могла з вами сміло передумувати, але бою ся, що наші житєві цїли занадто розходять ся під кождим зглядом, господарським, полїтичним і иншим. Можливо, як би ви мене знали лїпше, то за моє чорне волосє анї трохи би не старали ся."

Нїчого вже не могло збільшити цїкавости Йогана як ті слова.

— "Інтересує вас полїтика панно?"

— "Досить; більше як звичайно буває серед наших женщин."

— "Думаєте, що тут в замку приготовляють ся полїтичні сходини далекосяглого значіня?"

Місто прямої відповіди, Мариська відповіла питанєм: "Чи відома вам ідея нової Великої Австрії?"

— "Я не є досить обзнакомлений."

— "Я мушу йти, перепрашаю."

Слїдуючого дня їхало ся на стацію по гостий.

Висший службовий персонал мав наказано, нїколи про нїчо що в замку дїє ся нїкому не говорити. Особливо про візити мало ся завсїгди заховувати строгу мовчанку і лиш то могло вийти на яву, що було в урядових оголошенях і заявах.

Слугу або урядника, котрого в найменшім підозрівано, що поступав проти сего домашного розпорядженя, звільнювано зі служби в протягу години і се дїймаючо шкодило його дальшій карієрі.

Гостї приходили і приїздили по одному і по двох в ріжних порах дня а в ночи з ріжних стацій в найблизшім віддаленю.

Службі пояснено, що високе паньство приїхало неурядово, тому, не хоче, щоби його непокоєно депутаціями, музикою і заявами льояльности зі сторони дооколичних громадських урядів, шкіл і товариств.

Йогана від хвилї, коли про те почув, цїкавила лиш одна думка, як то зробити, аби міг вислухати усїх нарад, і післати про них скорий звіт до Берлїна.

В сальонї, де, судячи після зроблених приготовань, мали відбувати ся головні наради, Йоган переглянув кождий кутик, але не був в станї найти місця, де мігби сховати ся зі своїми ушима.

Інформації нагороджувано щедрими надгородами і піднесенєм на лучше місце.

Кождий бояв ся. А коли заносило ся на яку більшу візиту і службову інструкцію кождому знова пригадувано, кождий мав повні очи страху, щоби нїхто не вичитав з них якої зради. А язик у кождого був як закаменїлий, бо бояв ся, що як тільки ним неосторожно порушить, то з того вийде нещастє.

Найбільше єще кождий мав довіря до уший. Тому всї мали більшу охоту про щось нового почути як щось сказати.

Всїм впало се в очи, що з двірця привезено тільки дві дами, хотяй комнат приготовано на шіснайцять гостий.

Йоган пізнавав в дамах на перший погляд перебраних мущин, бо в таких трансформаціях сам був дуже добре вправлений.

Стеля сальону була виложена деревом, яке мало форму шести гранів. Кілька отворів вдало би ся зробити непомічено — але над сальоном були комнати його Високости, тому про той плян не було чого і думати.

В лївім розї напроти дверий стояло велике зеркало, за котрим можна було досить вигідно стояти. Але насувало ся питанє як дістати ся там і звідтам непостережено.. До сальону вели тільки одні на двоє роздїлені двері і про незамітний перехід туди не можна було і думати.

Вкінци впало Йоганови око на отверту англїйську піч, котра видавала ся йому прямо ідеальним сховком до підслухування і підглядуваня, треба було лиш розвідати, чи є досить простора для одної особи і куди там і звідтам незамітно дістати ся.

В замку заведено центральне огріванє а піч полишено більше для прикраси як для уживаня. Можливо, що служила також як вентилятор, бо комин був досить просторий ведучий просто на дах, де був продовжений бляшаним комином. зроб леним для охорони від дощу і вітру, щоби не затїкали до середини.

До печи можна було дістати ся двома способами будьто комином з гори, що здавало ся не дуже легким до виконаня або дверцятами з внїшного додаткового місця, звідки колись палило ся.

Се місце було тільки приступне з крила замку, замешкано го княгинею і дістанє ся з тої сторони могло бути зауважане і спричинити неприятність.

Рішено тодї спустити ся осторожно комином.

Сю задачу улекшало се, що не треба було лїзти на дах по заяк можна було дістати ся до комина дверцятами зі споду.

Перед розпочатєм нарад Йоган дістав кілька годин вільних, що йому як раз було на руку.

Приготованя, щоб спустити ся комином вже зроблено, тільки треба було натягнути робучі штани сягаючі аж по пахи, щоби при спусканю ся не було перешкод.

Комин був досить тїсний, але при терпеливости і самовідреченю, до яких шпіон є здібний, дістав ся Йоган аж до самої долини.

Здивувало його, що там найшов подушку. Хотяй при такім неприємнім напів сидженю а напів лежаню дуже нею втїшив ся, не міг собі витолкувати як подушка могла до печи дістати ся.

Тимчасом через отворені двері сальону було чути, що в сїнях сходить ся товариство; було вже пять мінут перед назначеною на сходини годиною.

Йоган був вповнї занятий своїм незвичайним положенєм і обертав ся всїляко, щоби знайти найвигіднїйший для себе спосіб сидженя — лежаня, в котрім міг би видержати кілька годин.

Несподївано над його головою щось зашелестїло якби отвирали ся дверцї і на Йогана впало мягке женське тїло.

Дали ся чути два глухі оклики переляку!

Дражливійшої ситуації не можна собі було представити, яка лиш трохи полїпшила ся, коли Мариська переконалась, що сидить на Йоганови а Йоган, коли переконав ся, що місто жмутка волося, про котре просив, лежала на його тїлї Мариська у повній вазї свого тїла.

Гостї почали розсїдатись і про зміну найкритичнїйшого спрасованя обох шпіонів не можна було і думати.

Стародавна піч, хотяй належала до найбільших свого рода і спочивала не великих кусках дерева, преціньбула за мала, аби помістити в собі триста двайцять фунтів живого людського тїла.

Також небезпека зрадженя ся такими обставинами побільшала ся, хотяй віконця печи перепускали дуже мало відбиваючого ся сонїшного проміня.

До того всего почала мучити обоїх цїкавість, для кого той другий вивідує і чи не слїдить одно другого в користь архикнязя.

РОЗДІЛ VIII.

Житє на нитці.

Чим більше напруженим і далекосягаючим ставав зміст нарад, тим незноснійшою ставала ситуація обох тїл, стиснених в печі.

"Німеччина не стерпить ідеї Великої Австрії. Союз з Росією був би вигіднійший," говорив поважний барітоновий голос.

Йоган рушив собою. Се був знаменитий кусок для нього. Але його жолудок цїлком виповідав службу, бо подавав ся під сильним натиском з гори аж до найскрайнійших границь істнованя.

"Отворенє нової полудневославянської держави з габсбурським принцом на чолї було би найсильнїйшим ударом проти Сербів."

— "Не розумію, чому Сербів не малоби ся собі зєднати."

— "Все прямує до того, що після моєї гадки може бути найщасливійшою розвязкою проблємів і трудностий. Злученє країв великої Австрії на спосіб нїмецьких країв під скиптром Габсбурґів. Нїм все приготовить ся, тимчасом доростуть видїдичені сини нашого найяснїйшого Франца Фердинанда і помирені народи покличуть їх за королїв — —"

- "То взагалї означало би не тільки удар проти заборчих плянів Німеччини, але також проти захланности Мадярів — до обнятя провідництва — — — "

Мариська при тій замітцї так собою повертїла, що Йоганови здавало ся, що мусить випустити дух в тій хвилї.

Рішив ся приложити уста тїсно до її уший і слабонько прошептав:

— "Панно, я вже дальше не витримаю, не можу анї ворохнути ся і млоїть мене в жолудку."

Її відповідь була: "Я не знаю иншої ради. Сама не можу рушити ся, анї обернути ся, щоб хотяй отворити двері."

— "Се булоби чути."

— "Як не видержимо до кінця, не буде иншої ради."

— "А де втїчи?"

— "Мусїлибисьте скоро за мною до моєї спальнї, иншої ради нема."

— "Зудар нас не мине. А коли двоє порозуміє ся, може хтось третий здивувати ся," відізвав ся сильний військовий голос з посеред присутних.

— "Колїзії з Росією повиннисьмоби оминути в кождім разї," говорив голос, котрий вже перед тим згадував за Росію.

— "Я бою ся, щоби се не мало яких наслїдків," шептала Мариська.

— "Нїмеччина повинна би йти нам на поміч проти Росії."

При тих словах Йоган собою знова сильно рушив в гору і в долину.

— "Туди воно прямує. Нїмеччина нам радо помоглаб —"

— "Зробити з Австрії пруську провінцію або кольонїю," перебив инший.

— "Може ще на хвилю витримаєте, панно, тепер якраз найголовнїйше — —"

— "Я є тої гадки, що Мадяри з Нїмцями в многих річах вже порозуміли ся, як ми можемо сподївати ся," говорив один з достойників коло стола.

— "Остаточно і я ще трохи видержу, а ви сказали, що вже не можете ——— "

— "Не можнаб було ті дверцята потихо отворити і знов замкнути а підслухувати з вашої спальнї, панно?"

— "Що собі думаєте, до моєї спальнї треба йти через кабінет і коритар."

— "Я вже видержу до кінця," сказав Йоган.

— "Е" крикнула Мариська, цїлком забувшись.

Присутні коло стола зірвали ся в тій хвилї на ноги.

— "Що се? Хтось підслухує."

— "В печі страшить," закликала княгиня Гогенбург цїла перелякана.

— "Якась зрада," закликав один присутний ґенерал і добув шаблї.

Цїле товариство обступило піч, але декотрі оглядні радили щоби лиш кількох на смерть приготованих кавалєрів приступило близше, щоби запобічи більшому нещастю, колиб прийшло до стрілянини.

Послухано його і один з найвідважнїйших сильним шарпне нєм отворив дверцята з яких слїджено.

— "Шпіонське гнїздо," закликав один з панів, котрий яко інспектор в шпігунській службі мав досить досвіду в тім напрямі.

Сейчас поручено всї входи до замку замкнути і кількох до віря гідних слуг поставити на сторожі.

Архикнязь задзвонив на свого вірного слугу Йогана але дістав відповідь, що він має бути десь в лїску на проходї.

Наступило переглядане цїлого замку.

— "Ваша Високість не може мати згляду на нїкого", сказано Францови Фердинандови. "Найвірнїйший на перший погляд слуга чи служниця може бути найнебезпечнїйшим зрадником і шпігуном якоїбудь сусїдної держави. В такім случаю наші пляни не тільки зійшлиб на нїчо, але і наробилиби нам богато иншого зла."

Піч і комин переглянено докладно.

Не було нї слїду по нїкому.

Тим лиш збільшало ся занепокоєнє.

Мариська лежала саме в ліжку, коли запукано до її дверий.

— "Хто там?"

— "Її Високість жадає, щоби ви прийшли до неї."

— "Перепросїть ї, я захорувала."

— "Лиш отворіть, тут є лїкар, котрий вас огляне."

— "Прошу зачекати, нїм дещо на себе закину, я розібрала ся."

По малій хвильцї отворили ся двері і двох незнакомих панів і княгиня увійшли до середини.

Мариська сидїла на відкритій постели з завязаною головою.

Княгиня: "Перепрашаю Марисько, що перешкаджаємо. В

домі ховає ся небезпечна особа а наші гості настоюють, щоби кождий куток переглянено.“

Мущини відкрили ліжко, дивили ся під него, отворили скринї, заглянули до печі, підносили коверцї і заслони, однак нїчого підозрілого не знайшли.

— ”Не чули ви якого руху, чи не біг хто через коритар або щось иншого підозрілого?“

— ”Менї здавало ся, якби хтось втїкав, але через те, що мене дуже болїла голова, я думала, що то менї в голові так шуміло і що се обманчиві уроєня розгоряченої фантазії.

Її бесїда звучала дуже правдоподібно, бо Мариська була справдї дуже червона на цїлім лици і мала розчіхране волосє.

По переведеню безхосенного перешукуваня цїлого замку, почали гості в своїх поглядах значно ріжнити ся.

Одні говорили, що може помилили ся, що не знають певно чи взагалї хто щось чув.

Другі були того погляду, що се певно був кіт.

Вкінци лише трьох стояло при тім, що чули людський оклик, подібний на женський.

На то їм однак відповідали зі значучим усміхом, що шпіон не кричав би.

Княгиня Гогенберґ висловила свій здогад, що се якийсь знак остороги.

— ”Можливо що ”старий“ (Франц Йосиф) скоро умре,“ сказав ще хтось і на тім закінчила ся дискусія про печове інтермеззо.

РОЗДЇЛ IX.

Непорозуміне.

Коли в замку усе замішане притихло і житє почало йти своєю нормальною дорогою, скинула Мариська з ліжка перину, піднесла матерац так, що лишив ся лиш сїнник. Відтак схилила ся аж до сїнника і сказала: ”Тепер вставайте.“

Сінник почав рухати ся і з середини показала ся голова. Не тривало довго і за головою показало ся цїле тїло.

Се був Йоган.

— "Як вам там дихало ся?" питала Мариська.

— "Лїпше питайте як я прів," відповів Йоган цїлий осоломлений.

— "Але оплатило ся. Тепер щобисьте як щасливо дістали ся до свого покою. Але скажіть менї, на пана короля що вас завело до комина?"

— "Те саме питанє я мав і зглядом вас, панно."

— "Думаю, що пуста цїкавість булаби не вистарчила наражати ся на таку небезпеку. Мущини не бувають так дуже цїкавi," продовжала вона випитуючись.

— "Я догадую ся, що наші післанництва є однакі," сказав він.

З обох сторін були замітні домисли побоюванє ся перед здрадою.

— "Не думаєте, що чоловік чоловікови є близший як держава державі," закинула вона.

— "Хочете певно сказати, що серце чоловіка і жінки...?"

— "Як хочете. Будьте певні, що нїчого не здраджу, анї колиб мав і житє дати."

— "Я є Мадярка і в службі мадярського правительства."

— "Я є Нїмець і є в порозуміню з нїмецьким правительством."

— "Отже моє становище є грізнїйше, бо між Угорщиною а Австрією панує більша неприхильність як між Нїмеччиною і Австрією!"

— "Я сказав би противно."

— "Так думаєте. Особливе тепер. Наслїдника стереже ся на кождім кроцї. Я знаю, що я не є сама."

— "А тепер обіцяймо собі — — "

— "Чи не буде се прискорене," сказала вона.

— "Чому малоби бути прискорене, нїяк не могу зрозуміти того всего що стало ся по незабутім спітканю в печі аж до теперішної хвилї."

— "Я розумію. Властиво се є самозрозуміле."

— "А я вірю, що нїколи нашої стрічи не будемо жалувати."

— "А коли думаєте, щоб ми до сего приступили?"

— "До чого, я добре не розумію."

— "Себто до весїля," відповіла Мариська трохи вагаючись.

— "Перепрашаю, я за весїля до сего часу не думав, але не кажу — — "

— "Ви питали, щобисьмо собі обіцяли!"

— "Я думав мовчанку про все щосьмо зазнали в часї нашого післанництва."

Мариська збліда і була дуже зворушена. Йоганови се не порозуміне було дуже неприємне. Мариська була йому дуже симпатичною, ало його ідеалом була ясноволоса Брунгільда в Шафгавзен, котру йому його убожество не позволяло взяти. Тому старав ся про поплатнїйше становище.

Інакше було з Мариською. Вона мала досить убігаючих ся у найвисших кругів мадярської аристократії — але кождий хотїв би лиш з нею побавити ся а відтак лишити. Шпігунську службу сповняла в надії, що пізнїйше осягне яке відзначенє або шляхотський титул у великій угорській державі а відтак, що якийсь кавалєр возьме її направду.

Притім побоювала ся, що до того нїколи не прийде, що тимчасом буде стара — отже мала охоту взяти що трафить ся лиш коли се буде в якийсь приятельський спосіб.

А Йоган був хлопець як належить ся. Сильний, здоровий, гарний, інтелїґентний, умів любити а що був Нїмець, — нїчо не шкодило, дїти могли би бути знова Мадяри.

В серцю Йогана повстала борба. З одної сторони стояв образ Брунгільди, від котрої не міг відорвати ся. А з другої сторони занимала його гадку Мариська, котра крім того, що була гарна, палка, інтелїґентна і сподобала ся йому, а колиб її залишив моглаб на нїм мстити ся і його знищити.

Так розвинули ся між мадярською шпіонкою а нїмецьким шпіоном поверховно незвичайно любовні зносини з великими сумнївами, страхом і непевностями у внутрі. Правдивий образ держав які репрезентували.

РОЗДІЛ X.

Йоган на урльопі.

Кілька днів по недокінчених сватанях з Мариською попросив Йоган у архикнязя о чотирнайцятдневний урльоп.

Було то в четвер раненько, коли Йоган тайком увійшов до комнати Мариськи з новинкою, що відїде на протяг чотирнайцять днів.

— "До Берлїна?" спитала вона.

— "Лиш до Праги. Маю там свояків і маю охоту віддихнути через кілька днів свіжим повітрєм, не будучи обтяжений нїякою службою.

— "Лиш там не забудьте — —"

— "За такого ангела як ви є взагалї не можна булоби забути."

— "Власне доки чоловік не виставляє ся на покусу і не шукає нових ангелів!"

— "Ти ви мене ще не знаєте. Я маю нерви як дроти і не дам ся так легко скусити."

— "О, я про вас думаю як найлїпше."

— "А як би що нового лучило ся — як прийду то певно менї все розкажете."

Іван удав ся дїйсно до Праги, але тілько щоби там затримати ся.

Заїхав до готелю де Саксе, де дав себе записати як пан Лєбмілєр з Штрасбурґа і махом руки змінив ся виглядом і іменем на особу цїлком иншу.

Нїхто не пізнав би в панови Лєбміллєрови Івана з Конопіштї. Під носом мав дуже зручно прилїплений густий темний вус остро в гору підкручений, на руцї носив делїкатні рукавички, в краватцї під високим ковнїрцем миготів діямант а його модерний цилїндер на з панська ношеній голові не позваляв догадувати ся у нїм покірного замкового слугу.

Ще того самого вечера мав пан Лєбміллєр сходини з декотрими товаришами "по званю" в кавярні "Унії."

Було се дивне товариство!

Велику увагу звертало воно на молодого гарного мущину з повним заростом і густими кучерями на голові.

Очи йому іграли як зачаровані а з ким стрінули ся, то чув ся як загипнотизований.

Було то особливши, що ті з панів, котрі сидїли коло того загадочного мущини, тиснули ся більше до него, ніж до сусїда з другої сторони, а як тільки котрий на хвильку встав, вже його місце заняв якийсь инший. Хвилями молодого мущину так обступали, що і з заду стояло двох або трех і дотикали його то за шию або клали руки йому на рамена, або навіть аж сягали до грудий.

При близшім огляненю не могло утаїти ся, що молодий мущина є округлїйший, делїкатнїйший і формами тїла більше подібний на женщину як инші.

— "От горячо," взихнув молодий мущина, розпинаючи сурдут і камізольку, при чім йому з великою охотою другі помагали.

Груди молодого мущини напяли ся так сильно, що здавало ся, що вже не буде міг більше запнути ся.

Коли був присутним слуга або хто чужий, молодий мущина мовчав або дуже мало говорив, але коли товариство було саме, загадочний мущина говорив і жартував і часто мінив голос, раз на грубий а другий раз на тонкий.

Всї його називали коротко Якимом.

Яким був як і всї прочі пруським шпіоном. Він був люблений так на берлїнськм дворі як і своїми товаришами.

Не відзначав ся широким поглядом і проникаючим розсудком, як своєю маґнетичною повагою і здібностию дістати ся до кругів, котрі для усїх инших з них були замкнені.

Між всїми уходило за отверту тайну, що Яким був женщиною.

Здаєсь найбільшим повабом притягуваня його особи була обставина, що заховував ся в своїх зносинах з товаришами так свобідно, що кождий з товаришів вже тїшив ся, як при

найблизшій нагоді "панна Якимова" йому піддасть ся і впаде в обійми. Але Яким при загальнім не вязаню ся був під тим зглядом так неприступний, як кільський канал підчас битви — і то саме найбільше дражнило панів товаришів.

"Бувби в тім самий дїдько, як би я не дістав ся Якимови близше до скіри," говорив собі сей і той." А також один другого підозрівав, що йому правдоподібно вдало ся дістатись близше до "заклятого замку."

Однак Яким взагалї женщиною не був, хотяй у него проявляло ся тільки женських прикмет.

Але Яким не був мущиною в повнім розуміню сего слова.

Належав до тих у лїкарських і судових кругах добре відомих осібняків з непевним двояким половим почутєм і двояким розвитком тїла.

Періодично почував себе Яким більше женщиною а иноді знова більше мущиною і після того мінили ся його наклони.

Мав хвилї, коли мусїв находити ся в товаристві женщин, хотьби не знати що його то коштувало — а були хвилї коли його від женщин відпихало а кождий нерв його почутя тягнув його до мущин.

Такі то єства є найбільше пожаданими у шпігунській службі в тих найвисших кругах, де наслїдком здеґенерованя і з'ужитя і неправильного полового почутя шукає ся для грішної забавки якраз такої особи, якою був Яким.

Пани шпіони грали в карти. Говорили нїмецькою мовою. Хтоби з боку приглядав ся, не зауважив би при тім нїчого особлившого. Але хто був освідомлений і прислухував ся заміткам при тім робленим з цїлком иншим заінтересованєм, як при картах буває.

Не потрібно перебігом і способом гри в злуцї з розмовою і захованєм подрібно інтересувати ся, вистарчить для сеї сензації згадати, що кожда карта означала особу або орґанїзацію.

"Хлопець є тромф", означало, що якийсь наслїдник престола дістав перевагу над дамою або королем і подібно.

Під дамою розуміло ся королїв і цїсарів, король означав папу або иншого церковного достойника.

Також краски карт мали своє значінє: Чорна означала Австрію.

Десятка двірську камарілю, пятка ґенеральний штаб.

Се згадане нами поступованє мало за цїль, получити і виснити погляди а для них лучше представити се, про що довідали ся в цїли зробленя звіту.

Всї вісти з замку Конопішті, з цїсарського замку, з поліцій ного уряду і з ґенерального штабу годили ся з тою гадкою що розходить ся про основанє Великої Австрії а в дальшім розвитку подумає ся про прилученє всїх католицьких країв до Австрії, іменно Польщі, Баварії і Саксонії.

В балканських краях має завести ся католицизм і мало ся їх прилучити до Великої Австрії. Папі мало привернути ся дав нїйшу державу а права наслїдства мало ухвалити ся на ново так нїйшу державу а права наслїдства мало ухвалити ся на ново так щоби дїти Франца Фердинанда могли засїсти у своїм часї на престолї Великої Австрії.

Малий епізод бувби полишив цїсаря Вільгельма без най-

новійших вістий від його австрійських шпіонів.

До осібно лежачого місця, в котрім находило ся товариство, впало пять тайних полїцаїв з праґського полїційного уряду.

Дійшло до їх уший що в кавярни "Унії" кнує ся якась полї тична тайна і тому числили, що зроблять добрі лови.

— "Панове прошу виказати ся чим хто з вас є і за чим прибули сюда до Праги," промовив до зібраних провідник тайних полїцаїв.

Декотрим з грачів стануло волося дубом а на чоло вистуив холодний піт. Але другі полишились спокійними а найвідважнїйший з них промовив так:

"Ми є з Берлїна, подорожуємо по Австрії, паспортів нїяких не маємо, як хочете будемо телєґрафувати до заграничного мінїстерства в Берлїні або пішлемо по котрогось урядника з тутешного нїмецького конзуляту, щоби нам видав паспорти."

Се вистарчило. Полїцаї скорчили ся і перепрашаючи, що перешкодили і забрали ся з більшим завзятєм переглядати всїх присутних у сім льокали.

В однім кутї віднайшли трох невинних сербських студентів, котрі попри то, що мали при собі паспорти і посвідки, що є записані на пражський унїверситет, забрали їх, відвели, три днї тримали і переслухували, а відтак коли нїчого на них підо зрілого не знайшли, знов пустили з поученєм аби йшли собі студіювати деинде, хотьби й до Берлїна.

РОЗДЇЛ XI.

Цїсар Вільгельм тратить голову.

Його Величество, цїсар Вільгельм мав дуже страшну нїч. Снило ся йому, що був Наполеоном. Пів світа вже мав здобу того, коли його постигла програна і його брали в полон. Пробудив ся тодї як мав вступити на остров св. Олени, нараженний на стид і вигнанє.

В послїдних часах був душевно пригноблений наслїдком вістий з Балкану.

Його найвірнїйші союзники Турки, по котрих плечах готовив ся колись дістатись до Азії і Єгипту, зістали соромно побиті балканськими союзниками.

При помочі усїх дипльоматичних старань і при слїпій помочи Австрії вдало ся начепурити гребінь зрадливого Кобурґа, болгарського короля, аби за цїну більшої Болгарії і більших королївських доходів кинув ся зрадливо на свою союзницю Сербію.

Знова блиснула Вільгельмови нова надїя, бо рахував Сербію розторощить ся, Болгарія помирить ся з Туреччиною а ґерманєько балканьско турецьке порозуминє приспішить широко сягаючі пляни пруської великоманії (за великого думаня про себе).

В тім як грім з ясного неба впала на кінчасту голову ґер

манського імператора вістка, що Болгари дістали здорово від Сербів в скіру.

Цїсар Вільгельм при таких душевних зворушенях богато їсть, пє і курить. Наслїдком переповненя жолудка і душевного пригнобленя має тяжкі зворушаючі сни, котрих наслїдки від бивають ся на його мінїстрах, ґенералах, шевцях і голярах.

Того дня мав потерпіти голяр Шульце.

Нещасному голяреви прийшло на думку спитати його Величества, чи не бажає, аби трохи більше притяти кінцї його вусів, що вже здавали ся трохи за довгі. За те дістав по лици і мусїв лишити місце другому голяреви.

Другим нещасним був швець Фоґт.

Тому що цїсар Вільгельм має праву ногу о три чверти цаля коротшу а зручно зроблені чоботи мають ту недостачу закрити, мав майстер Фоґт не дуже легку роботу.

Ледви його Величество надїв нову пару високих їздецьких чобіт, скочив якби вколений шилом і почав проходжувати ся по сальонї.

— "Не видите, що права нога ще коротша," заговорив з гнївом до майстра.

— "Перепрашаю Ваше Величество, я того не виджу."

— "То ви слїпі і заслугуєте щоби я ті чоботи відбив на вашій голові."

Майстер цїлий спітнїв і мимоволї хопив ся за голову, чи ще цїла.

Ледви цїлий задиханий швець опустив цїсарську комнату, увійшла цїсарева і з великим жалем повідомила свого мужа, що їх синок наслїдник престола знова забув ся.

— "Що то знова за женщина?" питав розгнївано цїсар.

— "Якась Полька."

— "Дати її до санаторії а тому шибеникови чотирнайцять днїв домашного арешту."

— "Справа зайшла вже за далеко."

— "То дати її відшкодованє і загрозити їй, як не буде мов чати."

— "Дївчина є якраз в шпитали."

— "Хочеш сказати в полозї?"

— "Нї, такі наслїдки ще доси не появили ся."

— "Заразлива хороба?"

— "Нї, скалїчена."

— "Отже говори і не напружай занадто моєї цїкавости. Стрілив до неї?"

— "Вкусив її за груди."

— "Худоба!"

Розмову перервало принесенє пильної почти, яку було звичаєм приносити не відкладаючи на пізнїще.

Були се в більшости донесеня шпіонів з Австрії.

Всї донесеня годили ся в тім, що в спілцї з особою австрійського наслїдника престола поширюєть ся дуже скоро ідея Великої Австрії, до котрої має прилучити ся сильна полуднево славянська держава.

Дописї впливали на Вільгельма як ржа, Зморщив лице так, що кінчики його вусів досягали аж до уший і скрутив ся в кріслї в пів клубок, встромив одну ногу під себе а другу витяг нув як тілько міг і зміняв сю позицію ще комічнїйше кілька разів. Відтак затиснув кулаки, вискочив з поручевого крісла, перейшов ся кілька разів по комнатї, щось бурмотїв а вкінци сам до себе сказав:

"Щоби я мав з чортом злучити ся, то не позволю щоби Австрія станула на своїх ногах і загрожувала святим інтересам моєї династії."

Тогож самого дня пополудни прибули до цїсаря три най більше довірочні його дорадники, в котрих руках сходили ся нитки всїх шпігунських сїтий.

Були се панове які ще надовго перед затопленєм Люзитанії, перед вимордованєм половини Вірменів, перед спустошенєм Бельгії і Сербії перед висадженєм в повітрє американських фабрик мали на совісти так много людського житя — бо престол Гогенцолєрнів так само як і Габсбурський престол спочивали на дуже глубоких сильних підвалинах, а ті підвалини не є з каміня анї з піску, але безчисленними черепами невинних людських жертв.

Перший з панів дїйсний ґраф Гакеншверт, цїлим виглядом

був втїленим дїдьком. Ніс мав такий острий і кінчастий, що кождий при погляді на него мав се неприятне почутє, що міг би на нїм порізати ся. А уста мав такі сухі і вузкі, що замість них було видно тілько тонку, остру лїнїю під носом а тоді до первa як вже заговорить було пізнати, що се є уста.

Другий з тайних дорадників Вільгельма, пан Таненбавм, був замітний з особливої округлости своєї голови. Була се властиво побільшена голова кота крім шерсти. З його очий виходили острі погляди а мова його була так скора і порожна якби горох пересївав на решетї.

Третий з них був якийсь Тайхміллєр, що не звертав на себе уваги особлившою поставою відповідною до якихсь підступних цїлий, як перший з них, анї своєю орґанїзаційною здібностию, як пан Таненбавм, але своїм незвичайним даром бистроти. По трафив опрацювати дуже просторий матеріял в формі звітів і в потребі подати з него докладний витяг для інформації других.

Цїсар призвичаїв ся говорити з тими мужами більше отверто, як з передовими зі своїх мінїстрів, ба мало не так по приятельськи як з паном Крупом, фабрикантом нїмецьких канонів або князем Гогенльоге авторитетом в гомосексуальних справах.

Коли увійшли до його канцелярії, подав кождому з них руку предложив їм циґара, і з силуваним усміхом почав говорити.

— "Ви знаєте панове, як високо цїню ваші услуги, але моїм бажанєм є, щоби я міг наділити вас найвизшим відзначенєм мого цїсарського довіря. Маючи право до удїленя почестий і ранґ, до піднесеня до висшого шляхотського стану і заосмотреня такими грошевими средствами якіби відповідали мому довірю у вашу спосібність, все говорю для чого не мігби я зробти щоби мужі вашого типу не мали бути першими, що їх одержуть.

Ґраф Гакеншверт був тад зворушений, що здавало ся що йому слеза впала в хустину, котру приложив до лївого ока під моноклем.

— "Вашого величества усьміх," говорив ґраф, звільна від

нимаючи помалу хустину від ока, "є вартнїйший як нагорода за сповненє наших горожанських повинностий для вашого високого дому."

— "Так є," притакнув Тайхміллєр, коли в очах Таненбавма змагав ся неспокій позаяк також хотїв щось сказати, але йому бракувало спосібностий бесїдника.

— "Що Ваше Величество прикаже, то зробимо, колиб ми мали дістати ся просто до пекла," сказав вкінци Таненбавм. Знав добре про цїсаря, як дуже любить побожні вислови, тому так сказав.

— "Не бійте ся, про те я сам постараю ся," з горда з надутими грудьми відповів Вільгельм і додав: "Я є божий інструмент на землї, а хто менї вірно служить на землї, буде надгороджений і поза гробом."

По тім вступі приступлено до властивої річи. Вільгельм заявив, що його приятель Франц Фердинанд стоїть йому на перешкоді, і що одна або дві особи могли би в тім случаю на многі столїтя пошкодити святим інтересам цїлого нїмецького народа.

"Се є дрібниця," сказав сухо ґраф. "Декотрі задачі що ми виконали за послїдні лїта були можливо ще тяжші."

Буде потрібно зложити великий театральний твір, такий великий щоби його грало кілька мілїонів людий," зазначив Таненбавм, перекладаючи при тім ногу через колїно.

— "І я думаю," твердив Вільгельм, що треба буде зробибити або закупити більше голов ніж було звичаєм робити до сего часу."

З опертим лїктем на кріслї а держачись за бороду рукою, відозвав ся Тайхміллєр: "Вашому Величеству буде відомо, що орґанїзація нашого "Інтелїґенц Абтайлюнг" (Вивідчого Віддїлу) є так далеко сягаюча, що може й не потребувалибисьмо побільшувати персонал."

— "Здаєсь треба буде купити декотрих шефів австрійських урядів," замітив цїсар.

— "Вони мало не всї є самими добрими Нїмцями," застерігає ся ґраф.

— "А з доброю нїмецькою платнею перейде чоловік пів світа," поясняє Таненбавм.

— "Я суджу — втручує ся до розмови ґраф — що треба буде оперти пряму акцію на сербськім народнім русї."

— "То є по відповідних приготованях," додав попередний бесїдник.

— "Я не жалував би пять мілїонів марок," сказав Вільгельм.

— "На біжучі видатки вистарчить о много меньше," відозвав ся живий акомолятор, як називали Тайхміллєра.

РОЗДЇЛ XII.

Шпіонська любов.

З Праги удав ся Йоган до Шафгавзен до вибраної свого серця.

Переписував ся з нею лиш через посередницю і при кождім листї йому здавало ся, що чужа рука сягає до його серця.

Брунгільду так стерегли її родичі, що не сміла показати ся на улиці з нїяким мущиною.

Одиноким прибіжищем для Брунгільди полишало ся маленьке віконце з її комнатки до города з яриною.

Дві три години шептати при віконци про любов, то було все на що могла числити.

Матері Брунгільди того дня впало в око, що її дочка наперфумувалась як на баль, що мало їла, була зворушена, дуже часто дивила ся до зеркала.

Пішла порадити ся з батьком, що могло стати ся її дитинї.

— "Що иншого як не закохала ся," промовив отець.

"Щоби ми хотяй знали хто то є?"

— "Б радив би переглянути докладно її комнатку."

— "Я вже переглядала і не знайшла нїчого, лиш зауважила, що приготовила собі найлїпшу сорочку до убраня і причепила собі до неї на карку шовкову стяжку."

— "Однак я дійду сего. Хотяй би цїлу ніч не спав."

— "Лиш прошу тебе не горячись, преціньсе є наша одинока дитина.

— "Не бій ся. Порядному женихови нїчого не стане ся, такий прийде перше до родичів в день і то як випадає.

— "Чи ти мужу не думаєш, що до нашої дитини хтось приходить в ночі."

— "Се дасть ся видїти!"

Того вечера йшло ся спати як звичайно. Але мати не спала. Мучила її думка, що преціньмала би з дочкою поговорити і її остеречи.

Йоган тимчасом наближав ся на пальцях до городу і дивив ся коли згасне послїдне світло в домі.

Відтак чекав ще пів години і хотїв йти. Але ноги йому якось виповідали службу, що з силою переліз через паркан і присїв ще на пів години.

Тепер був певний, що все спить. Одного побоював ся, аби його потїха не заспала.

Як дух приблизив ся до віконця, приставив осторожно лавчину, котру Брунгільда умисне забула близько вікна і ста нув на нїй.

Ноги йому дрожали і думав, що не втримає ся. Серце йому в грудях било ся як молот а дух йому запирав ся.

Запукав так слабонько, що ледви було чути, але темне віконце сейчас ожило а в нїм заіскрило ся двоє радісних дїво чих очий.

Була се Брунгільда, його золото, його звізда, його ангелик. Ах, що йому в тій хвилї здавало ся, коли снїжнобілї ручки по чали звільна отвирати віконце: як би у снї, котрий не може бути правдою, отвирав йому найкрасший ангел браму небес...

Ах, як довго тривали ті коротенькі три хвилини, як його королева, його серце отвирала вікно!

А тепер — о солодке одурманене, сей запах, сї нїжні ручки ті рожеві уста — —

Нараз почулись два один по другім вистріли — Йогана щось змочило і скотив ся на землю...

Брунгільда зімлїла і впала як мертва на підлогу.

В домі було чути лайку, крики, замішанє і хтось біг зі світлом до вікна.

Йоган скоро опамятав ся і переконав ся, що не є ранений, лиш страшенно поваляний і змочений — його перша думка була за Брунгільду, чи вистріли не пошкодили її бідній.

Находячись в пригнобленім станї і не маючи в серцю нї в голові, анї в печінцї нїчого иншого лиш Брунгільду, вскочив Йоган прямо вікном до її комнати, де мати склонена над дочкою терла її чоло і приводила її до житя.

Батько зморщив ся, якби хотїв спалити пять сїл і увійшов ши анї разу не поглянув на жениха.

Радісний оклик матери і цїлованє чола Брунгільди означали, що дочка пробудила ся.

Ледви Брунгільда отворила очи, її перше слово було: — "Де є мій милий?"

Мати помагала підвестись на ноги дочцї котра як увидїла Йогана, обіймила його кругом шиї зі спокійним окликом:

— "Нїчого Тобі не стало ся?"

Для батька Брунгільди цїле положенє стало як найбільше критичне. Се був власне він, що виляв на любовника своєї дочки повний скіпець вонячого плину, а при тім на пострах вистрілив два рази з револьвера.

Хотяй на зовнї зворушений і виглядаючий на страшенно загнїваного, однак його серце при цїлій тій сценї змякло і коли поглянув на свою жінку, видїв з її очий, що в її нутрі родить ся та сама думка, що і у него.

— "Коли то вже так далеко дїйшло, сказав, перериваючи тишину, то їх поблагословім. Відтак обоє родичі приступили, положили руки на голови молодих і їх поблагословили.

Страх, журба і смертельний неспокій перемінили ся в радість, в веселі оклики і солодке розчарованє всїх любовних і приятельських почувань.

Лиш одна обставина псувала ту радість, а се що всюди, куди Йоган обернув ся ширив ся неприємний запах, — не зважаючи на те, що бідак був перемочений аж до скіри.

В такім станї не міг засїсти до стола, щоби з другими випити теплого чаю.

Тому тато Брунгільди мусїв позичити одежі з усїми додатками, що по тім, що стало ся, зробило справдї комічне вражінє

При дальшім обговорюваню батько Брунгільди заявив, що весїлє не сміє відволїкати ся, що не хоче нїякого тяганя а теперішне становище Йогана йому цїлком не сподобало ся. Хай возьме ся до чогось порядного і чесного і жиє як порядний чоловік з чесним характером.

Йоган знова вимовляв ся представленєм, що з тої причини, щоби дістати Брунгільду так поступав бо хотїв ощадити собі гроший.

Йогана чекала тепер тяжка задача. Мав виповісти службу так як би самому цїсареви і мав розлучити ся з Мариською так, аби вона не стала ся небезпечною.

РОЗДЇЛ XII.

Ошукана женщина.

Увільнене з шпіонської служби, хотяй получене з труднотями і переговорами, відограло ся богато лекше, як того сподївав ся Йоган. Однак мусїв обіцяти, що тайним орґанїзаціям, якими наслїдник австрійського престола був тоді окружений, буде помагати, щоби його місце обсаджено знова в інтересї пруської шпіонської системи, що він і зробив.

Гірше було розійти ся з Мариською. Вона вже мала перед очима у всїх подробицях вибудований воздушний замок родинного щастя. Йоган представляв ся перед її очима як красний принц, котрий прийшов, аби її випустити з заклятого замку а привести до свого, передовсїм для неї приготовленого гнїздочка супружої любови!

Йоган відповідно до свого дотеперішного покликаня, котре його до сего вело, почав послугувати ся брехнею. Казав, що хоче замешкати в Нїмеччинї а звідтам буде писати до Мариськи, аби вона за ним приїхала. Але його заховане ся було так дивне, що Мариська сподіяла ся найгіршого вислїду.

Коли Йоган пращав ся була при тім також княгиня а свої-

ми питанями, де їде, що буде тепер робити, спричинила у него таку непевність, що попав в підозрінє.

Бажанє Мариськи, щоби укрити все збільшало у княгині підозрінє до того степеня, що в замку в Конопішті видано відомий розказ:

Кождий мешканець мусить ходити до костела і до сповіди.

Мариська не хотїла однак зрадити що є кальвінкою і однаково у серци було їй так тяжко, що була рада висповідати ся комусь з усего, що її долягало. А коли її запевнено, що священик нїчого нїкому не скаже а по його розрішеню чоловік знов чує ся якби знова народив ся на світ, рішила також піти до сповіди.

Мариська, коли вклякнула коло сповідальниці перед молодим, гарним священиком, котрий зараз від першої хвилї вдивив ся своїми проникливими очима у її, так що замлоїло її коло серця. Горячий піт виступив на неї почала червонїти ся, уста її замикали ся а язик був якби з олова.

Постановила однак, що висповідає ся і буде її лекше.

Видїла перед собою мущину якими є і инші мущини. Один шпіоном, другий священиком, третий принцом, четвертий робітником.

Але як з того тепер вимотати ся?

Священик видів її зворушенє і набрав переконаня, що дївчина має щось тяжкого пікантного на серцю і що не відважить ся — —

Був вже до таких виявлень призвичаєний і старав ся додати її відваги.

— "Лиш приступи, близше, дорога дочко і скажи, що тяжить тобі на серцю."

— "Як не ошибаю ся, сказала Мариська, то преціньмалаби звірити ся — — "

— "Тяжить тобі нещасна любов?"

— "Так," шептала.

Священик трафив в те найболючійше місце в її серцю і зєднав собі рівночасно її довірє.

— "Опустив тебе твій милий?"

— "Побоююсь, що так."

— "Малась з ним тїснїйші зносини?"

— "Лиш скажи все," заохочував сповідник.

Мариська мовчала а лиш уста її сильно дрожали.

— "Мала."

— "Кілько разів?"

Молодий мущина в сповідальниці не міг здаєсь від палких очий Мадярки відорвати ся. Відріжняла ся значно від дооколичних дївчат і від решти двірських осіб. Вкінци запрашав її до себе на духовні вправи. Мариська була його ласкавостию і довірочними питанями так обаламучена, що навіть не знала, що говорить — —"

—" Булась у сповіди?" питала княгиня, коли увидїла Мариську.

— "Так, була."

— "А дісталась розрішенє, пів жартом спитала княгиня даль ше.

— " Я не знаю," вагаючись відповідала вона, не знаючи яке значінє для її пані може мати те питанє.

— "Щож се? Йди сейчас до священика, а як не дістанеш розрішеня, не можеш довше оставати у мене на службі."

Мариська не знала, що дїє ся. Як гонена серна не знала що робити і де кинути ся і пішла до священика.

Той знова цїлком інакше зрозумів її прихід і поведенє його було таке, що настрій Мариськи подобав на вулькан, який кождої хвилї грозить вибухом.

Княгиня чекала на неї нетерпеливо і як тілько Мариська вступила до її кімнат, аби, як її припоручено щоби представила справу, привитала її питанєм:

— "Дісталась розрішенє?"

— "Так, але про него недбаю."

— "По що говориш богохульство?"

Слово по слові, княгиня обстоювала за священиком а Мариська знова стояла на своїм, що хоче лиш такого чоловіка, за котрого моглаби як належить віддати ся і з ним чесно жити.

На другий день вибирала ся Мариська до Відня. Зненавидїла цїлий світ. Ненавидїла Нїмців тому, що її Йоган так погано

її звів, ненавиділа мадярську суспільність, через то що від неї домагали ся нечесної служби і ненавиділа тепер еще більше місце і особи, де служила і шпіонувала.

Ненавиділа тепер цілий світ і проклинала день, в котрім уродила ся, позаяк сей світ не був для неї нічим иншим, лиш ошуканством і інтриґами.

В дорозї до Відня пригноблений настрій оволодів цілкови то нею. На дворі падав дощ, ціле небо було страшно захмарене а в її душі збільшала ся розпука.

Коли висїла з потягу, лишила свої пакунки на двірци і ішла прямо до Дунаю.

Там стояла хвилю на мостї, відтак оглянула ся і коли видїла, як кождий переходячий накритий парасолем спішить не оглядаючись нї на право нї на лїво вискочила на поруче, замкнула очи, голова її закрутила ся — — в тій хвилї однак вже тримали її два студенти і вели її до найблизшої кавярнї, стараючись всїма силами відвернути від себе увагу переходячих, так, що лиш небогато з переходячих зауважило, що дїє ся, та і ті видячи молодих мущин відпроваджуючих дївчину, думали, що то їх сестра.

— "Чи ви є Нїмцї?" питала Мариська своїх спасителїв.

— "Нї"

— "Чи ви є Мадяри?"

— "Нї."

— "Що ви є проте?"

— "Серби."

Дївчина успокоїла ся і йшла з ними, щоби відсвіжити ся і опамятати ся зі страшного сну, з котрого так тяжко пробуджувала ся.

РОЗДІЛ XIV.

Кайзерові пляни.

Зіставилисьмо Мариську прибиту фізично і душевно пригноблену у дивнім закуренім місци, до котрого завів її гурток

загадочних студентів, котрим стало жалко її судьби. Не повинносьмоби забути, що була якраз в драстичній стадії женщини, коли кожде подражненє дїлає на неї тим сильнїйше а зворушенє, гнїв і жаль гонить її до найкрайнїйших крайностий. В такій хвилї забуває за усю минувшину, підпринятя, пляни і обіти і в розпуцї відтручує все як би була шаленою. А Мариська, котра була Мадяркою з роду, була не тільки дуже палкої вдачі але і гістеричкою. Позаяк її женський стан не принїс її вдоволеня саме в хвилї, коли була цїлком опущена, бажала собі найбільше любови, треба було цїлком оправдано побоюватись, що зведена жадобою обнять до палких синів Балкану, котрі мали їй винагородити роскошї, яких до того часу в своїм житю не зазнала, обурена як і загнївана на всїх, хто її зрадив, щось вистроїть. Нїм зіставимо її серед таких непевностий і надій її судьбі, нїм повернемо до представленя, що з нею стало ся, загляньмо до Берлїна на Фридрихпляц, де гордо перед памятником Фридриха Великого взносить ся нїмецький цїсарський королївський Гофбург.

Цїсар Вільгельм, якого пізнїйше не називаю загально інакше як Кайзер, розложив ся лїниво на широкім, вигіднім крїслї з поручами. Був се дарунок фірми умебльовань Мавтнер і Сини, котра дала се умебльованє до замку даром разом з иншими меблями. За те її було позволено уживати титулу двірського доставника. Як говорить ся — рука руку миє.

Вільгельмови було якось дивно. Мав всегда клопіт з ухом, з котрого йому текло. Крім того мав якусь відражаючу висипку і поганий віддих і болї в бедрах, котрі докладно купали і обмивали лїкарі, але не помагало богато. А стара по батькови одїдичена недуга, рак в кишках і жолудку, мучила його стало. В світ пускало ся офіціяльні лїкарські справозданя про рака, однак в устних оповіданях берлїнських двірських кругів ширило ся оповіданє, що тут розходить о комбінацію венеричного сифілїса з дїдичною в родї Гогенцолєрнів хоробою рака.

Про те як ся зараза дістала ся до жил Вільгельма, оповідає баронова Гогенфельсова, котра довгий час була одною з двірських дам на нїмецькім дворі, такі дражливі подробиці які наводимо після її записок.

В місяци цвітни 1858 року, около девять місяців перед народженєм наслїдника престола Вільгельма, його батько, Вільгельм Великий, устроїв інкогнїто з своїми приятелями, канцлєром Бісмарком, князем Бюловим і фабрикантом Круппом (який саме ще тоді називав ся Крупа а опісля знова назвиско змінив) одну зі звичайних "сдєлок", коли то допускали ся найгірших ексцентричностий.

В таких хвилях закутки берлїнських уличок, Грінгассе, Гамбургер і Марктштрассе гудїли радостию і простацькою розпустою. Легкого веденя дами співачки з театрів, і тоді новомодних на французький взір наслїдуваних кабаретів, переводили час на соблазняючих усміхах і обнятях, крутячи ся коло загадочної чвірки, яка не щадила золота, ні шампана.

Старий лис Бісмарк (котрого в деяких чеських краях з насмішкою називали Дісмарк) був до непізнаня. Заточував ся і бурмотїв... Круппа, таксамо пяний ледви його тримав ся.

— "Гіммельгерґот, Вілї, кумма на гавз," (ходїм до дому) забурмотїв.

— "Я вже ледви стою," сказав Круппа. "Я є налитий як канона." Се були слова фундатора страшної фабрики, що пізнїйше принесла світови тільки лиха.

Бюлов злобно усміхав ся. Мав на думцї ще якусь пікантну пригоду. Не був ще так цїлковито виладований, як Круппа, котрому гнули ся ноги, на котрих ледви тримав ся. Так віддавав честь Венері. Послїдна дамочка чаруюча Міззі, виссала його дос конало. Так, що анї кишенї не жалувала.

Також і Вільгельмови не забагало ся до дому. Належав до того рода мущин, яких називають "штайґер."

— "Йдете до дому," загудїв до обох дипльоматів. "Ми собі ще щось знайдемо. Я вже тим солодким женським тїлом цїлий насичений. Хотїв би щось такого простого, відповідно пікантного.

З тїни тїсної улички винурила ся женська стать.

Була се як раз така, якої собі пруський король Вільгельм, пізнїйше "дер ґроссе", шукав під нічну хвилю.

Слово по слові Бісмарк з Крупою хитаючись і потикаючись від стїни до стїни, відійшли шукати фірмана, щоби їх завіз до

їх окремих нанятих мешкань, де непізнані висипляли ся з "малпою", або приводили жертви своїх розпусних бажань.

Вільгельм зник з незнаною женщиною, що нїяк не заслугувала назви "красавиці".

Князь Бюлов мав вкінци инші забаганки. Скермував до господи на розі, з величавою назвою "Цум Штраммен Матрозен". Там заходили молоді жовнїри і матрози.

Баронова Гогенфельс в своїх записках наводить, що розпусний король прямо з обіймів тої здеґенерованої женщини, вичерпаний і спитий, прийшов до спальні своєї жінки, не думаючи про нїякі гігієнічні огляди. Так поясняють ся декотрі тїлесні і душевні хиби теперішного Кайзера, його коротка рука, його окалїчіла нога, попри одїдиченого рака і зародки сифилїсу в його крови. Фізіольоґічним здїйсненєм є, що від піяків по найбільшій части плодять ся дїти окалїчені, тупого ума завзяті і загонисті.

Цїле істнованє, вигляд і темперамент Кайзера свідчать, що у тім случаю є богато правди, і що його авторка, котра попри те в других частях своїх записок подала тільки історичних фактів, їх не видумала.

Вільгельм був упослїджений тїлесно і душевно. Викиди і чираки його зїдали і мучили при кождім зворушеню. Крім сего був ще його ум заклопотаний послїдними полїтичними подїями, які цїлком не були радісні.

Росія вже мало не від року мала змобілїзованого півтора мілїона війська понад звичайну міру. Були се резервісти, котрих не пущено до дому і які служили вже четвертий рік.

Росія наслїдувала просту злу цїль маючу тактику Австрії і Нїмеччини, котрі подібним способом удержували великі армії, аби їх мати готовими на случай підступного нападу сусїдів.

У Франції не вдали ся інтриги, що виходили з Берлїна, а котрих жертвою пали повні довіря французькі антимілїтаристи і соціялїсти. Їх пропозицію на зменшенє вооруженя і заведеня двоплїтної військової служби, повалив і унеможливив бистроумний Делькассе, витривалий неприятель Нїмеччини і її імперіялїстичних плянів.

Вкінци і з Австрії не приходили дуже потїшаючі вісти. Пан

Шрат, так звучало в рефератах тайної служби з Відня, був душевно цілковитий ідіот а отець Францїшканець, так називано на слїдника престола Франца Фердинанда, щоби нїхто не зрозумів звітів, коли би мимо всяких осторожностий попали в непокликані руки, "здаєсь спроневіряє ся своїм плянам що до зґерманїзованя Австрії, і кокетує з Чехами, де мешкає в Конопіштї, поважно переговорює з Югославянами, і зєднує собі як будучий цїсар, стало більше і більше впливу між двірською камарилею, що з причини нездарности пана Шрата підлягала аж до того часу впливам і перекупству Берлїна. Тільки посли Вольф і Шрайнер є стало вірні цїлям Вашого Величества і взнеслій нїмецькій ідеї і заслугували би не тільки на моральну але і матеріяльну, фінансову поміч.

То власне мав на думцї Вільгельм. Його пригноблений настрій був лиш вістуном страшного вибуху пристрасти, що захоплює всегда дїдично обтяжені особи, яким був саме нїмець. Кайзер.

Зворушений вискочив і побіг до поблизької канцелярії. Се був тайний кабінет з сталевими стїнами, оббитими сильно зелїзним бетоном.

Ключі до того кабінету мав тілько цїсар і урядучий нїмецький канцлєр. Тодї був ним Бетман Голвеґ.

Але анї він не смів звідси винести нїякого документу. На те уважала подвійна сторожа, вибрана з найвірнїйших синів нїмецької шляхти.

Жовнїрі перелякані салютували. Знали, що цїсар починає шалїти а в такій хвилї не було порадним мати що з ним до дїла.

Тяжкі двері заскрипіли і знов заперли ся. Внутрішні подвійні двері не були замкнені. Хтось був в кабінетї.

Зворушений впав Вільгельм до середини. Але його злість перемінила ся в сміх. Нїмецький канцлєр, найвисший по цїсареви достойник в Райху, стояв там опоясаний фартухом з мітлою і шматою до пороху в руцї, стираючи якраз порох на підлозї.

— "Робиш порядок?" засміяв ся цїсар.

Так Бетман Гольвеґ, лев сальонів, пан кількох посїлостий і керманич судьби мілїонів, мусїв в тім тайнім місци сповняти

задачу послугачки, помивачки і щоденного робітника, ба часто мусїв витирати і сполокувати виходок, бо крім ноги цїсаря і його не сміла там зайти нїяка жива душа.

Канцлєр почервонїв а цїсар пішов дальше. Се місце було осередком всїх тайн інтриґантської праці Гогенцолєрнів вже від многих лїт.

В безчисленних шуфлядках находились інформації про високопоставлені особи, занимаючи найвизначнїйші становища в Европі, звіти про військові і фльотові сили чужих держав і инші.

Для володїючих родів призначено цїлі скринї. Були там зібрані евіденції про всї родинні відносини королїв і цїсарів, не поминаючи навіть їх любовниць. Нагромаджено там більше свинсьтва, як в найпікантнїйшім заказанім романї.

Кайзер сильно зворушений приступив до великої, просторої скринї, в котрій переховувано інформації про Габсбурський рід. Находилось там про него далеко більше подробиць, і богато більше описів поганих вчинків його членів як се відомо нашим читачам. Находили ся там любовні події і полїтичні інтриґи членів Габсбурського роду в давнинї аж до найдальшого поколїня. Особливож перегородка Марії Тереси, з тих старих, була переповнена аж мало не трісла.

На столї найшла ся недуже повна ще шуфлядка, що мала на собі імя Франца Фердинанда.

З дивним поспіхом перевертав нїмецький цїсар перґамінові густо машиновим письмом писані листки, що містили подробиці про всї приватні і полїтичні довірочні справи австрійського наслїдника престола. Були се старанно вибрані і поклясовані реферати нїмецьких шпіонів з усїх сторін Австрії і світа. Де якусь заяву архикнязя підслухано або вишпіоновано, се тут зазначено.

Лице Кайзера затягло ся зловіщими хмарами.

"І той тепер зраджує нашу святу всенїмецьку річ," пробурмотїв злісно через зуби. Перебіг ще кілька листків, злісно кинув цїлу шуфлядку на землю а листи розлетїли ся на всї сторони.

Не мало натрудив ся канцлєр, щоб привести се до порядку,

що його володар розкинув. Було се зрештою всегда задачею нїмецьких канцлєрів, щоби направляти се, що довгоязикий Вільгельм наробив державі.

Побігавши хвилю як дикий звір в клїтці, цїсар вкінци усїв попри канцлєра і почав з ним говорити.

Говорили потихо, так щоб стїни не чули.

Бетман Голвеґ як би щось страшного грозило з пристрастних вибухів цїсаря, підносив раменами і був неспокійний, як би хотїв зтрясти якусь тяжку мару.

— "Але я всегда був лиш добрим приятелем Вашого Величества," промовив, якби за кимсь обставав.

Цїсар дусячи в собі злість, нервово затряс ся.

— "Цум Тайфель, всї є зрадники. Габсбурґам взагалї нїколи не повинно вірити ся."

Знова з бесїди пробивали ся замітки які можна було ледви чути про Балкан, Чехи, ґрафиню Хотекову Єзуїтів і Велику Нїмеччину.

При згадцї за Сараєво, Бетман Голвеґ задрожав.

— "Певно архикнязь Бедрих є жовнїр що до цаля. А нам віддaний цїлою душею. Я тужив би за короною, котра йому нїколи не дістала би ся. Дас іст кляр."

— "А хто мав би бути правним наслїдником в тім случаю?" питав кайзер, кладучи на тім слові дивний загадочний натиск.

— "Архикнязь Кароль Франц," звучала непевна відповідь.

— "Сей? Що взяв ту французько-італїйську...? Нї той нїколи. Така женщина богато втручала би ся до ремесла. Колиб йому так що стало ся?"

І Вільгельм зловісно засміяв ся. В такім приступі злости, канцлєр його прямо бояв ся. Нїхто не був перед ним певний. Одним махом руки нищив свою бувшу найвірнїйшу службу і найлїпших приятелїв.

— "Так, архикнязь Бедрих вдоволив би ся, колиб був васалем нїмецької держави. Задоволив ся тим остаточно і болгарський Фердинанд і Константин в Атенах, і я сподїю ся, що можу рахувати і на свого братанця в Букарештї."

Пляни Вільгельма були загадочні і страшенно безоглядні.

Канцлєр дрожав зі страху. Але перед тим божевільним на престолї не смів показати нїякого зворушеня.

— "Як собі бажає Ваше Величество, котре з ласки Божої є паном судьби Нїмеччини і керманичем її заграничної-полїтики," промовив канцлєр, але так, щоб нїхто не найшов іронїї, що містилась в його словах.

РОЗДЇЛ XV.

Печера зради і інтриґ.

Нагло задзвонив в сусїдній кімнатї дзвінок телєфона.

Перервавши розмову, канцлєр удав ся там.

Підняв сталевий ґузик, котрий переривав злученє, щоби яке непотрібне ухо не вислухало телєфоном дечого з важної розмови, веденої в тім місци і почув знакомий голос свого секретаря тайної служби.

— "Герр Еґер є у Гасса, котрому хоче передати важний звіт. Чи не булоб інтересним для вас вислухати його особисто? Я задержав би його до того часу аж ви би прийшли. А може вистарчить писаний звіт?"

Канцлєр вже хотїв видати приказ, що вистарчить писаний звіт, коли цїсар, що прислухував ся у другім апаратї задержав його тихим шепотом "Варте!"

— "Варте! Почекайте хвильку," закликав півголосом Бетман Голвеґ до телєфону.

"Ага буде питати цїсаря," сміяв ся під вус на другім кінци телєфону секретар. "Про таку перерву легко догадаю ся. Преціньв тайнім кабінетї нїхто инший не може бути."

— "Чи се той чоловік, що був в Конопіштї?" питав з напруженєм цїсар, засунувши перше ґузик щоби не було чути розмови.

— "Так, Ваше Величество. Якраз принїс вістку."

— "Чи досить важну?" питав цїсар.

— "Так, йому приказано, щоби приїхав аж тоді як довідає ся про щось дійсно важного."

— "А полишив там сейчас заступника?" допитував ся дальше цїсар, що всегда головно дбав про те, щоби шпіонська служба не переривала ся.

— "Так, Ваше Величество, пані Звотшке придїлено йому під руку, щоби його заступала в принагідній хвилї. Йому остро приказано, скорше не опускати місця, доки йому не вдасть ся примістити заступника."

— "Скажи тому секретареви, що реферат у Гассе вислухаєш. Я піду з тобою, розумієш? Вже мушу і своїх шпіонів слїдити," додав зїдливо, "цїлком не можу вам вірити."

Міжтим, як канцлєр говорив з своїм повірником Вільгельм тїшив ся з недовіря канцлєра, яке у него викликав своєю простацькою заміткою, приглянем ся близше панови Егрови і цїлій шпіонській бандї.

Герр Еґер є нїхто инший, лиш відомий нам Герц, що приняв імя Клїнґермана. Тут в Нїмеччинї зробив себе Ерром, щоби не слїджено його після імени.

Рівнож його ноша є цїлком инша від тої у якій ходив Клїнґерман.

Нема сумнїву, що начальники нїмецької тайної поліції знають всї його імена, минувшість і гріхи, без котрих не обійде ся нїяка з тих здеґенерованих осіб. Але ті їм прощає ся мовчки і без слів, а здобутє малого плятинового медалю з виробленим пруським орлом на одній сторонї а з павуком на другій сторонї, вистарчить, щоби шпіона увільнено, колиб його арештовано і за гірший злочин.

Де є у Гаасе?

"У Гаасе," є дуже порядна реставрація, котра містить ся в однім із блоків дому, близько замку. В дійсности має вона такі скриті місця, що є осїдками найбільшої розпусти, картярства, пїятики і неморальности. Там мають приступ освячені екзистенції ріжного рода і калїбра. Попри розпустниць, віддаючих себе дипльоматам або полїтичним урядникам чужих держав, є там і кавалєри, газардові грачі, ориґінальні лотри і викидки суспільства, котрі за добру заплату є готові стати ору-

дєм якогобудь зличину. Кілько невинних дівчат, які упоєно і уведено, стратили свій вінець у тім домі розпусти зверха виглядаючім як невинна, добре маюча ся міщанська реставрація.

Детективи і шпіони є головними гостями сих переділених місць. Можна сказати що у Гаасе рішало ся не одно весїлє князїв і кувало ся інтриґи проти неодного з менших, ба навіть з більших европейських пануючих.

Можна також доказати, що атентат на російського царя Александра обдумано у Гаасе.

Та господа здобула своє імя і розголос ще за часів Бісмарка, коли підпирала її поліція для пльоткарських цїлий старого безоглядного інтриґанта.

Про одну річ знає тілько трох людий, котрі звязані є строгою тайною мовчанки. Є то нїмецький цїсар, урядуючий нїмецький канцлєр і властитель реставрації у Гаасе.

В часї тої події був ним якийсь Филип Дуерлє, плечистий і велечезний черевач: реставрація була в їх роді дїдичною. Можливо, що Дуерлє вже згинув в европейській війнї, бо коронованї голови найскорше посилають на другий світ людий, котрі знають про їх тайни.

Тайною тих трох мущин було, що знали про тайний підземний хідник, що лучив цїсарський двір з тою реставрацією.

Хідник тягнув ся під реставрацією так, що уможливляв приступ вузькими хідниками до стїн кождої переділки, так більших товариських саль і замкнених кабінетів, як і до послїдних печер віддїленої коршми. Реставрація була так урядженa, що з одної сторони великого дому були великі комнати звернені до улиці, де зі згляду на добре ренське вино, якого не можна було дістати деинде в Берлїнї, заходили чужі дипльомати а цїлком з заду, аж через чотири подвіря від иншої улиці була печера розпусти, про полученє якої з реставрантом Гаасе знало лиш кілька освідомлених осіб. Про се, що і ся печера є злучена з замком, знало лиш трох, повисше згаданих людий.

Таким способом дало ся підслухати розмову в кождій з численних комнат.

Филип Дуерлє сповняв тоту службу. Як був хто в котрім з

кабінетів, давав знак центру підслухувачів, з котрих деякий ішов сповняти свою службу.

Таким чином слїджено і власних шпіонів, щоби зловити, колиб принагідно находив ся перебраний шпіон з чужої держави. Тодї горе йому!

Женщини шпіони радо ходили підслухувати під замкнені чамбре сепаре, прикрашені дорогими коверцями і софами, коли собі там котрий чужий аташе або конзулярний урядник привів красну любовницю на шампана. Тодї було богато смїху і скоботливих натяків.

Филип Дуерлє брав добру платню за свою службу. Реставратори здивували би ся, як би знали, яку низьку цїну платив за своє знамените ренське, на котре притягав чужих дипльоматів як мухи до меду. Не коштувало його нїчого, а ту цїну платив ґрафови Зіґлєрови, одному з свояків ґенерала Макензена.

Таке було те місце, до котрого секретар тайної служби приготовляв ся завести свого представителя Бетмана Голвеґа а сей знова нїмецького цїсаря. Щоби там мав сей прийти, того повірник не знав. Подібно не знав властитель реставрації, скорше готелю, з ким мати ме до дїла. Між ним а повірником посередничив ще хтось инший, що поверховно грав цїлком иншу ролю. А шпіон Еґер знав лищ реставратора Дуерля не знаючи котрі особи стоять на кінци його реферату і платні. Нїм перейшов через тілько рук, певно, що і платня шпіона значно підросла.

Таким чином нїхто не знав про другого, як підчас ріжних заговорів і революцій. Короновані інтриґанти і шпіони хотїли мати перед світом чисті руки, і нїколи не зголошували ся до шпіона котрого зловлено, ба скорше його ще позбували ся. Тому їх судьба така гірка і невдячна. Як тілько опустить службу, нїхто його не знає. Колиб умирали на улиці, їх бувший пан їх омине, як паршивого пса. Тому доки находить ся в блеску своєї слави, домагають ся доброї платнї, а також її дістають о скільки є зручні у своїх доносах.

РОЗДІЛ XVI.

Реферат шпіона.

До того місця завів канцлєр Бетман Голвеґ цїсаря, котрий хотїв переконати ся на власні уха, які інтриґи проти великої Нїмеччини кують дипльомати великої Австрії. Кайзер не вірив анї своїм найвірнїйшим людям Сподївав ся, що Австрія хоче підпирати нїмецьких соціял-демократів, щоб зробити з Нїмеччини републику і через її ослабленє помочи собі здобути бувшу славу, яку мала перед 1866 роком, як її Пруси виперли з начального становища в нїмецькім Бундї.

Сїли в ниші, де було досить вигідне місце до сидженя, і приложили ухо до тунельовато розбігаючої ся розколини а для ока полишено там дїрку, або дві.

Канцлєр дав якимсь укритим дзвінком знак, і реставратор Дуерлє, котрий також знав, що його дає нїмецький канцлєр, почав переслуховане шпіона. До того часу задержував його під всїлякими претекстами, що має ще щось числити і т. п.

— "Отже ти служив в Конопіштї як льокай?"

— "Так, за платню вісїм золотих тижнево, дрібні розходи і костельну датку, котрі за мене платила панї архикнягиня сама."

— "То так мало платять?" добродушно засміяв ся Дуерлє.

— "Так є, пане готельник. Я хотїв більше, але панї архикнягиня сказала, що богато не можуть платити, що не є так богаті як пан Шрат. За те каже маю ту вигоду, що служу у порядної славної христіянської родини, де моя моральність не зіпсує ся і нїчого злого не потерпить. До сповіди мусїв ходити кождого тижня а до причастія раз на дві недїлї. А не вартувало се у мене анї феника."

— "З чогож ти сповідав ся?" засміяв ся злобно Дуерлє.

Вільгельм задрожав у своїм укритю. Був нервовий. Та мова цїлком його не інтересувала.

Але скоро розпочала ся інтереснїйша розмова а канцлєр і

цїсар почали щурити уха. Більшу часть реферату вже знаємо з осьмого розділу. Однак крім сего виявилось ще богато цїкавих подробиць, котрі Ґерц отримав в послїдній хвилї від пані Звотшке, котру зіставив на своїм місци, як заступницю.

— "Одного разу говорив архикнязь жінцї, що Др. Адлєр, провідник соціял-демократів за добру платню намовив би нїмецьких товаришів до революції."

Кайзером се потрясло, бо сам до того часу вірив Адлєрови, а сей діставав з тайної канцелярії кілька сот тисяч марок річно на те, щоби при помочи своїх аґентів і плачених ґазет нїмецької соціял-демократії посварив їх між собою, і заснував орґанїзацію славянської соціял-демократичної партії.

Канцлєр також задрожав. Знав інтриґи Адлєра і тайно їх підпирав. Колиб в Нїмеччинї повалено пануючий рід Гогенцолєрнів, мав надію, що буде першим президентом нїмецької республики.

Задрожав зі страху, щоби Ґерц також сего не виявив. Але його побоювання не сповнили ся і тому тяжко віддихнув. "Се є страшне," додав якби для поясненя свого страху.

— "А ся говорила, що баварський король тїшив би ся з поваленя Прусії. Радше би прилучив ся до Великої Австрії, з котрою би Баварію вязала спільна католицька релїґія.

У Вільгельмови гуркало як у старім годинникови.

— "Гогенцолєрни є дуже охочі до власти і лакомі як прожори. А для здїйсненя своїх ненаситних плянів не щадять нїкого і нїчого.

— "І вір коли Габсбурґам!" Кляв Кайзер, штовхаючи канцлєра. "Габсбурґам ще не досить того, що станули коло Королївского Городця? Але Гогенцолєрни також в дїйсности не будуть щадити нїкого і нїчого," шептав Вільгельм до уха свого товариша.

Сей задрожав якби мав невідомі, страшні предчутя.

— "Франц Фердинанд міг би тоді стати цїсарем великої Австрії і приняти титул Цезар Авґустус, котрого то титулу до сего часу не уживано в Европі від часів римських цезарів," оповідав дальше шпіон.

Цїсар кинув ся зі злости. При тім подумав на можливість що колись підібє собі сам цїлу Европу.

— "Кароль Франц бувби дїдичним королем Чех."

— "А Зита королевою, що," злісно вистогнав пруський король.

— "А болгарський король Фердинанд скоро придав би ся. Здаєсь не дуже любить Вілюся, бо дуже фукає ся."

— "Я дам тобі Вілюся," кричав розгнїваний шаленець. "Будеш танцювати після нїмецької дудки а нї то тобі всиплю з своїх сорокдвох центиметрівок."

При тій нагоді Кайзер по перше згадав про сей страшний знаряд заглади. Канцлєрови нїколи не говорено про те, що робив Вільгельм з ґенералом і паном Круппом. Тому те слово було для него новинкою.

Мовчав і нїчого не заговорив.

— "Вільгельма можна булоб післати на Корфу, як колись Наполєона на Ельбу," звучало дальше зза стїни.

— "Лиш уважай аби ти не летїв де на місяць, австрійська гадюко," сичав майже Кайзер.

— "Тодї не мусїлоб ся платити тілько на армію, члени габсбурського роду моглиби дістати потрійні апанажі, кілька мілїонів дістало би ся Римови, трохи більше мілїонів дало би ся домашним священикам і гієрархії, нарід виховуваноби в покорі для зверхности і бувби вдоволений..."

Цїсар придушено кашельнув.

— "Анархістів депортованоби до Полудневої Америки."

— "Нехай би сей Габсбурський боягуз уважав, щоби ми йому що не вистроїли, нїм до того дійде," майже лепетав вже Вільгельм.

Зимно, злість і бажанє пімсти потрясали ним. Тут і там відзивав ся біль з причини його недуг, котрі збільшали його нетерпеливість. Відомим є, що хорі, або слабоумні володарі на престолї, гістеричні королеви і цїсареви були страшним проклоном своїх підданих. Тому всегда далеко користнїйшою є адмінїстраційна републиканська форма, де нарід не потребує терпіти нападів божевілля, гнїву, болю, розпусти або зависти своїх володарів. В републицї є преціньстало більша можли-

вість, що невідповідної особи не буде вибирати ся на голову правительства, або її сейчас усуне ся.

В тій то хвилї нїмецький цїсар кував найгрізнїйший зі своїх злочинів, який коли в житю вистроїв. Мілїони людий мало бути через него убитих, мілїони покалїчених. Мілїони родин, жінок і дїтий мало оплакувати своїх найдорозших, задля хвилевої забаганки, пануючого дегенерата і божевільника.

Що Вільгельм був дегенератом, є дїйсностию. Плекав неприродні полові зносини з князем Мольтке і цїлим рядом дворян, котрі управляли сей рід розпусти, в лїкарських кругах званий педерастією. Не хочемо збуджувати відразу у читачів описуванєм того звироднїлого злочину проти природи, позаяк в кождій досвідно лїкарській енцикльопедії є він описаний. Походить з Греції і стародавного Риму з часів, коли розпуста дійшла до найвисшого вершка. Є то надужитє мущин для полового акту.

Цїсар Вільгельм є педерастиком. Англїйського писателя Оскара Вільде засуджено і всаджено до вязниці за таку звиродність, котрої допустив ся на молодім хлопцеви, котрого упоїв. В Празї перед лїтами убито властителя господи з Хебу, коли готовив ся наужити молодого жовнїра.

Молоді мущини стережіть ся! Часто здибаєте ся зі старим знищеним мущиною, котрий за вас хоче платити, вас частувати, вас любить, гладить і цїлує, а відтак вас покличе до свого мешканя на гостину. Не ідїть до него, бо є то одно зі звироднїлих єств, котре є вповнї пожалуваня гідне, віддане свому гріхови проти природи у тій мірі, що не завагає ся перед убийством зі страху, щоби його не зраджено.

Стережіть ся таких людий і на них уважайте. Їх мусить ся вистерігати і хоронити ся як перед затроєною, смердячою водою.

Таким чоловіком був цїсар Вільгельм. За публичне обжалованє його співтоваришів розпусників засуджено до вязниці около 1890 року нїмецького видавця журнала Цукунфт, Макса Гардена на кілька місяцїв, а відтак під натиском публичної опінії випущено.

Але цїла ганьба впала на Вільгельма.

РОЗДІЛ XVII.

Чорний плян божевільного на престолї.

Цїсар видержав в своїм тайнім сховку аж до послїдного слова шпіона.

Коли відходив до дому з онїмілим канцлєром, був смертельно блїдий як стїна і повний страшної лютости.

— "Ох моя пімста буде страшна." бурмотів через зуби.

— "Того Ґерца мусите якось позбути ся, він знає за богато," зазначив він коротко канцлєрови. "Відтак подайте менї про те реферат."

Бетман Голвеґ нїмо поклонив ся.

В тій хвилї підписано вже засуд смерти на Франца Ґерца, або Йогана Клїнґермана, тепер Кароля Еґера. Мав пропасти як і більше осіб в Нїмеччинї і Австрії про котрих нїхто не знає, чи їм лучило ся яке нещастє. Звісним є, що єгипетські фараони давали ховати за житя робітників, котрі будували печери на їх каси, щоби світ нїколи не довідав ся, від котрого з них, де їх шукати.

Вільгельм сидїв задуманий з понурим захмареним лицем в своїм кабінетї. Його гробового страшного супокою не смів нїхто йому перебивати.

Канцлєр тимчасом взяв ся до своєї роботи. Перед дверми гомонїли тяжкі кроки переходячої сторожі.

Що дїяло ся в чорній душі варята на нїмецькім престолї? Снували ся у нїй вже постатї духів упавших мілїонів невинних зведених мущин? Не були ті мглаві тїни кругом лямпи зі зеленою умброю привидами дїтий, невинних немовлят громадно затоплених з Люзітанїєю?

Що дїяло ся під захмареним і зморщеним чолом Кайзера Вільгельма Другого?

Про тоту хвилю історія вже нам богато сказала і вияснить ще більше.

Перемучений зір цїсарського варята скермував ся на мод-

ну велику коверту лежачу на столику. Мимовільно виняв і розвинув письмо, котре містила в собі.

"Його Високість, архикнязь Франц Фердинанд, відвідає дня 29 червня с. р. Сараєво і околицю.

Порядок гостини:

Рано о 9 годині парадна служба Божа в епископськім храмі св. Юрія.

Пів до десятої передполуднем відвіданє будинку мійської ради.

О десятій годині перед полуднем відїзд з мійського будинку.

Пані архикнягиня буде товаришити свому мужови в тій дорозї," звучало при кінци письма. Цїлком проти волї випало письмо з рук цїсаря.

Глубокий віддих і якийсь тихий проклін супроваджали той не даючий ся почути упадок великих мрій цїсаря...

Нараз, якби якась думка блискавкою перебігла в його голові. В очах мигнуло якесь зловісне світло а Кайзерова рука задрожала.

Підняв тепер знова папір і уважно на него вдивив ся. Докладно слїдив рядок за рядком, як би плянував на них якийсь далекосяглий проблєм. Відтак осторожно положив письмо знов на стіл, однак його очи не могли від него відвернути ся. Нагло підскочив, якби гонений бурею і почав нервозно майже летом проходжувати ся по комнатї.

— "Так, Франц Фердинанд провадив би світову війну, але нїколи в користь великої Нїмеччини", півголосом говорив до себе цїсар.

"Колиб то був старий архикнязь Бедрих, так, той піддав би ся. А тепер розумію..."

Цїсар говорив так тому, що Бедрих мав такі самі первісні наклони як і Вільгельм?

Тяжко се дослїдити. Певним є, що мущина, котрий часто під іменем барона Гельцера приїзджав на лови в пруські королївські лїси, був Бедрих, котрий попри офіціяльні приятельські відвідини, любив і неофіціяльні дипльоматичні інтриґи. Був то уляглий пятолизник, який виповняв би забаганки Кай-

зера. Не був такий независимий і недовірчивий як Франц Фердинанд.

Тяжкі були кроки Вільгельма, коли робив такі заключеня. А чорні були його думки, коли кував зраду і то наймерзеннїйшу зраду, яку коли світ видїв. Зраду найвірнїйшої приязни, яку коли удавав.

Але чи була се зрада лише з його сторони? Чи не був тому винен також його приятель, Франц Фердинанд, що зраджував його перед тим?

Чейже пляни великої Австрії і великої Нїмеччини противорічили собі. Велика Австрія не сміла нїколи знїмчити ся, якби мала бути великою. Але Вільгельм під кождим зглядом мавби охоту видїти її знїмченою. Хотїв, щоб Австрія була слаба і безсильна.

Був то проклін, спочиваючий на родї Габсбурґів, котрий рішав в тій хвилї судьбу архикнязя.

Габсбурги всегда мстили ся, інтриґували і не сповняли обітниць. Знайшов ся однак більший лайдак, який мав виконати на них злощасний проклін за тоті злочини.

Був се Вільгельм, який передумував над тим, як позбути ся архикнязя Франца Фердинанда.

Вільгельм тої ночи не спав. Переглядав всякі можливі викази і листи. Переглядав стан краєвої сухопутної оборони і нариси, переслані передвчера з Ессен від Круппа, що лежали на столї попри повідомлене про подорож австрійського наслїдника престола до Сараєва.

Цїсар уважно переглядав звіти шпіонів і аґентів перебуваючих на Балканї. При однім передовсїм задержав ся. Се був Душан Скреблїч... Здаєсь менї, що я його колись видїв. Ба, чистий демон. Сей придавби ся.

"Знає перфектно сербську і словінську мову. Знакомий між студентами а передовсїм в сараєвських кавярнях низшого типу. Уходить за вічного студента. Удає холєричний темперамент. Найдено його у Відни 1882. Невідомого походженя. Вихований у вийськовім заведеню Франц Йосифа в Загребі. На наших услугах від 1897. Довіря гідний, особисто чесний і

сталий в своїм завзятю. Космополит, без народности. Підтримує матїр. Поважає нїмецьку культуру. Ненавидить Габсбурґів. За Сербів не дбає. Женщинам не улягає.“

Такого чоловіка потребував Вільгельм до своїх плянів.

На спілку лайдака а чесного і гордого чоловіка, котрий є кавалєром і не зірве даного слова навіть злочинцеви, хотяйби сей злочинець сидїв на престолї.

Цїсар Вільгельм вже в тій хвилї рішив ся.

За яку годину пізнїйше, за надгороду десять феників, принїс якийсь хлопець, незнакомому молодому чоловікови, одїтому як банковий урядник, на почту на розї Фрідріхтрассе а Ґановерської площі сю без значіня депешу:

”Батько в кількох днях поїде до них. Поговори з Бедрихом, щобисьте з ним спіткали ся. Накупіть дещо круп, а принагідно і картофель. Уважайте на батька, щоби йому що не стало ся. Оскар.“

У Відни в тім часї робили ся приготованя до подорожі. В Сараєві горячково приготовляли ся до привитаня.

Тої ночи не спав в Берлїнї нїмецький цїсар а в Цельовцї Душан Скріблїч, котрий дістав телєґраму о першій годинї в ночі. Не спав людський виродок, нї знаряд його божевільних плянів.

РОЗДЇЛ XVIII.

Всїми опущена.

Студенти завели Мариську до одної з вигідних господ в віденськім XI. окрузї, котрі є скорше родинним огнищем родин студентів, як господами.

Мариську посаджено за стіл, принесено їй підкріплене і обслугувано їй з великим старанєм.

Нїхто їй про нїчо не випитував, нїхто нею не інтересував ся. В гуртках сидїли довкола молоді, переважно чорноволосі мущини, порядно одягнені, заняті часом тихою і поважною розмовою, часом полємізуючи горячо з темпераментом.

Послугували ся вони мовою сербською чи то хорватською як хто собі бажає — бо хотяй австрійському правительству удало ся поділити Сербів з Хорватами що до релїґії, то не вдало ся поділити їх мови, лиш з тим застереженєм, що Серби уживають старої руської кирилиці а Хорвати західної европейської латинки.

Один з студентів, котрий сидів з Мариською, думав, що вона попала в роспуку з біди, не маючи гроший. Предложив її позичку.

— "То все, що на разї маю, говорив предкладаючи її двайцятькоронівку. "Але дістану знов гроші в короткім часї. Не потерплю на тім."

Мариська з поважанєм але очевидно зворушена, відкинула. сю чемність. Позаяк щирість молодого, прямого мущини в дійсности не виглядала на те, щоби хотїв за свої гроші якоїсь відплати, як богато дамочок у Відни звичайно відплачували ся.

Сейчас на початку зауважила, що всюди веде ся розмову стисло полїтичного змісту. Почула богато висказів про Габсбурський рід, незвичайно підхлїбні назви для наслїдника престола, Франца Фердинанда і за крівавого Тїшу згадувано без числа разів.

Одинокий, енергічний, безоглядний вчинок може збудити дипльоматів потрійного союза з летаргічного сну, себто млавого бездїлля, у якім спочивають," чути було від одного стола.

— "Таким чином цїла Европа зверне увагу на страшну небезпеку, що її грозить, збільшену дїяльність і горячкові приготованя мілїтарно-капіталїстичних кругів в Нїмеччинї і Австрії," була відповідь.

— "Се що робило ся і робить ся до нинї на Балканї, проти Сербії, не дасть ся вже довше зносити. Як се так дальше піде, грозить небезпекою, що інтриги Австрії удадуть ся, і як тільки нїмецький котел, котрий грозить безнастанно вибухом, тріснe, і вибухне европейська війна, Сербія буде знищеною."

— "А Франція з Росією неприготовані тому, що завчасу не пізнали небезпеки, якою їм грозить Нїмеччина і Австрія, що без перестанку готовлять ся до розбійничого нападу."

— "Писаня і остороги не поможуть, вони не дбають про голоси малих людів і народів," зауважив хтось терпко.

— "Лиш тоді увірять і звернуть увагу та будуть стерегти ся, як зачнемо писати своєю кровю і своїм житєм," говорив гробовим акцентом висмуклий, блїдий мущина, з чорною бородою і запалим поглядом дивного запалу.

Тон, яким висказав сю увагу приневолив більше звернути увагу на сего мущину. Робив вражінє загадочного мовчаливого сфінкса, нїчо неговорячої потвори яка безнастанно таїть в глубинї свого серця щось пристрастно небезпечного і злого.

Мариська вислухала ще кілька заміток згаданого около трийцятьлїтного мущини. Пробивалась з них якась укрита злоба; в його очах таїлось щось так гадючого і хитрого, як кровожадна пажерливість звірюки, що вабить свою жертву ласкавостию аж до того часу, коли дійде до неї так близько, що вже не втїче з її кігтів.

Мариська задрожала. Її здавало ся, що той чоловік хотїв тих розпалених, розворушених а його слова лакомо поликаючих молодців наклонити до чогось грізного і страшного, що її женська буйна фантазія побоювала ся собі представити.

А в серцю щось її приневолювало, щоби хоронила тих молодих людий, котрі до неї так щиро віднесли ся в хвилї цїлковитого вичерпаня і розпуки.Народність тут нїчого не значила. Нїмець її зрадив, Мадяри надужили, а преціньто були люди, котрим хотїла служити і дїйсно служила з повним запереченєм своєї особи, як розвідувач шпіон. . В ролї, котра була всегда з усїх инших найбільше пониженою, погорджуваною і кождим чесним чоловіком відкинутою. А тут, ті варті поважаня люди, зі славянського народа, не інтересують ся звідки вона походить, чи є їх неприятелькою чи нї, чи зробила коли що для них, або проти них, уратували її житє, потїшили погостили і тепер її ще гостять і вспирають грішми.

Не хотїла, щоби їх хто завів в небезпеку.

Бояла ся, що загадочний мущина, котрого називали Душаном, не поступає по щирости з її сербськими приятелями.

Але в його виступах не було цїлком нїчого підозрілого Говорив добре сербською мовою, і відносив ся дуже ворожо

супроти Австрії, як і другі. Може говорив менше про Нїмеччину? Але за те дуже завзято виступав проти архикнязя Франца Фердинанда. У всїх його висказах пробивалась підступна вовча жадоба, пімсти, завзята, неублагана жадоба крови.

Марисьцї було аж майже жаль архикнязя, як його тут обчернював Душан. Представляв його як правдивого людоїда, ворога і нищителя сербських змагань.

— "Сей опис скорше би відповідав Вільгельмови," говорила до себе в дусї Мариська. Не знала, бідна, як близько находилась від знаряду сего коронованого божевільника.

Про австрійського наслїдника престола знала, що се була радше його глупа незручна ограниченість, нервовість, яка була вислїдом його хоріб, клєрикального вихованя і т. д., котрі були причиною тодїшного напряму австрійської полїтики на Балканї. Певним є, що заслугувала на осуджене зі сторони тих молодих людий, що віддались гадцї служити тїлом і душею а в потребі і житєм справі злученя сербського народа на Балканї.

— "Убийство, або усунене його якимбудь способом було би одиноким найвідповіднїйшим рішенєм того питаня," почула тепер замітку, якби засичене гадюки. "Без згляду чи бомбою чи револьвером."

На лицях всїх кругом сидячих дала ся зауважити в тій хвилї як в понурім, блїдавім зеркалї гробова важність сеї хвилї.

Якби велике крило смерти розпостерло ся кругом них і шукало своєї жертви. Хвилю тривала гробова тишина.

Мариська не могла повздержати свого зворушеня. Крикнула легко і покотила ся. Ся сцена в хвилї загального напруженя звернула увагу всїх. Всї від сусїдного стола обступили її кругом. З усїх сторін поглядали на неї перестрашені, здивовані і недовірчиві погляди.

— "Хто є та жінка?" спитав по простацьки сей незнакомий шаленець, якого Мариська знала під іменем Душана.

— "Хотїла скочити до Дунаю, ми уратували її житє і тепер є тут," відізвалось рівночасно кілька поясняючих голосів.

— "Се все є дуже дивне, і я не вірю в такі комедії," промовив з підозрінєм чорноволосий мущина. "Чужинців не має ся сюди вводити."

— Хто ви є?“ говорив простакувато, звернувшись до Мариськи.

Огонь ненависти заблис в очах ображеної женщини. Відчувала, що сей мущина є її смертельним ворогом і ненавиділа його з цілої душі. ”Я є бувша мадярська шпіонка на дворі наслїдника,“ говорила з пристрасною гордостию. ”Але я не прийшла до вас шпіонувати. Людська злоба і призначенє судьби привели мене до сего місця. Робіть зі мною що хочете.“ І повздержувані сльози зболїлого серця виступили в її очах.

Не можна собі представити здивованя і перестраху, який ті слова в тій хвилї викликали. Всї дивили ся на себе здивовані і перестрашені. Нїхто не сподївав ся, щоби зі звичайної пригоди уратованя кандидатки на самовбийницю могла повстати така сцена.

Посеред зворушених молодих мущин Мариська схилила голову на стіл, сперла ся на його верх і почала плакати. зворушаючим, пристрастним плачем. Сльози так довго здержувані знайшли вкінци свій опуст.

Мариська мусїла терпіти страшенно. Опущена і осуджена всїми, попала в розпуку. Тепер знайшла спасителя і починала вірити в трохи лїпше житє. Але видїла, що і ті добрі люди мусять її не довіряти. Тому що її плямила ганьба найбільше погорджуваної служби у цілім світї, шпіонське ремесло, яке продає ся на службу кому будь.

Колиб була звичайною проституткою, які сотками вмирають у Відни з нужди або самовбийством, ті молоді люди певно її пожалувалиб. Але так, як проституткою, яка продає не тїло, але душу мусїли погорджувати і ненавидїти і мусїли її стеречи ся як ненависного сотворіня, небезпечної змиї.

Мариська се відчувала. Тому її плач ставав ся щораз завзятїйший. Відчувала, що тут нема нїкого, хтоб її зрозумів.

РОЗДІЛ XIX.

Габсбурський виродок знарядом кари.

Хто був Душан Скрблїч, з котрого недзвичайною особистостию ми познакомили ся в минувших роздїлах?

Хто був той загадочний мущина, що дістав з Берлїна в Целовцї сю телєґраму так невинного а загадочного змісту?

Се був той загадочний дїяч, що обдумав в лютім 1914 року на згаданім зібраню, атентат на австрійського наслїдника престола, архикнязя Франца Фердинанда. Се одно в певне.

Про його дїйсне походженє не буде нїколи докладних потверджаючих доказів, листи, де далоб ся знайти трохи світла про ту дивну загадочну і неясну особу, є неприступні і замкнені сїмома замками. Уста осіб, котрі моглиб говорити, запечатно золотом, страхом або вже й сумною печаткою смерти. Свідки походженя тої особи вимирають і їх число щораз зменшає ся.

Дорога позістає лише здогадом і то досить недокладним.

Одного разу появив ся в Їчинї чоловік, котрий терпів на "ідею фікс", що його переслїдують австрійські шпіони і аґенти, котрі напосїли ся на його житє і хотять його згладити.

Був се якийсь хоробливий стан ума, бо той мущина, хотяй його приневолили заперестати ріжних недорічностий в службі австрійської шляхти як камердинер, представляв собі все дуже чорно. Однак знав богато річий, котрі полягали на правдї і які пояснили богато загадочного і тайного.

В своїм помешканю, котре безнастанно, старанно було замкнене і стережене, мав богато списаних паперів, записок і замїток, дуже ріжнородного рода. Декотрі були вже дуже старі і вже пожовклі.

Між тими паперами, котрі були дуже інтересні, знаходили ся також записки і листи якоїсь Ірми Седельмаєрової, котра служила у одної богатої родини, замешкалої в першім віденськім окрузї, близько величавої резиденції архикнязя Леопольда. Записки ті походили десь з 1884 року а події про які в них

згадувано, після всяких признак могли відограти ся около 1878.

Виходить з них на яву, що в тім часї архикнязь шалено пропадав за одною гарною брунеткою, котра була кравчинею в одній модній робітні і в записках її називає ся лиш іменем Гансї.

З тих відносин народила ся дитина мужеського пола, котру якимсь незвісним способом усунено а відтак десь відвезено, або забрано, або дано комусь на виховане.

Авторка записок є того переконаня, що нещасного плоду грішної любови не страчено, бо до сего не мала молода мати досить відваги.

Мимо того позбула ся дитини і провадила легкодушне і розпусне житє дальше, доки тревала її краса. Відтак падала щораз низше. В 1884 роцї, себто в часї, з котрого походять записки, була Гансї через кілька місяців в однім віддїлї віденського головного шпиталя на полові хороби. Авторка її там відвідувала і при тій нагодї в своїх записках жалїла над її судьбою.

В протоколї поліційного уряду у Відни про знайденє немовляти, яке пізнїйше названо Кароль Гільфер, після улицї, Маріегільфер Штрассе, на котрій його знайдено, зазначує ся, що дитину добре заосмотрено в білє і при тім знаходила ся значна сума гроший з просьбою, аби хлопця виховано десь якнайдальше від Відня. Як послїдне поздоровленє від матери дописано: "Твоя нещасна мати Гансї."

Ті річи, спільно з поліційними репортами про всї важнїйші познаки в житю молодого знахідника разом з грішми відано до воєнно виховуючого інституту імени Франца Йосифа для опущених хлопців у Загребі, коли його там післано як 8 лїтного хлопця з одної віденської охоронки. Коли хлопцеви було 14 лїт і міг рішати про своє імя приняв назвиско Душан Скрблїч.

В одній шкільній задачі в старих зошитах того інститута, знаходить ся нїмецька поезія, молодого Душана, яку написав в 14 або 15 роцї свого житя, що у вільнім перекладї звучить:

Знайденого сумна доля в світї,
Світить сонце, і кождого гріє в лїтї,

Але в його серци все зима тріває,
Його сумна доля кождого вражає.
Нема батька нї матери, кождий оминає,
Без любови і без втїхи по землї блукає,
Стало проклинає хвилю, коли уродив ся,
Що тут сам смутитись мусить, без любови і в клопотах.

Ті прості рядки свідчать, що в душі молодого хлопця було досить чутя і бажаня за чимсь лїпшим. Що світ який його породив і зрадив, не дав йому нїчого більше тільки біду осудженє і зробив з него викидка людської суспільности.

Ми видїли в безчисленних случаях наведених у сій книжцї, як богато зла і нещастя, кілько знищеня і руїни невинних людських єств спричинила нїкчемність, деморалїзація і розпуста габсбурських виродків. Цїле житє тим страшним проклоном, переслїдованої струпішилої династії є переплїтане нещастями і підлостями, які є причиною руїни тисячів невинних.

Але кожде зло в світї мстить ся. Дух пімсти жиє в серцях всїх нещасних а сейчас по тім слїдує ненависть. За свої злочини Габсбурґи мусїли всегда терпіти на своїх потомках за жертви, котрі знищили їх похоти, розпуста, бажанє панованя жорстокість і пристрасти.

Як вже сказано, нема певних доказів, що згаданий Душан Скрблїч був тайним плодом грішної любови австрійського архикнязя. Але як приглянемо ся фактови, про котрий принагідно згадано в однім з попередних роздїлів, мусимо того догадувати ся. В звітї про інтелїґенцію Душана Скрблїча, як її представлено в заявах тайної берлїнської служби находить ся, що Душан удержує свою матїр, з чого також сего можемо догадувати ся.

Що пізнїйше ся жертва розпусних похотий австрійського принца зійшла ся з своєю матерію. Що мати мусїла сказати Душанови правду про його походженє. Що той за нещастє цїлого житя, заприсяг пімсту мерзенному габсбурському родови. Що був таким вигідним знарядом нїмецької полїтики для її інтриґ проти Австрії і тому тримали його всегда під рукою, щоби могли його ужити, колиби їм се подобало ся. Що

згаданий чоловік радо сповняв ту службу, бо вдоволяв своє бажанє і при тім мав добре удержанє. А що в кождім разї був в станї викликати і спровокувати заговір і атентат проти котрого будь члена габсбурського роду, бо його бажанє пімсти було неограничене.

В жилах того виродка кружила кров Габсбурґів. А тому то був сей недородок кровожадним, жадним пімсти і безоглядним. Отже того разу мала його кровожадність пімстити ся на самім членови перегнилої Габсбурської династії.

РОЗДІЛ XX.

Братовбийча війна у 1878 роцї.

Мусимо ще переглянути полїтичні події перед атентатом в Сараєві, до котрого, як читачеви відомо розвій річий вже наближає ся.

Нїмеччина з Австрією творять в середній Европі якісь Сіямські зрослі близнята. Нїмеччина є тою, що успішно процвитає, бо бере всю поживу і силу з ослабленого з собою зрослого союзника. Сей заникає, тратить животну силу і завмирає. В принагіднім часї Нїмеччина позбуде ся її вигідною операцією і дасть її закопати, бо тоді вона буде цїлком мертвою. А Нїмеччина буде знова уживати свободи і розкішно дальше жити.

Такі то були, сказавши виразно пляни Нїмеччини що до Австрії. Нїмеччина в Австрії ненавидїла все то, що моглоб причинити ся до її самостійного лучшого істнованя.

Сей образ представляє нам все що було причиною, що атентат на Франца Фердинанда обдумано в Берлїнї.

Про виключно австрійські змаганя на Балканї можемо сказати, що Австрія все лакомо споглядала на Балкан, як на область своїх інтересів і шукала дороги до Солуня. Якби тільки запанувала над сею пристанею мала би вплив на цїлий Балкан. Що Нїмеччина її в тих змаганях з чисто самолюбних

причин щиро помагала, про те нема нїякого сумнїву. Нїмеччина сама уважала себе всегда за спадкоємця Туреччини і Австрії, якби прийшов час кінцевого упадку. Тому обі держави бояли ся якогобудь союза балканських держав. Обі хотїли слабої Туреччини, котра би охотно сповняла їх волю, але була так сильною, щоби повздержала розвиток молодих держав аж до того часу, коли будуть могли промостити собі самі дорогу до Солуня. Тому як Австрія так і Нїмеччина старали ся задержати ідею т. з. Статус кво, то є, щоби на Балканї полишилось все по старому. Найлїпшим средством до того було впливати аби балканські держави стало між собою були в незгодї. Особливо Серби не могли погодити ся з Болгарами тому, що їх союз означав би смертельний удар для Туреччини. Тому обі нїмецькі держави сїяли між них стало незгоду і сварню. Головну ролю грала тут Австрія, котра була більшою інтриґанткою і знавцем у викликуваню роздору і спорів між народами тому що мала вже у сїм вправу в протягу довгих столїть.

Нїмеччина працювала головно в Туреччинї, де через довгі лїта працював її найлїпший дипльомат, маршалок фон Бібершгайн, Австрія знову кувала інтриги в Білгородї і Софії.

Нїмеччина знова сучасно нищила Австрію економічно і грала ся з нею як кіт з мишею. Хотїла, щоби Австрія держала Сербію і Болгарію у борбі і таким чином будила проти себе ненависть. З тих обставин однак сама користала і забрала весь довіз збіжа до Сербії, на який Серби зненавидженій Австрії не позволили.

Австрія була глухою на перестороги, що то є самовбийча полїтика. Ненавидїла Югославянів а в своїм слїпім бажаню дістати ся до Солуня, не знала границь.

В своїй внутрішній полїтиці всегда послугувала ся гаслом "Дівіде ет Імпера", то є дїли а відтак пануй, хотяй офіціяльне гасло Франца Йосифа є "Вірібус Унїтіс", (Спільними силами).

Так напримір, як югославянські, Словінці, Хорвати і Серби почали полїтично пробуджувати ся, правительства Австрії і Угорщини почали сейчас кампанїю, роздуваючи чорну релїґійну і полїтичну ненависть між ними, лиш тому, щоби їм недозволити порозуміти ся і піднести ся на висшу уровень цивілїзації.

До Білгороду посилано всегда найздібнїйших австрійських дипльоматів, себто інтриґантів, котрі мусїли грати всегда двояку ролю, підмовляючи одних проти других. Братовбійчу, сербсько болгарську війну 1865 року викликали ті самі інтриґи.

Гроші грали найважнїйшу ролю в тих інтриґах. Особливо сербський король Мілян був цїлком в віденських руках. Провадив сербський нарід проти Болгарів, після приказів віденського правительства. Коли його побито, Австрія зручним способом повздержала дальший поступ болгарської армії. Від того часу Сербія з Болгарією були смертельними неприятелями, з чого австрійські і нїмецькі дипльомати сміяли ся в кулак. Тодї не було тяжкою задачию тримати їх здалека від себе і у безнастанній ненависти.

РОЗДЇЛ XXI.

Страшний перестрах у Відни.

Нараз стало ся щось неожиданого. Прийшло до убийства послїдного потомка Обреновичів, Міляновго сина Олександра і його жінки Драґи. Сербам і Болгарам почало прояснювати ся, що їх братовбійча полїтика служила інтересам Австро-Угорщини і Нїмеччини.

Репрезентанти обох югославянських держав зійшли ся тайно і згодили ся на торговельну умову. Стало ся се в короткім часї перед анексією Боснії і Герцоґовини. Стало маючи ся на осторозї, але в тім случаю лиш на вербу виведені нїмецько-австрійські дипльомати пробудили ся одного дня щоби довідати ся, що оба до того часу неприятельські народи погодили ся і заключили т. зв. обопільну унїю.

Цїлий світ тодї сказав: То є цїлком природно, що ті два христіянські народи, такі собі близькі що до народности, релїґії, мови і історії маючи тисячі спільних інтересів, заключили

спільно митовий союз, котрий не дотикає нїчиїх інтересів, а найменше інтересів австро - нїмецьких.

Але на нїмецько - австрійських дипльоматів подїлало се як ледовий туш. Оголошенє того пляну в заграничних урядах у Відни і Берлїнї викликало перестрах як вибух бомби. Шкода, що не дало ся кіноматоґрафом і фоноґрафом захопити тої сцени, на вічну памятку і з тими квасними мінами дипльоматів у Відни і в Берлїнї. Коли булиб ті головні міста вилетїли в повітре, більшого перестраху не моглоби се спричинити.

Небаром почало ся штурмувати і кликати на трівогу і сеїчас всї запродані руки були готові гасити пожар, що мав знищити довголїтний і грошї коштуючий вислїд інтриґ на Балканї. Всї нїмецькі і мадярські ґазети взяли удїл у тій великій кампанїї і почало ся гашенє огню. Сербію ганьбило ся по простацьки а на голову Болгарії висипано найстрашнїйші погрози. Тимчасом зааларомовані нїмецькі дипльомати на Балканї почали працювати підплачуванєм і брехливими обіцянками. Цїла умова упала і Австрія знова тріюмфувала. Показало ся, що знова австрійські інтриґанти віднесли побіду над сербською і болгарською второпностию.

Серби мають для сего рода австрійських інтриґ свою оригінальну назву: "Австрійськоє масло". Але тодї єще не розтопило ся на сонци правди. Колиб не тільки югославянський, але і чеський та словінський народ схотїли заховати розвагу мусять хоронити своє серце перед якою будь народною ненавистию, завистию і розгоряченєм. Таким чином нїколи не вдасть ся нїмецьким сїячам незгоди посїяти між них незгоду. В противнім случаю Нїмцї їх подроблять і пілкнуть по каваль чикови.

Певним є, що виною тої незгоди є самі югославянські державні мужі, котрі також були відвічальні за другу Балканську війну. Більша вина спадає однак на Болгарів, або скорше на болгарського короля Фердинанда, котрий грав знова ролю Мілана, як виключний знаряд австрійських полїтикерів.

За всїми тими хитрими заходами і інтриґами, що вели до т. зв. другої братовбійчої війни 1913 р. стояла Австрія як вивиконувач імперіялїстичного бажаня нїмецького імперіялїзму.

Оба ті краї хотїли знищити балканський союз, хотяйби виграв котрийбудь із них.

Розуміє ся, що офіціяльно Австрія і Нїмеччина були по сторонї Болгарії як приятеля нїмецькоі культури за посередництвом свого короля Фердинанда, котрий є Нїмцем і був офіцером в австрійській армії. Болгарська побіда булаби позволила Австрії, щоби добила ся аж до бажаного Солуня, а Нїмеччина малаби отверту дорогу до Царгорода і на Багдад.

Одно зло спричиняє друге і австрійська дипльоматія трійомфувала знова.

РОЗДЇЛ XXII.

Страх обхоплює нїмецьких дипльоматів.

Серби стрінули ся з Болгарами в новій братоббйчій вій-нї. Як завзято і пристрастно бороли ся лиш для слави і успіху Австрії і Нїмеччни в їх Дранґу нах Остен. — Нїмецький похід на схід — на Росію, Балкани і до Малої Азії.

Злочинні нїмецькі дипльомати мали се вдоволенє, що знищили Балканський Союз. Але який страх їх обхопив, коли показало ся, що взагалї не їх орудіє, король Фердинанд вийшов як побідник з тої крівавої вийни, але геройські відважні Серби. Радість в Берлїнї і у Відни, коли Балканський Союз пірвано в куски, не мала границь. Нїмцї чули ся вільними, що можуть зібрати всї свої сили проти Росії, яку приготовляли ся знищити. Однак на перекір тому всему мала місце грізна помилка. Відень, Берлїн, Будапешт, ті лотрівські гнїзда загальної ненависти проти Славян, були як громом поражені, коли видїли побіду Сербів. Рішено воєнний похід проти Сербії. Сербію мало перевернути ся до гори корінем, знищити ся за всяку цїну, спустошити ся і винищити ся навіть колиб мало прийти до найбільше кровавої зі всїх воєн, війни світової.

Австрія і Нїмеччина чимскорше рішили виступити до війни і то як найскорше, бо видїли, що симпатія всїх славянсь-

ких народів в Австрії і Угорщині була по сторонї Сербів. Довше відволїкати булоби небезпечно. Всїм змаганям і аспіраціям австрійських Югославян мало завдати ся смертельний удар і спільно зі знищенєм Сербів мало знищити ся і всї надії послїдних Югославян. Від того часу в кождій молитві Франц Йосифа і Вільгельма замість амінь, говорило ся: "Будь знищена Сербіє.". З горячковим завзятєм робило ся приготованя до великої і страшної европейської різні, яка стала ся неминучою. Цїлию їх було на віки недопустити до злуки Югославян а Росія щоби була на всегда замкненою в Чорнім морю. Росії не мало ся нїколи позволити мати приступ до моря а на відворот мало поставити ся на тім, щоби також і Східних Славян привести під владу Берлїна. Европейська війна мала вибухнути при найблизшій нагоді.

Над Сараєвом громадили ся чорні хмари. З них мала вилетїти іскра, котра мала спричинити величезний пожар, який трудно було би вгасити...

РОЗДЇЛ XXIII.

Рівна судьба.

Мариська навіть не опамятала ся, як опинила ся на улицї. Зимний вітер віяв і різко переймав цїле тїло. Тїснїйше і тїснїйше обтулювала ся своєю одїжию, як би хотїла перед ним сховати ся. В уличцї було трохи темно, на віддаленім розї блимала лямпа і миготїло кілька темних сїрих осіб, пізно переходячих. Мариську почав пригноблювати той самий невеселий, тяжкий настрій, який був нею оволодів, коли пробувала самовбійства.

Чи їй було суджено вмерти? Про те не питала себе самої, її думки були сумні пригноблені і неясні. Йшла куди її ноги несли і очи вели.

Думала, що вже проминула вічність від того часу, коли відійшла від суспільства, з якого її нїхто не виганяв, а яке полишила сама якраз власне тому, що відчувала, що не може своєї присутности нїчим оправдати, ба що вона мусить не-

баром видавати ся докучливою і підозрілою. Думала, що найде там вкінци на хвилю спокій душі, але сей відпихаючий ворожий і проникаючий погляд незнакомого, якого називали Душаном, вигнавби і загнавби її до горючого пекла, так був злий, жорстокий і зненавиділий.

Бояла ся його як лиш перший раз побачила і утїкла перед ним.

Як би щось її в душі страшило, що той ненависний чоловік є її противником на житє і смерть і що її грозить від него якась страшна, чорна небезпека, якої навіть тодї не могла собі представити. Його колючі, їдовиті проникаючі очи якби пробивали її серце і висисали з него послїдну кров. Мариська бояла ся того чоловіка.

Змішана переходила просторими улицями. Несподївано видавало ся їй, що за собою почула приспішені кроки, що стало більше наближали ся і приспішували ся. Стала і оглянула ся. В тій хвилї вже на неї кликав якийсь молодий, висмуклий мущина, що ішов за нею, щоби зачекала.

Мариська з розпукою остановила ся. Не знала добре чому послухала голосу незнакомого, але серце якби предчувало приятеля.

"Не переслїдую вас анї не слїджу за вами" говорив висмуклий, високий молодець, якому було около двайцять лїт, "але мав би охоту з вами поговорити і вас потїшити. Самий маю подібний жаль в серцю і знаю як тяжко його зносити. Ходїм, поговоримо про се. Може буде лекше вам і менї— бо коли ви видїйшли, гурток роздїлив ся, одні говорили, що ви дїйсно нещасна жертва австрійсько - угорського уряду, як ви нам сказали, а друга часть, іменно з Скрблїчом на чолї говорила, що може ви є яка підла особа, яка лиш підслухує де що говорить ся, хто знає з якою нечесною цїлию. Коротко сказавши, мали вас за шпіона.

Мариська хотяй була подвійно нещасливою, то по тій послїдній заяві молодого мущини, в котрім пізнала одного з тих, які її спасли перед скоком до ріки, бодай трохи прийшла до себе. Пізнала, що не всї з її шляхотних сербських приятелїв, яких у так короткім часї пізнала, відкинули і прогнали її

як бідне, нїкчемне і здеґенероване сотворінє, але що було між ними і кілька шляхотних осіб, котрі зрозуміли її біль і з нею співчували.

— "Дякую вам сердечно за се поясненє", шептала ледво чутно.

— "Я станув у вашій оборонї, бо на власні очи видїв вашу розпуку, а в вашім плачі пізнав, що він не був удаваним але правдивим і походячим з глубини тяжкого болю. Я терпів те саме, що і ви, хотяй серед инших обставин, але вас розумію. Можливо, що коли собі взаїмно звіримось, то полекшає нам обом. Мало хто відчуває так як я, а се тому, що я самий страшно терпів. Ненавиджу тих проклятих Габсбурґів як може нїхто инший — розумію, що ви нинї так само їх ненавидите." Подібно говорив молодий чоловік ще дальше.

Мариська, що чула ся ослабленою, з довірєм хопила ся рамени молодого чоловіка. Той її не відказав, але стиснув її руку ще сильнїйше.

— "Не бійте ся за нїчо на світї", говорив їй, "тут на щастє є ще люди, котрі розуміють терпінє другого, тому що самі терпіли. Щоб не забути — своє імя ви вже нам сказали — я називаю ся Ґаврільо Прінціп і учу ся тут в Сараєві в середній школї."

Мариська не промовила, але стисло і якось нїжно його обняла.

РОЗДЇЛ XXIV.

Історія Прінціпа.

Студент Прінціп не попровадив Мариськи до свого мешканя, бо не був з того рода мущин, котрі використують і надуживають трудного положеня кождої женщини, яку стрітять і яка їм завірить. Зайшли разом до великої, просторої і ясно освіченої кавярнї і сїли коло незанятого стола, де їм нїхто не перешкаджав, анї не звертав на них уваги. Там могли собі

висказати все, що кожде з них мало на серци, не страхаючись, що може їх хто підслухує.

Мариська оповіла історію свого житя, так як її вже знаємо. Пригадала проте кілька важнїйших подій зі своєї першої молодости найлучших хвиль чоловічого житя, що нїколи вже не верне ся. Відновлене згадки, як її житє хитростию і проворностию зруйнували австрійські і угорські шпигуни, мало не викликало знова плачу.

— "Шкода," жалував ся Прінціп, "якби не було тих цїсарів і королїв, що є на те, щоб з того користали і мали всегда якийсь знаряд своєї пімсти і сили під рукою, підбурюючи народи один проти другого, тодї булоб нам тут всїм лїпше. Видите ви є Мадярка, а я Серб, котрі також ненавидять ся на житє і смерть, а ми розуміємо одно другого тому, що пізналисьмо, що нашому нещастю і клопотам винні тільки тї, котрі сїють ненависть між нашими народами. Чи не булоб лїпше силою поусувати короновані голови, а тодїб народ в тій державі лїпше себе порозумів. Подивіть ся, в Швайцарії живуть Французи, Нїмцї, Італїйцї і тисячі инших полїтичних збігцїв ріжних народностий разом і як гарно годять ся і розуміють ся. Чомуб таке не могло бути і в Австрії? Дїйсно — щось мусить стати ся — щось страшного, хтось мусить жертвувати своє житє, може навіть мілїони житя мусить жертвувати ся а тодї доперва отворять ся людям голови. Дїйсно — щось мусить стати ся..."

Прінціп задумав ся, а вираз його був такий дивний і зворушений, що Мариська не відважила ся його непокоїти. Виглядало якби молодий чоловік думав про те, що те щось страшного мусить сам виконати. Але мимо того тодї ще не рішив ся, хотяй вже був з переконаня анархістом і знав, що нїчого иншого зробити не дасть ся.

По передуманю, почав оповідати Марисьцї свою історію. Був зворушений і сумно щирий.

Батько Прінціпа був бідним урядником, що служив за кілька корон місячно в однім уряді в Сараєві. Родина була численна, їсти хотїло ся всїм, дїти мали йти до школи, щоби з них щось було а мати по трохи хорувала. Батько мав пов-

но клопотів, які його пригнїтали і смутили, що ледво їх зносив. Але був чесний чоловік і в дома не таїв своїх протиправительственних думок; в уряді не смів їх виявляти тому, що се булоб для него нещастєм.

Одного зимового дня вернув ся о много ранше з уряду цїлий зломаний. Його відправлено. Прінціп припадково почув коли батько оповідав матері, длячого його звільнено.

Начальник його канцелярії, простакуватий і злобний Мадяр домагав ся від него, щоби пішов до одної гостинниці, де сходило ся богато молодшої інтелїґенції і тайно — був між ними звісний як цїлком невинний чоловік — довідав ся від них про деякі полїтични річи, котрі були для Австро - Угорського правительства невигідні. Старий чоловік не хотїв себе понижати до такої цїли, а коли його пан почав на него злостити ся, той відповів йому: Було се перший раз в його житю, коли як чемний, тихий і боязливий чоловік поставив ся проти свого настоятеля. Розуміє ся, що розярений Мадяр в годину пізнїйше його відправив і кинув йому під ноги тих кілька заслужених корон, котрі його родині вистарчили на удержанє ледви на один тиждень.

Молодий хлопець, котрому було тодї тринайцять лїт, богато з того не розумів, але видїв як батько бідить. Почав від тої хвилї ненавидїти Австрії і її панів, про котрих і так нїчого доброго не чув від своїх співтоваришів.

Що було робити? Їсти хотїло ся а занятя не було. Батько старав ся як міг і мусїв йти на стацію носити приїзджаючим куфри і пакунки до дому. Се був нужденний хлїб, се є певним Молодий студент мусїв ходити кілька разів денно підчас морозу і вітру з батьком на стацію і помагати йому носити тяжкі пакунки, або тягнути з ним на тяжкім візку.

Мати шила в дома для людий і ходила прати. Підупадала і простудила ся; положила ся і смертельно захорувала.

Се дїялось около пів року по відправленю батька. Зрозпачений отець не знав що почати; не було на лїкарства, на хлїб для дїтий, на кусок дерева і угля до паленя. Дїти мало не ходили жебрати. В такій хвилї, коли розпука досягала вершка, лучило ся, що бувший управитель канцелярії старшого

Прінціпа, спіткав його припадково і почав насміхати ся з його нужди, з подертої одежі і попухлих почервонїлих рук. Вкінци обіцяв дати йому назад давне місце, під услівєм, що буде сповняти бажану шпіонську службу для австрійського правительства. Старий чоловік гірко і тяжко збідований, дав ся намовити, не знаючи вже що почати. Від того часу був вже розбитою, знищеною руїною того чим був давнїйше. Очи йому запали ся, висох і пожовк. Внутрішний супокій вже нїколи йому не вернув ся.

Але його жертва була почасти вже безкористною. Мати вже не подужала з недуги, якої собі напитала в часї нужди, спричиненої родинї нужденною рукою австрійсько - угорського злочинця і плянтатора. Здаєсь, і упокоренє батька мало на неї смертельний вплив — бо нїколи вже не усміхнула ся від тої хвилї, як пізнала, як її муж заробляє на-удержанє... Умерла як мученица по двох місяцях, підупала душевно і тїлесно. А батько від того часу наглядно підупадав. Пригноблюче почутє вини тяжило на його душі. Як часто злостив ся і затискав пястуки, але не міг найти нїякого ратунку.

Молодий студент видїв всї ті муки батька і починав їх розуміти. Розумів терпінє свого батька і горів жадобою пімстити ся над тим, хто їх спричинив. Одного разу пробував намовити його, щоби залишив таку нечесну і ганблячу службу. Але не вдало ся йому — батько був з'іритований, прибитий своєю власною борбою. Обійшов ся з сином майже по простацьки. А сей від того часу почав вже ставати ся анархістом. Видїв, що нїчо иншого, лиш насильний крівавий вчинок може знищити причини нещастя не тільки цїлої його родини але соток тисяч родин і мілїонів підданих нїкчемного Гаґсбурського рода. Його горяча югославянська вдача причинялась богато до того, що жажда пімсти і революційного огню горіла в нїм зі страшенною силою.

РОЗДІЛ XXV.

Югославянська Молодіж.

Прінціп, як студент ґімназії в Мостарі, знав вже богато про полїтику. Не сміємо також забувати, що югославянська молодіж вже в наймолодшім віці бере дїяльний удїл в полїтиці. Студенти середних шкіл вже є тут з правила поступових поглядів, як також поодиноко дома мешкаюча доросла інтелїґенція є також обзнакомлена з полїтикою. Се дїє ся по всїх полудневих краях а передовсїм в Боснії і Герцоґовині з таким одушевленєм, якому нїгде не найде ся рівного.

Балканська молодіж була в часї про котрий тут згадуємо, під впливом недавних балканських воєн і прийшла до переконаня, що кождий з трьох народів, Словінцї, Хорвати і Серби сам про себе мусить улягчи чужим нападам і знищеню. Як Мадярам, так і Нїмцям, відвічним, спільним ворогам всїх Славян. Тому у всїх поступових головах проявило ся бажанє основаня одної югославянської народности, котраби ті всї дрібні народи злучила в одно. Молода і одушевлена молодіж почала омінати всї неприятельські підприємства, нїмецькі школи, склепи а головно театри, бо з тих що найбільше виходили зухвалі і злобні панґерманські насмішки з югославянських змагань.

В цвітни 1914 р. прибула до Мостарю нїмецька театральна дружина, яка мимо всїх осторог зі сторони публики того чисто славянського міста почала давати представленя і то лиш тому, щоби догодити бажаню кількох нїмецьких офіцирів тамошного ґарнїзону. Грали найбільше простакуваті штуки, ображаючи югославянський народ, як "Весела вдова", в котрій робить ся насмішки з Сербів, Чорногорців і представленя що є переповнені зухвалими прозвисками і насмішками з Югославян. Чиж дивота, що славянському живлови видало ся се провокацією і проти сего реаґувало найсильнїйшими способами. Як всюди деинде так і в Мостарі. найпершою була молодіж, котра дала вільний висказ свому ображеному на-

родному чувству і демонстраційно висвистала одно представленє. Зрештою, се не було послїдно перший раз, бо "Веселу вдову" з цїлою її веселостию випсикано і в Празї, в Бернї і деинде.

Однак присутні в театри офіцири — Нїмцї уважали се образою свого "смаку" і уважали за найлучше, коли в оборонї пікантної "Веселої вдови" добули шаблї і прогнали ними шаліючу югославянську молодіж з театру. Шкільні уряди заховали ся в тім случаю, дуже ганблячо. Замість щоби загальне обуренє, викликане поведенєм кількох офіцирів і їх погану уличну провокацію старати ся яким чином ослабити, старали ся виключити зі школи провідників демонстрації, чим лише доливали оливи до огню. Таке ненародне покаранє викликало сейчасові заворушеня між югославянськими студентами.

Такі були відносини серед югославянської молодїжи в цвітни 1914, коли відгравали ся тут описані події.

РОЗДЇЛ XXVI.

Як двоє терплячих порозуміло ся.

Коли Прінціп скінчив своє оповіданє, був цїлий мертвецьки блїдий; так його обезсилило представленє його болїв, Від батька опісля цїлком відчужив ся; полишив дім і заробляв собі на студії приватними лєкціями, котрі давав менше спосібним ученикам. Ба був навіть приневолений, остеречи своїх знакомих перед своїм батьком, щоби не здраджували перед ним декотрих важнїйших полїтичних справ. Так глубокий наступив роздїл серед тої нещасної родини через погорди гідну підлість австрійсько - угорських нанятих шпіонів, які повнили гіршу роботу, нїж підле заняте доставців дївчат до домів розпусти. Яке було його терпінє, мігби собі представити тільки той, хто щось подібного пережив.

Мариська не могла здержати ся, щоби кілька разів не погладити і не стиснути руки молодого оповідача, особливо в

хвилях, коли його оповіданє було найболючійше і викликало найбільше вражінє. Оповідав з таким запалом про майже подібні муки які пережила сама, коли пізнійше пізнала, як зіпсутою була її молодість. Через тих самих людий, брутальних габсбурських наймитів, котрі кождого чесного і легковірного зручно ошукували а того хто пізнав наскрізь погане ремесло старали ся сейчас усунути або цїлком знищити.

Мариська була лиш два або три роки старша від Ґаврила, не дивота тому, що почутє котре в нїй будило ся до молодого чоловіка, з котрим так порозуміла ся зі співчутя і подиву, почало називати ся любовию. На перекір тому, що перейшла тільки ріжнородних пригод, її честь удержалась і Мариська була тепер такою щасливою, що її до сего часу задержала. Почала відчувати, що когось любить дїйсно і хотїла йому віддатись з повною пристрастию своєї женської нїжности і запалу. А видїла, що і Прінціпови не була обонятною.

Ще довго говорили разом молоді люди і не могли розійти ся. А коли розійшли ся, сходили ся майже кождого дня. Мариська мала пороблені гарні ощадности, які як женщина не могла так скоро стратити; підпомагала свого приятеля, котрий однак від неї нїколи не принимав. Належав до того рода чесних молодих мущин, котрі радше терплять голод і зносять найгіршу біду, як щоби приняли або спімнули кому про сотик. А особливо від женщини, котру починав любити, Прінціп бувби не взяв анї сотика.

Любов, котра вкорінювала ся в серцю Ґаврила почала подекуди відганяти його давнїйші анархістичні погані погляди. Тїшив ся більше житєм і будучностию, яка перед ним отвирала ся і здавала ся яснїти красками гарнїйшими і яснїйшими. Часто говорили з Мариською про будуччину і тїшили ся, що буде гарнїйшою як клопоти і муки минувшини. Не сказали собі про свою любов єще нїчого, але вона вже була між ними і наповняла їх серця новими красними надїями.

Мариська скривала в своїм серцю плян, з яким доси не звірила ся Ґаврилови.

Мала в Америцї свояків котрі часто до неї писали і пред-

ставляли, як гарно жиє ся в тім краю свободи, де кождий працює для себе а за полїтичні переконаня другого не дбає.

Писали їй, що там все дешеве, що кождий скорше чесно вижиє і що народи між собою не ворогують але спільно гуртують ся коло одного прапора Свободи, червоно біло синого прапора Злучених Держав. Знала, що в такім краю дало би ся скорше забути за всї пережиті болї і далоб ся основати нове житє, житє щасливше і гарнїйше.

Молода женщина мала тільки зложених гроший, що їм вистарчило би на подорож і на вигідне житє через два, три роки. А в тім часї Ґаврило мав вже скоро скінчити студії і колиб в Америцї знайшов собі заняте, міг би з нею оженити ся і заложити спокійне родинне житє.

Але Мариська стало одного бояла ся. Зауважила що той відомий нам злий дух, Душан Скрблїч має на Прінціпа якийсь страшний, сильний вплив. Коли тілько Ґаврило вертав зі сходин, на яких сей демон був присутний, його чоло було захмурене, голова повна чорних і страшних думок, так що Мариська дуже побоювала ся всего найгіршого.

Дармо заспокоювала свого любимця, дармо гладила його розпалене чоло. Думки, які під ним повстали були їдкі і повні ненависти до Габсбурґів. З уриваних слів, що тут і там виривали ся з уст того зворушеного молодця пізнала, що десь приготовляє ся щось страшного, що Прінціп про се знає і що певно...

Що на Бога хотїв сей проклятий, підлий і зловіщий підбурювач і обманщик людий від її хлопця? Мариська як се зауважила, страхала ся, що від сего грозить заглада і знищене всїх її плянів про красшу і щаслившу будуччину і як кожда женщина, почала ненавидїти з цїлої душі того, хто підбурював і туманив вибраного її серцем.

Мариська Прінціпа остерігала; давні болї якби будили ся у него з подвійною силою, ходив частїйше на сходини і вертав всегда більше захмареним і просто у страшнім настрою.

РОЗДІЛ XXVII.

Рішуча ніч.

Три днї перед памятним атентатом зійшли ся Прінціп з Мариською, якби не знали що їх чекає. Мариська котра побоювала ся, що її приятель піддасть ся пекольній підмові свого злого демона, в особі Душана Скрбліча, хотїла лише, щоби разом відїхали до Америки, де сподївали ся знайти нове щастє і лїпше житє. І несподївано Ґаврило не був проти сего і обоє помало докінчували приготованя до подорожі. Постарано ся про потрібні гроші, куфри і пакунки і за чотирнайцять днїв мали вже вибрати ся.

Настав вечер і молоді люди зійшли ся в своїм покоїку.

Мариська мала нічним потягом відїхати до Відня, де хотїла вибрати кілька тисяч вложених до банку і забрати одїж та білє, що знаходило ся у тамошних її свояків. Молоді люди сидїли притулившись до себе коло столика і тихим голосом говорили про своє будуче щастє.

— "Будемо мати два малі чисті покоїки і кухню, все гарно чисте, гарні меблї, на стїнї самі гарні образи, а нїякого коронованого осла," говорила Мариська, опираючись о рамя свого любимця.

— "Мусиш мати також один покій цїлком для себе," усьміхнув ся Ґаврило, "щобись мала де подїти свою одїж і строї, знаю що маєш того на копи," жартував дальше молодець. "А рано смачно, як буду йти до працї, звариш снїданє, поставиш на стіл хлїб з маслом, поговорим собі а відтак підем кожде до своєї працї. Нїм все упорядкуєш, зачнеш варити обід і як нам буде мило, коли будем знова сидїти попри себе і спільно тїшити ся," малював Ґавріло дальший вигляд будуччини.

— "Вжеж я не буду дармувати, не бій ся," сміяла ся Мариська з чаруючим усьміхом на лици. Будемо в дїйсности обоє веселі на світї, в неділю будем ходити на прохід, до театру, вечером на танцї і тодї будемо мати богато добре знакомих і

товариства не буде нам бракувати. А забудемо за ті всї клопоти, котрі ми мусїли зносити тут, а як би коли схотїлисьмо тут назад приїхати, приїдемо як великі пани, котрим нїчого не забракне і котрі будуть мати повні кишенї гроший і котрі нїколи не будуть тужити за тою нещасною Австрією,де чоловік не може свобідно анї віддихнути.“ Так представляла собі молода женщина свій будучий рай з улюбленим хлопцем.

Ґаврільо почасти сумно усміхнув ся, але не противив ся тим мріям. Може таксамо тужив за тим, щоби позбути ся тих тяжких думок, котрі його неначе пекольна потвора переслїдували через цїле житє і не давали йому часто спати в часї безсонних ночий. Тут представляв ся принайменше вид на нове житє повне надії і сподївав ся що забуде в нїм про полїтичні мрії і про великі пляни, в яких брав удїл, а котрі що до свого здїйсненя були ще так далекі. З усміхом на лици поглянув на красне лице молодої женщини, котра обіцяла йому такі гарні вигляди в будучім житю і мовчки стиснув її руку. Мариська нїжно до него пригорнула ся.

Тої ночи лучили ся молодята спільно вічною і безсмертною любовю, котра готова посвятити для милого все, житє і усьо щастє. У тисячах поцїлунків і цїлованьпроминали години а як вибило на вежі пів до першої, неначеби красний сон проминув... Не могли анї розійти ся — так їм було на серцю тяжко, якби розлучували ся на віки. Але нічний потяг відходив о третій годинї і не можна було сего уникнути. Ґаврільо відпровадив Мариську на порожну стацію, де підчас нічної тишини пригнав поспішний потяг, забрав кількох пізних подорожних і знова віддалив ся в дорогу до Відня. Мариська плакала і махала хусточкою ще з віддаленя. А молодому мущинї було так на серцю дивно, як би її видів послїдний раз.

Поволи ішов до дому. В задумі ступав по темних сходах, коли проти него з гори заблисло світло електричної лїхтарки. Якось дивно задрожав Прінціп, бо щось йому говорило, що се щось недоброго. Вийшов звільна по сходах і переконав ся що його предчутє не обмануло. Там стояв мовчки, як страшний Мефістофель загорнений в свій зеленавий плащ, Душан Скрблїч, неправий син австрійського архикнязя. Понуро ди-

вив ся на надходячого Прінціпа а його пекольно світячі очи якби йому грозили і щось вичисляли.

— "Думаю, що ти вже дурієш за тою дівчиною і занедбуєш свої обовязки," засичав Скрблїч як змія.

— "То є моя річ, зрештою правдоподібно вже тут довго не буду," зухвало відповів Ґаврільо.

— "Се є злишне будеш чи ні," по діявольськи засміяв ся Душан, "але тут приходить черга на нас, щоби ми виконали свою повинність, розумієш? Нині є послїдні сходини, на котрих має ся вильосовати з нас того, хто виконає атентат — розумієш? Ти не був на розї, як умовлено ся, тому я прийшов по тебе!"

Прінціп насупив ся, але мимоволї пішов в долину за своїм злим духом, якого якась тайна сила і влада приневолювала його, щоби за ним ішов. Тихо і мовчки ішли порожними улицями, десь далеко до послїдних уличок міста, де доми стояли зрідка, були низькі, зі сходами ведучими до підземних склепінь і світличок з низкими вікнами. Вкінци, поминули кілька гостинниць в яких ще світило ся і було чути ричанє голосів і співу піяків, станули коло низького, незамітного дому, цїлком темного і неосвіченого.

Скрблїч приступив до вікна і запукав два рази, потім чотири рази скоро один по другім. За кілька хвиль отворили ся двері а в пітьмі появила ся стать, питаючи потихо: "Гасло?"

—"Смерть коронованим, "засичав Душан.

— "Приятель девятьох," звучала нетерпелива відповідь. Ходїть в долину відповіла темна тїнь і як всї вийшли , двері знова тяжко заперли ся.

Перейшли аж до задної части дому, зійшли по стрімких сходах до комнати, котра находилась при самій стїнї стрімкої скальної пропасти і таким способом була цїлком схована перед зором усїх цїкавих. Вікна були старанно заложені темними світло не перепускаючими матеріями, щоби анї один промінь світла не дістав ся на внї, а кімната була ясно освічена.

Тим сидїло сїмох молодих мущин, котрі очікували на обох прибувших. Всї були на своїх місцях і повстали в честь Душана, котрий був їх проводирем.

РОЗДІЛ XXVIII.

Рішенє заговірників.

На зібраню заговірників говорив один по другім, нїхто другому не перебивав. Всї були переняті важностию хвилї і кождий здавав свій звіт. Один з перших доніс з достовірних вістий з Відня, коли архикнязь з жінкою вибересь в дорогу до Сараєва. Другий говорив, що неможливим зробити атентат на потяг в дорозї, бо зелїзної дороги старанно стереже ся. Инший оповідав які передостороги безпеченства підприняла поліція в Сараєві і натякнув, що є се впадаюча в очи недостача пильнованя ся на перекір сему, що сербське правительство, яке мусїло довідати ся про приготованя до атентату і тому остерегло прямо австрійського наслїдника престола перед тим, що на него готовить ся. Скрблїч загадочно усміхав ся, по заяк певно знав, чому сараєвська поліція і її начальник Потьорек поступали так безжурно. Инший з заговірників заявляв, що бомби і револьвер, які куплено за гроші доставлені Скрблїчом — нїхто не знав яким способом є на своїм місци і віддав Скрблїчови ключ до складу, щоби міг їх видати. Звісним було, що 28 червня о пів до десятої передполуднем наслїдник поїде до ратуша а за яких двайцять мінут назад.

Сю хвилю вибрано на атентат. Один з заговірників мав чекати як автомобіль буде їхати і кинути під него бомбу. Однак на случай, як би невдало ся, мав бути другий знова на своїм місци і докінчити бравнїнґом, що не повело ся бомбі.

Коли обговорювано ті точки, настрій був дуже поважний. Звісним було, що приготовляють ся річи незвичайної ваги і що то, що стане ся буде мати грізні наслїдки на події цїлої Европи. Понурі з перестрашеними поглядами сидїли всї, навіть не відважуючи ся подивити один на другого. Але кістки жереба кинуто, жертвували свою честь і свої полїтичні інтереси і не було виходу.

Лиш Душан Скрблїч сидїв як чортівський побідник, що

тїшив ся муками тих, яких піпхнув, своїми їдовитими бесїдами до непредвиджених вчинків і як підбурювач з ремесла любував ся вислїдом свого діявольського знаня.

Рішено, що 28 червня Франц Фердинанд невідклично має зійти зі світа через насильство.

Всї пляни вже старанно обдумано, коли вибило пів до четвертої рано. Злорадно прошипів годинник на стїнї, коли пробив ту хвилю. Блїдї і з запалими очима сидїли заговірники, очікуючи послїдної хвилї — льосованя.

Вкінци встав Скрблїч і поглянув грізним поглядом на присутних, почав говорити палку, побуджаючу до страшних думок і вчинків бесїду. Не дбав про безпеку, ричав і аж сичав, так зворушив ся. Говорив про жорстокість і підлість пануючих родів, про розпусту і лакімство їх голов і жінок, про жорстокий гнет, який славянські народи під ними терпіли. Се була бесїда обчислена на зроблене вражіня, а не така якаби виходила зі славянського серця, коли говорить правду. Скрблїч хотїв вплинути на молоді палкі уми слухачів, а його пекольний плян дуже йому удавав ся. Очи зразу мутні і оспалі запалали горячковим огнем і пробудившою ся шаленою ненавистою проти Габсбурських гнобителїв.

В молодих непредвиджуючих душах пробудили ся темні інстинкти ненависти а сильно розпалені лиця свідчили про те, як кождий собі бажав, бути тим вильосованим, що мавби кинути смертоносну бомбу, або спричинити рішаючу рану ненависному тиранови.

Скрблїч докінчив, а всї вискочили зворушені зі своїх місць. Щось зашелестїло, всї злякано оглядали ся. Нагло з лоскотом відорвав ся великий образ сербського короля Петра Карадьордєвича, що висїв над головою Прінціпа і за його плечами звалив ся на землю..

— "Ох, злий знак!" викрикнув хтось. Прінціп, якого страшенно зворушила бесїда Душана, посинїв і збілїв як папір. Якийсь тайний страх перебіг по всїх.

— "Товариші! Не даймо ся нїчим трівожити," відозвав ся зухвалий голос Скрблїча, який задержав повний спокій і зло-

бно усміхав ся. "Приступім безпроволочно до вибору людий дїла."

При усїх анархістичних рухах є так звані люди думки, або теоричні анархісти, а люди дїла, є ті, що практично атентата, або революційний вчинок виконують.

Ухвалено, що перший з вильосованих буде т. зв. сторожию, який назначить хвилю, коли має бути виконаний атентат. Душан мав кинути бомбу, а третий докінчити дїло знищення револьвером, на случай, колиб перший крок не вдав ся.

Настала грізна тишина. Принесено урну, до котрої перед очами всїх вложено шість білих кульок зі слоневої кости, а шість з чорного дерева, однакової величини. Тому святочному приготованю всї приглядали ся з гробовою увагою. Вибила четверта година.

— "Гейже братя приготовмо ся!" загудів Душан. Надходить для нас рішаюча хвиля. Попращаймось, бо вже може не побачимо ся. Хто витягне чорну кулю, той зістане тут."

Наступило взаїмне прощанє ся і цїлованє з слезами в очах. Молоді мущини прямо тиснули один другого до серця і цїлували ся в лице і в уста і було їм дуже тяжко на серци. Відтак всї почали шептати якісь торжественні анархістичні заприсяженя перед рішаючим кроком. Всї станули кругом стола.

— "Пічнемо!"

На сей розказ перший коло урни витягнув кулю. Була біла. Непевним поглядом подивив ся заговірник на співтоваришів і мовчки вийшов з кімнати.

Було чути як тяжко за ним замкнули ся двері.

Другий витягнув також білу кулю. Віддалив ся в такий самий спосіб. Тевер припала черга на Скрблїча. Куля котру витягнув була чорна. Його задачию було назначити хвилю атентату і дати розказ на киненє бомби.

Всї задрожали тайним страхом. Один вже був вильосований і в найблизших мінутах рішить ся судьба усїх послїдних. Нїхто не зауважив, як діявольсько усміхнув ся Скрблїч. Колиб хто був взяв ту чорну кулю до рук і приглянув ся їй лїпше, бувби побачив на нїй назначений рівчик, який дав ся намацати. Скрблїч витяг проте чорну кулю навмисне.

Але чому?

Потрафимо зрозуміти, чому Скрблїч витягнув умисно чорну кулю?

Знаємо що був загорільцем, перенятим особистою ненавистию до Габсбургів, котрих кров по батькови кружила в його жилах. Але відкинули його як пса і хотїв страшно пімстити ся. Сам не хотїв свого житя стратити, але хотїв, щоби атентат за всяку цїну виконано. В рішучій хвилї проте хотїв мати тих молодих мущин, що мали виконати атентат в руках, бо знав, який має на них страшний, діявольський вплив. Не хотїв, щоби припадково не вдало ся при найкрасшій нагодї, колиб на перше місце поставлено когось комуб в послїдній хвилї забракло відваги. Хотїв в рішучій хвилї мати все в руках, так як мав від самого початку. Памятаємо про ту загадочну і таємничу телєґраму з Берлїна, на підставі якої уплянювано цїлий атентат і тепер хотїв докінчити!.

Розуміє ся, що ще один діявол бувби засміяв ся, якби би був видїв ті блїді лиця сербських молодцїв, котрі сягненєм до урни підписували свій засуд смерти, діявол берлїнський, Кайзер Вільгельм другий, що сей атентат уплянував.

РОЗДЇЛ XXIX.

Послїдні двї чорні кулї.

Скрблїч відступив в куток з дивним усміхом на лицї. В руках тримав чорну кулю як страшний знак пімсти.

Слїдуючі дві витягнені кулї були білі і молоді мущини відійшли як привиди повні напруженя, хто витягне остаючі дві чорні кулї з оставших чотирох. Але після правил мусїли віддалити ся.

На чергу прийшов висмуклий високий типоґрафіст Нєделко Ґабріновіч, блїдий молодець, около 21 лїтний. Кучері чорні як гайворон хфилювали довкола його голови. Без страху і сподїючись, що судьба його вибере для страшного піс-

ланництва сягнув з відвагою до урни. Не помилив ся і так сказавши втїшив ся.

Витягнув чорну кулю і стискаючи її певно в руці, відійшов в куток, де почав говорити з Скрблїчом. Сей радів, бо знав, що Ґабріновіч був відважний молодець, котрий нїчого не бояв ся. Такого потребував до першого атаку. Питаючо подивив ся на двох оставших мущин. Були то Ґаврільо Прінціп і студент промислової школи, Доломар.

Черга була на Прінціпа — Доломар був послїдний. Блїдий і повен зворушеня приступив до стола, давно предвиджуючи щось, що убє всї його красні мрії. На гадку прийшла йому стать красної Мариськи. В очах йому потемнїло — відчував ще на лици ті горячі поцїлунки, ті послїдні при розлуцї. Було йому душно, нїчого не видїв, не чув і ледви тримав ся на ногах.

— "По що чекаєш?" відізвав ся нагло грубий голос Душана. "Твоя черга, ріши свою судьбу."

Майже цїлком несвідомо вложив Прінціп руку до урни, намацав там дві округлі кульочки. Одна приплела ся йому між пальцї. Згадав про Мариську і пустив її з руки в тій хвилї. Щож якби йому принесла нещастє? І механїчно хопив другу кулю, котру витягнув. Се була чорна куля, темна як нїч і пекла його в руцї як пекло.

Випала з дрожачих пальців на стїл і з гомоном до нього вдарила. Ґавріло заточив ся.

— "Диви, диви, панич знать злякав ся?" понурим голосом відозвав ся Скрблїч. "Забувєсь на присягу і на свої одушевленя над все і заклинаня? Що тобі стало ся, щось так нагло поблїд?" докучливо випитував ся дальше.

Мовчки і як смерть подивив ся Прінціп на свого мучителя. Так, по його сторонї була правда, бо усї були звязані присягою на житє і смерть, що кождий виконає свою повинність, котру йому ненарушиме льосованє призначить виконати.

Знав, що вже про все рішено послїдний раз і що вже не увидить дорогої любленої дївчини, що є цїлком певним, що підчас атентату його зловлять і що певно сейчас і стратить житє. Знав, що вже нїколи не поїде з своєю любленою Мариською до Америки, що не будуть мати красного і вигідного ґаз-

дівства і гарних покоїків і що нині любував ся з нею послїдний раз...

Розглянув ся кругом себе, якби пробудив ся зі сну. Так, там стояли тільки вони три, пекольний Скрблїч, відважний і втїхою зворушений товариш Ґабріновіч і він самий. Видїв своє пожовкле лице в зеркалї напроти упавшого образа короля Петра до того часу не повішеного.

— "Тепер порадимо ся що до подробиць," говорив Ґабріновіч.. "Нині четвер а за три днї архикнязь буде тут — неділя буде наш послїдний день на свободї," понуро усміхнув ся.

Прінціп переняв ся своєм рішучим з'обовязанєм. Вимовив ся перед товаришами, що в рішучій хвилї прийшла йому сумна згадка про родичів а відтак якби нїчого не стало ся брав участь в приготованях, при закладаню кабзлїв до бомби, набиваню і пробованю револьверів і читаню звітів про наради нещасного дня.

Послїдних шість заговірників вже давно спало блаженним сном коли підчас білого вже дня наша трійця розходила ся. Усї непевним кроком, як упоєні своєю грізною непевностию ішли до дому. Коли змучений і вичерпаний Ґаврільо впав на незастелене ліжко, подивив ся на годинник. Було близько семої — знав, що Мариська в тім часї наближала ся до Відня, а може й висїдала на двірци.

"Ох, дорога любко, вже не увидимо ся," жалісно вздохнув — а сон замкнув його очи, котрі вже не спали 24 години.

РОЗДЇЛ XXX.

Послїдний побут архикнязя в Боснї.

Відомим є, що архикнязь Франц Фердинанд відвідував Босну і Герцоґовину кілька разів перед 1914 р. Від того часу коли Австрія прилученєм сильно розярила ненависть Сербів, він сильно інтересував ся згаданим краями а головного управителя Боснї, старого волокиту і розпусника Білїнського, кли-

кано до него дуже часто. Всегда возив з собою якусь босняцко-турецьку красавицю, бо не міг без женщин обійти ся і здавав архикнязеви звіти про те, як мають ся річи в тім наймолодшім краю Австро-Угорщини.

При нагоді великих маневрів, котрі при кінци тижня перед атентатом відбували ся в Боснї і в околиці Сараєва, постановлено, що і жінка наслїдника, княгиня Гогенберґ приїде торжественно до Боснії. Архикнязь самий приїхав в середу рано надзвичайним двірським потягом до Періту, з великою військовою дружиною. Зараз потім вступив на пароход Вірібус Унїтіс, котрим в четвер рано приплив до Метковіче в Дальматії; звідтам пустив ся в дорогу до Мостару. Правительства постарали ся, щоби всюди відбували ся казочні витаня і торжества хотяй мешканцї тих країв були би радше видїли пяти "милостивого" пана.

Коли приїхав до Мостару, урядовий попихач, посадник Комадїна, котрого мешканцї прозивали "говадїна" привитав його на двірци на чолї уряду і корпорації і запевнив його про льояльність всїх мешканців. Архикнязь дякував — розуміє ся по нїмецьки і зашварґотів кілька сербських слів, за котрі йому пару перебраних "дінстманів" закричало голосний оклик слави.

Щоби трохи посміяти ся з тої сербської нечистоти і завошіня, тому що австрійські наперфумовані офіцири інакше Сербів не називають лиш "завошавілі", відїхав до купелевого місця Ілїдже коло Сараєва, де вже перед ним була заїхала змити свій найдостойнїйший бруд, його жінка, княгиня Гогенберґ.

Також ту уроджену пані привитано загальними окликами радости і ревом турецьких підростків і подібно численними сербськими — жінками а їхала в автомобіли ґрафа Гарраха до готелю Босна, котрий для неї вже розкішно приготовлено і прибрано з усякою можливою величавостию. Всї комнати скроплено пахощами яких один фляконик коштував тільки, що бідна робітнича родина моглаби за неї цїлий місяць вигідно пережити; цьвіти коштували тисячі корон.

Панство барони Роос - Вольдек-ові і ґрафство Гарраховс

услужно супроважали дружину і сїкли кору красним шляхотським дамам, котрі надскакували коло архикнягинї. О пятій годинї вечером поїхав архикнязь з жінкою до Сараєва, щоби там поробити деякі покупки. Відтак вечером "страшно" змучившись і утомившись як чоловік втомить ся гарною їздою у вигіднім мягко виложенім автомобілї, приїхали до дому наїсти ся і виспати ся.

В суботу пішов наслїдник подивити ся як жовнїри на маневрах мучать ся і пітнїють, підчас коли княгиня Гогенберґ відвідала в Сараєві — після давного, похвального звичаю, каплиці і костели. Для нїчого иншого не мала в своїм серци місця — позволяла обскакувати ся і кланятись товстим випасеним патрам і молодим священикам, котрі її схлїбляли і услугували. Робила ся дуже побожною.

Вислїдом маневрів, котрі приготовлювано на загладу Сербії архикнязь так утїшив ся, що в своїм військовім розказї, висланім до пільного коменданта Потьорка написав:

"Мавєм нагоду приглянути ся великому числу війська 15. і 16. корпуса на маневрах підчас несприяючої погоди і невигідного положеня терену. Я був того переконаня, що побачу самі найлїпші вправи і моє очікуване потвердили вислїди вправ всїх комендантів війська і орґанїзацій. Про те подам звіт Його Величеству цїсарю, нашому наймилостившому і найвисшому володїтелеви і висказую найсердечнїйшу подяку і повне признанє іменем найвисшої власти панови військовому інспекторови, як також всїм ґенералам, офіцирам і мужві обох корпусів, котрі в таких тяжких хвилях недавної минувшини знаменито вивязали ся."

Така проклямація мала бути надгородою жовнїрам за знищене здоровлє, крівавї, підбиті і покалїчені ноги, безсонні ночи на мокрій землї, лежанє в водї і часте спанє на гноях, або серед сильної сонїчної спеки — за всю ту комедію, що називає ся маневрами...

З маневрів вернув архикнязь до Илїдже, а в недїлю після програми мав поїхати відвідати будинок мійської ради в Сараєві. Всї сараєвські ґазети мали написати славословія про гостину слабовитого наслїдника престола, а передовсїм нїмецькі

і плачені правительством мали зазначувати що при витаню в Сараєві будуть брати участь всї Серби без ріжниці релїґії, спільно з другими горожанами усїх народностий. Се була загальна пятолизна комедія, до котрої нїяке поступове товариство нї орґанїзація не прилучила ся.

В радикальній ґазетї "Сербський Народ" поміщено на привіт архикнязя сильно сербофільську статю, величаючи річницю битви на Косовім Поли.

Так приготовлювано торжественне приняте і дурійку, і поклони усюди, де мав австрійський уряд якийбудь вплив.

Мало однак стати ся, що ті днї приготовлюваних і удаваних славословій мали закінчити ся страшною траґедією, бо як знаємо, в дни відвідин будинку мійської ради кинено на архикнязя бомбу, а пізнїйше дано кілька смертельних стрілів з бравнїна ґа, молодим, завзятим студентом, котрі то вистріли потрясли цїлою Европою а за ними слїдувало виданє найстрашнїйшої звісної лиш доси на світї війни.

РОЗДЇЛ XXXI.

Атентат.

Дня 28 червня зійшли ся заговірники у малій надбережній гостинниці "У Сіноґ Дунава." Нїхто не догадував ся в якій цїли зайшли до осібної комнати, що там робили, про що говорили і що постановили. Прийшли там вже вчасно рано і відійшли коло осьмої години. Душан Скрблїч управляв підпринятєм, а його приятелї розійшли ся по всїх кутах міста щоби зробити потрібні приготованя. Надєлко Ґабрінович і Ґаврільо Прінціп позістали з Скрблїчом, котрий їх хотїв мати перед очима кермувати ними аж до послїдної хвилї, щоби атентат дїйсно вдав ся. Тиран мав полячи за всяку цїну а очи виродка з цїсарської крови сьвітили ся як у хижого звіря, коли чує добичу і кров.

Бомба, котру Ґабріновіч мав кинути під повіз наслїдника,

Франца Фердинанда бука так звана фляшокова, яка важила около чотири — пять кільоґрамів і складала ся з кусників динаміту, перемішаних з подробленим оловом і кусками зелїза. На боках находились цвяшки, котрих кінцї у серединї були заосмотрені запальними кабзлями, так, що бомба мусїла вибухнути, чи упала на сю або тамту сторону. Її наслїдки мусїли бути страшні, бо містила цїлий кільоґрам динаміту.

Ґаврільо Прінціп мав два бравнїнґові револьвери системи Крузот, з котрих кождий мав девять вистрілів калїбру м. м.; оруже можна було так настроїти, що по натисненю курка можна було вистрілити за одним разом усї девять куль, через що револьвер рівнав ся цїлковито машиновому карабінови. Такий вистріл був так певний, бо жертва діставала цїлий ряд куль рівночасно і не могла уникнути цїли, щоби її не поцїлила принаймснше одна куля, тому таке оружє рівнало ся метавцї, розкидаючій убийчі кулї

Діявольський аранжер атентату закурював собі папіроску як би нїчого не знав. В його голові роїли ся побідні, чорні думки, бо в кількох годинах мала сповнити ся давна його мрія пімсти на Габсбурґах, з котрих крови походив, але котрі його з погордою відкинули як паршивого пса. Так, так, нинї мав впасти будучий носитель австро-угорської корони, а на того, що її одїдичить, знова приготовлювано певні нові заговори.

Скрблїч пускав весело дим і дав своїм мовчачим товаришам знак, щоби іти. Кождий був обвинутий в плащ, щоби закрити свій убійчий знаряд, лиш Душан був в легкій лїтній одежі, якби йшов на баль і веселу забаву.

Торжество розпочало ся рано о девятій годинї. Цїлий ряд, около сто повозів і автомобілїв, в яких сидїли військові достойники, в сорокатих парадних унїформах і ріжнокрасних капелюхах з перами дефілював від палати намісника Боснї і Ґерцоґовини до храму св Юрія. В якім десятім повозї їхали архикнязь Франц Фердинанд з своєю жінкою княгинею Гогенберґ, в повозї, величаво осліпляючім від слоневої кости, золотих прикрас і червоно рудавого сафяну, яку то краску княгиня передовсїм любила. Повіз був повен дорогоцїнних китиць цвітів, поданих княгинї місцевими офіцирськими товариства-

ми і клюбами нїмецьких дам. По дорозї кидано цвіти, мешканцям продавано і роздавано хоруговки чорно - жовтої австрійської краски, лиш щоби настрій виглядав більше торжественний. Товпи тиснули ся головно близько Загребської дороги, де розпочинав ся торжественний похід. Тут стояли ряди дївчат приведених учительками зі шкіл, ветеранські і инші орґанїзації а ряди жовнїрів стояли по обох боках улиць. Парада не мала кінця, а замовлені нїмецькі люди кричали безперестанно "Гох!" і "Гайл!" А також тут і там проголошеного "Жівіо!" не було навіть чути.

Наслїдник і його жінка блаженно усміхали ся; позволяли собі всегда устроїти якесь таке "торжество" щоби їх всїлякими розкошами вже утомлені нерви трохи пробудились і знова розрухали ся.

Богослуженє в костелї було торжественне; відправило його сорок священиків при вісьмох вівтарях.

Вкінци все скінчило ся. Патри лиш обскакували рідких гостий, бо жертводавець обдарував їх кількома тисячами на користь святинї.

Около пів до десятої похід рушив і спішив в сторону будинку мійської ради. Посував ся вздовж побережа Мілючки для збільшеня торжества. Знова було всюди чути замовлені оклики радости і сипало ся цвіти. Обоє супругів гордо і надуто дивили ся на погорджувану ними товпу народа, як властитель посїлости на приналежні череди худоби, з котрої жиє і тягне користи. Достойники поважно і бездушно хитали своїми товстими головами, сидїли як бочки солонини в своїх повозах а офіцири їдучи на конях зарозуміло і з погордою дивили ся на народ, як на стадо волів і коров.

Але той торжественний настрій нараз перервала страшна пригода. На розї Благайської улиці, де стоїть величава палата Асекураціонї Ґенералї, італїйського асекураційного товариства, нараз скоро вискочив з товпи молодий блїдий молодець і кинув під цїсарський віз бомбу.

Бомба вибухла, але хотяй не досягнула повоза її наслїдок був страшний.

По страшній експльозії цїлий ряд осіб вив ся в болях на

землї. Офіціял краєвого уряду Райх зістав тяжко ранений в ноги. Й. Ґрінберґер лїсничий радник зі Сольногорода і його жінка були поранені в голови. Попри тих зістав тяжко ранений один конципієнт сараєвського суду і кілька дам.

Їх всїх забрано. Около двайцять осіб було легко ранених і вони сами зголосили ся до шпиталю.

Архикнязь був блїдий як мертвець, але ще міг над собою запанувати. Архикнягиня мало не зімлїла. Її муж, закляв кілька разів через зуби і сильно та страшно зворушив ся.

— "Ловіть його! Ловіть ворога! Шляґе ін тот! Забийте його!" закричали сейчас нїмецькі льокаї. Офіцири і достойники, коли опамятали ся з першого замороченя, всї кинулись за напасником, що сейчас почав втїкати.

Був се 21 лїтний типоґрафіст, що на знак даний Скрблїчем кинув бомбу. Втїкав до берега Мілючки, щоб до неї кинути ся.

Не видїв і не чув нїчого, що кругом него і за ним дїє ся. Скочив до ріки і пробував знайти собі дорогу між филями на другий беріг.

Але двох австрійських людий кинуло ся як пси за нещасним і зловили його на середині ріки. Вже там почали його товчи і копати. Витягнули його на беріг і відограло ся кроваве представленє.

Розярені полїцаї, достойники, урядники, Мадяри і Турки. кождий неначеб таким своїм геройством хотїв показати як від даним є Габсбурському родови, копали безборонного Ґабріновіча.

Сейчас потекла кров з численних ран в голові. Волосє йому повиривано руку перебито, а одїж пірвано. Били його парасолями і пястуками, палками, штуркаючи в зад і в живіт. Ґабріновіч посинїв а кров облила йому цїле лице. Не міг вдержати ся на ногах і зімлїв, впав на землю коло берега. Ще й тодї дерли ся до него жорстокі Нїмцї і копали його, плювали на него і били непорушне тїло.

Коли полїція зауважила, що Ґабриновіч є непритомний, прогнала товпу і кинула неповорушне тїло на віз. Його відвезли до вязниці.

Тимчасом архикнязь трохи прийшов до себе і хотяй дро-

жав на цїлім тїлї, показував якби нїчого не стало ся. Приказав щоби похід йшов дальше до мійського будинку.

РОЗДЇЛ XXXII.

Убійство наслїдника престола і його жінки.

ПРОПАМЯТНІ ВИСТРІЛИ.

Настрій в будівлї міської ради в Сараєві був страшний. Під вражінєм атентату всї були мертвецьки блїді; дрожали по цїлім тїлї а урядники, що виголошували витаючі промови не відважили ся поглянути в очи рідких гостий.

Здавало ся, якби чорна буря висїла над головами усїх. Нїмецькі і мадярські офіцири з прибічної служби зажурились і розярились; зневажливо і простакувато відносились до Сербо-Хорватів, що завчасу не уступили ся їм з дороги і обкидали найпоганїйшими лайками "вошавих" Югославян. Наслїдникпрестола нервозно стягнув свої уста до милого усміху роблячи кутки. Його жінка була біла як стїна. Мовчки заняли свої місця на величавих престолах у великій салї мійської ради під образом старого Франца Йосифа.

Посадник почав виголошувати повитальну промову і дрожав по цїлім тїлї. Коли прийшов до місця, де говорив про льояльність і вірність мешканців, Франц Фердинанд встав і перебив йому словами:

— "Се брехня. Тут менї говорите про любов мешканців, а на улиці мене витають бомбами! Не говоріть менї таких річий!

Посадник поблїд і одного слова бувби навіть різанєм від него не витягнув. Докінчив єще своє повитанє і скоро закінчив

Потім наступив короткий перегляд історичних памяток мійського будинку при чім наслїдник престола стало будучи блїдий іронїчно усміхав ся, якби пригадував собі, якби то за те пімстити ся на Сербо - Хорватах. Перегляд закінчив дуже скоро і пустив ся в поворотну дорогу, супроводжений трівож-

ними поглядами усїх присутних достойників, котрі видїли, що є сильно сердитий.

Військовий комендант міста, полковник Потьорек, не виповнив того, що йому власть за зле взяла, що з другої сторони не підприняв нїяких передосторог. Вкінци з того виходить, а без причини се не могло бути, що знав про плян цїсаря Вільгельма і для всенїмецького добра не дуже дбав про судьбу свого будучого цїсаря.

Улиці Сараєва були в день св. Петра і Павла, 28 червня 1914 р. повні людий, жовнїрів і високих достойників та сїльського народа зі всїх закутин краю.

Мав приїхати на виставу, показати ся як величава престольна святість новий тиран, маючий понад 50 лїт, що мав засїсти на престолї і ним володїти, як старий тиран володїючий перед ним, натягне ноги.

Пестрі строї Турків, згорда проходжуючих ся в широких закрашених штанах, з цибухами в устах, Туркенї в красних щовкових одежах, що їздили в повозках, ряди Босняків і Арнавтів в своїх ріжного рода народних строях приукрашували вигляд улиці. Всї, цїла тисячголова товпа, пани з урядів і від краєвого видїлу, хотїли видїти те велике звіря, докладно йому приглянути ся — ну, а відтак думати за своє і поступати після свого. Нїхто не сподївав ся, як тої красний лїтний день страшно і траґічно скінчить ся, які будуть його криваві наслїдки для цїлої Европи.

Повози рушили знова в мовчаливім настрою назад до палати краєвої власти. Нїхто не говорив, а смерть якби кружила довкола. Анархісти-студенти однак коли їм перший атентат не вдав ся, приготовляли ся до другого атентату.

Коли повіз з архиклязем і його жінкою звертавсь на Аппельове побереже до улиці Франц Йосифа і мусїв їхати помало, вискочив нараз проти него молодий, блїдий мущина і почав до него стріляти.

Був се Прінціп, що рішивсь на житє і смерть. Рішив ся на атентат, до котрого так довго приготовляв ся і його праця не мала бути даремною.

Наслїдки його стрілянини були страшні.

Прінціп вискочив на підніжок автомобіля, спустив свій револьвер і вистрілив всї девять смертоносних куль нараз. Пять осягнуло свою цїль, а чотири зарило ся у повіз.

Смертельна куля війшла наслїдникови в карк і перейшла через хребет. Він сейчас повалив ся, залитий кровю непритомний в повозї, котрий належав до краєвого начальника власти. Дві кулї трафило його в груди і в рамя.

Княгиня Гогенберґ вискочила повна зворушеня і хотїла свого мужа оборонити своїм тїлом. Однак дісталась під стрїли напасника і її влучило дві кулї.

Упала рівнож на дно повоза і зімлїла.

Обоє вже нїколи не прийшли до свідомости; до повоза увійшов лїкар і віз гнав з цїлою силою до недалекого шпиталя, де обі жертви атентату винесено.

Розярена служба і льокаї збили Прінціпа, який анї не думав втїкати так страшно, що його лице і голова були так побиті, що виглядали як нефоремна в крови намочена губка.

Бідак лиш схилив голову і терпеливо зносив страшні удари з усїх сторін; завдавані йому також шаблями.

Вкинуто його сейчас до автомобіля, вирвано йому револьвер і в супроводї шістьох вооружених жандармів, які штовхали і копали його цїлу дорогу, сейчас відвезено його до вязниці. Там його замкнули до найтемнїйшої, нечистої і смердячої кімнати і через пять днїв не дали йому нїчого їсти анї не осмотрено його ран. Витерпів страшні муки, цїлий запухлий, збитий і щойно міг рушати ся. Однак був спокійний і вдоволений — нїчо йому не докучало, нїчо не гризло, а його серце було повне радости, з тої причини, що відобрав житє одному з тиранів на европейських престолах.

Одно шляхотне женське серце пукало з розпуки над його судьбою. Була се Мариська, яка дістала вістку про Прінціпів вчинок якраз тодї, коли повна надії на рожеву, красшу будуччину, приготовляла ся до виїзду до Сараєва, щоби, маючи всї гроші готові, з своїм милим відїхати до Америки.

Вістка, яка дійшла до Відня пригнобила її так, що дістала помішаня розуму.

Того дня пополудни блукала як не при собі по Відни —

а вечером скочила до Дунаю, з моста Франц Йосифа. Холодні, хижі хвилї скоро замкнули ся над її білим нещасним дївочим тїлом і вже його нїколи не повернули назад.

РОЗДЇЛ XXXIII.

По атентатї.

Наслїдник престола умер по двайцятьох мінутах, а його жінка о кілька мінут скорше. Їх перевезено до палати Краєвого Видїлу, де кругом них згромадили ся на погребове торжество всї ґенерали з своїми жінками і найвизначнїйші цивільні достойники.

Перед вечером вислано спеціяльний двірський потяг, в котрім перевезено тїла до каплицї у церкві св. Стефана у Відни. Була се страшна послїдна їзда через альпейські гори, куда обоє убиті дуже радо їздили за житя.

Один з наочних сьвідків оповідав ще такі подробицї:

"Перщий атентат з бомбою мав місце в хвилї, коли повіз архикнязя звертав коло учительського заведеня. Архикнязь сейчас по атентатї запитував про стан тяжко ранених. Першого з тих тяжко ранених Меріззого відвезено сейчас до шпиталю. Краєвий комендант Потьорек домагав ся від архикнязя, щоби залишив свою подорож до мійської ради, на що архикнязь замітив і заявив, що цїла програма мусить бути виконаною.

В мійській радї зібрали ся мійські урядники. Підчас повитальної промови наслїдник виголосив відомі вже слова. Архикнязь підчас промови іронїчно усміхав ся. Перед відходом з мійської ради прийшов полїційний шеф і домагав ся від архикнязя, щоби вернув до конаку. Коли архикнязь заявив, що хоче відвідати в шпитали раненого Меріззія, княгиня заявила, що вона поїде з ним. Обоє відїхали з мійської ради, а в короткім часї по тім виконано атентат."

За виновниками атентату замкнули ся двері вязниці — а

почали ся страшні арештованя, при чім увязнено около дві сотки осіб. Усїх свояків обох обох виновників, людий, у котрих мешкали, знакомих і тих, придержували, сконфіскованo всю їх кореспонденцію, обох вязнів мучено і вимушувано від них дальші зізнаня.

Близько місьця, де дано нефортунні стріли, найдено ще одну бомбу, котрої не ужито. На кождий случай, призначено єще Душана Скрблїча, щоби, колиб атентат не вдав би ся Прінципови, кинув ще одну бомбу. Однак був вдоволений вислїдом своєї праці і ще того дня зник без слїду, невідомо де.

Старий Франц Йосиф, коли довідав ся про атентат, незвичайно зворушений мав викрикнути: "Се є страшне! Нїчого менї не ощаджують." Але говорять, що вже був такий отупілий і зідїотїлий що лиш глупо усміхав ся і питав, що то були за люди, що його убили і чи йому взяли які гроші і кілько. Такого розумного цїсаря мають на престолї в Австрії.

Вістку про атентат дістав старий Прохазка в полудне. Їв саме тодї у панї Шратової і огризав стегно з курятка. Не дав собі переривати; але коли йому його панї мама сказала, що повиненби плакати, тодї послушно заплакав і висказав ті памятні слова.

Стара Шраттова рішила і написала, що має ся пустити до часописий. Другого дня, 29 червня для участи в богослуженнях післано старого цїсаря до Відня. Коли привели його до мертвих тїл, не знав навіть як має заховувати ся. Почав їх гладити і дотикати їх та приглядати ся їх ранам, аж йому сказали, що того не належить робити. Коли його відводили так розплакав ся, цїлком неначе дитина, коли її відберуть якусь забавку, або згадають про щось поганого.

Двірські принцеси і принци також силували ся щоби плакати а однак було їм цїлком обоятно, яка судьба стрінула їх свояків. Декотрі женщини, що завидували княгинї її становища і в дусї були вповнї вдоволені її судьбою.

Трагедія дому Габсбургів знова дістала кроваве освітленє. Цїсарів одинокий син не умер природною смертию, його жінку заштилєтував анархіст а його наслїдника престола застрілено разом з жінкою. Прибуло нової крови, в котрій стоя-

ли стовпці Габсбурського престола, а в тій крови бродили всї його члени. А мало проляти ся її тільки, що цїлий Дунай наповнив би ся нею і розілляв ся ще до прочих рік цїлої Австро-Угорщини.

РОЗДЇЛ XXXIV.

Нарікання і пятолизні заяви.

Коли було по атентатї, віденська ґазета Цайт сейчас подала першу вістку про се. Вістка розійшла ся по Відни сейчас пополудни. В тім часї Відень був мало не зовсїм порожний, бо всї Віденцї забавляли ся в Пратері і по дооколичних забавових і прогулькових околицях. Автомобілї жидівських ґазетярських підприємств виїхали в околиці і робили зарібок зі смерти наслїдника. Розпродано близько чотири мілїони часописий в протягу одного пополудня. Де тільки дістались, всюди викликували велике вражінє. В прогульковій місцевости Ошпрех сейчас заперестано концертову музику в серединї розпочатого кусника; так само і при инших музичних і таночних забавах. Присутнї сейчас страшенно зворушились і перестрашились. Вже о третій годинї зійшли ся мінїстри у ґрафа Штірка а до них приїхав ґраф Берхтольд з Бухлова. Рада мінїстрів мала засїданє через цїлу годину.

Посадник Праги др. Ґрош довідав ся про атентат в купелї в Подєбрадах, де вивішено новинку редакції "Часу" скорше, як її урядово проголошено Сейчас відїхав і післав до кабінетової канцелярії у Відни заяву співчутя в котрій пише:

"В імени представительства і всїх мешканців кор. гол. міста Праги позволяю собі висказати найглубше співчутє і найвірнїйшу співучасть (!) з причини трагічної смерти найяснїйшого пана, архикнязя, наслїдника престола і його поважаної жени, яких незвичайно жалують (?) всї вірні народи нашої держави!"

Кілько в тім було правди, показує ся з того, що люди на улицях Праги при стрічі ґратулювали собі і цїлували ся, що

вкінци знова одного тирана усунено зі світа і що нїчим не обмежували своєї втїхи. В Бернї, де вістка прийшла о пів до четвертої пополудни, застала Чехів зібраних на злетї Соколів; полїцийний комісар хотїв, щоби сейчас заперестано вправ, але присутні яких було коло 80,000 не хотїли рушити ся з місця, аж вкінци голова Соколів К. Ванїчек заявив, що сеї справи не може приняти до відома аж по скінченю , а відтак по годинній павзї серед голосних оплесків жваві Сокілки знов виступили і докінчили вправи. Вечером веселили ся і шалїли ще довго підніч в танцях і при забаві з моторними моравськими і словенськими дївчатами.

В Сараєві вістка розійшла ся скоростию блискавки і викликала страшне замішанє і потрясаюче вражінє. Офіцяльні звіти писали, що жаль у містї був безвиїмковий. Краєва президія вислала до кабінетової канцелярії у Відни заяву в котрій висказала обуренє горожан з причини доконаних атентатів і запевнили монарха про вірність і переданність. Сейчас зійшла ся мійська рада і репрезентанти краєвого сойму. Усї торжественні прапори покрито чорним накритєм і піднято до половини машта. Се все були урядові заяви, але з другої сторони серед мешканців панувала велика радість; за похвалюванє атентату арештовано в двох днях близько 1000 осіб.

Урядові часописи писали, що в Пештї нїхто не хотїв навіть вірити сій вістцї. Аж тодї, коли вістку потверджено викликала вона страшне вражінє. Сейчас вийшло спеціяльне виданє часописи, котра рознесла вістку по цїлім містї. Також і по провінціональних містах рознесла ся сейчас вістка про атентат і викликала неописане обуренє. Мав бути загальний жаль.

Вільгельм певно затер руки, коли його пляни вдали ся. До преси подав звістку, що як прийшла вістка про смерть Франца Фердинанда і його жінки, вернув до кільської пристанї і вступив на яхт Гогенцолєрн. В пристанї воєнні кораблї спустили прапори до половини машта.

В Празї в Народнім Театрі грало ся представленє "Чортова тїнь" Сметани. Підчас представленя повідомлено присутного полїцийного урядника про атентат сей сейчас подав до відома заряду театру. Режісер Клїмент проголосив зі сцени і по тїй

сумній вістці преставленє сейчас закінчено. У Влтаві відбували ся великі веслярські перегони. По оголошеню вістки, сейчас перервано. На ратуші і урядових будівлях вивішено жалібні прапори. В Мор. Остраві товпи людий переходили улицями і кликали ганьба правительству аж їх розігнано військом і жандармами.

З Бенешова близько Конопіштї писали, що перщу вістку одержав заряд посїлости наслїдника в Конопіштї. Коли прийшло урядове повідомленє з Праги, перервано великі торжества товариства пань і дївчат а пресїдателька п. Весела заявила про се зібраним. В Бенешові вістка мала викликати великий жаль (?) бо підчас недавного отвореня конопіштских парків наступило дуже сердечне зближенє мешканців Бенешова до наслїдника і його жінки. Головно дуже жалувано над судьбою дїтий, котрих в Бенешові кождий знав. Найстарший син наслїдника, 4 тижнї перед атентатом був миропомазаний разом з иншими учениками бенешовської ґімназії.

Богато міст післали до Відня заяви співчутя, котрі були лиш для кота, бо горожани з ними не співчували. Навідворот звісним було, що дехто в Чехах, на Моравії і на Шлезку і де инде годив ся на сей атентат. Заяви чужих держав прийшли з Риму, Атен, Царгорода, Берлїна, Лондону і Петрограду і звідки-инде. Всї держави висказували обуренє з причини страшного вчинку і найглубший жаль над судьбою і траґічною смертию наслїдника. Однак в серци кождий з дипльоматів був холодний і лиш побоював ся грізних наслїдків, які буде мати ся подія для Европи. Нїмецькі ґазети зараз почали підбурювати проти Сербії, а Герцоґова кореспонденція писала, що атентат упляновано в Сербії Ще перед прибутем архикнязя до Боснї, було відомим, що великосербські круги аґітували проти наслїдника, котрого уважали за особу, що з поважною силою виступає проти великосербських змагань і також проти тріялїстичної ідеї. Архикнязя кілька разів остерігали, але він заявив, що в маневрах візьме участь і що не дасть себе застрашити нїякими погрозами. Само сербське правительство остерігало австрійське, але воно лиш піддерло свій ніс. Вкінци можемо спитати: Пощо наслїдник там їхав, коли знав, що його чекає? І хто був

винен, що не підпринято нїяких осторог безпеченства і що до атентату прийшло мимо того, що вже перша пригода була певною осторогою, який настрій панує серед мешканців?

Проклін Габсбурського роду знов сповнив ся. Син старого цїсаря упав в крові, його жінка, його братанець. Він самий оставав стало і дивив за всїми до гробу. Послїдний атентат уплянував його цїсарський берлїнський товариш. Виконав його виродок з габсбурської крови, котрий намовив невинних сербських молодцїв, застрілити свою жертву. Подібна судьба чекала і чекає слїдуючого наслїдника престола, як показало ся і ще покаже ся пізнїйше. Лиш старий драбуга на австрійськім престолї мусить дивити ся, як його рід морально гниє, настає на себе і взаїмно мордує ся, а його члени один по другім скочують до гробу. А при кінци свого житя ще стає виновником найстрашнїйшої катастрофи цїлої Европи, щостала ся причиною страшної долї мілїонів а мілїонів людий.

Проклятий будь, драбуго на престолї тирана, тисяч разів проклятиї нещасними матерями, жінками, сестрами і дочками! Нехай пекольні докори всїх тих нещасних погибших мучать тебе пекольним огнем на віки!

РОЗДЇЛ XXXV.

Новий наслїдник Габсбурського престола.

При кінци хочемо ще познакомити читачів з новими відносинами, які наступили в Австрії дотично наслїдства на престолї.

Погибший деспот, Франц Фердинанд був братанцем цїсаря Франц Йосифа. Братанцем погибшого був знова архикнязь Кароль Франц Йосиф, котрий сейчас став новим наслїдником престола. Сей молодий принц виріс в трохи інакшій атмосфері як його стрий. Уродив ся 1887 р. і має тепер 29 лїт житя. Є сином архикнязя Оттона сего спортовця що наробив тільки любовних і свинських авантур у Відни і був всїм звісний зі своєї вдачі. В

тім часї, коли наслїдник Франц Фердинанд, його брат був хорий, Отто самий уважав себе за наслїдника і будучого цїсаря, і жив та уживав розкоший півсьвіта з розпустницями до того степеня, що вкінци заразив ся такою мерзкою недугою, що дослівно за житя зігнив і умер в силї мужеського віку на затроєнє крови сифілїсом. Про його молодогосина ширились всїлякі оповіданя вже в хвилї, коли думано, що архикнязь Франц Фердинанд умре, а також коли кружили найдивнїйші поголоски про його непорозуміня і суперечки з цїсарем, або його братом Оттоном. Тодї головно старий деґенерат і звідник та доставець дївчат всїм членам цїсарського роду, віденський архиепископ кардинал Ґруша мачав пальцї в тих інтриґах на дворі, про котрі богато згадує ся і в сїй книжцї.

Цїлком певним є, що молодий наслїдник жив серед инших обставин, як померший. В молодих лїтах був майже стало під доглядом своєї матери, архикнягинї, Марії Йосифи, сестри саксонського короля, а коли Франц Фердинанд заключив морґанїчне супружество, молодий син Оттона став дїйсно будучим наслїдником і вже тодї став на чолї загального заінтересованя.

Молодий Кароль Франц виріс у Відни і був вихований майже в цїлком горожанський спосіб, кождий його знав коли їздив до схоластичної ґімназії на студії, або як їздив на відвідини до старого зідїотїлого цїсаря, котрий його любив і незвичайно ним тїшив ся. Коли померла цїсарева Елисавета, а наслїдниця принцеса Стефанїя стала жінкою ґрафа Льоняй, мати молодого наслїдника стала після всїх двірських постанов і ранґ першою дамою на дворі, на всїх двірських балях і торжествах ходила під руку з цїсарем; ті репрезентативні обовязки були причиною, що архикнязь Кароль Франц виховував ся майже стало у Відни. Коли йому було сїмнайцять лїт, молодого хлопця взято до армії і від того часу перебув більшу часть свого молодого віку в Брандисї над Лабою при "семих драґонах". Підчас того побутя архикнязь часто заїздив до Праги, іменно на виставу, де чеський загал мав нагоду з ним познакомити ся. Молодий наслїдник став ся досить любленим, ба й популярним, бо мав без сумнїву одїдичену по батькови добродушність і ве-

селість, а його дійсна проста щирість і отвертість і при неурядових нагодах приєднувала йому богато симпатії.

В Празї знали, що архикнязь дуже інтересував ся виставою торговельною у 1908 р. і бував сталим гостим декотрих забавових місць на виставі. Що там бавив ся цілком свобідно і весело, можна собі легко представити. З Брандиса охотно доїздив до Праги автомобілем, котрим самий кермував. Одного разу зударив ся коло Вінор з сільським возом селянина В. і офіціяльно оголошено, що зістав легко ранений на усї; в дійсности зудар був дуже тяжкий, бо архикнязь через кілька мінут був цілком без памяти.

Як молодий поручник слухав в Празї ріжних викладів: Браф учив його народного господарства, Ґаль історії, а Отт церковного права. Нїмцї Ольбріх і Пфаф решту правничого знання. Військовій службі позістав наслїдник вірний і сповняє її як здаєсь з правдивим замилованєм, як колись його батько, архикнязь Отто, котрого висказаним бажанєм було, щоби його несли до гробу жовнїри а не двірські достойники, анї льокаї.

РОЗДІЛ XXXVI.

Родинне житє нового наслїдника.

Архикнязь Кароль Франц оженив ся, коли йому було 24 роки. Його жінкою стала принцеса Зита з Парми, дочка князя Роберта з Парми. Рід Пармів є бурбонським і походить з найстаршої галузи колишної французької королївської родини, від Филипа V. внука Людвика XIV. Потомки Филипа V. були еспанськими і сицилїйськими королями і пармськими князями аж до 1859 р. Парма була самостійним князівством в Італії, котре підчас повстаня 1848 проголосило свою злуку з Сардинією. Повстанє здавило австрійське військо і князям з Парми привернено володінє. Підчас австрійсько - італїйської війни Парма була невтральною, однак 1860 по утечі правительки Люїзи прилучено її до Італії. Рід Пармів має в Італії свої маєтки а зимова

посїлість їх є Вілля Піяноре в провінції Люцца; там уродилась в році 1892 принцеса Зита. Її виховано в конвікті салєзіянських сестер в Занберку в Баварії, в інституті, в котрім виросло велике число дочок католицьких пануючих родів, а пізнїйше в монаст. Бенедиктинок в Риді на острові Уайт, де була монахинею її бабка, колишня португальська королева, Аделяйда. Батько принцеси Зити умер 1907 р. а її мати жиє до нині. В короткім часї по відході Зити з монастиря запізнав ся з нею Кароль Франц Йосиф в Купелях Франца у архикнягині Марії Анунціяти, куди часто доїздив з Брандиса. В 1911 році оженив ся з принцесою Зитою; оповідають що перед тим, підчас одного двірського балю цїсар, коли увидїв як разом танцювали, сказав: "Ті надають ся до себе." Мусимо згадати, що в Занґберськім монастирі кладуть велику вагу на науку танців, а принцесу Зиту уважали за найлїпшу танцюристку. Говорять також, що дуже радо грає на орґанах. З мов володіє попри італїйську, котра є її материнною мовою, також нїмецькою, французькою і анґлїйською. Ще перед весїлєм на цїсарське спеціяльне бажанє почала вчити ся також мадярської і чеської.

Справу женячки молодого архикнязя кілька лїт перед тим часто обговорювано і кружили найріжноріднїйші оповіданя. Одного разу говорило ся поважно, що оженить ся з дочкою нїмецького цїсаря, принцесою Вікторією Люїзою, теперішною княгинею Брунсвітською. Твердять до нині, що такий плян був саме підчас анексії Боснї, коли вінчанєм мало ся задокументовати союз з Нїмеччиною. Той плян розбив ся о спротив цїсаря Вільгельма проти переходу його дочки на католицизм. За те цїлком недорічностию було оповіданє, що колись мало ся думати про його женячку з дочкою бувшого наслїдника престола Рудольфа; принцеса Єлисавета була пять лїт старшою і давно перед тим віддала ся за принца Оттона Віндіш-ґреца. Тодї також дуже впевнювано, що цїсар бажає собі такого подружа, щоби престол дістав ся його прямому потомкови. Се оповіданє можна уважати за правдиву недорічність. Коли вкінци офіціяльно проголошено подруже архикнязя з принцесою з Парми, вістка викликала правдиву сензацію, бо

принцеси майже нїхто не знав. Було се подруже з любови а мимо того принцеса походила з рівнорядного пануючого дому і також стала будучою цїсаревою.

В зимі 1911 р. відбуло ся в Шварцав весїлє і то з великими і величавими торжествами при участи цїсаря, котрий, як ми чули, був сему подружу дуже прихильний, і архикнязя Франца Фердинанда. Молоді супруги мешкали в Брандесї, де архикнязь був з ґарнїзоном а з початку говорили, що не є щасливі, що очікувана радісна подія не сповнила ся і ще дещо. Одного дня півурядова В. Аллґ. Знтґ. оголосила, що архикнязь вибере ся — в подорож довкола світа, а його жінка перебере ся на сей час до вдовичої оселї своєї матери, до італїйського замку Піяноре. Пізнїйше показало ся, що ті всї оповіданя були видумками, але занимаючою була поява вістки про подорож довкола світа. Архикнязь мусїв забирати ся з полком до галицької Коломиї і трохи неосторожно висказав ся, що мусить їхати "до Азії". Те висказанє кольпортовано тут а там, аж з него повстала вістка, котра в першій хвилї викликала правдиву сензацію. Кінець кінцїв принцеса товаришила таки свому мужови в подорожі його полку від одної галицької стації до другої, що тревало шість неділь.

Молоді супруги мають сина, котрому було в 1916 роцї чотири роки, і котрий мавби стати новим наслїдником Габсбурського престола.

Однак надлетїла чорна буря подій, і закрила непроглядними, зловіщими хмарами вигляд на цїлу будуччину держави, яка нинї є цїлком непевною. Також тепер є непевним, чи взагалї австро - угорська держава буде ще істнувати і чи котрий з пануючого Габсбурського роду засяде на престолї.

Проклін Габсбурського роду зачинає вповнї сповняти ся. Архикнязь Бедрих головний командант австрійської армії зненавидїв свого свояка, Карла Франца, завидуючи йому престола і в часї европейської війни кнує проти него всеможливі інтриґи і робить заходи щоби його позбавити житя. Бедрих є сином архикнязя Карла Фердинанда, а внуком умершого архикнязя Карла, брата бувшого цїсаря Франца I. Архикнязь

Бедрих є тїшинським князем, (уродив ся 1856) має шість дочок і одного сина Альбрехта.

В осени, в жовтни 1915, вже підчас війни, одної ночи мало приїхати до Конопішті богато паньства в кількох повозах і привезли тяжко раненого молодого наслїдника престола Карла Франца. В який спосіб його ранено про се нїхто не знає, зі згляду на велику тайну в якій се держить ся, так, що мало хто про се чув.

Бедрих кровожадна войовнича бестія, не відріжняючись нїчим від замордованого Франца Фердинанда, умовив ся з Вільгельмом, щоби йому припав габсбурський престол через позбуте ся його свояка. Тому старає ся о його усунене і в тій цїли не вагає ся уживати як найбільше ганблячих средств.

РОЗДЇЛ XXXVII.

Початок страшної світової війни.

Сейчас по атентатї Прінципа і товаришів почали всї нїмецькі і мадярські ґазети страшно підбурювали проти Сербів і почали ся переслїдуваня Сербів по цїлій Боснї і Герцоґовинї. Арештовано около 600 осіб як підозрілих в співучасти в атентатї і жорстоко обходжено ся та мучено в вязницях в Сараєві, Загребі і Реці. Цїсар Вільгельм горячково приготовляв ся на се, що вже в найблизших днях вибухне памятна війна, до котрої Нїмеччина приготовляла ся вже через сорок лїт, згромаджувала гармати, оружє і амунїцію. Підчас кількох тайних нарад з австрійським цїсарем і архикнязем Бедрихом умовив ся, що підуть війною проти Сербії а в разї потреби проти цїлого світа. Австрійських і нїмецьких принців називано вже як короликів і кождому мав ся дістати якийсь край, щоби платив йому апанажі і піддержував його величавість, жінку, коханки, коні, льокаїв і дворянство. Плян добре обдумано і Нїмці вже острили зуби, що вимусять від Франції нове воєнне відшкодованє, то в вкрадуть від неї, або зрабують і то не як в

1870 р. пять мілїярдів марок, але 25,000.000.000.00 марок! Від Росії мало відорвати ся великі части землї — цїлу Польщу, Україну, Литву і Бесарабію, а до кождого краю мав дістати ся якийсь Габсбурський або Гогенцолєрнський принц; землї мало подїлити ся на менші краї, подібно як є подїленою Нїмеччина, а у кождім з них мало поставити ся меншого принца з короною на сорочцї. Так вирахувано і до того мало прямувати ся.

І так стало ся, що Австро - Угорщина навіть не питаючи парляменту, післала дня 23 липня 1914 р. малому сербському королївству о 6. годинї вечером ультимат такого змісту. Відповідь мало одержати ся в протягу двох днїв.

"Ц. к. австро - угорське правительство домагає ся:

1) Щоби сербське правительство формально заявило, що осуджує сербську пропаґанду проти монархії. — Сербське правительство то услівє приняло.

2) Щоби заяву такого осудженя надруковано на першій сторонї сербської урядової часописи слїдуючої неділї. — Принято.

3) Що заява має також висказати ж а л ь, що сербські офіцири і урядники брали участь в протиавстрійській пропаґандї. — Принято.

4) Що рівночасно видасть ся подібну заяву сербським королем до армії як денний приказ і надрукує ся його в військовім вістнику. — Принято.

5) Що всї сербські друковані заяви, викликуючі ненависть проти Австрії будуть сконфісковані. — Принято.

6) Що сербське правительство виступить з крайною строгостию проти всїх, котрим докаже ся участь в сараєвськім атентатї. — Принято.

7) Що товариство Народна Обрана, яке обвинювано, що в його центрі упляновано атентат розвяже ся, а його майно сконфіскує ся! — Принято.

8) Що наукові і виховавчі средства і методи стремлячі до протиавстрійської пропаґанди усуне ся. — Принято.

9) Що представителї Австро - Угорщини поможуть Сербії здусити пропаґанду проти територіяльної цїлости подвійної

монархії і будуть брати удїл в сербськім краю при судових розправах проти осіб, обвинених за сараєвський злочин. — Сему услівю за радою Росії Сербія, що в нїм видїла посягнене на свої права відмовила, і то не зівсїм, але услівно.

10) Що всї сербські офіцири і урядники, признані виннии ми пропаґанди проти Австрії усуне ся зі служби і що австрійське правительство застерігає собі право їх імена і вчинки інтерпретувати Сербії. — Принято.

11) Що Сербія виявить Австро - Угорщині всїх правительственних урядників в Сербії і за границями, котрі похваляли атентат (!!!) — Услівно також принято.

Сей ультимат викликав вершок напруженя, европейські держави взялись до роботи, щоби недопустити до вибуху війни. Однак нїмецький цїсар, котрий вже бачив себе на чолї побїдних військ, вступаючих до Парижа і до Петрограду і до роздавленої Сербії, псував все. Росія заявила, що стоїть при Сербії і в оборонї її прав витягне меч. Нїмеччина однак стояла при своїм, що Австрія має пімстити ся на Сербії і що буде Австрії помагати. Нїмецький цїсар власноручним письмом повідомив царя, що **смерть Фердинанда мусить пімстити ся!** Коли Росія не відповіла на домаганє Нїмеччини, то Нїмеччина сейчас 1 серпня виповіла їй війну. Австрія вже була в війнї з Сербією від вечера 26 липня і так через Нїмеччину війшла до війни з Росією. Небаром Нїмеччина виступила також проти Франції і післала на неї свої війська. Також кинула ся небаром на безборонну Бельґію де проводирі її армії страшенно кроваво знущали ся над населенем, яке цїлком без причини по хижацьки нападано і убивано.

Італїя сейчас відрекла ся своїх союзників, позаяк їх поступованє було зачіпне, а вона заключила з ними союз лиш для оборони. Анґлія на велике здивованє Нїмців прилучила ся до їх неприятелїв, відтак Японія, котра сейчас почала здобувати їх кріпость Кяв-Чав; але Нїмці думали в своїй лютости, що розібють цїлий світ. Мали нові страшні гармати 42 цм. калїбру, і при їх помочи спустошили цїлу Бельґію і здобули її сильні кріпости. Відтак мали цїлий ряд підводних суден, котрими почали топити анґлїйські торговельні кораблї. Думали

що виграють війну за пів року; але в міжчасї перечислили ся. В лютім 1915 до них прилучила ся Туреччина, а за те до союзників 23 мая Італія. Нїмцї позискали в падолистї 1915 поміч зрадливої Болгарії, а союзники знова Португалію, котра прилучила ся до них в лютім 1916. Через свої інтриґи в підбурюваню в Мексику і Японії і через викликуване динамітвоих вибухів, дальше через затоплене кораблїв з американськими горожанами, викликали гнїв проти себе серед цїлого американського загалу і в часї, коли ся книжка кінчить ся, є найлїпші надії, що і Злучені Держави Америки виступлять до борби з нїмецькими розбійниками. Нїмецьке бажане панованя є одним з найбільше смілих і гордих способів розтрубленя по цїлім світї, не боїть ся нїяких злочинів, кровопролитя, мученя своїх бунтуючих ся підданих, стріляня до безборонних женщин і дїтий, лиш щоби свої забаганки панованя осягнути. Але вкінци прийде і на неї справедлива відплата, навіть колиб війна мала ще тривати три роки або і пять лїт. Союзники не заперестануть, доки не осягнуть того, що було вже віддавна їх наміром, то є знищеня нїмецького мілїтаризму і всїх злочинних пануючих родин, в першім ряді Гогенцолєрнської і Габсбурської.

РОЗДІЛ XXXVIII.

Закінчене.

В сїй книжцї подалисьмо читачеви все, що на початку книжки заповідали. Наведені тут події оброблено на підставі історичної дїйсности, після книжок, що описують закуліса европейських дворів і після оповіданя наочних свідків ріжних подій а вкінци після часописних новин. Була се трудна праця зібрати і вишукати тілько інтересного матеріялу і ту і там авторова фантазія не ограничувалась цїлком в представлюваню сцен кругом Габсбурського престола, стараючись лише проте, щоби всї представленя годили ся з історією і доповне-

но недоказане про річи, про які не довідає ся нїколи нїякий, а нїякий смертельник.

Чеський нарід має право і повинен ненавидїти і проклинати рід Габсбурґів, котрі спровадили на наш нарід всеможливі нещастя, через те, що чеських жовнїрів женуть прямо на різню за річ, котра для них є нещастєм — себто дальше підтримуванє хирляковатої Австро - Угорської монархії. Її кати засудили на смерть до сїчня 1916 4000 цивільних осіб за державну зраду а сотки тисяч найлїпших словацьких провідників і послів вкинули до вязниці на цїле житє і на довгі лїта. Народ бунтував ся, і до него стріляли в Празї, Пільзнї, Пардубіцах, в Бернї і деинде, як доносили справозданя в цвітни 1916. Також дочка проф. Масарика, котрий перебуває в Лондонї, на чолї чеського революційного комітету, мала бути арештованою. Але ті всї убивані, вішані і мучені люди, коли не стане що їсти і попадуть в розпуку, вкінци пімстять ся на мерзенних проклятих габсбурських катах мілїонів нещасних людий. Тих прінців, архикнязїв і всяких инших коронованих заговірників колись поубиває і повивішує розлючений нарід, котрий як тільки дістане ся до оружя, піднесе бунт проти своїх тиранів. Тодї доперва настане у нашій вітчинї і по цїлій Европі час волї і свободи; тодї бодай будемо в Чехах, коли там поїдемо на відвідини, будемо вільнїйше дихати і будемо радувати ся з освободженя народа.

Тодї як проклін на Габсбурському родї сповнить ся до послїдної точки і зігнила Австро-Угорська держава розлетить ся на кавалочки, краї корони св. Вячеслава засіяють в повнім блеску самостійности, будучого щастя і благословенства.

КІНЕЦЬ.

КІНЦЕВЕ СЛОВО ВИДАВЦЯ.

П. Т. Читачі, які уважно перечитали цїлу сю займаючу і на дїйсних фактах оперту повість, переконують ся наглядно, як до слова виповнило ся прокляте ґрафинї Карольової, кинуте на цїлий габсбурський пануючий рід. Цїсар Франц Йосиф, що слухаючи своїх нерозважних дорадників і дипльоматів, виповів війну Сербії і тим самим дав товчок до світової війни і знищеня, яким ще доси нема кінця, умер 21 падолиста 1916 року не дочекавши кінця війни і не побачивши страшних її наслїдків для Австро - Угорщини. Як деякі подають, не вмер він природною смертию, лиш повісив ся, передвиджуючи трагічну долю Австро - Угорщини і злі наслїдки програної війни для пануючого дому Габсбурґів. Досить могуча колись австро - угорська монархія розпалась на кілька менших держав а з самої Австрії повстала маленька австрійська република, обнимаюча лиш кілька бідних під зглядом матеріяльним, чисто нїмецьких країв зі столицею Віднем.

Від многих столїть пануючий австрійський рід Габсбурґів пійшов в забуттє. Послїдний австрійський цїсар Карло разом з жінкою, бувшою цїсаревою Зитою і дїтьми коротає свій вік у Швайцарії. Усе його майно сконфісковано, полишилось йому лише те, що за добрих часів успів переслати за границю. Доля инших членів проклятого габсбурського роду мало нам відома. Знаємо, що корона пануючих усунулась на всегда з їх голови. Один з того роду, Вільгельм Сальватор, син архикнязя Кароля Стефана пристав доУкраїнців, змінив своє імя і назвиско на Василь Вишиваний, боров ся в рядах петлюрівської армії та тепер перебуває у Відни і надїє ся що стане українським королем!

Оттака сумна і незавидна однак вповнї заслужена доля стрінула славний і могучий колись рід Габсбурґів.

ЗАМОВЛЯЙТЕ СЕЙЧАС КНИЖКУ

„Борба Українського Народу за Волю і Незалежність."

ТОЧНИЙ ОГЛЯД ВОЄННИХ І ПОЛЇТИЧНИХ ПОДІЙ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА РОКИ: — 1918, 1919 І 1920.

Книжка обнимає 160 сторін друку. Є се одинокий, найновійший і найточнїйший опис подій з нашої новійшої доби на Україні, поданий знатоком і очевидцем сих подій Д. Долиньским.

Книжка ся є богато ілюстрована фотоґрафічними знимками українського війська, українських вождів і українських полїтиків з теперішної нашої доби.

Коли хочете знати і бачити що дїялось на широкій Україні так галицькій як і на наддніпрянській, Ви мусите замовити собі сейчас сю велику ілюстровану історію

БОРБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА ВОЛЮ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.

Цїна сеї книжки лише 75ц.

Замовленя з грішми шліть на адресу: —

Ruska Knyharnia

850 Main St. Winnipeg, Man.

Замовляйте сейчас нову книжку

„ГЕРОЙСЬКА УКРАЇНА“

Інтересні ілюстрації воєнних і державних змагань українського народа за памятні роки 1914—1920.

Книжка "Геройської України“ буде першим свого рода виданєм в Америці яке містить найновійші ілюстрації Українського війська, Січових Стрільців, Українських Леґіонів, Військо Директориї, Війська Армії Петлюри, Провідників української ідеї і українсьої державности. З ілюстраціями будуть описані важнїйші історичні події на Східній Україні, житєписи українських провідників, отаманів, вождів і дипльоматів.

ГЕРОЙСЬКА УКРАЇНА є скарб для кождого свідомого Українця. Історія як Укр. Січові Стрільці провадили борбу за волю і самостійність України.

Ціна сеї вартісної книжки $1,50

Ruska Knyharnia

850 Main Street. — — — Winnipeg, Man.